يات النبي صلعم

١٧٨
١٧٨
١٧٩
١٨٠
١٨٠
١٨١
١٨١
ي جي قتل جي تياري ١٨٢
١٨٤
ك قر قرت الكدر ١٨٥
أحد ١٨٥

Marfat.com

Marfat.com

منافقن جو نمولو ١٦٨

انصارن جي همدردي مهاجرن سان ١٦٩

امن عام جو عهدنامو ۽ مديني جي جدا جدا مذهب وارن جو گڏجي حضرت رسول الله جي برڪت سان هڪ قوم ٿيڻ ۽ سڀني کي مذهبي آزادي ملڻ ١٦٩

حضورجن جو امن عام لاءِ ڀرواريءَ ۾ گشت ڪرڻ ١٧٢

قريشن جو مديني تي حملي ڪرڻ جو خيال ١٧٣

قريشن جي هڪڙي شرارت ١٧٣

حضور صلعم جن جي تقرير ١٧٣

قريشن جي ٻي شرارت ١٧٤

قريشن جي مسلمانن تي ڀرين ڪاهه ١٧٤

ابوجهل جي شرارت ١٧٤

قريشن جو لشڪر ١٧٥

انصارن جي صداقت ١٧٥

مسلمانن کي اچا جنگ جي اجازت نه هئي ١٧٦

اسلام ۽ رسول الله صلعم جي صداقت جو دليل ١٧٨

اعتراض ڪندڙن جي شبهي جو رد ١٧٨

مسلمانن تي قريشن جي ٻي ڪاهه يا بدر جي جنگ ١٧٩

اسلام جي دشمنن جي قتل جي پيشنگوئي ١٨٠

جنگ بدر ۾ مسلمانن جي عاليشان فتح ١٨٠

جنگ بدر ۾ معجزو ١٨١

قيدين سان مسلمانن جو سلوڪ ١٨١

قريشن جي ٽين شرارت ۽ حضورجن جي قتل جي تياري ١٨٢

عمير جو مسلمان ٿيڻ ١٨٤

قريشن جي ٽي مختصر ڪاهه يا جنگ قر قرت الڪدر ١٨٥

قريشن جي چوٿين ڪاهه يا جنگ اُحد ١٨٥

بيبي فاطمه زهرا رضہ ۽ عائشه رضہ جي همت جنگ جي ميدان ۾ ١٨٨

عورت جي دل ۾ پنهنجي مڙس جي عزت ۽ سچي محبت ١٨٨

حضرت مصعب شهيد جو جنازو ۽ اڻ پورو ڪفن ١٨٨

رسول الله جي چاچي حضرت حمزي جي شهادت ١٨٩

جنگ احد ۾ انس بن نضر جي همت ۽ جوش اسلامي ١٨٩

سعد بن ربيع جو شهيد ٿيڻ ۽ شهادت جي وقت رسول الله صلعم ڏي سندس سلام ۽ قوم ڏي آخرين پيغام ١٩٠

شهيدن جي يتيم اولاد سان حضرت ابوبڪر صديق رضہ جي شفقت ١٩١

عماره بن زياد رضہ جي شهادت ۽ رسول الله صلعم جي محبت جو نمونو ١٩١

اصحابن جي پهلواني، بهادري ۽ همت جو نمونو ١٩١

قبيلي بنو دينار جي هڪ عورت جي همت ۽ ايماني ڪماليت ١٩٢

حضور جن جي عام رحمت ۽ ڀاڄهہ، ظالمن لاءِ هدايت جي دعا ١٩٢

ڪافرن جي چوڳين شرارت، اسلام جي ڏهن مشنرين (واعظن) جو مارجڻ ١٩٣

اصحابن جا اسلامي اخلاق ١٩٤

حضرت رسول الله جي سچي محبت انهيءَ ڪي چئجي ١٩٥

ڪافرن جي هڪ ٻي شرارت ۽ اسلام جي ستر مشنرين (سيڪارينڊرن) جو ڪسجڻ ٩٧

قريشن جي اره زورائي ۽ حديبيہ جو واقعو ٩٨

قريشن جي قاصد جي بي ادبي ۽ حضرت صلعم جن ۽ اصحابن جو تحمل ٩

١

بيعت الرضوان ٢١

صلح جا شرط ٢٢

صلح نامو حضرت عليہ لکيو

خيبر جي لڙائي ۽ مسلمانن جي فتح ٢٠٤
قريشن جي پنجين ڪاهه ۽ عهدشڪني ۽ آخر مڪي جي فتح ٢٠٦
حضرت جن جو مڪي ۾ پهچڻ ٢٠٧
پيشنگوئي پوري ٿي ٢٠٨
حضرت رسول الله جو عام رحم، پاڃهه ۽ ملڪي خيرخواهي
۽ عام امن جون لشڪر کي هدايتون ٢٠٨
ٽي سؤ سٺ بت ڪعبة الله ۾ ٢١٠
ظالمن سان نيڪي ٢١١
بيت الله جي ڪنجي حقدار کي ڏني وئي ٢١٢
بيعت جا شرط ۽ اقرار ٢١٣
عورتن کان وڌيڪ اقرار ۽ شرط ٢١٣
عورتن کان بيعت وٺڻ جو رستو ٢١٤
حضرت پاڪ جن جي هٿ لائڻ سان فضالہ بن عمير جي دل
۾ ايمان جو نور پيدا ٿيڻ ٢١٤
مڪي وارن قريشن تي اڄان به وڌيڪ مهرباني ٢١٥
جنگ حنين ٢١٥
حضور صلعم جن جي لاثاني فياضي ٢١٨
دائي حليما جي ڌيءُ کي عزت ٢١٨
سچن مسلمانن جي سچائي ٢١٨
يهودين جون شرارتون ۽ عهدشڪنيون، مسلمانن سان
اڳرايون ۽ آرهه زورايون ٢١٩
جنگ احزاب يا خندق واري لڙائي ٢٢٠
حضور جن عليه الصلوات والسلام کي قتل ڪرڻ جو منصوبو ٢٢٣
مسلمانن سان عيسائين جون جنگيون ٢٢٤
جنگ موتہ ٢٢٥
حضور صلعم جن کي جنگ جي احوالن بابت الهام ٢٢٦
تبوڪ جو سفر ۽ بنا جنگ فتح ٢٢٦

Marfat.com

كعب بن مالڪ جي سخت آزمائش ۽ سندس قصور جي معافي ٢٣١
دنيا جي بادشاهن ڏي اسلام ۾ داخل ٿيڻ بابت حضورجن جا خط ٢٣٧
روم جي بادشاهه ڏي حضورجن جو خط ٢٣٩
روم جي وڏي پادريءَ جو مسلمان ٿيڻ ٢٤١
حبش جي بادشاهه نجاشيءَ ڏي حضورجن جو خط ٢٤٢
مصر جي بادشاهه ڏي حضورجن جو خط ٢٤٥
ايران (فارس) جي بادشاهه ڏي حضورجن جو خط ٢٤٥
حضورجن جو معجزو ٢٤٧
يمن جي گورنر جو مسلمان ٿيڻ ٢٤٧
حضورجن جو ٻيو زبردست معجزو ٢٤٦
شاهه بحرين جو مسلمان ٿيڻ ٢٤٩
عمان جي حاڪم ۽ سندس ڀاءُ جو مسلمان ٿيڻ ٢٥٠
سردار عبد ۽ عمرو بن عاص جي عجيب گفتگو ٢٥٠
دمشق جي حاڪم ڏي اسلام جي دعوت جو خط ٢٥٣
يمامه جي حاڪم ڏي حضورجن جو خط ٢٥٤
ٻين رياستن جي والين جو مسلمان ٿيڻ ٢٥٤
حضورجن جي خدمت ۾ ڪيترن ملڪن مان وفدن (جماعتن) جو اچڻ ٢٥٥
وفدن جا نالا ٢٥٥
وفد ثقيف جو حال ٢٥٦
وفد عبدالقيس ٢٥٧
اسلام جا چار مُک امر ٢٥٨
خاص شراب بابت اسلام جا چار مُک نهي (منع) ٢٥٨
وفد بني حنيفه ٢٥٩
وفد قبيله طي ٢٦٠

Marfat.com

وفد اشعرين	٢٦٠
وفد ازد	٢٦٠
وفد بني الحارث	٢٦١
جنگ ۾ فتحمند ٿيڻ جو عجيب راز	٢٦٢
وفد دوس	٢٦٢
وفد همدان	٢٦٣
وفد طارق بن عبدالله	٢٦٣
وفد تجيب	٢٦٥
حديثن جو حضرت جن جي وقت ۾ ئي لکجڻ	٢٦٦
پنهنجي مريد کي پاکر يعني هديو يا تحفو ڏيڻ	٢٦٧
وفد بني سعد هذيم	٢٦٨
وفد بنو اسد	٢٦٨
مسلمان ٿيڻ ۾ الله جي مهرباني سمجهڻ گهرجي، نه ڪنهن تي تورو ٽڪجي	٢٦٩
وفد بهراء	٢٧٠
حضور صلعم جن جو معجزو	٢٧٠
وفد عذره	٢٧١
وفد خولان	٢٧١
پيرن فقيرن جي نالي تي خيرات ڪرڻ الهيءَ خيال تي ته هو اسان کان خوش ٿي اسان جا ڪم ڪندا رهن ۽ ناراض ٿي نقصان نه پهچائين، ڪفر جون رسمون آهن	٢٧٢
وفد محارب	٢٧٣
وفد صداء	٢٧٤
حضور جن جو معجزو	٢٧٥
وفد غسان	٢٧٥
وفد بني عيش	٢٧٥
بي سبب هجرت ڪرڻ ضروري نه آهي	٢٧٦
وفد غامد	٢٧٦
وفد بني فرازه	٢٧٧

Marfat.com

الله پاڪ ڪنهن جي بہ سفارش ٻڌي وٺ ڪوڙ تو ڪري ۲۷۷
وفد سلامان ۲۷۸
وفد نجران ۲۷۹
هڪڙي پادريءَ کي رسول الله جي زيارت جو نهايت شوق ۲۸۱
حضرت ابراهيم مسلمان هو، يهودي ۽ نصارو ڪين هو ۲۸۲
حضرت رسول الله صلعم کي پوڄڻ ناجائز ۽ حرام آهي ۲۸۳
وفد نخع ۲۸۵
حج جو فرض ٿيڻ ۲۸۷
حضور جن حضرت ابوبڪر صديق رضہ کي اميرالحاج بڻايو ۲۸۷
حضور صلعم جن حضرت علي رضہ کي سورت توبہ پڙهڻ لاءِ نائب مقرر ڪيو ۲۸۷
حجة الوداع ۲۸۸
حضور صلعم جن جو حجة الوداع جي وقت خطبو ۽ وعظ جاهليت جي رسمن بابت ارشاد ۲۸۸
حضور جن جو آخرين خطبو (ليڪچر) ۲۸۹
قبرستانن جي زيارت لاءِ حضور جن جي تشريف ۲۹۰
حضور صلعم جن جي آخرين بيماريءَ ۾ تنهن ڪان پوءِ وفات ۲۹۱
بيماريءَ جي وقت دعا ۲۹۲
حضور جن قبر پرستيءَ بابت وصيت طور سخت منع ڪئي ۲۹۲
حضور صلعم جن جي بيماريءَ وقت حضرت ابوبڪر حضور صلعم جن جي حڪم موجب امام ٿيو ۲۹۳
حضور صلعم جن جي انجاريءَ ۾ دنيائي ۽ مالي حالت ۲۹۴
پوين ڏينهن ۲۹۴
حضور صلعم جن پوئين نماز حضرت صديق اڪبر رضہ جي پويان پڙهي ۲۹۵
بيبي خاتون جنت جو حال حضور جن جي وفات وقت ۲۹۵
بيبي عائشہ صديقہ جو حال حضور جن جي وفات وقت ۲۹۸
حضرت امير عمر جو حال حضور جن جي وفات وقت ۲۹۹
حضرت ابوبڪر صديق جو حال حضور جن جي وفات وقت ۲۹۹
حضرت علي رضہ جو حال حضور صلعم جن جي وفات وقت ۳۰۰ ۳۰۱

Marfat.com

پيش لفظ

بسم الله الرحمان الرحيم

نحمده و نصلي عليٰ رسوله الكريم

ڪنهن به مصنف جي لاءِ خوش قسمتيءَ جي ڳالهه آهي ته سندس تصنيف جي قدردالي سندس حياتيءَ ۾ ٿي ٿئي. پر جيڪڏهين سندس محنت ۽ ڪاوش جي قدر و منزلت سندس وفات کان پوءِ به ٿئي، ته اها تصنيف نه صرف سندس هڪ يادگار رهندي، بلڪ سندس روح کي به راحت رسائيندي.

منهنجي والد مرحوم، حڪيم فتح محمد صاحب، پنهنجي پياري ٻرڳئي ۽ الهيءَ جي مٺي ٻوليءَ جون جيڪي ادبي خدمتون ڪيون، آهي پڙهندڙن کان مخفي نه آهن. مون کي پنهنجي ننڍپڻ ۾ چڱيءَ طرح ياد آهي ته ڪين ادبي خدمت ڪرڻ ۾، ۽ سا به خاص طرح اسلامي ۽ مذهبي طرز جي، هڪ خاص لذت ۽ مزو ايندو هو، ۽ پاڻ هميشه فرمائيندا هئا ته "مون گنهگار ٻندي جو زادراه هيءُ آهي". رسول مقبول صلي الله عليه و آله وسلم جن جي ذات پاڪ سان ڪين هڪ قسم جو والهانه عشق ۽ محبت هوندي هئي، ۽ عموماً پنهنجي مجلس يا محفلن ۾ پاڻ سولهارن جي اسوهٔ حسنه مان ڪهڻائي مثال بيان ڪندا هئا. والد مرحوم جن جي تصنيف "حيات النبي" بارگاهه رسالت ۾ سندن عقيدت جو هڪ نذرانو آهي. منهنجي لاءِ وڏي سعادت آهي جو مون کي "حيات النبي" جي نئين اشاعت لاءِ پيش لفظ لکڻ جو موقعو مليو آهي.

والد مرحوم جن جون جيڪي بيون تصنيفون به ڪهڻيءَ حد تائين اڻلڀ ۽ ناياب ٿي پيون آهن، تيئن "حيات النبي" به ڪيپي ويو هو. ڪيترائي دفعا مون خيال ڪيو ته اهو ڪتاب ڇاپائي پڌرو ڪجي، پر زماني جي ڪمن ڪارين جي ڪري، ائين ڪرڻ ممڪن ٿي ڪين سگهيو. انهيءَ ڪري همڪاري وڏيڪ مون کي پنهنجن ڪوتاهين جو احساس ٿيڻ لڳو. انهيءَ وچ ۾ منهنجو پراڻو دوست ۽ هم سبق، محمد ابراهيم صاحب جويو،

مون وٽ آيو ۽ ٻڌاياٿين ته "سنڌي ادبي بورڊ" ارادو ڪيو آهي ته هن سال "حيات النبي" ڇاپائي شايع ڪري. آءٌ ٻڌي ڏاڍو خوش ٿيس، ۽ مون بورڊ کي فوراً انهيءَ جي اجازت ڏني. مون کي اميد آهي ته هيءَ ڪتاب ڄڏهن ناظرين جي هٿ ۾ پهچندو ته انهيءَ قسم جي لٽريچر جي ڪمي ۽ گهٽتائي، يا نايابيءَ جي ڪري جا خلاء پيدا ٿيل آهي، سا ڪافي حد تائين پورو ڪندو.

آخر ۾ منهنجي گذارش آهي ته پڙهندڙ منهنجي والد مرحوم جن جي حق ۾ دعاي مغفرت ڪرڻ فرمائين.

و آخر دعوانا ان الحمدالله رب العالمين.

خاڪسار حڪيم محمد احسن
سابق ميئر- ڪراچي.

۷۶، اسٽريچن روڊ
ڪراچي.
مورخ ٦- جنوري، ۱۹۵۳.

ديباچو اشاعت اول

بسم الله الرحمان الرحيم

نحمده تعاليٰ و نصلي و نسلم عليٰ رسوله الكريم

زبان اٿم، مگر حمد الاهيءَ جي حق ادا ڪرڻ کان عاجز. قلم اٿم، مگر حق تعاليٰ جي ڪماحقه ثنا لکڻ کان قاصر. هٿ اٿم، مگر جنهن احسن الخالقين عطا فرمايا آهن، تنهن خالق پاڪ جي تعريف لکڻ کان ناتوان. اکيون اٿم، مگر ساريءَ دنيا جي ظاهر باطن خدا جي حڪمن ڏسڻ ۾ حيران. آها زبان ئي ڪنهن کي ڪانهي، جنهن سان اهڙي حق ادا ڪرڻ جي لاف هڻي. آها سياهي ئي ڪانه سمجهيم، جا پروردگار عالم جي ثنا ۽ صفت لکڻ لاءِ ڪافي ٿي سگهي. اهڙا قلم ڪٿان آڻيان، جن سان اهڙو داستان لا انتها لکان؟ اهڙا ڪاغذ ڪٿان ڳوليان، جن تي هي بيان بي پايان پورو ڪريان؟

ٿين مس جي مينهن دريا، لکان حمد خدا تنهن سان،
سڪي دريا وڃن، ليڪن نه ٿئي حمد خدا پورو.
شجر شاخون ٿين ڪلڪون، پنا پَنَ جي ٿين ڪن جا،
ڪريان ڪوشش لکڻ جي، ته به نه ٿئي حق ثنا پورو.
سچائي پاڻ ڪي ٿو حق تعاليٰ ئي حقيقت ۾،
ڪري تعريف جو حق ٿي سگهي رب العلا پورو.

قل لو كان البحر مدادا لكلمات ربي لنفد البحر قبل ان تنفد
كلمات ربي و لو جئنا بمثله مددا.

(سورت ڪهف، رڪوع ١٢)

[چئو (اي رسول)، منهنجي رب جي حڪمت لکڻ لاءِ درياهه مس ٿي پون ته اهي درياهه الاهي حڪمتن لکجي پوري ٿيڻ کان اڳ ئي هوند سڪي پورا ٿي وڃن (مگر خدائي حڪمتون ڪڏهن هوند لکجي پوريون نه پون)؛ جيتوڻيڪ ايتري مدد ٻي به ڪٺي آڻيون.]

Marfat.com

"برگ درختان سبز در نظر هوشيار،
هر ورقي دفتري ست معرفت کردگار"
(سعدي رحه)
[سڄاڻن ۾ سائينءَ جي، جي آهن سياڻو،
تہ جاڻن ۾ هن ڳالهہ جي تہ ته ايائو:
وڻ وڻ جو هر پَن ٿيو، هن دفتر جو داڻو،
سڪو ٿيو سائو، صفت ۾ سائينءَ جي.]
هاڻي پوءِ اچ انهيءَ بابت ڪهڙي ڪوشش ڪريان؟ ڇا چئي ڇا چوان ؟ ڇا لکي ڇا لکان ؟ جيڪي چوان سو ٿورو. جيڪي لکان سو اڻ پورو. تڏهن هيترو لکڻ بس آهي تہ سڀڪا صفت ۽ ثنا، هر قسم جي واکاڻ ۽ وڏائي انهيءَ ئي هڪ خالق اڪبر کي سونهي ٿي، انهيءَ ئي هڪ مالڪ مولا جو حق آهي، جو هن دنيا جي ساري چرخي کي هڪ اهڙي انتظام سان خلقي چلائي رهيو آهي، جنهن ۾ جيترو ٿو نهارجي، اوترو ٿو بي عيب معلوم ٿئي ۽ جيترو ٿو پرکاڻو ٿئي اوترو ٿو مضبوط ٿئي.
ماتري في خلق الرحمان من تفاوت فارجع البصرهل
تري من فطور ثم ارجع البصر کرتين ينقلب اليک
البصر خاسئا و هو حسير. (سورت ملک، رکوع ١)
[نہ ڏسندين تون مهربان مولا جي پيدا ڪرڻ واري
قانون ۾ ڪو فرق؛ پوءِ وري چتائي ڏس تہ اچئي
ٿو ڪو چير يا ڦاٽ (فرق يا تفاوت) ڏسڻ ۾ ؟ پوءِ
نهاري وري نهار تہ تنهنجي نظر توڏي ٿڪجي ماندي
ٿي موٽندي.]
هيڏانهن هوڏانهن چوطرف نهاريو پيو نهار،
مهٽو پسندين صاف تون جانب جو جنسار:
سج چنڊ تارا سانجهيون، صبح ليل نهار،
گرمي سردي جهولا، بستان باغ بهار،
مٽي، پاڻي، ماڪ، آس، باهہ، هوا هر ڪار،
آهي سڀ اسرار، حيرت لاءِ "حڪيم" چئي.
سبحانہ و تعاليٰ شانہ!
شان مٿاهون شاهہ جو سو شاهن جو بي شاهہ،
پاڪ منزه سو اٿئي، مستان ٿين گمراهہ،

حق جي حق ۾ پاڻھنجا ڳاھ ڪڏھن ڪرَ ڳاھ،
سڌي اھا اٿئي راھ، واٽ نہ ونجان آھتي.

سڀڪنھن شيء جو ضرور ڪو جوھر ھوندو آھي: خالق اڪبر ساري مخلوقات جو جوھر حضرت انسان کي بڻايو، جنھن جي وجود ۾ ايتريون تہ حڪمتون ۽ اسرار موجود آھن، جو ڪو ھجي جو پروڙي ۽ ڪو ھجي جو سمجھي. وري انسان جو جوھر حضرت نبي آخر زمان حضور پرنور رسول خدا احمد عربي محمد مصطفيٰ صلي اللّٰه عليه و آله وسلم کي ڪيائين، جن جي اسم توڙي جسم ۾ نور الاھي ۽ شعاع رباني ايترو تہ رکيل آھي، ۽ سعادت ۽ برڪت ايتري تہ بخشيل آھي، جو اڄ ڏينھن تائين ظاھر ۽ روشن آھي. جيڪڏھن دنيا ۾ خدا جو ھي برگزيدو نبي ۽ اللّٰه جو ھي پيارو پيغمبر پيدا نہ ٿئي ھا، تہ دنيا پنھنجي حقيقي خالق کي ھرگز سڃاڻي ڪين سگھي ھا. ڪنھن بزرگ ڇا نہ سچ فرمايو آھي:

"آءٌ خدا کي محمد جو خدا سمجھي ٿو مڃان."

خدا جي خدائي ۽ يڪتائي، ذات ۾ توڙي صفات ۾، جھڙي ۽ جيتري حضرت بابرڪت محمد عربي صلي اللّٰه عليه و آله وسلم جي وسيلي سان دنيا کي معلوم ٿي، اوتري ۽ اھڙي ڪڏھن بہ ڪنھن جي ھٿان نہ ٿي؛ انھن جو انڪار ڪرڻ ڄڻ سچ جي سوجھري کان انڪار ڪرڻو آھي.

امابعد:

پاسي ۾ دل، دل ۾ ايمان، ايمان ۾ اخلاص، اخلاص ۾ خلوص رکندڙ صاحبن جي خدمت ۾ منھنجو عرض آھي تہ اڄ آءٌ سندن اڳيان ھي ھڪ اھڙو ڪتاب حاضر ٿو ڪريان، جنھن جو قدر اميد تہ سڀڪنھن اھل ايمان، اھل اخلاص ۽ اھل خلوص وٽ ھوندو ۽ ٿيندو. ھھڙي متبرڪ ۽ ضروري ڪتاب جي ضرورت ۽ گھرج سنڌ وارن کي جيتري قدر ھئي، اوتري قدر پئي ڪنھن بہ ڪتاب جي ڪانہ ھئي؛ مگر افسوس جو سنڌ جا اھل علم ۽ اھل قلم ھن پاسي کان اھڙو تہ پاسي گذاريندا رھيا، جو ڄڻ ھن لاءِ نہ سندن قلم ئي تيار ھو، نہ ھٿ ئي ٿي ھليا: ناول ۽ ناٽڪ لکي سنڌي زبان کي عيبدار ڪيائون، ماڻھن جو مذاق بگاڙيائون، اوليائن ڪرامن جون ڊبل ڊبل ۽ مبالغي آميز تاريخون لکيائون، مگر سيدالانبياء والمرسلين صلي اللّٰه عليه و آله وسلم جي مبارڪ احوال لکڻ جي، افسوس جو يادگيري بہ ڪانہ ڪيائون! مون ھھڙي ضروري ڪتاب

Marfat.com

جي سخت ضرورت سمجهي ان کي هٿ ۾ ڪنيو. مون ڪهڙيءَ طرح هي متبرڪ ڪتاب لکي پورو ڪيو، سا خبر مون کي آهي: صبح کان وٺي شام تائين، شام کان وٺي رات جي ١٠ بجي تائين، بيمارن جي علاج ۽ مريضن جي معالجي ۾ مشغول رهڻ ۽ هر هڪ بيمار جي مختلف ڪارن ٻڌڻ کان سخت ٿڪجي پوڻ هوندي به، پنهنجي ننڊ ڦٽائي، آرام حرام ڪري، هي ڪتاب لکندو رهيس. رڳو ڪنهن هڪڙي ڪتاب جو ترجمو لکڻو هجي ها ته به نهيو، پر عربي، فارسي ۽ اردو جي عظيم الشان ۽ شاهي ڪتابن کي اٿلائڻ، هر هڪ ڳالهه جي تحقيق ڪري پوءِ لکڻ، البت تڪليفائتو ڪم هو. عربي ڪتابن مان صحيح بخاري، منهج العمال سيوطي، سيرت حلبي، شفا قاضي عياض، فارسي ڪتابن مان مدارج النبوت، شرح مشڪوات، شاه ولي الله جي تصنيف ٿيل سوانح عمري رسول الله صلعم، وغيره: اردو ڪتابن مان ته گهڻا، پر خاص طرح، "پياري نبي کي پياري حالات" ۽ "رحمت اللعالمين" وغيره منهنجي نظر ۾ رهندا هئا. اردو ڪتابن مان گهڻو ڪري چوڪي مدد، "رحمت اللعالمين" مان ورتي اٿم، مگر جيسين عربي محقق ڪتابن مان دلجاءِ نه ڪيم، تيسين نه لکيم. انهيءَ لکڻ مان منهنجو مقصد خدانخواسته ڪو اظهار فخر نه آهي، مطلب فقط هي آهي ته هن ڪتاب ۾ جيڪي لکيو اٿم، سو پنهنجي ڄاڻ موجب تحقيق ۽ ڪوشش سان لکيو اٿم. انهيءَ هوندي به جيڪڏهن ڪٿي منهنجا ۽ منهنجي قلم جا پير ترڪي يا ٿڙڪي ويا هجن، ته پڙهندڙ صاحب منهنجين مجبورين تي نظر ڪري معاف فرمائين. مون کي اميد آهي ته آءٌ هن کان پوءِ "اخلاق محمدي" * لکندس: تنهن کان پوءِ اميد اٿم ته سنڌي زبان ۾ هڪڙا اهڙا خطبا لکندس، جن ۾ شعر گهٽ هوندو ۽ نثر ۾ وعظ گهڻو. خطبي جو مطلب ئي آهي حاضرين کي خطاب ڪري ديني ۽ دنياوي ضروري ڳالهين بابت وعظ ڪرڻ: سو مطلب رسمي خطبن مان ڪجهه به حاصل ٿئي ٿو ٿئي - رسمي خطبن ۾ هڪڙي ئي مضمون، هڪڙي ئي نموني تي زور لڳايل هوندو آهي، سو به شعر ۾. خطيب وري جڏهن منبر تي

---

* الحمدلله، انجام موجب "اخلاق محمدي"، "حيات النبي" جي پوري ڇپڻ کان پوءِ جلدئي لکي پورو ڪيم، جو "حيات النبي" وانگي ئي مسلمانن وٽ مقبول ٿيو ۽ هٿون هٿ کپي ويو. باقي سنڌي خطبا اڃا ناهي نه سگهيو آهيان: آميد الله ۾ آهي، حياتي هونديم، ته خطبا به جلدئي لکندس، انشاءالله تعاليٰ. - فقير فتح محمد

ٻيهي اهڙا خطبا پڙهندا آهن، تڏهن انهيءَ شعر کي اهڙي ته، راڳن سان آلاپي پڙهندا آهن، جو انهيءَ وقت ڪين خطيب سڏڻ ٿي خطا آهي. ڇا حضور جن عليه الصلوات والسلام به ڪڏهن خطبي ۾ راڳ سان ڪي شعر پڙهيا ؟ (استغفرالله!) پوءِ خطبي ۾ شعر جو زور شور هڪ اهڙي بدعت آهي، جنهن ۾ عام ۽ خاص خطيب ڦاسي ويا آهن. منهنجو ارادو آهي ته، اهڙا خطبا لکان، جي سنڌي زبان جي نثر ۾ هجن، گهڻو ڪري انهن ۾ حضور جن عليه الصلوات والسلام جي حياتيءَ مبارڪ جا احوال، اصحابن ڪرامن جي قربانين ۽ سندن سچي ايمان جا مثال، خدا ۽ رسول جا احڪام، اسلام جي غازي بهادرن جا واقعات، ۽ اهڙيون ٻيون عجيب ۽ مفيد معلومات بيان ٿيل هجن. اميد ته اهڙا خطبا پنهنجي قوم لاءِ وڏيڪ فائديمند ٿيندا انشاءالله تعاليٰ.

هن ڪتاب جو نالو "حياتالنبي" رکيو اٿم، جو ڪيترن سببن جي ڪري منهنجيءَ دل کي ڏاڍو وڻي ۽ پيارو لڳي ٿو. هن متبرڪ ڪتاب لکڻ سان منهنجو خاص مطلب هي آهي ته منهنجا مسلمان ڀائر ڏسن ته حضور جن عليه الصلوات والسلام جي هلت چلت ڪهڙي هئي؟ ۽ جاهليت جون رسمون ڇا هيون؟ صاف ۽ سچو اسلام ڇا آهي؟ حضور عليه الصلوات والسلام جون مجلسون، خطبا ۽ وعظ ڪهڙي نموني جا هئا؟ اصحاب ڪرام جي محبت حضور جن سان، ۽ حضور جن جي ٻاجهه ۽ شفقت مٿن، ڪيتري ۽ ڪهڙي نموني جي هئي؟ اسان مسلمانن کي هي ڪتاب پڙهي، پاڻ ۾ نهارڻ ۽ خدا جي واسطي غور ۽ ويچار ڪرڻ گهرجي ته اسين ڪيتري قدر مسلمان سڏائڻ جا لائق آهيون؟ رب تعاليٰ شال منهنجي پورهيي کي صاب وجهي ۽ هن جو ثواب منهنجي والد بزرگوار، حضرت بابرڪت حافظ حاجي مولانا خليفه غلام محي الدين حڪيم سيوستاني رحمت الله عليه، کي رسائي، - آمين.

خاڪسار ابوالحامد حڪيم فتح محمد
"صغير" سيوهاڻي
مقيم ڪراچي سنڌ.
٢٥- جمادي الاولي، ١٣٣٢ هجري مقدس
مطابق ٢٢- اپريل، ١٩١٤ عيسوي.

Marfat.com

ديباچو اشاعت دوم

بسم الله الرحمان الرحيم

نحمده و نصلي و نسلم

الله پاڪ جا لکين شڪرانا، هزارين حمد ۽ اپار احسان آهن، جنهن مهربان مولا منهنجي تصنيف ٿيل ڪتاب "**حيات النبي**" کي منهنجي حياتيءَ ۾ ئي چڱي مقبوليت بخشي آهي ۽ منهنجي هن ناچيز قلمي خدمت کي قبول فرمايو آهي. "حيات النبي" ورهين کان وٺي ڪيترن ئي اشتياقمندن کي ملي نٿي سگهيو، ڇو ته هٿون هٿ کپي ويو هو؛ صدها ماڻهن اشتياق جا خط لکيا، تقاضائون ڪيون ته وري اهو ڪتاب جلد ڇپيو وڃي؛ مگر ڪتاب جي ڇپائڻ ۽ مشتاق پاڙهن تائين پهچائڻ سان ته منهنجو ڪو واسطو ڪونه هو- اهو ڪم ڇپائيندڙن ۽ وڪڻندڙن جو هو- انهيءَ ڪري آءٌ سندن اشتياق پوري ڪرڻ کان عاجز ۽ قاصر هوس.

اڄ الحمدلله "جامعه اسلاميه و يتيم خانه حاجي عبدالله هارون" جي سرپرستيءَ هيٺ منهنجو اهو پيارو ڪتاب، ٻي دفعي ڇاپجي پڌرو ٿو ٿئي. هن ٻي دفعي جي ڇاپجڻ وقت، مون ساري ڪتاب کي وري سرسري نظر سان ڏسي، ڪجهه قدر سڌاريو آهي. هيءُ سڌاريل ڇاپو اڳئين ڇاپي کان ڪجهه قدر چڱو ٿيو آهي. اگرچ ڇاپي جون ڪي غلطيون اڃا به رهجي ويون اٿس، پر اڳئين ڇاپي کان گهٽ کهٽ. هن دفعي ڪتاب مان اهي ٿورا ٽڪرا ڪڍي ڇڏيا اٿم، جي ٻين قومن لاءِ سڌي طرح اعتراض جهڙا هئا، جن جي ڪري شايد انهن کي رنج رسيو هجي. هاڻي اميد ته مسلمان منهنجا پاڙهو ۽ غير مسلمان دوست هن ڪتاب کي اڳي کان به وڌيڪ محب ۽ هيج، شوق ۽ ذوق، لطف ۽ لذت سان پڙهندا. اميد اٿم ته جلد ئي منهنجو ٻيو ڪتاب "اخلاق محمدي" به، جو به هاڻي اڻلڀ ٿي پيو آهي، نظرثاني ڪري، سڌاري، جامعه اسلاميه جي سرپرستيءَ هيٺ ڇپائي وجهندس. ڏاڍي خوشي ٿيندي، جيڪڏهن "اخلاق محمدي" به

مداري، پنهنجي حياتيءَ ۾ ئي ٻيو دفعو ڇاپيل ۽ مسلمانن جي هٿن ۾ پهتل ڏسندس. تنهن کان سواءِ منهنجو هڪڙو ننڍڙو رسالو نالي "دل ۾ گهاءُ ڪندڙ مناجات" بہ آهي، جو بہ ناياب ٿي ويو آهي ۽ مسلمان ان لاءِ بہ بيتابي ڏيکاري رهيا آهن: اميد تہ اهو بہ جلد ڇپارائي وجهبو. انشاالله تعاليٰ. دل ۾ اهڙي اسلامي علمي خدمت جا گهڻا ئي خيال ۽ جذبا اٿم، پر افسوس جو صحت جي خراب ٿي وڃڻ ۽ ڪمن جي گهڻائيءَ کان مجبور آهيان. منهنجو عرض آهي تہ منهنجا اسلامي ڀائر مون گنهگار ۽ نابڪار جي حق ۾ بس غائبانہ دعا فرمائين تہ الله تعاليٰ پنهنجي فضل و ڪرم سان مون کي صحت بخشي ۽ توفيق عطا فرمائي، تا تہ آءٌ اهڙي اسلامي خدمت بجا آڻڻ واريءَ مراد ۾ ڪامياب ٿيان. آمين. و آخر دعوانا ان الحمدلله رب العالمين.

خاڪسار حڪيم فتح محمد سيوهاڻي

مقيم ڪراچي سنڌ. ٢١- رجب المرجب،
سنہ ١٣٤٤ هجري، مطابق ٥- فيبروري،
سنہ ١٩٢٦ عيسوي.

Marfat.com

27589

Marfat.com

بسم الله الرحمان الرحيم

اللهم صلي علي سيدنا محمد و آل سيدنا محمد
كما صليت علي سيدنا ابراهيم و آل سيدنا ابراهيم
انك حميد مجيد.

[اي اسان جا خدا، تون پنهنجون رحمتون ۽ برڪتون
نازل ڪر اسان جي سردار محمد مصطفيٰ ۽ سندن آل
(اولاد ۽ اصحاب) تي، جيئن تو پنهنجون رحمتون ۽
برڪتون نازل ڪيون اسان جي سردار حضرت ابراهيم ۽
سندس آل تي. تون سڳورو ۽ ساراهيل آهين.]

دنيا ۾ ڏسجي ٿو ته دين ۽ ڌرم، مذهب ۽ مت تمام گهڻا آهن. هيڪو چوي ٿو ته منهنجو ڌرم چڱو ۽ منهنجو دين حق، منهنجو پير پلو ۽ منهنجو پيغمبر سچو، هيڪو پنهنجي پنهنجي سمجهه آهر پنهنجي پنهنجي دين ۽ ڌرم، ديوتائن ۽ پيغمبرن کي ساراهي پيو؛ ساراهڻ ته ٺهيو، پر وري ٻين پيغمبرن کي ننديں ۽ سٺين ٿا ڏيا. ڪي چون ته اسان جي ديوتائن کي پيدا ڪرڻ مارڻ ۽ جيارڻ جي سگهه آهي، ته ڪي چون ته اسان جو پيغمبر خدا جو پٽ، بلڪ ڪن ڳالهين ڪري خود خدا آهي. ڪي ڪيئن چون ته ڪي ڪيئن. مطلب ته آهي يا اهڙي قسم جون ڳالهيون ٻڌي، في الحال ته عقل ئي ويچارو چڪر ۾ پئجو وڃي ۽ ماڻهون جي سمجهه ۽ خيالن تي حيرت وڪڙو وڃي. هاڻي جيڪڏهن ٿڌيءَ دل ۽ نرم خيالن سان، سڀني ڌرمن ۽ سڀني پيغمبرن تي ويهي ويچار ڪبو، ته بيشڪ چٽي سگهجي ٿو ته هئا سڀ پنهنجي پنهنجي وقت ۾ حق تي ۽ سڀ خدا جا نيڪ ٻندا ۽ خدائي مذهب تي؛ نڪي هئا پيدا ڪرڻ ۽ مارڻ جيارڻ وارا، نڪي هئا خدا جا پٽ يا خود خدا؛ نڪي اسان کي اهي خيال ڪر اڻندا، نڪي اهي ڳالهيون ئي فائديمند يا ڪمائتيون آهن:

Marfat.com

ڏسڻو فقط هي آهي ته دنيا ڪنهن جي فيض سان فيضياب ٿي؟ ڪهڙي پيغمبر جي سچي تعليم سان دنيا ۾ انسانيت ۽ اخلاق جو نور ۽ رونق پيدا ٿي؟ ڪهڙي بزرگ انسان جي برڪت سان حيوانن جهڙا انسان، انسان، ۽ انسان جهڙا انسان ملائڪن جهڙا، بلڪ ملائڪن کان به اعليٰ ٿيا؟ ڪهڙي پيغمبر جو مذهب انسان جي حال موافق آهي؟ ڪهڙو مذهب يا ڌرم ساريءَ دنيا لاءِ هڪجهڙو فائديمند آهي، ۽ ٿي سگهي ٿو؟ ڪهڙي مذهب ۾ الله پاڪ جي شان موافق سندس بندگي ۽ عبادت ٺهرايل آهي؟ ڪهڙي مذهب جي عبادت ۾ فلسفو ۽ حڪمت رکيل آهي؟ ڪهڙي پيغمبر کي گهڻو وقت قسمين قسمين تڪليفون پهتيون، ماڻهن ستايو ۽ دشمن ڏکاريو، مگر هو خدا جو نبي، الله جو سچو رسول، ڪڏهن به خدائي تعليم ڏيڻ ۽ خدائي دين پکيڙڻ ۾ ڪين هٽيو؛ آخر جنهن ڪم تي الله پاڪ مقرر ڪيو هوس ۽ جو بار مٿس پنهنجي خالق رکيو هو، سو نيث وڏيءَ همت ۽ جوانمرديءَ ۽ صداقت ۽ سچائيءَ سان پنهنجن مبارڪ ۽ همت ڀريل ڪلهن تي کڻي، ثابت ڪري ڏيکاريائين ته سچن جا قدم ڪڏهن به ڪين لڏندا آهن، سچ ۽ حق کي آخر فتح ٿيندي آهي. اهي مٿيون ڳالهيون خيال ۽ ڌيان ۾ ويهاري ڇڻي سگهجي ٿو ته هڪ اسلام ئي آهي، جو اڄان تائين پنهنجي زبردست ۽ هميشه قائم رهندڙ پاڪ ڪتاب (قرآن شريف) جي وسيلي، حق ۽ سچ جا جلوا ڏيکاريندو رهيو آهي؛ ۽ قيامت تائين ڏيکاريندو رهندو. ۽ هڪ حضرت محمد مصطفيٰ صلي الله عليه و آله وسلم ئي پيغمبر آهي، جنهن جي مبارڪ حياتيءَ تي ڌيان ڏجي ٿو ۽ سندن اڄ تائين اثر ڏسجن ٿا ته بي اختيار چوڻو پوي ٿو ته ”اشهد ان محمد الرسول الله“ يعني خدا کي حاضر ناظر ڄاڻي سچ چوان ٿو ته محمد ڪريم بيشڪ الله پاڪ جو رسول آهي.“

دنيا ۾ جيڪي به مذهب آهن، تن سڀني مذهبن جا وڏا وڏا عالم حضرت پاڪ جي سچائيءَ بابت شاهديون ڏئي چڪا آهن ته دنيا جو سڌاريندڙ، حيوانن جهڙن انسانن کي انسان، ۽ انسان کي ملائڪن کان به وڌيڪ بنائڻ وارو حضرت پاڪ جهڙو ٻيو ڪو به پيغمبر دنيا ۾ نه ٿيو ۽ نه ڪو ٿيندو.

هي جو مون مٿي لکيو آهي ته سڀ ڌرم ۽ دين حق تي هئا ۽ سڀ پيغمبر سچا هئا، اهو فقط منهنجو چوڻ نه آهي بلڪ اهو اسان جو اسلامي اعتقاد آهي. قرآن شريف ۾ اها هدايت لکيل آهي ته سڀڪنهن قوم ۾ الله تعاليٰ هادي ۽ رهبر موڪليا، سمجهائيندڙ ۽ سڌاريندڙ پيدا

Marfat.com

ڪيا: ٻين پيغمبرن کي عزت جي نگاه سان ڏسڻ گهرجي ۽ سندن پيغمبريءَ کي مڃجي، يعني دل سان قبول ڪجي ته هو خدا جا پيغمبر هئا. هاڻي ڪتاب جا پڙهندڙؤ! اوهين انصاف ڪجو ته اهو عقيدو چڱو، يا انهن صاحبن جي هلت چڱي، جي خدا جي ٻين ۽ پيغمبرن کي گهٽ وڌ چون ۽ بي ادبي ۽ بي عزتيءَ سان ياد ڪن ٿا!

اسلام جو سڀڪو حڪم اهڙو آهي، جنهن سان صاف ثابت ٿئي ٿو ته هي حڪم انهيءَ خالق جي درگاه مان آيل آهي، جنهن انسان کي خلقيو آهي ۽ انسان جي ذري پرزي حال جي خبر اٿس. بس اها ئي نشاني آهي اسلام ۽ حضرت رسول ڪريم عليه الصلوات والسلام جي سچائيءَ جي. دين ۽ خدائي مذهب اهو آهي، جو ساريءَ دنيا لاءِ سندس دروازا کليل هجن: نه رڳو ڪنهن هڪ ملڪ کي هڪ قوم لاءِ. اهڙو دين جيڪڏهن آهي ته والله هڪ اسلام ئي آهي، جنهن جي تعليم ساري دنيا جي مخلوقن لاءِ هڪ جهڙي آهي: چا هندستاني، چا ايراني، چا يوناني، چا جاپاني، چا يوروپي چا ايشائي، چا پورا ۽ چا ڪارا، ڪير به هجن اسلام ۾ داخل ٿي سگهن ٿا. اهو ئي آهي خدائي دين جو صاف ۽ روشن نشان؛ دنيا ۾ کرو اهو پيغمبر چئبو، جنهن جي نصيحت ۽ هدايت انساني حال موافق هجي جنهن مان ماڻهو اثر وارا ٿين ۽ ان تي تعميل ڪن. سو اوهين ويچار ڪري وري ويچار ڪريو ته اسلام ۽ حضرت پيغمبر عليه الصلوات والسلام جي مقدس تعليم ڪهڙي نه اعليٰ ۽ عمدي، وڻندڙ ۽ آسان آهي!

اڄ ساريءَ دنيا جي سردار، مڙني رسولن جي مهندار، حضرت رسول خدا محمد مصطفيٰ صلي الله عليه و آله، وسلم جي پاڪ حياتيءَ جي تاريخ لکان ٿو: خاص هن لاءِ ته اسان جا بيخبر ڀائر دنيا جي هڪڙي زبردست مصلح، اعليٰ درجي جي سڌاريندڙ، الله پاڪ جي سچي رسول، خاتم الانبياء عليه الصلوات والسلام جي احوال ۽ اقوال، ڪئن ۽ لڇڻن، هلت ۽ چلت کان واقف ٿي پاڻ به پيروي ڪن، ۽ هي فيصلو به ڪري سگهن ته بيشڪ پيغمبري عهدو انهيءَ کي ئي جڳي، ۽ جنهن پاڪ انسان هيڏا سارا ڏاڪڙا ۽ تڪليفون سر تي سهايون، سو ئي سچ اچ رسول، ۽ رسول به ٻين رسولن کان وڏو رسول هو، ۽ آهي. هن ڪتاب پڙهندي دوست ۽ دشمن سڀڪو چئي سگهندو ته اهڙي پاڪ انسان جي خدائي آواز کي نه ٻڌڻ ۽ سندس سڏ تي لبيڪ نه چوڻ، نهايت ناداني آهي.

جيڪي مخلص مسلمان منهنجو هي ڪتاب پڙهي، روحاني فيض ۽ فائدو حاصل ڪن، سي خدا ڪارڻ مون پوئتي پيل گنهگار جي حق ۾

دعا ڪن ته الله تعالیٰ دنيا ۾ شال منهنجي عاقبت سوچاري ۽ اولاد صالح ڪري، ۽ آخرت ۾ بخشش ۽ مغفرت سان سرفراز فرمائي. (آمين!) منهنجي به دعا آهي ته الله تعاليٰ شال منهنجن پائرن کي ايمان جي نعمت سان نوازي ۽ ڪين حضور جن عليه الصلوات والسلام جي تابعداري نصيب ڪري. آمين!

حضرت رسول الله صلعم جي پيدا ٿيڻ جي ضرورت ۽ سبب

هي ته سڀڪو مڃيندو ته انسان جيسين بيمار نه هوندو، تيسين ڪيس دوا درمل ۽ علاج معالجي جي گهرج ڪانه هوندي. پار به جيسين بيمار نه ٿيندو، تيسين سندس مائٽ حڪيم وٽ دوا لاءِ نه نيندس. اهڙيءَ طرح دنيا ۾ جيسين سخت بگيڙ ۽ پاپ نه پکڙندا، بيديني ۽ بي ايمانيءَ جا ڪم نه ٿيندا، تيسين ڪو رسول يا پيغمبر پيدا ڪونه ٿيندو. جيڪڏهن پاپ ۽ بيدينيءَ جا ڪم دنيا ۾ وڌيا ته ضرور آهي ته ڪو خدا جو رسول ۽ الله جو پاڪ پيغمبر پيدا ٿي، دنيا کي انهن پاپن ۽ گناهن جي گندگيءَ ۽ غلاظت کان پاڪ ۽ صاف ڪري. اهو الله پاڪ جو قديم کان وٺي دستور ۽ نهراءُ آهي ته پنهنجن بي خبر بندن کي پنهنجن موڪليل ۽ سمجهايل رسولن جي وسيلي خبردار ڪندو آهي، يا هيئن چئجي ته جڏهن الله جا ٻانها ناداني ۽ بي خبريءَ سببان گناهن ۽ پاپن جي مرضن ۾ گرفتار ٿيندا آهن، تڏهن الله پاڪ پنهنجي درگاه مان سيڪاريل روحاني حڪيم يعني رسول ۽ پيغمبر دنيا ۾ موڪلي، گناهن جي مرضن جي علاج جو انتظام ۽ بندوبست ڪندو آهي. انهيءَ ۾ ته ڪجهه به شڪ ڪونهي ته جنهن وقت حضرت پاڪ عليه الصلوات والسلام پيدا ٿيو، تنهن وقت تحقيق عرب جي ملڪ ۾ تمام بيديني پکڙيل هئي، ۽ هڪ زبردست رسول ۽ پيغمبر جي سخت ضرورت هئي، پر اڳتي هيٺ چئيءَ طرح لکبي ظاهر ڪندس ته نه فقط عرب جي ملڪ ۾ بيديني هئي، پر ساريءَ دنيا ۾ پاپن ۽ گناهن جو جهڙ ۽ لاڙ هو؛ چوڌاري اندوڪار هئي، دنيا جو خالق يعني الله پاڪ ماڻهن جي

Marfat.com

دلين تان بلڪل وسري ويو هو، پاڻهن ۽ مخلوق جو لاڳاپو پنهنجي سائينءَ ۽ خالق کان بلڪل ٽٽي ويو هو. ماڻهو، ماڻهو نه رهيا هئا، بلڪ شڪل ۽ صورت ۾ سو ماڻهو هئا، باقي عادتن ۽ اچڻن ۾ جانورن ۽ پسن کان به پري هئا. نه دنيا جي انتظام ۽ عدالت جو ڪو ڍنگ هئن، نه اخلاق ۽ اطوار ڪي چڱا هئن. نڪر، پٿر، ٻاهه، پاڻيءَ، وڻ ٽڻ، سڀ جي پوڄا ۽ عبادت ڪندا هئا ۽ انهن ٻي طاقت ۽ بي جان شين کي خدا جو مٽ بلڪ خدا کان به وڌيڪ سمجهندا هئا. ڪي نالائق ته اهڙا به هئا، جو الله پاڪ سان چٽرون ڪندا هئا؛ چي خدا کي ڌيئرون آهن، اولاد آهي وغيره وغيره. توبه توبه! مطلب ته دنيا ۾ هر طرف- چا اوڀر، چا اولهه، چا اُتر، چا ڏکڻ- اهو ئي حال ۽ اها ئي اونداهه هئي؛ نه ابراهيمي دين جو اثر رهيو هو، نه موسوي مذهب باقي بچيو هو، نه عيسيٰ مسيح جي ڪرامتن ۽ معجزن جو تاثير رهيو هو. هندستان ۾ ويدن جا مڃيندڙ ته ڪنهن ڪم جا نه رهيا هئا، اهي ويچارا ته نالي ماتر هندو ۽ ويدنءَ ڪي مڃيندڙ سڏبا هئا. فارس ۾ زردشت جو مذهب هڪ پراڻو دفتر ٿي ويو هو. اهڙيءَ طرح چين ۾ ٻڌ ڌرم جو حال هو. اهڙي حال هوندي، اهڙي وقت ۾ نه هميشه وانگي ٽيمپرري (وقتي) رسول جي گهرج هئي، نه ڪنهن خاص ملڪ لاءِ ڪنهن پيغمبر جي ضرورت هئي، بلڪ اهڙي وقت ۾ هڪ اهڙي جامع الصفات ڪامل ۽ مڪمل بلڪ اڪمل رسول جي ضرورت هئي جو ساري دنيا کي هميشه لاءِ اهڙو رستو ڏيکاري ڇڏي، جنهن رستي تي هلڻ سان هو گمراهه نه ٿي سگهن ۽ اهڙو نسخو ٻڌائي، جنهن جي وسيلي سان هو پاپن ۽ گناهن جا بيمار شفاياب ٿيندا رهن. اهڙي عظيم الشان ۽ زبردست انتظام ۽ ڪم لاءِ اهڙي مقدس رسول جي پيدا ٿيڻ جي سخت ضرورت هئي، جنهن جون انساني طاقتون ظاهري ۽ باطني، دلي ۽ دماغي قوتون سڀني اڳين پيغمبرن ۽ نبين کان اعليٰ ۽ اَولي هجن، جو ساري

دنيا جي سڌارڻ جو بار پنهنجي مبارڪ ڪلهن تي کڻي سگهي ۽ ساري دنيا جي مخالفن جي مخالفتن کي سهي، پنهنجي فرض جي ادائگيءَ ۾ ڪوتاهي نه ڪري، ڇو ته الله پاڪ کي هن آخري زماني (ڪلجڳ) ۾ هڪ آخرين پيغمبر ۽ آخرين رسول موڪلي پنهنجي مخلوق کي خبردار ڪرڻو هو، جيئن مٿان ڪو انسان چوي ته اسان جي خالق اسان کي پيدا ڪري، اسان جي هدايت ۽ سڌري هلڻ لاءِ ڪو بندوبست ڪونه ڪيو. انهيءَ حجت پوري ڪرڻ لاءِ هونءَ ته هر وقت هر ملڪ ۾ الله تعاليٰ پنهنجا رسول ماڻهن ڏي موڪلي ميار لاهيندو آيو، پر پڇاڙيءَ ۾ ساريءَ دنيا کي هڪ ئي رستي تي هلڻ لاءِ هڪ آخرين نبي ۽ زبردست رسول موڪلي الله پاڪ کي حجت پوري ڪري ڇڏڻي ضرور تي. انهيءَ ڪري ساري دنيا جو سڌاريندڙ ۽ سڀني مذهبن ۽ متن جو مغز ۽ جوهر ڪڍي ساري دنيا کي هڪ خيال ۽ هڪ رستي تي آڻيندڙ، وڇڙيل مخلوق کي پنهنجي خالق سان ڳنڍيندڙ، نڌڪي ڌڻ جو ڌنار ٿيندڙ، بي خبرن کي خبردار ڪندڙ، جاهلن کي عالم بڻائيندڙ، ٻچڙن کي خدا جي خوف کان ڊيڄاريندڙ، چڱن کي بهشت ۽ رحمت جي بشارت ۽ مبارڪ ڏيندڙ، الله جي قدرتن جو بيان ڪندڙ، هيڻن کي ڏاڍن جي ظلم کان ڇڏائيندڙ، انسانن جي جان ۽ مال جو بچاءُ ڪندڙ، سون ورهين جي جنگين کي ٽاريندڙ، رنڍن ۽ وڙهيلن کي پرچائيندڙ، مسڪينن ۽ يتيمن جي سنڀال لهندڙ، اڙين کي آڌار ڏيندڙ، واهين جي واهر ڪندڙ، خدائي قاعدو هلائيندڙ، الله جي دين کي دنيا ۾ پکيڙيندڙ، ماڻهن کي الله پاڪ ڏي سڏيندڙ، ڇڙو ڇڙ ڌڻ کي ٽنواريندڙ، انسانن کي انسان، بلڪ انسانن مان ملائڪ بڻائيندڙ، ٻاجهارو، رحم وارو، صاحب لطف ۽ ڪرم جو، صاحب شان ۽ شرم جو، صاحب تخت ۽ تاج جو، صاحب براق ۽ معراج جو، حضرت بابرڪت عالي درجت، سيدالمرسلين، امام النبيين، بشيرالمتقين، نذيرالمجرمين،

Marfat.com

سيدنا، مولانا، شفيعنا، خاتم الانبياء، حبيب الله، صفي الله، نبي الله، رسول الله، محمد المصطفي احمد المجتبي صلي الله عليه و علي آله و اصحابه وسلم، اسلام جو سنئون سڌو رستو الله پاڪ وٽان معلوم ڪري، پاڻ ۽ گناهن جي بيمارين لاءِ قرآن پاڪ ۽ ڪلام الله جو شافي ڪافي نسخو پاڻ سان کڻي دنيا جي ميدان ۾ تشريف فرما ٿيو. الله پاڪ جو قديم قاعدو آهي ته جيڪو انسان جيتري قدر سندس گمراه ٻانهن کي ڏکليفون وٺي، رنج ۽ ايذاءِ سهي سڌي راه تي آڻيندو، اوتري قدر الله پاڪ وٽان زياده محبوب ۽ زياده پيارو لڳندو. هن ڳالهه کان ڪو دشمن کان دشمن به انڪار نه ڪندو ته پنهنجي حياتيءَ ۾ ڏي الله کي هڪ الله ڪري سڏيندڙ انسان، جيترا حضرت پاڪ ڏنا، اوترا ڪنهن به پيغمبر کي ڏسڻ نصيب نه ٿيا. انهيءَ ڪري بنان دير مدار چئي سگهجي ٿو — چئي چا سگهجي ٿو، پر سچ پچ آهي به ائين — ته ساري دنيا ۾ اول کان وٺي آخر تائين حضرت محمد مصطفي صلي الله عليه و آله وسلم سڀني انسانن، سڀني رسولن، سڀني پيغمبرن کان وڌيڪ الله پاڪ وٽ پيارو ۽ محبوب آهي. پوءِ جهان جي خالق ۽ دنيا جي مالڪ پنهنجي محبوب کي جا سهڻي صورت ۽ وڻندڙ سيرت بخشي هوندي سا سڀڪو سمجهي ۽ ويچار ڪري سگهي ٿو. صورت ۽ سيرت يعني شڪل ۽ شمائل جو بيان اڳتي پنهنجي پنهنجي جاءِ تي ڪبو. هن وقت خاص طرح عربستان جي ملڪ ۽ عربن جو حال لکان ٿو، جنهن جي پڙهڻ سان پڙهندڙ صاحب سمجهي سگهندا ته ساري دنيا مان عرب جي ملڪ ۾ وڌيڪ فساد هو ۽ عرب جي ملڪ ۾ ساري دنيا جا بگڙيل مذهب اچي گڏ ٿيا هئا، ڇڻ عرب جو ملڪ ساري دنيا جي بگڙيل مذهبن جي منڊي هو، پوءِ ساري دنيا جو سڌاريندڙ آخرين پيغمبر به اهڙي ئي ملڪ ۾ پيدا ٿيڻ گهربو هو، جو

Marfat.com

آخر پيدا ٿيو. شال الله پاڪ جون صلواتون ۽ رحمتون مٿن نازل هجن — آمين!

عرب جي ملڪ جو حال ۽ عربن جي حالت

هونءَ ته ساري دنيا ۾ ايتري قدر خرابيون ۽ فساد هئا، جو جيڪڏهن هزار پيغمبر پيدا ٿين ها ته به دنيا جو فساد ۽ ڪفر ايترو ڪين وڃائي سگهن ها، جهڙو الله جي محبوب ۽ خدا جي رسول حضرت محمد مصطفيٰ صلي الله عليه و آله وسلم عرب جهڙي جهنگلي ملڪ ۾ پيدا ٿي، ملڪ مان ڪفر، شرڪ ۽ فساد دفع ڪيو. دنيا جي آخرين پيغمبر ۽ سڀني رسولن جي سردار، عرب جهڙي ملڪ ۾ پيدا ٿي، جو ساري دنيا جو سڌارو ڪيو، تنهن ۾ انهيءَ پاڪ رسول جو هڪ وڏو معجزو آهي جو لکن معجزن کان به وڌيڪ چڱو. حضرت عيسيٰ مسيح چوڻ ۾ اچي ٿو ته مئا جياريا، ڪوڙهيا چڱا ڀلا ڪيا، پر قلب جا ڪارا جيترا حضرت محمد مصطفيٰ صلي الله عليه و آله وسلم روشن دل ڪيا، تيترا ڪنهن به نبيءَ ڪين ڪيا. انهيءَ لکڻ مان منهنجو مطلب ڪو حضرت عيسيٰ مسيح تي (معاذالله) اعتراض ڪرڻ جو بلڪل نه آهي، پر ڏيکارڻو فقط هي آهي ته حضرت عيسيٰ ساري دنيا جي سڌارڻ لاءِ آيل ٿي ڪين هو. جيترو بار سندس طاقت ۽ وقت جي ضرورت آهر الله پاڪ مٿس رکيو هو، اوترو پاڻ پتوڙيائين ۽ فرض ادا ڪيائين. مگر حضرت محمد مصطفيٰ صلي الله عليه و آله وسلم تي بار ججهو رکيو ويو هو ۽ پاڻ انهيءَ بار کڻڻ ۽ فرض ادا ڪرڻ ۾، ڪري به حد ڇڏيئون: انهيءَ

Marfat.com

ڪري سندن شان بہ اعليٰ آهي. معجزا ۽ ڪرامتون ڏيکارڻ رسولن ۽ پيغمبرن جو مقصد اصلي ڪينهي، سندن اصلي مقصد آهي خدا جي هيڪڙائيءَ جو ٻج ماڻهن جي دلين ۾ چٽڻ ۽ ڪفر جا خيال انسانن جي قلبن مان ڪڍڻ، سو حضور جن جي اثر سان ڪفر گهٽجي قدر ڪافور ٿي ويو. دنيا ۾ توحيد جو ڏونڪو وڄي ويو ، اڄ ڪيتريون ئي قومون ڏسجن ٿيون ، جي پاڻ کي هڪ خدا کي مڃڻ واريون چوائن ٿيون—— اگرچ هو حضور جن کي نٿيون مڃين.

ڏسو جنهن ملڪ يعني عرب ۾ پاڻ سونهارا پيدا ٿيا ، رسالت ۽ پيغمبريءَ جو فرض پورو ڪيائون، سو ملڪ نہ ڪو وڏو هو ، نڪو اڳي سڌريل هو—— البت فرانس جي ملڪ کان سو ڀيٽو بيشڪ آهي—— سندس ڪو ڀاڱو وسندڙ آهي ۽ گهڻو حصو واري ئي واري آهي ، جبل ئي جبل، ڊٻون ۽ ڍير آهي. جيئن تہ يمن جي وادي ۽ طائف جا جبل سرسبز، آباد ۽ نظاري جهڙا آهن ۽ الحجر ۽ عرب جي وچن ڀاڱن جي زمين اهڙي سنسان، سڃ ۽ غيرآباد پيئي آهي، جهڙو آفريڪا جو رڻ.

اهو ملڪ سمورو ئي هڪ حاڪم جي هٿ ۾ ڪونہ هو، ڏکڻ ڀاڱن تي حبش جي حڪومت هئي تہ ايرندي ڀاڱن تي فارس جو هٿ هو. اتر ڀاڱن تي روما جي مشرقي شاخ يعني حڪومت قسطنطنيه جو قبضو هو ۽ اندريان ڀاڱا پنهنجي خيال ۾ خود مختيار ۽ آزاد هئا، مگر اڪيون سيني حڪومتن جون منجهن هيون. اندرين ڀاڱن جا رهاڪو پنهنجي خودمختياريءَ جي ڪري ڏاڍا خراب ۽ ڪريل هئا، بي پرواه، جهيڙاڪار، فسادي، بيڪار، سست، جواري، شرابي، ڪبابي، زبان دراز، هنيلا، ٿورڙيئي ڳالهہ تي وڙهڻ وارا، پاڻ ڀڙائيندڙ، عياش، بت پرست، آتش پرست، بي دين، زاني (رنڊي باز) ، حرام خور ، ڪوڙا ، دغاباز ، ننگ ،

Marfat.com

ٻياج خور، تور ۽ ماپ ۾ کپت ڪندڙ، ظالم، جاهل، جيئرين نياڻين کي جيئري ئي کڏن ۾ وجهي پورڻ وارا، بي رحم، بي قياس، خدا کان ئي بي خبر، مطلب ته سخت اڻ سڌريل هئا؛ وري عجب ته اهو جو ايڏي اڻ سڌريلائيءَ هوندي به مغرور، بي پرواه ۽ بي حيا رهندا هئا. اهو خيال ئي ڪونه ڪندا هئا ته ڪي اهي ڪم ٻُرا آهن، جي ڪرڻ نه جڳائن، بلڪ پنهنجي رنڊي بازيءَ ۽ عشق بازيءَ جا بيت ۽ شعر پنهنجن معشوقن جي نالن سميت ناهي وڏو فخر ۽ مٿرڪ ڪندا هئا، ڪنهن قسم جي به لڄ ڪانه ايندي هين. اسلام کان اڳ جا اهڙا عربي شعر تمام گهڻا آهن، جن جي پڙهندي انهيءَ وقت جي اخلاقي ۽ دنيائي حالت جي پوري خبر پئجيو تي وڃي.

عرب جي ملڪ ۾ يهودي، عيسائي ۽ صابئي اهي قومون به هيون، جي ظاهر ڪري ته انين چوڻ ۾ آيو تي يا انين چوڻ ۾ اچي سگهي ٿو ته حضرت موسيٰ، حضرت عيسيٰ مسيح، حضرت ابراهيم خليل الله عليهم السلام اهڙن نبين جون مڃيندڙ قومون هيون، مگر درحقيقت انهن پلن پيغمبرن جي هڪ اصول جي به پيروي ڪانه ڪندا هئا، ۽ ايتري قدر پنهنجن پيغمبرن جي پيرويءَ کان ڦري ويا هئا، جو سندن پاڪ ڪتاب توريت ۽ انجيل وغيره ۾ به پنهنجا نفساني رايا داخل ڪري قصا ۽ ڪهاڻيون وجهي، خدائي ڪتابن بدران نفساني ڪتاب بنائي ڇڏيا هئائون. انهيءَ کان وڌيڪ بت پرستي ۽ ستاره پرستي جي عادت به انهن ۾ پئجي وئي هئي. انهن ڳالهين هوندي به پاڻ کي عيسائي يهودي ۽ صابئي وغيره وغيره سڏائيندا هئا. جڏهن انين سڏائيون ته ڪو سچ پچ حضرت موسيٰ، حضرت عيسيٰ ۽ حضرت ابراهيم عليهم السلام جا سچا امتي ڪين چئي سگهبا. خود حضرت موسيٰ ۽ حضرت ابراهيم، حضرت صالح پيغمبر ۽ حضرت

عيسيٰ عليهم السلام پنهنجن اُمتين کي انهن حالتن ۾ ڏسن ها ته
ڪڏهين ڪين چون ها ته هي اسان جا اُمتي آهن. ويچار جي
ڳالهه آهي ته پيغمبرن جا اصول بت پرستيءَ جي بلڪل برخلاف
هئا، پوءِ هو ڪيئن انهن بت پرستن کي پنهنجو سمجهندا؟ عام
طرح عيسائي فقط حضرت عيسيٰ کي خدا جو پٽ چوندا هئا،
مگر عرب جي ملڪ جا عيسائي ته بيبي مريم کي خدا جي زال
۽ ملائڪن کي الله پاڪ جون ڌيئرون به ڪري ڪوٺيندا هئا
(نعوذ بالله من ذالڪ). بت پرست وري اهڙيءَ شه ۾ پيل هئا،
جو ”الله“ جي لفظ جو مونث ”لات“ ۽ ”عزيز“ جي لفظ جو
مونث ”عزيٰ“ ڪري ٺاهيو هئائون. عام يهودي حضرت عزير
پيغمبر کي ابن الله (الله جو پٽ) ڪري سڏيندا هئا، پر عرب
جي ملڪ جا يهودي پنهنجي قوم جي زالن توڙي مڙسن کي خدا
جا پٽ ۽ ڌيئون ڪري ڪوٺيندا هئا. آتش پرست گهڻو ڪري
ڌيءَ ۽ ڀيڻ کي پنهنجي گهر ۾ عورت ٺاهي ويهاريندا هئا، مگر
عرب جي ملڪ جا مجوسي ته پنهنجي سڳيءَ ماءُ کي ڇڏي،
باقي پيءُ جي ٻين زالن کي به پنهنجون زالون ٺاهيندا هئا. گهڻو
ڪري عرب جا ماڻهو علم کان بي خبر هئا، لکڻ پڙهڻ ڄاڻندا
ئي ڪين هئا. هنر ۽ صنعت کان اڻ واقف هئا. دنيا ۾ سٺري
گذارڻ جو ڏانءُ ئي ڪين ايندو هون. جنگ جوئيندا هئا ته صلح
جو خيال ئي ڪونه ٿيندو هون. ڪنهن به گنهگار کي معافي ڏيڻ
ته وڏو گناه سمجهندا هئا. ڪي نامراد ته اهڙا به، جي چوندا هئا
ته خدا آهي ئي ڪونه؛ جيڪي آهي سو زمانو آهي. چڱي ۽
ٻُري ۽ مٺي ڪم جي ڪري جزا سزا ملڻ جي خيال تي کلندا هئا.
مطلب ته دنيا ۾ جيڪي به پڪڙيل مذهب ۽ ڌرم هئا، سي سڀ
اچي عرب جي ٽڪري ۾ گڏ ٿيا هئا، شايد الله پاڪ جي مرضي
هئي ته جيئن حضرت نوح جي طوفان وقت سڀڪنهن جانور جي
جنس مان جوڙو جوڙو هڪ هنڌ ٻيڙيءَ ۾ ڪٺو ڪيو ويو هو،

Marfat.com

پوءِ جڏهن خير ۽ رحم ٿيو تڏهن ساري دنيا ۾ اُنهن جوڙن مان گنج ٿي ويا، تيئن دنيا مان بگڙيل مذهبن ۽ خيالن جا ڪي ڪي ماڻهو هڪ هند عرب جي ملڪ ۾ گڏ ڪجن ته آخرين پيغمبر انهن کي تڪليف وٺي اٽي سڌاري ڇڏي، ته پوءِ انهن مان ساري دنيا ۾ سڌاري جو اثر پکڙجي. سو ٿيو به ائين- ساڳيا عرب جا بدو ۽ جاهل ماڻهو، جن کي سواءِ عشق بازي، گهوڙن ڊوڙائڻ، تير اندازي، راند روند، کيل تماشن، جنگين جهيڙن، شراب پيئڻ ۽ ٻين اهڙن بڇڙن ڪمن ڪرڻ جي، ٻيو ڪجهه ايندو ۽ اچهندو ئي ڪين هو، نه اها خبر هين ته اسان جي مٿان ڪو احڪم الحاڪمين، شاهن جو شاهه بي پرواهه موجود آهي، جو اسان جي گناهن ۽ پاپن کي ذري پرزي سميت ڏسي پيو، جنهن جي حضور ۾ اسان کان اسان جي هنن بڇڙائين جي پڇا ٿيندي— ساڳيا سي ئي دنيا جي بگڙيلن کي سڌاريندڙ ۽ ظاهر باطن جي بادشاهت جا مالڪ، ۽ روحاني فيض بخشيندڙ، بي علمن ۽ جاهلن کي تعليم ڏيندڙ ۽ استاد ٿيا. ڇاڪاڻ جو ڪري جو ڪري رسول الله (صلعم) جي روحاني فيض جي چشمي مان اهڙو ته خوشبودار ۽ سڳنڌ وارو آب حيات پيتو، جنهن جي سرهاڻ ۽ سڳنڌ مٿان ۽ مزي تي دنيا جون قومن جون قومون کيولين ۽ ماڪوڙن وانگي اچي گڏ ٿيون، يا هيئن چوان ته جيئن ماکيءَ تي مکيون! سبحان الله!

هــر ڪجا بـود چشم شيرين،
مرد مان و مرغ و مورگرد آيند.

(جتي مٺو تلاءُ هوندو آهي، اتي ماڻهو، پکي ۽ ڪوليون اچي گڏ ٿيندين آهن.)

هن ڳالهه اڪل کان وري به دل ڪين ٿي رهي ته حضرت پاڪ جي ظهور پُرنور کان اڳ ساري دنيا جي مٿان اونده ۽ گمراهيءَ جا بادل پريا پيا هئا. جيڪڏهن عرب جي ملڪ ۾ ٽي سؤ پنجهٺ (٣٦٥) بتن جي پوڄا ٿيندي هئي ته هندستان ۾

Marfat.com

سچيون تيهه ڪروڙ ديوتائون پوڄيون هيون. مطلب ته دنيا جي ڪنهن به حصي ۾ وحدانيت ۽ هيڪڙائي جو پتو ئي ڪونه ملندو هو. مگر اسان جي سرڪار نامدار ۽ اسان جي سردار رسول مقبول محمد مصطفيٰ صلي الله عليه و آله و اصحابه و سلم دنيا کي انهيءَ انڌوڪار مان ڪڍي نُور ۽ روشنيءَ ڏي آندو. انڌن کي اکين وارو ڪيو ۽ توحيد الاهي دنيا ۾ پکيڙي. هيءَ ڳالهه پڌري پيئي آهي ته توحيد ۽ الله پاڪ جي هيڪڙائيءَ کي قبول ڪرڻ سراسر ثواب ۽ نسوري نيڪي آهي. اهڙو چڱو ڪم دنيا ۾ ٻيو اصل ڪونهي. جيڪڏهن ڪو ماڻهو انيڪ نيڪ ڪم ڪري ٿو، مگر خدا جي هيڪڙائيءَ جو قبولدار نه آهي ته سندس سڀ نيڪيون پاڻيءَ ۾ آهن. اهوئي سبب آهي جو اهو حقاني هوڪو ۽ رباني رستو ٻين سڀني رستن ۽ راهن تي غالب ٿي ويو. اڄ دنيا ۾ جتي جتي اهو آواز ٻڌجي ٿو ته دل پيئي خوش ٿئي ۽ روح کي پيئي راحت اچي ته نيٺ حق حق ٿيڻو آهي ۽ ناحق ناحق، سچ سچ ٿيڻو آهي ۽ ڪوڙ ڪوڙ. رڳو سنڌ ۾ عام طرح هندو صاحبن جي حال تي نظر ٿي ڪجي ته اڄ آهي به گهڻي زور سان خدا کي هڪڙو ڪري مڃڻ لڳا آهن ته بيشڪ تحقيق خدا هڪڙو آهي. تن مان ڪي پنهنجن مذهبي پستڪن ۽ شاسترن ۽ ويدن ڪان اڻ واقف صاحب چون ٿا ته اسان جي ڪتابن ۾ به لکيل آهي ته خدا هڪڙو آهي. بس ائين چئي پاڻ کي پيا خوش ڪن؛ مگر حال هي آهي جو زبان سان ته خدا کي هڪڙو ڪري پيا مڃين پر ساڳي بت‌پرستي پيا ڪن، ٺڪاڻن ۾ وڃي مورتين ۽ ٻاون جي اڳيان خدا جي ڏنل پيشاني پيا گسائين ۽ سجدا پيا ڪن؛ هو انهن بتن کي خدا جي روپ ۾ سمجهن ٿا. توبه توبه! ڪي انصاف جا ڪوڏيا صاف چئي ڏين ٿا ته مندر خاص بت پرستيءَ لاءِ آهن ۽ ٻاوا خاص

بت پرستيءَ جي سکيا ۽ تعليم ڏيندڙ آهن، انهن کي هرگز نہ مڃيندا هئين، اسين پوريءَ طرح خدا کي هڪڙو ڪري مڃون ٿا. اهي صاحب بيشڪ خدا جي رحمت جا اميدوار ٿي سگهن ٿا. انهن صاحبن ۾ باقي هيءَ رونگ رهيل آهي تہ جنهن پاڪ رسول اها تعليم ساري دنيا کي وڏي آواز سان اچي ڏني، تنهن پاڪ رسول جي پيروي ۽ تابعداري کان شرمائين پيا. اگرچ دل ۾ سچي ڳالهہ سمجهندا هوندا، کي صاحب همت وارا، خدا ترس، حق جا طالب تہ انهيءَ کان بہ قدم اڳيرو رکي ڪلمو توحيد جو پڙهي ڏيندا آهن: ”لاالله الاالله محمد الرسول الله“ صلي الله عليه و آله و اصحابه وسلم. ياد رکو تہ جو انسان خدا جو ٿيندو تہ خدا بہ انهيءَ جو ٿيندو. جيڪڏهن دنيا جا ماڻهو سڀ پاڻ سان ٺهيل هجن مگر هڪ خدا ٺهيل نہ هجي، تہ درحقيقت ساري دنيا کي پاڻ سان بگڙيل سمجهڻ گهرجي. رسول الله عليه الصلوات والسلام جي صحبت جي رنگ مان رڱيل اصحابي سونهارا تڪليفن هيٺ آيا، ڏک ڏٺائون، مگر الله ۽ الله جي رسول کي نہ ڇڏيائون ۽ خدا جي آواز کي رڙيون ڪري ملڪ ۾ پڌرايائون ۽ حق جي منادي ڪيائون، بيائي ۽ دوئي دل مان ڪڍي ڇڏيائون، هڪ خدا جي لڙهہ لڳا، پوءِ ساڳيا آهي اخلاص ۽ سچائيءَ وارا، فقيرن مان امير، گمراهن بدران هادي ۽ مرشد ٿي پيا. هڪڙي اصحابي سونهاري خواب ۾ ڏٺو تہ سندس ٻانهن ۾ ڪنگڻ پيا آهن. اٿي حضرت پاڪ جي خدمت شريف ۾ ويو. چيائين ”يا رسول الله! مون هي خواب ڏٺو آهي.“ پاڻ فرمايائون تہ ”ايران جي بادشاهن قيصر ۽ ڪسريٰ جا بادشاهي ڪنگڻ تنهنجن ٻانهن ۾ پوندا.“ ويچاري انهيءَ مسڪين ابوجهہ اصحابي سونهاري، پنهنجون ٻانهون (جن تي وڏا وڏا وار ڇارل هئا) ٻاهر ڪڍي چيو تہ ”يا رسول الله! ڇا هنن ٻجن وارين ٻانهن ۾ بادشاهي ڪنگڻ پوندا؟“ پاڻ فرمايائون تہ ”هائو، انهن ۾ ئي

پانهن ۾!" ساري دنيا شاهد آهي، تاريخ جا ڪتاب کولي ڏسو
ساڳئي اصحابي سونهاري، قيصر ۽ ڪسريٰ جي ملڪ يعني ايران
جي بادشاهيءَ جا ڪنگڻ پانهن ۾ پاتا. ڇا انهيءَ کان وڌيڪ
به ڪا ٻي صداقت جي شاهدي ٿي سگهندي؟ نه نه، بلڪل
نه، پوءِ ڪي سمجهو ٿا ته هيءَ سڀ ڇو؟ هي خاص ڪري
ڪري ته رسول الله جي پاڪ صحبت جي فيض کان هو اهڙا
ته فيضياب ٿيا هئا جو سندن توڪل ۽ ٽڪيو پوريءَ طرح
الله پاڪ تي هو. هو الله پاڪ جا ٿي ويا هئا ۽ الله
انهن جو ٿي ويو هو. "رضي الله عنهم و رضوا عنه" - يعني
خدا انهن کان راضي ۽ آهي خدا کان راضي. پوءِ هنن کي
ڪهڙي پرواه؟ "لاخوف عليهم و لا هم يحزنون" - يعني
انهن تي ڪنهن به قسم جو خوف ڪونهي، نڪي آهي ڪڏهن
به غمگين ٿيندا.

ڪتاب پڙهندڙ صاحبن کي هن ڪتاب پڙهندي
چڱيءَ طرح معلوم ٿيندو ته ڪيتري قدر نه حضرت پاڪ بنان
ڪنهن به نفساني خيال جي صبر، نرمي، مضبوطي ۽ تحمل
سان جانورن جهڙن ماڻهن کي سڌاريو ۽ ساري دنيا جي
قومن ۽ ملڪن کي هڪ ٻئي ڳنڍي ڇڏيو ۽ ڪهڙيءَ طرح
نه انسان جو درجو وڌايو ۽ توحيد جو سبق سيکاريو ۽ ماڻهن
جي دلين ۾ الله پاڪ جي پيار ۽ محبت جو نقش ڇمايو ۽
ثابت ڪري ڏيکاريو ته سج، چنڊ، تارا، باهه ۽ پاڻي سڀ
انسان جا خادم آهن. امير غريب جو سندو سيڙهو وڃان ڪيو،
سڀني کي هڪٻئي جو ڀاءُ بڻائي هڪ ڪري ڇڏيائون.
ڪو ڪنهن سان نه ريس ڪندو هو نه حسد، نه دشمني، نه
ضد، زبانن ۽ رنگن جو تفاوت ئي ڪونه رهيو هو. ڪارا ۽
پورا سڀ هڪ زنجير کي ڇنبڙيل، سڀ هڪ رستي تي هلندڙ،
سڀ هڪ هنڌ ويهندڙ ۽ سڀ هڪ ٿانو ۾ کائيندڙ هئا، ڇن

Marfat.com

نالي ڪاڻ گهٽا هئا، مگر در حقيقت هڪ ٽي ويا هئا. رسول الله عليه الصلوات والسلام جڏهن آهو خدائي بار لاٿو ۽ فرض ادا ڪيو، پاڻهن کي خدا سان ملايو ۽ قومن کي قومن سان ڳنڍيو، تون ڇا تون ڇا ۽ جهڳڙا ۽ دشمنيون ملڪ ۽ ماڻهن مان ڪڍي ڇڏيون، ماڻهن جي دماغن ۽ دلين کي روشن ڪري نُور سان ڀريو، صداقت ۽ علم جو جهنڊو کڙو ڪيو، تڏهن مرڪندڙ منهن، چمڪندڙ پيشاني، خوشي ۽ رضامنديءَ سان دنيا مان لاڏاڻو ڪيو. لاڏاڻي ۽ چالاڻي کان اڳ الله پاڪ وٽان هيءَ آيت آئي— ”اليوم اكملت لكم دينكم و اتممت عليكم نعمتي و رضيت لكم الاسلام دينا“— يعني اڄ مون اوهان جو دين ڪامل ڪيو ۽ پنهنجون نعمتون ۽ مهربانيون اوهان تي پوريون ڪيون ۽ اوهان جي اسلام قبول ڪرڻ کان آءٌ راضي آهيان.

حضرت رسول الله صلعم جي صحبت کان سندس اصحاب سونهارا اهڙا ته روشن دماغ ٿي ويا هئا، جو خدائي ڪلام جا اشارا به جهٽ سمجهي وٺندا هئا. حضور جن جي سچي رفيق اميرالمومنين حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه جڏهن اها آيت ٻڌي، تڏهن بي اختيار روئڻ لڳو. ٻين اصحابن پڇيو ته ”اي رسول الله جا سچا دوست، هي وقت ته خوشيءَ جو آهي جو الله دين کي ڪامل ڪيو ۽ پنهنجي رضامندي بابت آيت شريف موڪلي آهي.“ حضرت صديق اڪبر فرمايو ته ”سچ اِها ڳالهه خوشيءَ جهڙي آهي، پر هن آيت مان آءٌ سمجهان ٿو ته اسان جو سردار، اسان جو سائين رسول مقبول عليه الصلوات والسلام هن کان پوءِ دنيا ۾ گهڻو ڪين رهندو، ڇو ته پاڻ پيدا ٿي دين ڪامل ڪرڻ لاءِ آيا هئا، پوءِ جڏهن دين ڪامل ٿي چڪو تڏهن ياننجي ٿو ته، پاڻ جلد اسان کان جدا ٿيندا ۽ هن دنيا مان لاڏاڻو ڪندا.“ اِهو اشارو ٻڌي سڀ اصحاب سونهارا روئڻ لڳا. (سبحان الله) هن مان معلوم ٿيو ته

حضرت رسول مقبول عليه الصلوات والسلام آيا ٿـي دين کـي
ڪامل ڪرڻ ۽ دنيا کي سڌارڻ لاءِ هئا ۽ سندن پيدا ٿيڻ جي
ضرورت ۽ سبب ٿي اهو هو.

سندن پاڪ صحبت مان اهڙو ته عجب ۽ حيرت ۾ وجهندڙ
اثر پيدا ٿيو، جو ڪنهن به پيغمبر جي تاريخ ۾ اهڙو ڪونه ٿو
لبي. رسول الله صلعم جي فيض سببان حبش جو بادشاه نجاشي،
عمان جـي ملڪ جو بادشاه جيفر ۽ دومته الجندل جـو بادشاه
اڪيدر، نجد جي وحشين ۽ تهامه عرب جي بدُن ۽ يمن جـي
مسڪينن سان ڪلهو ڪلهي ۾ هڻي ويهڻ ڪان عيب يـا عـار
ڪونه ڄاڻندا هئا. عبدالله بـن سلام، جو اڳي يهودين جـو وڏو
عالم هو، ورقه بـن نوفل جو عيسائين جو وڏو پادري هو ۽ عثمان
بـن طلحه جو صحابي دين جو پريو مڙس هو، پنهنجون پنهنجون
مسندون ۽ گاديون ڇڏي رسول‌الله صلعم جي دروازي جا مجاور،
سندن گهوڙي جا ڪنجڪي ۽ اسلام جا خادم ٿي بيٺا. يهودين
جو زرخريد غلام سلمان فارسي، اهلبيتن جي درجي کي اچي رسيو.
بلال حبشي کـي، حضرت اميرالمؤمنين فاروق اعظم رضه، جهڙو
مـڙس (جنهن جي دهڪي ۽ هيبت کـان ايـران جا بادشاه ۽
آس پاس جا حڪام به ڏڪندا هئا) سائين سائين ڪري سڏيندا هئا.
مطلب ته شاه ۽ گـدا سڀ هڪ رنـگ ۾ رڱجي ويـا. ساڳيو
خالد بـن وليد رضي الله عنه، جو اُحد جي جنگ ۾ بت پرستن
جي لشڪر جو سپه سالار ٿي مسلمانن سان وڙهـڻ لاءِ ميدان ۾
نڪتو هو، سو ڪجھ وقت ڪان پوءِ حضرت رسول الله صلعم
جي حضور ۾ حاضر ٿي، لات ۽ عزيٰ کي لت هڻي، بي عـزت
سمجهي، مٿن کـي ڊاهـي مسلمانن لشڪر جـو جنرل يعني
سپه سالار ٿي اچي بيٺو. اهڙيءَ طرح عروه بـن مسعود رضي الله
عنه، جو حديبيه ۾ حضرت پاڪ کي مڪي ۾ داخل ٿيڻ ڪان
روڪڻ لاءِ سفير ۽ قاصد ٿـي آيو هـو سو پاڻهي مديني شريف

۾ اچي، حضرت پاڪ جي حضور ۾ حاضر ٿي، ڪلمو پڙهي، پنهنجي قوم کي اسلام ڏانهن سڏڻ لڳو ۽ انهيءَ خدمت ۾ جان قربان ڪيائين. ساڳيءَ طرح سهيل بن عمرو رض، جو حديبيه جي عهدنامي وقت بت پرستن جي پاران عهدنامي جو ڪمشنر مقرر ٿيو هو، جنهن عهدنامي ۾ حضرت پاڪ جي صحيح تي اعتراض ورتو هو — يعني حضرت پاڪ صحيح ۾ لکايو هو "محمد رسول الله" ته سهيل اعتراض ڪيو ته "رسول الله" جو اکر ڪاٽي ڇڏيو، ڇو ته اسين رسول ڪري مڃونس ٿي نٿا — ساڳئي سهيل رسول الله جي وفات بعد بيت الله ۾ بيهي بي اختيار اسلام جي سچائي تي وڏو ليڪچر (وعظ) ڪيو ۽ هزارن کي حيران ڪري وڌائين. اهڙيءَ طرح حضرت عمر رضي الله تعالي عنه، جو ترار جهوردار ڪٺي رسول الله عليه صلوات والسلام جي قتل لاءِ نڪتو هو، سو ٿي مرد خدا رسول الله صلعم جي وفات واري ڏينهن ترار هٿ ۾ ڪٺي محبت ۽ جوش پريئي آواز سان چوڻ لڳو ته خبردار، جيڪو چوندو ته رسول الله مري ويو تنهن کي آءٌ هن اگهاڙي ترار سان ماريندس. وحشي بن حرب جنهن امير حمزي رض کي شهيد ڪري، سندس جگر ڪڍي سند سند دار ڪري، جنازي کي سخت بيعزت ڪيو هو، ساڳيو اهو رسول الله صلعم جي بزرگ چاچي جو قاتل، اسلام قبول ڪري نبوت مسيلمه ڪذاب (جنهن نبيءَ هجڻ جي ڪوڙي دعويٰ ڪئي هئي) جو قاتل ٿيو ۽ اسلام قبول ڪرڻ بعد رسول الله صلعم وٽ پنهن اسلام وارن جهڙو ايڪجهڻ ۾ آيو. ابوسفيان بن عبدالمطلب جو رسول الله جو سڳو سوٽ هو، جو حضرت پاڪ جي **خلاف** ڇٽرن جا بيت ۽ شعر چئي ماڻهن ۾ مشهور ڪندو هو، ساڳيو سوئي توفيق ربانيءَ سان رسول الله صلعم جي حضور ۾ حاضر ٿي، مسلمان ٿيو ۽ حنين واريءَ جنگ ۾ هڪڙو ئي هڪڙو رسول الله جي رڪاب کي جهليو ڪنجڪي ٿيو بيٺو هو.

اهڙيءَ طرح ابوسفيان بن حرب رضہ جنهن سڄا ست ورهيہ حضور جن کي ستايو ۽ سانس جنگيون ڪيون، سو ئي اسلام قبول ڪري اهڙو تہ معتبر ٿيو، جو نجران جي عيسائي علاقي تي مسلمانن جي طرفان حاڪم مقرر ٿي ويو. طفيل دوسي رضہ، جو مڪي شريف ۾ ڪنن ۾ ڪپاهہ وجهي گهمندو هو تہ متان محمد رسول الله صلعم جو آواز ڪنن ۾ پهچي، سو ساڳيو پنهنجي وطن ۾ وڃي ماڻهن کي محمد ڪريم عليہ الصلوات والسلام جو آواز پهچائيندو ۽ ٻڌائيندو رهيو. ساڳيو عبدياليل ثقفي رضہ، جنهن طائف جي ملڪ ۾ حضرت کي تڪليف پهچائڻ لاءِ ڇوڪرن کي پويان ٻچي ڇڏيو هو، سو رسول الله صلعم جو صبر ۽ تحمل، مات ۽ نرمي ڏسي حيران ٿي مديني شريف ۾ اچي حضور ۾ حاضر ٿيو ۽ پنهنجي قوم وٽ ايمان ۽ محبت جا موتي پاڻ سان کڻي موٽيو. ساڳيو بريدت بن الحصيب اسلمي رضہ جو قريشن کان هڪ سؤ اُٺن جي انعام جو انجام وٺي ستر سوار ساڻ همراهہ ڪري حضرتؐ پاڪ جي گرفتار ڪرڻ لاءِ نڪتو هو، سو ٻن - ٽن ڪلاڪن اندر خدائي ڪشش سان رسول الله صلعم جو علم بردار ٿي بيٺو. اهڙا مثال سوين چا هزارين آهن، جن جي لکڻ سان ڪتاب تمام وڏو ٿي ويندو، انهيءَ ڪري مثيان ٻہ - ٽي مثال ئي ڪافي آهن.

دوستو! هي سڀ حضرت رسول الله صلعم جي پاڪ تعليم جو اثر ۽ نتيجو هو، جو آهستي آهستي دلين کي فتح ڪندو ۽ مٿن قبضو ڪندو ويو. حضور جن جا جاني دشمن جي سندن ساهہ وٺڻ لاءِ پويان گهمندا وتندا هئا، جڏهن اسلام قبول ڪرڻ لاءِ حضور ۾ حاضر ٿيندا هئا تہ اُهي جاني دشمن بہ حضرت رسول الله صلعم جا جاني دوست ٿي پوندا هئا؛ ۽ رسول الله عليہ الصلوات والسلام انهن کي پنهنجو جاني دوست ڪري ڄاڻندو هو. الله پاڪ جي شان ۾ قسمين قسمين بي ادبيون،

Marfat.com

طرحين طرحين جون گستاخيون ڪندڙ، جڏهن اسلام قبول ڪرڻ لاءِ حضور ۾ حاضر ٿيندا هئا، تڏهن الله پاڪ انهن جون سڀئي مدايون معاف ڪري پنهنجي رحمت ۽ ٻاجهه جو ڀاڱو مٿن پکيڙيندو ۽ لطف ۽ ڪرم جو هٿ مٿن ڏيکاريندو هو ۽ هزارين لکين گناهن کان کين پاڪ صاف ۽ آزاد ڪري ڇڏيندو هو ۽ اهڙو ڪري ڇڏيندو هون، جو ڄڻ ماءُ جي پيٽ مان نوان ڄاول هئا. الله پاڪ اهو مهربان ۽ رحم وارو آهي، جو انسان ڪيتريون به خطائون ۽ بي فرمانيون ڪري، مگر وري به جيڪڏهن سمجهي، پنهنجي رب کي سچائين ۽ توبه ڪيائين ته الله جي رحمت جو دروازو کليل آهي؛ بيشڪ آهو انسان آنهيءَ ۾ داخل ٿي سگهي ٿو. الله، بخشڻ ۽ رحم ڪرڻ لاءِ تيار آهي، پر ڪو هجي جو ڪناس بخشش گهري ۽ معافيءَ جو طالب ٿئي؟ الله تعالي سڏائين پنهنجي ٻانهي کي پنهنجي ٻاجهه ۽ لطف سان هيئن فرمائي ٿو:

باز آ، باز آ، هر آنچه هستي باز آ!
گر ڪافر و گبر بت پرستي باز آ!
اين درگهه ما درگهه نوميدي نيست،
صد بار اگر توبه شڪستي باز آ!

[موٽي اچ، موٽي اچ، جهڙو آهين تهڙو موٽي اچ!
جيڪڏهن ڪافر، گبر ۽ بت پرست آهين ته به موٽي اچ!
اسان جي هيءَ درگاه نا اميديءَ جي جاءِ ڪينهي،
سؤ دفعا جيڪڏهن توبه ڀڳئي، ته به موٽي اچ!]

(اللهم تب علي واغفرلي ولوالدي وللمومنين-

اي منهنجا مولا تون منهنجي توبه قبول ڪر ۽ مون کي بخش ۽ منهنجي پيءُ ماءُ ۽ سڀني مومنن کي به بخش!

Marfat.com

يوم يقوم الحساب ـ
انهيءَ ڏينهن جنهن ڏينهن عملن ۽ ڪرتوتن
جو حساب ٿيندو ۽ ليکو لهندو.)

حضرت پاڪ جي ولادت (جنم)

جنهن پـاڪ رسول، يعني رسولن جي سردار، نبين جـي مهندار، محمد مصطفيٰ صلي الله عليه و آلـه وسلم جـي پيدا ٿيڻ بـابت حضرت ابـراهيم دعـا گهري هئي، ۽ جو پـاڪ رسول حضرت موسيٰ جي مثيل ٿيڻو هـو، ۽ جنهن پاڪ رسول کـي حضرت دائـود "پهلوان" جو خطاب ڏنـو هو، ۽ جنهن سائينءَ کي حضرت سليمان "محمد ڪريـم" اڳيئي ڪري ڪوٺيو، ۽ حضرت يسعياه نبيءَ ساراهيو هو ۽ حضرت جسقوق پيغمبر "قدوس" (پـاڪ) ڪري سڏيو هـو، ۽ حضرت يحييٰ "حمدث" (احمد) نالو ڏنـو هو، ۽ جنهن آخرين پيغمبرڪي حضرت عيسيٰ "فارقليط" جي نالي سان ياد ڪري ويـو، آخر سوئي سردار، سوئي سائين، تاريخ ۹ - مهيني ربيع الاول، سن عام الفيل جي پهرين سال، مطابق ۲۰ - اپريل سنه ۵۷۱ عيسوي، ۽ مطابق ۲۵ - ويساک سنبت ۶۲۸ بڪرمي، سومر جي ڏينهن، پره ڦٽيءَ کان پوءِ سج اُڀرڻ کان اڳـ، بهار جي موسم ۾، مڪّي شريف جي شهر ۾ پيدا ٿيو. سندن والد (پيءُ) جو نالو عبدالله، ڏاڏي جو نـالو عبدالمطلب، پڙ ڏاڏي جو نالو هاشم، ٽئي ڏاڏي جو نالو عبدالمناف ۽ چوٿين ڏاڏي جو نالو قصيءَ آهي. هن طرح محمد رسول الله صلعم بـن عبدالله بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبدالمناف بن قصيءَ. پـاڻ جـڏهن خير سان ڄاوا، تـڏهن سندن ڏاڏي عبدالمطلب، سندن نالو محمد (عليه الصلوات والسلام)، ۽ سندن مـاءُ خواب ۾ هڪ غيبي ملائڪ کان بشارت طور معلوم ڪري، سندن نالو احمد

(عليه الصلوات والسلام) رکيو. هڪڙيءَ حديث ۾ پاڻ فرمايو
اٿن تہ ”زمين تي منهنجو نالو محمد ۽ آسمان تي منهنجو نالو
احمد آهي.“ اهڙيءَ طرح توريت ۾ سندن مبارڪ نالو محمد ۽
انجيل ۾ احمد ڪونيو ويو آهي. پاڻ پنهنجي پيءُ جا هڪڙا ئي
پٽ هئا، يعني ڪو ٻيو ڀاءُ ڪونہ هون، مگر جهڙا هڪڙا ئي
پٽ هئا اهڙا ئي پنهنجي پيءُ جا يتيم پٽ بہ هئا. سندن والد
(پيءُ) سندن ڄمڻ ۽ دنيا ۾ اچڻ کان ٿورو وقت اڳيئي هن
جهان مان لڏي ڪين يتيم ڪري، پنهنجي پيءُ يعني سندن ڏاڏي
عبدالمطلب جي هٿن ۾ ڇڏي ويو.

پيارا پڙهندڙؤ! الله پاڪ جو ڪوبہ ڪم حڪمت کان
خالي ڪينهي. حضرت پاڪ کي يتيم ڪيائين، انهيءَ ۾ وڏي
حڪمت هيءَ آهي تہ جو پاڪ نبي ساريءَ دنيا جو سڌاريندڙ،
محتاجن جو مددگار، غريبن جو غمخوار، هيڻن جو همراهہ،
يتيمن جو يار ٿيندو، سو پلي تہ يتيميءَ ۽ ڇورڙائيءَ جو ذائقو
بہ چکي ڇڏي، تہ پوري خبرداريءَ سان يتيمن، اباڻن ۽
ڇورڙن جي سنڀال لهي ۽ هنن جا ڏک ۽ درد ميٽي. اهو ئي
سبب آهي، جو حضرت پاڪ هميشه يتيمن ۽ ڇورڙن تي
ٻاجهہ ۽ رحمت جا هٿ گهمائيندا هئا ۽ يتيمن کي تعظيم ڏيندا
هئا. سچ تہ يتيمن جو قدر انهيءَ کي پوندو جنهن يتيميءَ جا
ڏينهڙا ڏٺا هوندا ۽ تڪليفن ۾ گذاريندو هوندو. پاڻ جيئن
يتيم هئا، تيئن ڪنهن استاد وٽان پڙهيل بہ ڪين هئا، ۽ جيئن
يتيم ۽ اڻ پڙهيل هئا، تيئن وري غريب ۽ مسڪين بہ هئا.
الله پاڪ قرآن شريف ۾ ڪين پنهنجن ڳڻن جون ڳالهيون ياد
ڏياري فرمائي ٿو:

الم يجدک يتيما فاوي، و وجدک ضالا فهدي،
و وجدک عائلا فاغني، فاما اليتيم فلا تقهر،
و اما السائل فلا تنهر، و اما بنعمة ربک فحدث.

Marfat.com

[(اي محمد) عليه الصلوات والسلام، ڇا ڪين لڌو هو توکي (خدا) يتيم؟ پوءِ پنهنجي پناهہ ۾ آندائين ۽ لڌئين توکي اڻ پڙهيل، پوءِ رستي لاتئين يعني لدني علم سيکاريئين ۽ لڌئين توکي (اي محمد عليه الصلوات والسلام) غريب ۽ مسڪين، پوءِ بي پرواهہ ڪيائين ۽ سڀڪجهہ ڏنائين — پوءِ يتيم کي ڪڏهن بہ نہ چڙهجانءِ ۽ نہ ستائجانءِ ۽ سواليءَ کي ڪڏهن بہ خالي نہ ڇڏجانءِ ۽ الله پاڪ جي مهربانين جون ڳالهيون ڪندو ۽ ڳڻ ڳائيندو وتجانءِ].

حضرت جي والده (ماءُ) جو نالو بيبي آمنه هو، جا وهب جي نياڻي هئي: وهب بنو زهره جي قبيلي جو پريو مڙس ۽ سردار هو. بيبي صاحبہ سندن ڄمڻ کان اڳ خواب ۾ ڏٺو تہ ڪو روحاني ۽ رباني ملائڪ کين هي اکر پيو چوي:

انک حملت بخير العالمين فاذا ولدته فسميه محمد او اکتمي شانهٗ

[تنهنجي پيٽ ۾ اهو نيڪ انسان آهي، جو ساري جهان کان ڀلو آهي. جڏهن ڄڻينس، تہ محمد نالو رکجانس ۽ سندس شان لڪائجانءِ.]

جنهن سال پاڻ خير سان ڄاوا تہ انهيءَ سال سخت ڏڪار هو، پر سندن ڄمڻ شرط خدا جي اهڙي تہ مهرباني ٿي جو ڏاڍو اڇي سڪار ٿيو ۽ ماڻهو ڏاڍا خوش گذارڻ لڳا. ايتري قدر جو انهيءَ سال کي عرب جا ماڻهو 'سنة الفتح والابتهاج' يعني 'خوشيءَ ۽ ڪشادي رزق جو سال' سڏڻ لڳا.

حضرت جي والد جي عمر

جڏهن حضرت ڄائو ۽ سندن ڄمڻ کان اڳ سندن والد

حضرت عبدالله وفات ڪئي، تڏهن حضرت جي والد جي عمر (٢٤) چوويهہ ورهيہ هئي. حضرت پاڪ جي ڏاڏي عبدالمطلب بہ يتيميءَ جو وقت ڏٺو ۽ اهو ڏاڍو چڪيو هو، سو حضرت جي ڄمڻ جي خبر ٻڌنديئي گهر آيو ۽ صاحبزادي کي ڪعبي ۾ ڪڻي ويو ۽ اُتي دعا گهري موٽائي گهر ڪڻي آيس. ستين ڏينهن عقيقو ڪيائين ۽ سڀني قريشن کي سڏ ڏنائين.

محمد نالي جي معنيٰ

ماڻهن عقيقي جي دعوت ڪائي پڇيو تہ اوهان پنهنجي خاندان جا سڀ نالا ڇڏي، صاحبزادي جو نئون نالو "محمد" رکيو آهي؟ سندن ڏاڏي عبدالمطلب جواب ڏنن تہ پلي هي ٻچو ساري دنيا ۾ ساراهيل ۽ واکاڻيل ٿئي. محمد جي معنيٰ آهي ساراهيل ۽ واکاڻيل.

ٿڃ پيئڻ وارا ڏينهن

مڪي جي وڏن ماڻهن جو قديم دستور هو تہ ٻار جڏهن اٺن ڏينهن جو ٿيندو هو، تہ ٿڃ پيارينڌڙ داين جي حوالي ڪري، ٻهراڙيءَ ڏي موڪلي ڇڏيندا هئا. انهيءَ دستور موجب حضرت پاڪ کي حليمہ سعديہ جي حوالي ڪيو ويو، جا ڇهين ڇهين مهيني آڻي سندين والده ۽ سندين ٻين مائٽن کي ڏيکاري ويندي هئي. جڏهن حضرت سائين ٻن سالن جا ٿيا، تڏهن سندن ٿڃ ڇڏائي وئي ۽ بيبي حليمہ کين سندن والده (ماءُ) وٽ ڪڻي آئي. مگر سندين والده کين وري بہ بيبي حليمہ جي حوالي ڪيو، ڇو تہ انهيءَ پاسي جي آبهوا حضرت سائينءَ جي طبعيت کي ڏاڍي موافق ٿي هئي.

Marfat.com

حضرت پاڪ جي والده جو دنيا مان لاڏاڻو

جڏهن حضرت سائينءَ جي ڇمار ڇهن ورهين جي ٿي، ته سندين والده صاحبه کين پاڻ وٽ گهرائي ورتو ۽ جڏهن سندين عمر مبارڪ ڇهن ورهين جي ٿي ته بيبي آمنت سندين والده به دنيا مان لاڏاڻو ڪيو. ۽ سندن ڏاڏي عبدالمطلب کين نپائڻ ۽ سنڀالڻ شروع ڪيو.

حضرت پاڪ جي ڏاڏي عبدالمطلب جي عمر ۽ وفات

پر جڏهن حضرت سائينءَ جي عمر مبارڪ اٺن ورهين جي ٿي، ته سندن ڏاڏي عبدالمطلب به بياسي ورهين جي ڄمار ۾ دنيا مان چالاڻو ڪيو.

حضرت پاڪ جي چاچي ابو طالب جو کين نپائڻ

پوءِ آخر سندن سڳو چاچو ابو طالب کين نپائڻ لڳو، جنهن جي حضرت سائينءَ سان ڏاڍي دل ۾ محبت هئي، انهيءَ ڪري ڪو وقت به جدا ڪين گذاريندا هئا.

شام جي ملڪ جو سفر ۽ پادري بحيره سان ملاقات

جڏهن حضرت سائينءَ جي عمر ٻارهن ورهين جي ٿي، تڏهن ابو طالب کين شام جي مسافريءَ تي وٺي ويو، جو واپار جي سانگي اوڏاهين ويو ٿي. جڏهن شام جي شهر بصري ۾ پهتا، تڏهن هڪڙي گرجا ۾ وڃي لٿا. اتي هڪڙي پادري بحيره نالي ڏاڍو سمجهو ۽ سياڻو، توريت ۽ انجيل جو وڏو عالم هو. کيس سدائين آخرين پيغمبر جي پيدا ٿيڻ ۽ ڏسڻ جي آس ۽ اُداس هوندي هئي. کيس معلوم هو ته هي هي نشانيون

Marfat.com

انهيءَ آخرين پيغمبر جـون هونديون؛ تنهن حضرت پـاڪ کـي ڏسي جاچي سڃاتو ۽ بي اختيار سندن چاچي ابو طالب کي چيائين ته خدا نه پلائي ته هي ٻچو آخر زماني جـو وڏو شاندار پيغمبر ٿيندو. ٻنهي ڪلهن جي وچ تي نبوت جي مهر جو نشان به ڏنائين، جو "بائبل" ۾ پڙهيو هئائين ته آخر زماني جي پيغمبر کي اهو نشان هوندو. ڪتاب يسعياه جـي بـاب ۹۰ ۾ نبوت جـي مهر جو ذڪر ڏنل آهي. اسڪان ارمن نالي عيسائيءَ، جو ۱۶۶۶ع ۾ بائبل جو عربي ترجمو ڪيو آهي، ان جي ۴۲ بـاب ۾ هي فقرو موجود آهي.

"و آثر سلطنت علي ظهره و اسمه احمد."

[جيڪو آخرين پيغمبر پيدا ٿيڻو آهـي تنهن جـي حڪومت جـو اثر ۽ نشان سندس پٺيءَ تـي هوندو ۽ سندس نـالو هوندو احمد.]

انهيءَ پادريءَ حضرت سائينءَ جي زيارت جي خوشيءَ ۾ ساري قافلي جي مهماني جهلي، ۽ ابو طالب کي سمجهايائين تـه هن ملڪ جا يهودي هميشه نبين جا دشمن هوندا آهن، ائين نه ٿئي جو انهن کي خبر پئجي وڃي ۽ صاحبزادي کي ڪا تڪليف پهچائي وجهن؛ انهيءَ ڪري بهتر صلاح آهي تـه تون اڳتي نه وڃ ۽ پوئتي موٽ. انهيءَ پادريءَ هيئن بـه چيو تـه مون تازو هڪ خواب بـه ڏٺو هو تـه انهيءَ پاسي، جنهن پاسي کان اوهين آيا آهيو، سڀ وڻ ٽڻ هڪڙي ڇوڪري جي اڳو نياز پيا ڪن ۽ اوندا پيا ٿين. انهيءَ پادريءَ جي صلاح موجب ابوطالب کين موٽائي گهوٽ روانو ڪيو.

حضرت سائينءَ جن اڃا ننڍا هئا، تـه هڪ دفعي مڪي شريف ۾ ڏاڍو اڃي ڏڪار پيو. ابوطالب ڇا ڪيو، جو حضرت سائينءَ کي بـاهر ميدان ۾ وٺـي ويـو، ۽ چيائينس تـه ٻچا تون دعـا ڪر تـه مينهن وسي. حضرت سائينءَ برڪت ڀريل چپ

Marfat.com

چوري ڏاڍي نياز سان پنهنجي خالق کان دعا گهري. الله پاڪ اها پياري دعا قبول ڪئي، ۽ ايترو مينهن اچي وسيو، جو سارو ملڪ سرسبز ۽ آباد ٿي ويو.

ڪين عرب ملڪ ۾ "محمد امين" ڪري سڏيندا هئا

جڏهن پاڻ خير سان جوان ٿيا، تڏهن ايتري قدر ته چڱو سياڻ، چڱا لڇڻ، فضيلت، اخلاق ۽ لياقت منجهن ڏسڻ ۾ آئي، جو اڳي ڪنهن به جوان ۾ ڪنهن به ڪانه ڏٺي هئي. عرب جا ماڻهو سندن اهي گڻ ۽ چڱايون ڏسي حيران ٿيندا هئا ۽ فخر ڪندا هئا ته عرب ۾ ههڙو ماڻهو لائق ۽ سلڇڻو جوان پيدا ٿيو آهي. منجهن ننڍي هوندي کان ٿي وڏي امانت داريءَ جو گڻ تمام گهڻو هو، ڪوڙ ڪڏهن ڪين ڳالهائيندا هئا، بيجا طرفداري ڪنهن جي به ڪانه ڪندا هئا، سچ سڀڪنهن کي چٽي ڏيندا هئا، اجائي سنگت ۽ اجائي صحبت کان اصل ننڍي ٿي لاڪر پرچندا هئا. قريش ڪيترو به زور ڪندا هئا ته ميڙن ملاڪڙن ۾ هلن، پر پاڻ ڪڏهن به ڪين ويا. مطلب ته ايتري قدر ته سندن تعريف اچي ٿي، جو گهر گهر سندن وصف ۽ واکاڻ هلڻ لڳي ۽ ننڍي وڏي جي وات ۾ اها ئي وائي هئي ته محمد جهڙو سچو، محمد جهڙو امين نه ٿيو، نه ٿيندو، نه ڄائو، نه ڄمندو. عرب جي ماڻهن کي اها ته خبر ئي ڪانه هئي ته ڪنهن وقت هي نيڪ انسان ساريءَ دنيا جو سڌاريندڙ ۽ شاندار آخرين پيغمبر ٿيندو، مگر تنهن هوندي به سندين فضيلتون ڏسي ڪين "صادق" (سچار) ۽ "امين" (امانت ڪندڙ) اهي لقب ڏيندا هئا. نيٺ اهڙو اچي حال ٿيو، جو جيڪڏهن ڪي جهيڙا، ڪي قبيلا يا ڪي قومون پاڻ ۾ وڙهنديون هيون، ته ڪين امين ۽ منصف مقرر ڪندا هئا، ۽ جيڪي پاڻ فيصلو ڪندا هئا، ڪا به ذرو انڪار نه ڪندي هئي. ڪيترن

ماڻهن ته پنهنجون قيمتي قيمتي شيون وٽن امانت اچي رکيون. مطلب ته ننڍا توڙي وڏا سندن ادب ۽ تعظيم ڪرڻ ۽ سندين صداقت ۽ امانت مڃڻ لڳا.

بيبي خديجة الڪبريٰ سان شادي

انيڪ انسان ڪي هزارين گهُرندا، لڪين محبت ڏيندا. اهڙي گوهر بي بها جا خريدار هزارين، اهڙي محبوب جا محب لکين. حضرت سائينءَ جي ساک ۽ نيڪي پڌي، ڏسي، ڪيترن واپارين خيال ڪيو ته پاڻ اسان سان واپار ۾ شامل ٿين ته ڏاڍو چڱو؛ ڪيترن قبيلن سڱ آڇيا، ڪيتريون ڪنواريون اهڙي گهوٽ لاءِ حاضر، مگر الله پاڪ پنهنجي رتيل نبيءَ جي هرهڪ ڪم، هرهڪ قدم ۾ حڪمت رکائي هئي، سو الله پاڪ جي حڪمت ۽ حڪم کان سواءِ ڪو ڪم ٿيڻو نه هو. عرب جي هڪ عزت واري شريف خاندان جي هڪ بيوه بيبي ”خديجة“ نالي پئسي واري ۽ بيئل عورت هئي ۽ هميشه پنهنجي پئسي مان واپار هلائيندي هئي. تنهن جو حضرت سائينءَ جو ناموس سڻو ۽ نيڪي پڌي ته امين ۽ سچار هڪ ئي آهي، سو سنديس اچي مرضي ٿي ته محمد (عليه الصلواة والسلام) منهنجي پئسي مان واپار هلائي، ڇو ته اڪثر ائين ٿيندو آهي ته ويچارين بيوهه ۽ بي وسيلن عورتن سان ماڻهو ڏاڍيون دغائون ۽ ڪپٽون ڪندا آهن. انهيءَ ڪري بيبي خديجه صاحبه گهريو ته اهڙو سچار ۽ امانتدار جيڪڏهن منهنجن پئسن مان واپار هلائيندو، ته تر جيترو به تفاوت ۽ جوَ جيترو به جوکو ڪونه ٿيندو. آخر بيبي صاحبه اهڙو عرض چوړائي موڪليو. حضرت سائينءَ پاڻ تپاس ڪري، ويچاري بيوهه عورت جي حال ۽ مال تي ترس کائي قبول ڪيو، ۽ سندس پئسا کڻي شام جي طرف روانا ٿيا. خدا جي قدرت ۽ حضرت سائينءَ جي برڪت تي،

Marfat.com

جـو انهيءَ دفعي واپار ۾ تمام گهڻو ڪٽيو ٿيو، ايترو جـو ٻين واپارين کـي عجب لـڳي ويـو. انهيءَ مسافريءَ ۾ بيبي خديجہ جو ٻانهو ميسره نالي بہ حضرت سائينءَ سان رفيق هو، ۽ قسمين قسمين فضيلتون، ۽ چڱا لڇڻ ۽ معجزا (پيغمبرن جون ڪرامتون) حضرت جـا سڄي سفر ۾ ڏٺـا هئائين، جـي اچي پنهنجي سائڻ بيبي خديجہ کـي ذري پرزي سميت ٻڌايائين. بيبي صاحبہ اگرچ بيوهہ هئي، پر وڏن وڏن سردارن سندن سڱ چڪايو هو تہ پاڻ نامنظور ڪيو هئائين، مگر حضرت جي فضيلتن ڪيس بي اختيار ۽ لاچار ڪري وڌو ۽ پاڻ نڪاح ڪرڻ جو عرض چورائي موڪليائين. جڏهن تہ الله پاڪ جي بہ اهائي مرضي هئي، تڏهن حضرت سائين بہ اهو عرض بيبي صاحبہ جـو قبول فرمايو، ۽ شادي ٿي. عرب جا وڏا وڏا ماڻهو ۽ سردار حيران ٿي ويا. پر ڇڱن سان ڪنهن جي ريس؟

انهيءَ شاديءَ وقت حضرت جن جـي ۽ بيبي صاحبہ جي عمر

جڏهن هيءَ شاديءَ خير سان ٿي، تڏهن حضرت سائينءَ جي عمر مبارڪ ٢٥ ورهيہ هئي ۽ بيبي صاحبہ جي عمر ٤٠ ورهيہ. حضور جـن عليہ الصلواة والسلام کـي اڪثر اولاد هـن ئي بيبي صاحبہ مان هو. حضور جن جو اولاد، ڪيءَ روايت موجب، بہ صاحبزادا هئا ۽ چـار صاحبزاديون: قاسم، ابراهيم، زينب، رقيہ، اُم ڪلثوم، فاطمہ. حضرت ابراهيم حضور جن جو صاحبزادو، بيبي ماريہ قبطيہ رضہ مـان هو. بعض روايتن ۾ آهي تـہ عبدالله نالي بہ حضور جن کي فرزند هو، جـو بہ بيبي خديجة الڪبريٰ مـان هو. ڪن روايتن ۾ طاهر ۽ طيب نـالا بـہ آيل آهن. اهي سيئي فرزند ننڍي هوندي ئي وفات ڪري ويـا هئا. سيني ڀائرن ڀينرن کان ننڍي، بيبي فاطمہ زهرا رضہ هئي، جـا حضرت سائينءَ

Marfat.com

جـي وفات کان پوءِ بہ حيات هئي. باقي ٻيا سڀ صاحبزادا ۽ صاحبزاديون سندن هوندي ئـي دنيا مان لاڏاڻو ڪري ويا هئا. پنجاهہ ورهيہ چمار تـائين حضرت سائينءَ جـي نڪاح ۾ فقط بيبي خديجہ صاحبہ رضہ هئي ۽ ڪابہ ٻي شادي ٽيهـتائين ڪانـہ ڪئي هئائون. جـڏهن بيبي صاحبہ جي عمر مبارڪ جو پيمانو اچـي ڀريو ۽ الله پاڪ سان وصال جو وقت ٿين، تڏهن نهايت نيڪيءَ ۽ عزت، پاڪائيءَ ۽ ايمان، خوشيءَ ۽ خدائي محبت سان دنيا مان لاڏاڻو فرمايائون. حضرت سائين، نہ انهيءَ ڪري تہ بيبي صاحبہ سندن بيبي هئي بلڪ انهيءَ ڪري تـہ صاحب حياءَ ۽ ايمان جـي، صاحبہ شرف ۽ شان جي، چڱن اخلاقـن واري، خدا پرست ۽ خدا ترس، پنهنجي گهر جي مالڪ جا حق پورا ڪندڙ، پنهنجي خالق جا فرض بجا آڻيندڙ بيبي هئي، گهڻو ڪري سندن ذڪر ۽ نيڪي ڪندا هئا، تہ دنيا جون عورتون سمجهن تـہ نيڪ عورتـن جي نيڪي مـرڻ ۽ دنيا کي ڇـڏڻ کان پـوءِ بہ پئي هلي، ۽ هيئن بہ سمجهن تـہ پنهنجن مڙسن ۽ پنهنجي خـدا سان چڱيءَ طرح هلڻ گهرجي ۽ هميشه سڌاري جهڙن ڪمن ۽ مڙسن سان ٻـانهن ٻيلي ٿجي. هن شاديءَ ٿيڻ کان پـوءِ حضرت سائين سدائين سچو وقت آسمان ۽ زمين جـي پيدا ڪندڙ خدا جي عبادت ۾ گذاريندا هئا، ۽ خدا جي خلق جي خير خواهي ڪندا رهيا.

ٻڪريون چارڻ

انهيءَ وچ ۾ نبين ۽ رسولن جي سنت (طريقي ۽ هلت مـوجب اهڙو اتفاق بـہ ٿيو، جو حضرت سائينءَ ٻڪريـن جـو ڌڻ چاريو ۽ سنڀاليو. الهامي ۽ خـدائي ڪتابـن ۾ پيغمبرن کي راعي يعني ڌڻدار (ڌنار) جو لقب ڏنو ويو آهي. ٻڪرين چارڻ جـو ڪم ٻين نبين بـہ ڪيو هو، جهڙوڪ حضرت موسي عليہ

والسلام (ڏسو خروج باب ۱، ورس ۳)، ۽ حضرت عيسيٰ عليه السلام بہ ساڳئي مطلب ۽ معنيٰ جا لفظ ڪم ۾ آندا آهن تہ "آءٌ بني اسرائيلن جي گمراہ ڍڳن کان سواءِ ٻئي ڪنهن وٽ بہ نہ آيو آهيان" (ڏسو متي باب ۲۴، ورس ۱۵) متي جي انهيءَ فقري مان هي بہ نيڪ روشن ٿيو تہ حضرت عيسيٰ مسيح عليه السلام ساري دنيا جي سڌاري لاءِ آيل ڪو نہ هو جيئن متي لکيو ويو آهي، بلڪ خاص بني اسرائيلن لاءِ آيو هو. هي جو اڪثر نبين کي ٻڪرين چارڻ جو اتفاق ٿيو آهي، سو سيانا ماڻهو تہ سمجهي سگهندا هوندا، پر تنهن هوندي بہ عرض آهي تہ جانورن ۾ چارڻ ڀيارڻ ۽ سنڀالڻ لاءِ ڏکيو جانور ٻڪريون آهن. ٻڪرين جي ڌنار کي ٻڪرين چارڻ ۾ جيتري تڪليف ۽ ڏاکڙو ٿئي ٿو، اوترو ڪنهن بہ ڌنار کي نٿو ٿئي. اهڙيءَ طرح حيوانن کي سڌارڻ بہ سولو آهي، پر انسانن کي سڌارڻ ۽ سنڀالڻ بلڪل ڏکيو آهي؛ تنهنڪري خدا جا پيغمبر ٻهرين ٻهرين ٻڪريون چاري هڪ قسم جو آزمودو حاصل ڪن ٿا. غصي، چڙ ۽ ڪڪ ٿيڻ جو مادو منجهان گهٽ ٿيو وڃي ٿو، پر پوءِ هو خدا جا پاڪ رسول گهڻي تحمل ۽ سهڻ سان الله جي مخلوق کي سڌارڻ لڳن ٿا؛ ۽ جيئن ڌنار ٻڪرين جي چڙ و چڙ ڍڳن کي تنواري سنواري گڏ ڪندا آهن، اهڙيءَ طرح حضرت پاڪ بہ ساري مخلوق جي ڍڳن کي گڏ ڪرڻ ۽ هڪ راہ تي آڻڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ ٻين پيغمبرن کان وڌيڪ ڪامياب ۽ فتحمند ٿيا. اللهم صلي عليه و علي آله و اصحابه وسلم.

ڪعبة الله جي نئين سر عمارت ۽ حجر اسود جو ذڪر

حضرت سائينءَ جي عمر مبارڪ ۳۵ ورهين جي اچان مس ٿي تہ ڪعبة الله جي عمارت کي قريشن نئين سر تيار

Marfat.com

ڪرڻ شروع ڪيو. انهيءَ ڪم ۾ حضرت سائينءَ به ڏادي مدد ڏني ۽ پاڻ پنهنجي سر پهڻ ديوٽي پٽي پهچايائون. جڏهن اسود (ڪاري پٿر) جي رکڻ جي مهل ٿي، تڏهن انهيءَ جي رکڻ بابت حجاز ۽ عرب جي سڀني قومن ۽ قبيلن ۾ اچي جهيڙو لڳو ته ڪير اهو پٿر پنهنجن هٿن سان ڪعبته الله ۾ کوڙي، ڇو ته اڳين نبين جي وقت جي قديم نشاني هئي، تنهنڪري انهيءَ جي ڪٽي کوڙڻ ۾ وڏي عزت ۽ آبرو سمجهيائون ٿي. چار ڏينهن اهڙو ته جهيڙو لڳو ۽ ايتري مخالفت ٿي جو هزارن خونن ٿيڻ جو امڪان هو. آخر گهڻي لڙ بکيڙي کان پوءِ هيءَ ٺهراءُ ٿيو ته جيڪو هاڻ پهرين پهرين حرم پاڪ جي دروازي کان اندر گهڙندو، سوئي امين ۽ منصف ٿيندو، جيئن وڻيس تيئن ڪري. اها راءِ ابو اميه بن مغيره ڏني هئي. آخر خدا جي قدرت، جو پهريون ماڻهو اندر آيو، سو حضرت محمد مصطفيٰ صلي الله عليه وسلم هو، سڀني جي وات مان رڙ نڪري وئي ”هذالامين هذالامين“ (”اجهو منصف اچي ٿو! اجهو منصف اچي ٿو!“) سبحان الله، نبي ٿيڻ کان اڳيئي خدا جي خلق حضرت پاڪ کي جنگين جهيڙن جو ٽاريندڙ، امانت ۽ انصاف ڪندڙ سمجهندي هئي. اهڙو رتبو ڪنهن به پيغمبر کي نصيب نه ٿيو. خير، حضرت سائينءَ احوال پڌي سڀني قبيلن کي هڪبئي سان راضي ڪرڻ ۽ مخالفت ۽ دشمنيءَ جي دفع ڪرڻ جو ضرور سمجهيو؛ تڏهن پاڻ ڇا ڪيائون جو پنهنجي چادر مبارڪ وڇائي، انهيءَ تي پنهنجي هٿن مبارڪن سان پهڻ (حجر اسود) کڻي رکيائون، پوءِ هرهڪ قبيلي جي سردار کي فرمايائون ته گڏجي هن چادر کي کڻو ۽ کوڙڻ واريءَ جاءِ تي آڻيو. سڀني ائين ڪيو ۽ پٿر کي کڻي اتي آيا. پوءِ حضرت سائينءَ پاڻ اهو پنهنجن مبارڪ هٿن سان اتي کوڙيو. ائين ڪرڻ سان سڀ خوش به ٿيا ۽ خوفناڪ جنگ به ٽري وئي. سمجهو ماڻهو هتان سمجهندا ته هي ڄڻ نبوت جو بنيادي پٿر

Marfat.com

هو، جو حضرت پاڪ جي هٿان الله تعاليٰ رکايو.

الله پاڪ جي قدرتن جو ويچار

انهيءَ عمر يعني ٣٥ ورهين کان پوءِ چاليهن ورهين تائين، حضرت سائينءَ جو احوال ايترو آهي جو پاڻ ساري عربستان ۾ نيڪ مرد، ديندار، امانت دار، خليق، چڱن لڇڻن وارا، منصف مزاج، خدا ترس، بزرگوار، رحم دل، يتيم پرور، رحيم ۽ ڪريم سڏبا هئا، ۽ انهن ڳالهين ۾ ايتريقدر ته مشهور ٿي ويا هئا، جو ماڻهو سندن مثال ڏيندا ۽ ڳالهيون ڪندا هئا.

انهن ڳالهين ۽ صفتن کان سواءِ منجهن هڪ اهڙي صفت به هئي جا ڪنهن ۾ به ڪانه ليندي هئي. يعني حضرت سائين سدائين ڪنهن خيال ۽ ويچار ۾ محو ۽ غرق رهندا هئا، ۽ خدا جي قدرتن ۽ ڪارخانن، آسمان، زمين، سج، چنڊ، تارن، وڻن ٽڻن، باغ باغيچن، بر، بحر، جهنگل، برسات، وڄ ۽ ڪڪرن وغيره ۾ غور ۽ خوض ڪندا هئا، ۽ هميشه مراقبي ۽ مڪاشفي ۾ مشغول رهندا هئا، ۽ ائين سمجهڻ ۾ ايندو هو ته ڪنهن اونهي خيال ۾ آهن يا ڪا وڏي ڳڻتي اٿن. آخر اهڙو حال اچي ٿيو، جو شهر، آباديءَ ۽ ماڻهن جا افعال کين بلڪل ناپسند لڳندا هئا. نيٺ ڪجهه ڏينهن جو کاڌو پيتو پاڻ سان کڻي، جبل حرا جي هڪ غار ۾ وڃي رهندا هئا ۽ الله پاڪ جي عبادت ۽ بندگيءَ ۾ وقت خير جو گذاريندا هئا، انهيءَ ئي خيال ۽ ڌيان ۾ رهندا هئا. کين انهيءَ وقت اها خبر خير ڪا هئي ته پاڻ ڪنهن وقت زبردست نبي، آخر زماني جا پيغمبر، ساري دنيا جا سڌاريندڙ، ۽ يتيمن، غريبن، مسڪينن ۽ بي واهن جا اميدگاه ٿيڻا آهن؛ ۽ جن ماڻهن کان پڄن ۽ گوشائتو گذارن ٿا، ساڳيو تن سان گڏ گذارڻو ۽ انهن کي سڌارڻو پوندن.

Marfat.com

حضرت پاڪ، ”محمد بن عبدالله“ جي بدران، ”محمد رسول الله“ سڏجڻ لڳو

خدا جو شان ته ڏسو جو عبدالله جي يتيم فرزند ۽ بيبي آمنه جي پياري پٽ کي الله تعاليٰ آخر نبين جو سردار ۽ رسولن جو مهندار بنايو، جنهن جو ڪنهن کي به خيال ۽ گمان ڪونه هو. جڏهن خير جا چاليهه سال عمر مبارڪ مان پورا ٿين، جڏهن الله پاڪ کين نبوت ۽ رسالت بخشڻ لاءِ چونڊيو ۽ ڏٺيو، ۽ انهيءَ عهدي عطا ڪرڻ لاءِ لائق ۽ جڳائتو سمجهيو، ڇو ته چاليهن ورهين جي ڄمار تائين جيڪي به نفسياتي قوتون انسان ۾ هونديون آهن، سي پنهنجو زور ڇڏي نرم ۽ ڍريون ٿينديون آهن. اهو جوانيءَ وارو جوش، اهي جوانيءَ جا امنگ سڀ گهٽجي حد اعتدال کي پهچندا آهن، ۽ بين احتياجمندن جي بار کڻڻ ۽ تڪليف سهڻ لاءِ انسان انهيءَ عمر ۾ سگهتو ٿي سگهندو آهي، اگرچ حضرت رسول الله صلي الله عليه وسلم، الله پاڪ جي خاص عنايت ۽ احسان سان، ڄمندي ئي ڄام هئا، ۽ ننڍي هوندي ئي بزرگ ۽ جوانيءَ ۾ ئي پير مرد هئا، مگر الله تعاليٰ هرهڪ ڳالهه ۾ جا حڪمت رکائي آهي، ضرور اهو ڪم انهيءَ حڪمت موجب ٿيندو آهي. انهيءَ عمر ۾ الله پاڪ سهڻ ۽ بار کڻڻ، نرمي ۽ اعتدال جي خاص حڪمت رکائي آهي. ان موجب حضرت سائينءَ کي به الله تعاليٰ انهيءَ عمر ۾ نبوت بخشڻ ۽ رسالت ڏيڻ مناسب سمجهي. تنهن ڪان سواءِ وڏي حڪمت انهيءَ ۾ هيءَ به هئي ته ماڻهن کي هيءَ پڪ ٿئي ته جنهن انسان سچا چاليهه ورهيه نيڪيءَ، ناموس ۽ عزت سان سچو ۽ امين ٿي گذاريو آهي ۽ هميشه بچڙي صحبت ۽ بچڙن خيالن کان پاڪ ۽ پري رهيو آهي، سو انسان الله تعاليٰ تي ڪوڙ ڪڏهن به ڪين هڻندو ۽ ڪڏهن به ڪين پاڻ کي هرو ڀرو

نبي ۽ رسول ڪوٺائيندو. هاڻ جيڪڏهن جوانيءَ ۾ ئي اهڙا خيال هجنس ها، ته البت شڪ جو امڪان هو. تنهن ڪان سواءِ پيا نبي به انهيءَ عمر ۾ نبي ٿيا آهن، اهو الله تعاليٰ جو قديم دستور آهي. خير الله تعاليٰ پنهنجن حڪمتن موجب حضرت پاڪ کي چاليهن ورهين جي ڄمار پوري ٿيڻ تي نبوت بخشي، ۽ حضرت جبرئيل عليه السلام جي اچڻ کان اڳيرو هي حال ٿيو، جو جڏهن حضرت پاڪ جن شهر مان نڪري ٻاهر جبل ۽ جهنگ ڏي ويندا هئا ته هر طرف کان 'السلام عليڪ يا رسول الله السلام عليڪ يا رسول الله' هر آواز وٺن ٽڻن، پٿرن پٿرن مان نڪرندو هو ۽ حضرت سائين هيڏي هوڏي نهاريندا هئا؛ هن لاءِ ته خبر پوين ته ڪير آهي، جو هي آواز ڪري ٿو؟ مگر ڏسڻ ۾ ڪجهه به ڪين ايندو هو. پاڻ حيران ٿيندا هئا ۽ عجب ۾ پوندا هئا ته هي ڪهڙو اسرار آهي! هڪڙي ڏينهن حضرت علي مرتضيٰ رضه ساڻس گڏجي شهر کان ٻاهر ويو. حضرت علي فرمائي ٿو ته جيڪو وڻ يا وڏو ڪو پٿر اڏو آيو ٿي ته منجهانس 'السلام عليڪ يا رسول الله' جو آواز نڪتو ٿي؛ ۽ ٣٣ ورهين جي ڄمار کان وٺي نوراني چمڪات ۽ روشني حضرت سائينءَ کي ڏسڻ ۾ ايندي هئي، جنهن جي ڏسڻ سان خوش به ٿيندا هئا ۽ حيران به. اهڙيءَ طرح بعضي خواب اهڙا به لهندا هئا، جي بلڪل سچا نڪرندا هئا.

حرا غار ۾ جبرئيل جو اچڻ ۽ اقرءَ سورت جو نازل ٿيڻ

هڪڙي ڏينهن رمضان مهيني ۾ حضرت سائين جبل جي غار ۾ الله پاڪ جي عبادت ۽ ڌيان ۾ مشغول هئا، ته اوچتوئي اوچتو الله تعاليٰ جو برگزيدو ۽ مقرب ملائڪ حضرت جبرئيل

Marfat.com

عليه السلام وٽن آيو، ۽ هي پاڪ ڪلام الله جي درگاهہ مان آندائين، ۽ اچي حضرت سائينءَ کي ٻڌايائين تہ:

اقراءَ باسم ربڪ الذي خلق، خلق الانسان من علق، اقراءَ و ربڪ الاڪرم الذي علم بالقلم، علم الانسان مالم يعلم.
[پڙهہ (اي محمد عليه الصلوات والسلام) پنهنجي پروردگار (پالڻهار) جي نالي سان، جنهن (سڀ ڪجهہ) اپايو آهي، جنهن انسان کي پاڻيءَ جي ڪيڙي مان پيدا ڪيو. پڙهہ! پڙهہ!! تنهنجو پالڻهار گهڻي ٻاجهہ وارو آهي، جنهن قلم جي وسيلي علم وڌايو، جنهن انسان کي سو سڀ سيکاريو، جو کيس معلوم ئي نہ هو.]

نبوت جي بشارت

پر انهيءَ آيت شريف جي اچڻ کان اڳ حضرت جبرئيل عليه السلام فقط کين رسالت جي بشارت ۽ خبر ڏيڻ آيو هو. اها بشارت ٩ تاريخ مهيني ربيع الاول مطابق ١٢- فبروري سنہ ٦١٠ع جي سومر جي ڏينهن الله پاڪ جي درگاه مان حضرت سائينءَ کي ملي. انهيءَ وقت سندن عمر ٤١ ورهيہ هئي، يعني چاليهہ ورهيہ پورا ٿيل هئا ۽ ايڪيتاليهن ۾ سندن پير هو. حضرت جبرئيل عليه السلام اچي چيو: ”اي محمدؐ! بشارت هجني قبول فرماءِ؛ اوهين الله پاڪ جا رسول آهيو، الله پاڪ اوهان کي اهو عهدو عطا ڪيو آهي، آءٌ جبرئيل خدا جو خاص ملائڪ آهيان، جو اهڙيون خبرون ۽ پيغام نبين وٽ کڻي ويندو آهيان.“ حضرت پاڪ، جو اهو غير معمولي آواز ۽ احوال ٻڌو ۽ ڏٺو،

Marfat.com

سو گهبرائجي ويا، بلڪل جلد پنهنجي دولتخاني (حويليءَ) ۾ تشريف فرما ٿيا، ۽ اچڻ شرط اچي ليٽي پيا ۽ بيبي صاحبہ کي فرمايائون تہ "منهنجي مٿان ڪو ڪپڙو وجهہ" جڏهن طبيعت مبارڪ ۾ آرام آين، تڏهن بيبي صاحبہ سان سمورو احوال ڪيائون ۽ فرمايائون تہ "مون سان هي هي حالتون ٿيڻ لڳيون آهن، نہ ڄاڻان هن ڪان پوءِ الائي ڪهڙو حال ٿيندو ۽ خبر نہ آهي تہ منهنجي جان ڪهڙين ڪهڙين مصيبتن ۾ پوندي." بيبي صاحبہ فرمايو: "ڪو خيال نہ ڪريو، اوهان کي ڪهڙو ڊپ آهي، اوهين پنهنجن مٽن مائٽن سان شفيق ۽ مهربان آهيو، سدائين سچار آهيو، زنن زالن، يتيمن، ڇورڙن، بيواهن، بيوسيلن جا مددگار، حامي، هڏ ڏوکي ۽ همدرد رهيا آهيو، مهمان نواز بہ جهڙو ڪونهي، پوءِ تڏهن ڪهڙو سبب آهي جو اوهان کي خدا دنيائي تڪليف ۽ ڏک ۾ وجهندو، بلڪل نہ، اميد تہ جيئن اوهان جهان ئي جا خير خواه آهيو، تيئن ڏڻي تعاليٰ بہ اوهان کي ضرور تڪليفن کان بچائيندو."

عيسائين جي وڏي پادريءَ ورقه بن نوفل جي حضرت پاڪ جي نبوت ۽ رسالت بابت شاهدي

انهن دلاسن ڏيڻ هوندي بہ بيبي صاحبہ ڇا ڪيو، جو پنهنجي سؤٽ ورقه بن نوفل عيسائي عالم وٽ وئي، ۽ سمورو احوال وڃي ٻڌايائينس. ورقه احوال ٻڌي چيو تہ "سبحان الله، سبحان الله! قسم آهي انهيءَ پاڪ خدا جو، جنهن جي هٿ ۾ منهنجي جان آهي، تہ اهو احوال نبين جو احوال آهي ۽ اهو ناموس اڪبر (جبرئيل عليه السلام) آهي، جو حضرت موسيٰ عليه السلام وٽ بہ الله جا پيغام آڻيندو هو بيشڪ محمد خدا جو رسول ۽ نبي آهي." ورقه بن نوفل کان اهو جواب ٻڌي بيبي صاحبہ حضرت سائينءَ وٽ آئي ۽ کين پاڻ بہ اچي مبارڪ

ڏنائين ۽ ورقه جو احوال ٻڌايائين. انهيءَ کان پوءِ هڪڙي ڏينهن حضرت سائين ڪعبة الله جي طواف (عبادت لاءِ چوڌاري ڦرڻ) واسطي آيا، اُتي ورقه ملين ۽ ورقه وري روبرو خبرچار پڇي، پاڻ سمورو احوال ٻڌايائونس. ورقه چيو ته "مون کي قسم آهي انهيءَ ذات پاڪ جو، جنهن جي هٿ ۾ منهنجو ساهه آهي ته تون خدا جو رسول آهين ۽ قوم توکي ڪوڙو سڏيندي، ۽ تڪليفون ڏيندي، شهر مان ڪڍي ڇڏيندي، وڙهندي، جهيڙا ڪندي؛ جيڪڏهن منهنجي حياتي رهي ته آءٌ توسان اهڙي مدد ڪندس جو ڏسڻ وارا پاڻيهي ڏسندا." پوءِ ڇا ڪيائين جو ڏاڍي محبت ۽ پيار، سڪ ۽ صداقت سان حضرت جي مٿي مبارڪ کي پاڻ ڏانهن ويجهو ڪري تارونءَ جي مٿان چمي ڏئي ورتائين. حضرت سائينءَ چيو ته "ڇا مون سان منهنجي قوم وڙهندي ۽ مون کي ڪڍي ڇڏيندي؟" ورقه چيو: "هائو! اوهان کان اڳي جو به رسول يا نبي خدا جو پيغام قوم جي سڌاري لاءِ وٺي آيو آهي، ته قوم سائس سامهون ٿي آهي ۽ کيس تڪليف ڏني اٿس؛ مگر خدا مددگار ٿئي ٿو، تنهنڪري پرواهه ٿي ڪانهي."

سورت "الحمد" لٿي

انهيءَ کان پوءِ قرآن پاڪ جي پهرين سورت "فاتحه" يعني "الحمد" نازل ٿي، جنهن ۾ قرآن شريف جا سڀ مطلب اشاري طور بيان ٿيل آهن، گويا سڄي قرآن شريف جي سڀني مطلبن جي ياد داشت يا فهرست آهي.

وضو ۽ نماز

تنهن کان پوءِ هڪڙي ڏينهن حضرت جبرائيل عليه السلام حضرت پاڪ کي جبل جي پاسي وٺي ويو ۽ سندن روبرو

ويهي وضو ڪيائين؛ پوءِ ڪيس ڏسي حضرت سائينءَ به وضو ڪيو، ۽ پنهي گڏجي نماز پڙهي، مگر امام ٿي نماز پڙهائي جبرئيل، جنهنڪري حضرت سائينءَ جن نماز جو طريقو سکيا. نماز مُنڍئون حضرت سائينءَ تي فرض ٿي هئي، اگرچ پنجن وقتن جي مقرري وغيره نبوت ملڻ کان پوءِ يارهين سال ۾ ٿي هئي. انهيءَ کان پوءِ لاڳيتو حضرت پاڪ تي خدا جي وحي (جبرئيل) ايندو رهيو.

سورت "مزمل" ۽ "مدثر"

تنهن کان پوءِ سوره "مزمل" نازل ٿي، جنهن ۾ رات جو الله پاڪ جي يادگيري ۽ عبادت لاءِ جاڳڻ ۽ ايسي تي بيهڻ بابت حڪم ٿيو، ۽ اهڙيءَ طرح سوره "مدثر" ۾ هيٺيان حڪم آيا:

يا ايها المدثر قم فانذر و ربک فکبر و ثيابک فطهر والرجز فاهجر ولا تمنن تستکثر و لربک فاصبر.

[اي چادر ڍڪيل (نبي)، اُٿ ۽ اُٿي پنهنجي قوم کي ايندڙ عذاب الاهيءَ کان ڊيڄار، ۽ پنهنجي رب (پالڻهار) جي وڏائي ياد ڪر، ۽ پنهنجا ڪپڙا صاف ۽ پاڪ رک، ۽ بچڙيءَ ۽ نه وڻندڙ هلت (يعني مخلوق پرستيءَ) کان پري رهه، ۽ ڪنهن تي به وڏائيءَ لاءِ ٿورو نه ٿڦ، ۽ خاص خدا ڪارڻ تڪليفون سهه ۽ صبر ڪر.]

حضرت سائين نبوت ۽ رسالت جي سروپا سان سرفراز ٿي، حڪم احڪام درگاه الاهيءَ مان حاصل ڪري، پنهنجي حويليءَ (گهر) ۾ آيا، ۽ اچي خدائي پيغام پڌاياڻون، خدائي

Marfat.com

حڪم ٻڌايائون ۽ الله پاڪ جي هيڪڙائي بابت سمجھايائون. سندن سچو سڏ ٻڌي سندن ڪن مائٽن ۽ دوستن ”لبيڪ لبيڪ“ جا آواز بلند ڪيا. جڏهن ته گھر وارن سڀني کي حضرت سائينءَ جي سچائيءَ ۽ امانت جي پڪ هئي، تڏهن ڪين هن ڳالهه ۾ به بي ڌڙڪ سچو سمجھي، بيبي صاحبه خديجة الڪبريٰ، ۽ حضرت عليءَ ڏهن ورهين جي عمر ۾، ۽ حضرت ابوبڪر صديق ۽ زيد بن حارث، انهن به انهيءَ ڏينهن ڪلمو پاڪ- لا إله إلا الله محمد رسول الله- پڙهيو ۽ خدا جي هيڪڙائيءَ ۽ رسول ڪريم جي سچائيءَ جي ساک ڀري.

گھر جا ماڻهو يا مٽ مائٽ اگرچه محبت ۽ قرب ۾ ٻين کان وڌيڪ هوندا آهن، مگر مذهبي ڳالهه بابت سيڪو پڪو ۽ مضبوط هوندو آهي. يار دوست بيشڪ سچا هوندا آهن مگر مذهب جي چڙن يا ڦيرائڻ ۾ شامل ڪڏهن ڪين ٿيندا آهن، جيسين انهيءَ ڳالهه کي سچ نه سمجھندا آهن. هي آزمودو به سيڪنهن کي هوندو ته مٽن مائٽن ۽ يارن دوستن کي جيڪڏهن ڪو ماڻهو چوندو ته آءٌ اوهان سڀني جو وڏو ٿيان يا آهيان يا مون کي اوهين پريو مڙس يا وڏو ماڻهو، پيشوا يا اڳواڻ سمجھو، ته ڪڏهن به ڪين مڃيندس، بلڪ اڪثر مخالف ٿي پوندا آهن؛ مگر جيڪڏهن سچ پچ هو لائق هوندو، ته ممڪن آهي جو مڃينس به ڪٿي. هاڻي انصاف سان خيال ڪري ڏسو ته حضرت سائين چوي ته آءٌ رسول الله آهيان، الله پاڪ وٽان مون ڏي پيغام اچي ٿو ۽ هن ذات پاڪ جو مون سان خاص تعلق ۽ لاڳاپو آهي، هو مون سان ڳالهائي ٿو ۽ مون کي هي هي حڪم ڏئي ٿو ته آءٌ اوهان کي ٻڌايان بت پرستي (مورتي پوڃا) اجايو ڪم آهي، خدا کي هڪڙو ڪري مڃو وغيره وغيره؛ اهي ڳالهيون اهڙيون نه آهن، جو ڪوبه انسان هڪدم مڃي سگھي ۽ پنهنجي آبي ڏاڏي جي مذهب بت پرستيءَ کي فوراً

Marfat.com

چڏي ڏئي ۽ دل و جان سان کين رسول الله ڪري مڃي. مگر
اسان جي سردار نامدار محمد مصطفيٰ صلي الله عليه وآله وسلم جڏهن
اهو آواز ڪڍيو ۽ هنن کي چيائون ته آءٌ خدا جو رسول آهيان،
منهنجي معرفت جيڪي خدا جا حڪم اچن ٿا سي قبول ڪريو
ته انهيءَ ۾ اوهان جي لاءِ بهتري آهي ۽ انهيءَ سان اوهين الاهي
عذاب کان ڇٽي سگهندؤ، ته گهڻو ڪري جلد سندن مٽ مائٽ
۽ يار دوست مڃڻ لڳا ۽ تصديق ڪيائون. انهيءَ مان صفا ثابت
آهي ته حضرت پاڪ سڀني جا آزمايل ۽ سچا امين هئا. هنن کي
پڪ هئي ته ههڙو نيڪ انسان، ههڙو ڀلو ماڻس ڪڏهن به ڪوڙ
ڪين ڳالهائيندو؛ جنهن نيڪ مرد ڪڏهن ڪنهن انسان تي به
ڪوڙ ڪونه هنيو آهي، سو ڪيئن پنهنجي پيدا ڪندڙ خدا تي
ڪوڙ هڻندو؟ هرگز نه!

ڪيترن ماڻهن اسلام قبول ڪيو

خير، تنهن کان پوءِ جلد ئي ٿورن ڏينهن اندر بلال،
عمر بن عنبسه، خالد بن سعد رضي الله تعاليٰ عنهم به مسلمان ٿيا
۽ ڪلمو توحيد جو- لااِله اِلاالله محمد رسول الله- پڙهيائون. وري
حضرت ابوبڪر جي سمجهائڻ ۽ نصيحت سان حضرت عثمان غني،
زبير، عبدالرحمان بن عوف، طلحه، سعد بن ابي وقاص رضي الله
تعاليٰ عنهم- اهي سڀئي به ڪلمي پاڪ جي ذڪر ۾ شامل
ٿي مسلمان ٿيا. تنهان پوءِ ابو عبيده، عامر بن عبدالله بن الجاح
(جنهن کي ”امين الامت“ سڏيندا هئا)، عبدالاسد بن هلال،
عثمان بن مطعون، عامر بن فهيره ازدي، ابو حذيفه عتبه، صائب
بن عثمان بن مطعون ۽ ارقم رضي الله تعاليٰ عنهم- اهي سڀئي
به مسلمان ٿيا. اهي يا ٻيا اهڙا خدا جا ٻندا ڪيترائي اسلام ۾
داخل ٿيا.

Marfat.com

زالن جو مسلمان ٿيڻ

مڙسن کان سواءِ زالون به ڪيتريون ئي بت پرستيءَ کان توبه ڪري خدا پرستي قبول ڪرڻ لڳيون، نه ته زالون اڪثر گمراهيءَ جي خيال ۽ پراڻين رسمن ۽ رواجن کي ڪين ڇڏينديون آهن، مگر هن خدائي آواز تي ڪيترين زالن به ”لبيڪ لبيڪ“ چيو، ڪنڌ نايو ۽ سر جهڪايو ۽ پنهنجي اڳوڻن خيالن، رسمن ۽ رواجن کان پڇتايو. تن مان بيبي خديجه رضي الله عنها جو ذڪر ته مٿي پڙهيوَ. تنهن کان سواءِ حضرت پاڪ جي چاچي بيبي ام الفضل، اسماءَ بنت عميس، اسماءَ بنت ابي بڪر ۽ فاطمه ڀيڻ حضرت عمر فاروق رضي الله تعاليٰ عنهم جي— اهي نيڪ بيبيون به مسلمان ٿيون.

اسلام جي دعوت اول ڳجهي پوءِ ظاهر ظهور

اگرچ ڪجھ خدا جا بندا مسلمان ٿيا، مگر تنهن هوندي به اهي سڀ جبلن جي غارن ۾ لڪي لڪي نماز پڙهندا هئا، ڳجهيءَ طرح پنهنجي خالق جي عبادت ڪندا هئا؛ ۽ حضرت سائين به ٽن سالن تائين ته ڳجهو پالهو ماڻهن کي سمجهائيندا هئا. وڻن ٽڻن، پٿرن پهڻن ۽ چند سج جي پوڄا کان ماڻهن کي روڪيندا هئا، پر جڏهن ”يا ايها المدثر“ ۾ به حڪم ٿين ته اُٿ ۽ اُٿي ماڻهن کي الاهي خوف کان ڊيڄار“، ۽ هيءَ آيت به نازل ٿي:

”فاصدع بما تؤمر“

[جيڪي توکي حڪم ڏجي ٿو اهو
صاف صاف ۽ پڌرو پڌاءِ]—

تڏهن پاڻ ظاهر ٿي اسلام جي تعليم پکيڙڻ لڳا ۽

Marfat.com

خدا جي هيڪڙائيءَ جي تبليغ ڪرڻ ۽ بت پرستيءَ کي ننديڻ لڳا. پاڻ جيڪي به چوندا هئا، سو اهڙو ته اثر وارو ۽ چڀندڙ هوندو هو، جو ماڻهن جي دلين ۾ بي اختيار ويهي ويندو هو، ۽ اهڙو تہ اثر ڪندو هو، جو ماڻهو حيران ٿي چوندا هئا تہ محمد جي ڪلام ۾ سحر يا جادو آهي. سحر ڇا پيو ڪهڙو هو، جوش دل مان اندر جو آواز هو، جو حق ۽ سچ هجڻ جي ڪري بي اختيار اثر ڪندو هو. پاڻ ڏاڍي جوش سان الله جي مخلوق کي سمجهائيندا هئا، ۽ پاڻ فصيح ۽ بليغ به ڏاڍا هئا، مگر سندن گفتگو سدائين وڏن ۽ بزرگن وانگي سراسر نصيحت ۽ هدايت سان ڀريل هوندي هئي. جڏهن روحاني حقيقتن جو بيان ڪندا هئا تہ اهڙو ڪندا هئا جو انهن حقيقتن کي ٻڌندڙن جي آڏو ڄڻ موجود ڪري ويهاريندا هئا، يعني اهڙيءَ صفائيءَ ۽ عمدگيءَ سان روحاني حقيقتن کي بيان فرمائيندا هئا، جو ٻڌندڙ انهن اڻ ڏٺل ڳالهين کي ائين سمجهندا هئا تہ ڄڻ اکين آڏو بيٺيون آهن. مثال لاءِ جڏهن خدا جي جلال ۽ جمال ۽ بزرگيءَ جو بيان ڪندا هئا تہ ٻڌندڙن جي دلين ۾ خدائي جلال جو نقش ڄمي ويندو هو. اهڙيءَ طرح جڏهن الله پاڪ جي قهر يا غضب جو بيان ڪندا هئا تہ ٻڌندڙ حيران، پريشان ۽ ششدر رهجي ويندا هئا، يا جڏهن الله پاڪ جي مهر، لطف ۽ رحمت جو ذڪر فرمائيندا هئا تہ ٻڌندڙن جون دليون نهايت خوشيءَ ۽ اميد ڪان باغ بهار ٿي ونديون هيون، يا جڏهن بهشت يا بهشتي نعمتن جو ذڪر ڪندا هئا تہ انسان جي آڏو گويا بهشت ۽ بهشتي نعمتن جي تصوير بيهي ويندي هئي. اهڙيءَ طرح دوزخ يا حساب ڪتاب جو ذڪر فرمائيندا هئا تہ سبحان الله! ٻڌندڙ آهو ڪم ڄڻ ٽيندڙ ڏسندا هئا. سندن قول ۽ ڪلام ۾ اهڙي تہ حڪمت مولا سائينءَ رکائي هئي، جو عرب جا قابل فصيح ۽ بليغ انسان حيران ٿي

هڪبئي سان ڳالهيون ڪندا هئا تہ ههڙي جوهر جو انسان تہ نڪو ٿيو، نڪو ٿيندو، نڪو ڏٺو. پاڻ جڏهن گمراهن کي سمجهائيندا هئا ۽ هدايت تي اچڻ لاءِ وعظ ۽ نصيحت ڪندا هئا تہ سندن جسم مبارڪ جو اهڙو حال ٿيندو هو، جو چڻ ڪنهن وڏي غنيم ۽ مهم جي اچڻ کان ڊڄي ماڻهن کي خبردار ڪري رهيا آهن تہ اجها ٿي اها غنيم ۽ مهم اڄ صبح ۾ ڪڙڪي.

سر وليم ميوئر انگريز ۽ ڊاڪٽر اي سپرنگر جي شاهدي حضرت جي صداقت بابت

ساڳيو اهڙيءَ طرح، جيئن هتي مون لکيو آهي تيئن مشهور انگريز سر وليم ميوئر بہ پنهنجي ڪتاب ”تاريخ محمديءَ“ ۾ لکيو آهي، ۽ ڊاڪٽر اي- سپرنگر پنهنجي ڪتاب ”سيرت محمدي“ جي صفحي ٢٩ ۾ لکيو آهي تہ ”حضرت محمد صلي الله عليه و آله وسلم تيز فهم ۽ تمام وڏيءَ نظر وارا هئا. سندن عقل ۽ راءِ مضبوط ۽ عاليشان طبيعت هئي. اگرچ پاڻ شاعر جي ناليءَ کي پسند ڪين ڪندا هئا، مگر سندن ڪلام شاعرن کان بہ وڌيڪ عمدو ۽ لذيذ هوندو هو. قرآن پاڪ جي عبارت هڪبئي سان ملندڙ ۽ مضمون عالي درجي جو، حضرت محمد صلي الله عليه و آله وسلم جي فضيلتن جا شاهد آهن. سندن خيال ۾ هميشه خدا جو تصور ۽ خيال هوندو هو. سج ايرندو يا مينهن وسندو يا سلا ڦٽندا يا وڻ ڄمندا ڏسي، الله پاڪ جي قدرت تان ٻلهار (قربان) ويندا هئا. وڄ جي گوڙ، پاڻيءَ جو آواز ۽ سريليون ٻوليون ٻڌي، پنهنجي ڏڻيءَ جي آواز کي ياد ڪندا هئا. سنسان جهنگلن، رڻن پٽن ۽ پراڻن ويران ٿيل شهرن کي ڏسي، انهن کي خدائي قهر ۽ غضب جو نتيجو سمجهندا هئا“ هيءَ آهي هڪڙي انگريز تاريخ لکندڙ جي شاهدي.

حضرت جي نبي ٿيڻ وقت دنيا جي حالت

جن ڏينهن ۾ الله تعاليٰ حضرت سائينءَ جي ڪلهن تي نبوت جو بار ڌريو، تن ڏينهن ۾ ساري دنيا گمراهيءَ جي اونهي کڏ ۾ پيل هئي. انسانيت يا ماڻهپو ته اصل ماڻهن مان ڇڏائي ويو هو. ماڻهو به مرن جهڙا ٿي پيا هئا. بني اسرائيلن جو حال ته اهڙو وچي ٿيو هو، جو ڪين ماڻهو عام طرح نانگ يا نانگن جا ٻچا ڪري سڏيندا هئا. حضرت مسيح جي لعنت سببان ظاهري شڪل ڪان سواءِ منجهن ڪابه ايمان جي نشاني ڪانه رهي هئي. ٻين ڪي ڏسي هي به بت پرستي سکي پيا هئا. يورپ وارا ته ليکي ۾ ئي ڪين هئا، اهي حيوان ۽ وحشي سڏبا هئا. انگلستان ۾ برٽن ۽ سيڪسن نالي وحشي قومون رهنديون هيون. انگلستان جي سيني ضلعن ۾ ”وودن“ نالي بت جي پوڄا ٿيندي هئي. فرانس ۽ اهڙن ٻين ملڪن ۾ ته پادرين ڪيترا ناجائز ڪم ڪري ڇڏيا هئا. فرانس جو ته سدائين انگلستان جي سيڪسنن قوم سان الب نالي درياءَ تي جهيڙو لڳو پيو هوندو هو. اها اڙائي سنه ٧٨٢ع کان پوءِ به جاري هئي. انهن ڏينهن ۾، سادا چار هزار ويچارا سيڪسن نهايت ئي بي رحميءَ ۽ بي شرميءَ سان شهر، وودن، ۾ قتل ٿي ويا هئا.

ايران تي ”مزدڪي“ نالي قوم جو زور هو، جن زن، زر ۽ زمين کي عام طرح وقف (خيرات) ڪري ڇڏڻ ۾ پنهنجي ڀلائي ۽ نجات سمجهي هئي. هندستان ۾ پرانن جي پرچار جو زمانو شروع ٿيو هو ۽ ”بام مارگي“ فرقو زور هو. سندن ڌرمي اصول نهايت خراب ۽ بي شرميءَ جهڙا هئا، جهڙو ته مندرن ۾ زالن ۽ مڙسن جون اگهاڙيون شڪليون ناهي رکندا هئا ۽ انهن جي پوڄا ڪندا هئا. عبادتخانن (ٺڪائن) ۾ اهڙيون گنديون

Marfat.com

شڪليون ۽ نہ ڏسڻ جهڙا بت درن دروازن تي هٽي ڇڏيندا هئا، جن مان ڪي ڪي پراڻا بت هن وقت بہ عجائب خانن ۾ نموني طور رکيا آهن، جن کي ڏسي اڳئين زماني جي بي سمجهي ۽ بداخلاقي ۽ بي دينيءَ جي حالت ڪجهہ نہ ڪجهہ معلوم پئي ٿئي، ۽ بلڪل بچان پئي لڳي. چين وارن بيوقوفن تہ پنهنجي ملڪ کي آسماني فرزند جي بادشاهي سمجهي خالق کان منهن موڙي ڇڏيو هو. ذري ذري ڪم لاءِ جدا جدا- بت ٺاهيائون: مينهن جو، اولاد جو، جنگ جو ۽ امن امان جو. وري بتن کي سزا ڏيڻ جو اختيار بادشاهہ کي هوندو هو. حڪيم ڪان فيوشش، چين جو اگرچ سڌاريندڙ سمجهڻ ۾ اچي ٿو، پر انهن ڏينهن ۾ تہ آهو بہ اچا ڪونہ پيدا ٿيو هو. مصر ۾ عيسائي ڌرم زور هو، پر حضرت مسيح بابت روز روز نوان اعتقاد گهڙبا هئا، نوان نوان فرقا پيدا ٿيندا هئا، ۽ هڪٻئي کي ڪافر سڏيندا هئا، ۽ پنهنجي مخالف کي قتل ڪرڻ تہ ڇڏيو پر باهہ ۾ ساڙڻ کان بہ ڪين گسندا هئا. هي اتوّ انهن ملڪن جو حال جي انهيءَ وقت سڌريل سڏبا هئا ۽ وڏن وڏن بادشاهن جي حڪومت هيٺ هئا؛ عربستان جو حال سڀ کان بچڙو هو جنهن جو ذڪر مٿي لکي آيو آهيان. حضرت پاڪ اهڙن مرن کي ماڻهو ڪيو ۽ اهڙن ماڻن کي اخلاق ۽ انسانيت جي شمع سان اچي روشن ڪيو، جنهن جي روشنيءَ سان سڀني اندن کي پنهنجي اندائي ۽ اونداهيءَ ۾ پيلن کي پنهنجي اندوڪار جي خبر پئجي وئي ۽ سيڪو سمجهڻ لڳو تہ برابر اسين ڏاڍي اندوڪار ۽ اونداهہ، خرابيءَ ۽ خواريءَ ۾ هئاسين. حضرت سائينءَ جو قدر تڏهن پوندو؛ جڏهن ٻين نبين جي اثر ۽ عمل کي بہ ڏسبو. مثال لاءِ حضرت عيسيٰ عليہ السلام کي پيش ڪجي ٿو تہ حضرت مسيح کي سندس مائٽن ۽ ياڻن ڪين مڃيو سو ڪين مڃيو، باڪ هڪ دفعي انهن گڏجي حضرت مسيح کي حواسن ڦريل ۽ چريٽ

سمجهي گرفتار ڪرڻ جو خيال بہ ڪيو هو، ۽ سندس خاص حواري (مريد) بہ هميشه سائن بد اعتماد ۽ ضعيف الايمان رهندا هئا، جنهن بابت انجيل ۾ گهڻو ذڪر آهي. ۽ خود ڪيترن ڪن پختن عيسائين بہ انهيءَ ڳالھ کي مڃيو آهي.

حضرت عيسيٰ جا حواري بد اعتماد رهندا هئا

جهڙيءَ طرح سر وليم ميوئر پنهنجي ڪتاب ' اردو تاريخ ڪليسا' ۾ لکيو آهي تہ مسيح جي حوارين ۽ شاگردن سنديس تعليم جي حقيقت کي بلڪل نہ سمجهيو هو ۽ انهن حوارين جو سست ايمان رڳو دنيائي نعمتن ۽ فائدن جي اميد ۾ لڳل هو، مسيح جي گرفتار ٿيندي، سڀ سندس حواري وغيره کيس ڇڏي، لڪي ڀڄي ويا، ۽ پطرس نالي سندس مريد عدالت ۾ پنهنجي خداوند مسيح کان ڦري ويو؛ وري مسيح جي سوريءَ تي چڙهڻ کان تہ سڀ بلڪل مايوس ۽ نا اميد ٿي پيا؛ اهڙيءَ طرح ٿامس ڪارلائل صاحب پنهنجي ٻئي ليڪچر ۾ لکيو آهي تہ ”محمد صاحب جو هميشه اهو حوصلو ۽ خيال هوندو هو تہ دنيا ۾ سچو ٿي گذارجي. جيڪي بہ کيس سڃاڻندا هئا، سي سڀ کيس چڱو سمجهندا هئا، اهوئي دليل سندس ڀلمانسائي لاءِ ڪافي آهي. اڃا ڪراڙو ٿيو ٿي ڪين هو تہ نفساني خواهش کي لتاڙي ڇڏيو هئائين؛ ۽ جيڪو سندس دنيا ۾ حصو هو، اهو هي هو تہ ساري دنيا ۾ صلح ۽ سانت هجي؛ جيڪو اهڙي رسول کي نفساني خواهش تي هلندڙ وغيره چائندو تہ آءٌ توبہ توبہ ڪري ڪڏهن بہ ڪين مڃيندس.“

راڊويل صاحب، جنهن قرآن شريف جو ترجمو لکيو آهي، سو انهيءَ ترجمي جي ديباچي ۾ لکي ٿو تہ ”محمد صاحب جا سڀ ڪم هن نيڪ نيتيءَ تي ٻڌل هئا تہ پنهنجي ملڪ جا جاهل ۽ بي سمجهہ ماڻهو جهالت، ذلت ۽ بت پرستي جي دام

کان آزاد ٿين، ۽ انهيءَ کان سواءِ وڏي مراد سندن هيءَ به هئي ته الله پاڪ جي هيڪڙائي ۽ توحيد (جا سندن پاڪ روح جي رڳ رڳ ۾ پيل هئي) دنيا ۾ وڌي.“ مٿين انگريزن جي لکڻ مان معلوم ٿيو ته حضرت جن کي ڪيتري قدر نه پنهنجي قوم بلڪ پنهنجي قوم کان سواءِ ساري دنيا جي قومن جي سڌارڻ جي گهڻي هئي ۽ ڪين اهائي خواهش ۽ سندن اهائي مراد هوندي هئي ته پانها سائينءَ کي سڃاڻن، مخلوق ۽ خالق جو سنڌو سيڙهو ٿئي؛ مگر نادان قوم، جاهل قوم، بي خبر قوم، جسي تڪليفون ڪين بي گناهه پهچايون، سي جڏهن ڏسجن ۽ پڙجن ٿيون، ته حيرت ۾ پئجو وڃجي ٿو ته ڇا حضور پُرنور رسول الله صلي الله عليه و آله وسلم جا نيڪ خيال، ۽ ڇا وري ڪمبخت قوم جا بڇڙا حال! رسول الله گهري ته منهنجي قوم پرندڙ، ساڙيندڙ ۽ خانو خراب ڪندڙ باهه کان بچي، ۽ ڪمبخت قوم انهيءَ تي ضد ۽ زور ۽ شدت شور ڪري؛ رسول الله صلعم گهري ته دنيا جا انسان جانورن جهڙيءَ حياتيءَ کان ترقي ڪري ملڪوتي حياتي حاصل ڪن، مگر دنيا جا ماڻهو زور لائن ته انهيءَ خسيس ۽ ذليل حياتيءَ ۾ هجون؛ رسول صلعم گهري ته ڏاڍا هيڻن سان ڏاڍ ۽ ظلم نه ڪن مگر نادان انسان گهرن ته دنيا ۾ ظلم هليو اچي؛ رسول الله صلعم گهري ته دنيا عدل ۽ انصاف سان پرجي وڃي، مگر ظالم گهرن ته اهو شڪار هٿئون نه وڃي؛ رسول الله صلعم گهري ته خدا جي خلقيل پيشاني بتن ۽ مورتين جي آڏو نه گسائجي، بيوقوف بت پرست چون ته اها ته ابي ڏاڏي جي پراڻي هلي چلي آهي، سا ڪهڙي به ڪٿي بڇڙي هجي مگر ڪڏهن به نه ڇڏيئون؛ رسول الله صلعم گهري ته ملڪ ۾ چوري نه ٿئي، ڌاڙا نه لڳن، غريبان مار نه ٿئي، شراب پي انسان بدمست نه ٿين، جوا نه کيڏن، پراين نياڻين ڏانهن بڇڙي نظر نه ڪئن، راڳن ۽ روپن، تالن ۽ تماشن ۾ غافل ۽ غرق، ڪاهل ۽

Marfat.com

مست ٿي، دنيا جي سڌاري ۽ خالق ۽ مخلوق جي حقن کان بيخبر ٿي ٿين؛ مگر نالائق انسان، بيهودا انسان، اهڙي سچي، اهڙي خير خواه، اهڙي پاڪ رسول، اهڙي عاليشان سڌاريندڙ جي بزرگانه، پدرانه، مشفقانه، ناصحانه، عالمانه، حڪيمانه، مدبرانه صلاحن جو قدر نه ڪري، انهي پاڪ ۽ بيگناهه، انهي ڀلي انسان ۽ خيرخواه سان سامهون ٿي، ڪيس تڪليفون اهنج ۽ ايذاءَ رسائين ۽ ڪين شاعر، ساحر، جادوگر، ڪوڙو، فريبي چريو، وغيره وغيره، دل ڏکوئيندڙ لفظن سان سڏين، مڃوتيءَ ۽ آفرين بدران اهڙا برا لقب ڏين! افسوس، هزار افسوس، حيف، صد حيف، ڇا اهڙو حال ڏسي ڪوبه انسان هوند صبر ڪري سگهي؟ ڇا اهڙيون تڪليفون ۽ مصيبتون پسي طاقت آهي جو برداشت ڪري سگهجي؟ ڇا اهڙيون مشڪلاتون ڏسي ڪوڙي ۽ فريبي ماڻهوءَ جا قدم قائم ۽ پير مضبوط رهي سگهن؟ هرگز نه! بلڪل نه!! مگر هن خدا جي سچي رسول ۽ الله پاڪ جي نبيءَ تڪليفون ۽ مشڪلاتون سڀ سٺيون، اهنج ۽ ايذاءَ سڀ سر تي سهايا، ليڪن زبان سان رڳو اُف به ڪونه ڪياؤن، ۽ وقت بوقت، بيخبر بندن کي معاف ڪندا آيا ۽ چوندا رهيا ته "او انسانو! اوهين مون کي ڪيئن به ڪٺي ڪريو، پرزا پرزا ڪري ڇڏيو، مگر آءٌ تيسين اوهان کي نه ڇڏيندس، جيسين اوهان جون پيشانيون ۽ ڪنڌ الله پاڪ جي اڳيان جهڪندا ۽ نمندا نه ڏسندس، جيسين اوهان ۾ انساني آثار ۽ انساني اخلاق ۽ اطوار نه ڏسندس، جيسين اوهان کي اوهان جي افعالن کان واقف ۽ بدچالين کان خبردار نه ڏسندس- مطلب ته جيسين اوهان کي پڪو ۽ پختو خداپرست مسلمان نه ڏسندس." الله اڪبر! همت ۽ استقلال انهيءَ کي چئجي، رسالت ۽ نبوّت، پيغمبري ۽ اصلاح جا حق اهي آهن.

حضرت پاڪ تي ڪافرن جا ظلم، ايذاءَ ۽ اهڃ

ابولهب ۽ عقبه ٻئي ڪمبخت ڇا ڪندا هئا، جو ڪرفتي ۽ ڇيٽا، گند ۽ ڪچرو گڏ ڪري، رستي لنگهندي مٿن وجهندا هئا، يا رستي ۾ وجهي رستي کي پري ڇڏيندا هئا. پاڻ نهايت نرميءَ ۽ آرام سان چوندا هئا ته 'او عبدمناف جا اولاد! پاڙي جا حق اهي نه آهن، جي اوهين ڪم ۾ آڻيو ٿا'. ائين چئي پاڻ انهيءَ گند ۽ ڪرفتيءَ کي صفا ڪري ڇڏيندا هئا.

پاڻ حج جي موسم ۾ بي اختيار ميدان تي نڪري ماڻهن کي سڏي چوندا هئا ته 'يا ايها الناس قولوا لااله الاالله تفلحوا- اي انسانو! چئو ته هڪ خدا ڌاران ٻيو ڪو خدا ڪونهي؛ ته خدائي عذاب کان ڇٽو ۽ نجات مليو.'

ڪمبخت ۽ ظالم ابولهب پٿرن جون جهوليون ڀري سندن پويان پيو گهمندو ۽ جتي جتي پاڻ ائين فرمائيندا هئا تــه ڪين پٿر هڻندو هو؛ ايتري قدر جو پاڻ زخمي ٿي پوندا هئا ۽ رت ٽيندڙيون ڪري پيو وهندو هون. مٿان وري هيئن پيو چوندو هو ته 'مٿان ڪو هن ڪوڙي جي ڳالهه ٻڌي!' ايتري هوندي به پاڻ تمام تحمل ۽ صبر سان فرمائيندا هئا ته 'آهي ڪو خدا جو ٻانهو، جو مون سان همراهه ٿئي؛ ته مان پنهنجي رب سائينءَ جو پيغام پهچايان؟ انهيءَ شخص کي خدا بهشت ۾ پنهنجو ديدار پسائيندو.'

هيءَ ته ابولهب جو حال ٻڌو؛ پر ابولهب جي زال ڇــا ڪندي هئي، جو جهنگل مان ٻيرن جا ٽڪا ڪندا ڳولي ڍيرن جا ڍير پنهنجي گهر اچي گڏ ڪندي هئي. جڏهين اونداهيون راتيون ٿينديون هيون، ته حضرت سائينءَ جي وڃڻ واري رستي ۾ پکيڙي هاري ڇڏيندي هئي. حضرت سائينءَ جو عبادت ۽ ڪعبة الله جي طواف لاءِ پوئينءَ رات جو نڪرندا هئا، ۽ گهڻو

ڪري انهيءَ رستي ڪان ايندا ويندا هئا، ته ڪين آهي ڪنڊا پيرن ۾ ٽنگن ۾ چڀي ويندا هئا ۽ پاڻ ڦٽجي پوندا هئا؛ تڏهين پاڻ ويهي اهي ڪنڊا ٻه پنهنجن مبارڪ ۽ نازڪ پيرن مان ڪيندا هئا ۽ هيئن ٻه چوندا هئا ته "هيءُ حق پاڙي جو نه آهي." بس، انهيءَ کان وڌيڪ ڪجهه نه ڪچندا هئا.

هڪڙي ڏينهن پاڻ درگاهه الاهيءَ جي آڏو ڪنڌڙو نمائي سجدي ۾ پيا هئا، ته ڪنهن ڪافر اٺ جي اوجهري گهلي گهلي اچي سندن پٺيءَ تي وڌي. اهڙيءَ طرح ڪيترا دفعا ائين ٿيو، جو نماز پڙهڻ وقت يا ڪاڌي کائڻ وقت، غلاظت ۽ ڪرفتي اچيو مٿن اڇلائيندا هئا، يا جڏهين پاڻ حويليءَ کان ٻاهر نڪرندا هئا ته ڪين چوداري پهڻ پٿر هڻندا هئا، يا ڪعبة الله ڏي ويندا هئا ته ڪين رستي ۾ اچي آڏو ٿيندا هئا ۽ اوڏانهن وڃڻ کان روڪيندا هئا، يا پاڻ قرآن شريف پڙهندا هئا ته ڪافر گوڙ اچي مچائيندا هئا ته سندن آواز ڪو ڪونه ٻڌي، يا لنگهندي لنگهندي مٿان ٻُهر جا ڪارا پريل ڪٽيءَ اڇلائيندا هئا، يا ڪين سڏ ڪري گهٽ وڌ ڳالهائيندا هئا.

هڪڙي ڏينهن حضرت سائين ڪعبة الله ۾ الله تعالي جي عبادت ۾ مشغول هئا؛ پويان عقبه نالي ڪافر ڇا ڪيو، جو پنهنجي پوتيءَ کي وٽي وٽي رسي وانگي ڪري سجدي جي وقت ۾ آها چادر سندن گردن مبارڪ ۾ وجهي وڪڙ ڏيڻ لڳو، ايتريقدر جو ڪين سخت گهوگهو آيو؛ مگر پاڻ ائين ئي الله پاڪ جي عشق ۽ محبت ۾ شوق ۽ لذت سان سجدي ۾ پيا هئا. ايتري ۾ پريان حضرت ابوبڪر صديق رضي الله عنه آيو ۽ اهڙو حال ڏسي پتنگ وانگي اچي حاضر ٿيو، ۽ نهايت جوش سان ڪافر کي ڌڪو ڏئي، ڪيرائي، هيئن چيائين:

آتقتلون رجلا ان يقول ربي الله وقد جاءكم بالبينات.

[ڇا اوهين بزرگ انسان کي ماريو ٿا، جو چوي ٿو

تہ منھنجو رب پالڻھار ھڪ الله آھي، ۽ ھن اوھان
وٽ خدائي نشانيون ۽ ثابتيون بہ آنديون آھن.]

اھي لفظ جو حضرت صديق اڪبر رضہ جي واتان ڪافرن
ٻڌا، سو حضرت سائينءَ کي ڇڏي ڪيس ورائي ويا ۽ تمام
سخت مارياڻونس، مگر حضرت رسول الله صلعم ڪافرن جي چنبي
مان ڇڏيا. ھيءَ تہ جيڪي اڪيو اٿم سو بلڪل ٿورو آھي؛
انھيءَ ڪان وڌيڪ ايذاءَ ۽ ظلم ڪافرن بيگناھہ مٿن ڪيا، مگر
پاڻ خدا جي حڪم موجب الله جو پيغام ظاھر ظھور ٻڌائيندا ۽
الله پاڪ جي فرمان جي آڏو آھي ڪنڊا بہ گل ۽ اھا غلاظت ۽
ڪچرو بہ مشڪ ۽ عنبر ڪري سمجھندا ھئا ۽ صابر ۽ شاڪر
رھندا ھئا.

اللھم صلي علي نبيڪ الصابرو الشاڪر الذي صبر علي
المصائب لرضائڪ و شڪر علي الطافڪ و ا ئڪ
و آلہ اصحابہ و بارڪ وسلم.

[اي منھنجا مولا، تون رحمتون ۽ مھربانيون، برڪتون
۽ سلام موڪل پنھنجي صابر ۽ شاڪر نبيءَ تي،
جنھن خاص تنھنجي رضامندي لاءِ مصيبتون سٺيون ۽
تنھنجي روحاني مھربانين ۽ احسانن جو شڪر گذار
رھيو. ۽ سندس اولاد ۽ اصحاب تي رحمتون، برڪتون
۽ سلام موڪل]

حضرت جن کي الله پاڪ جي طرفان دلبريون

ڪافر جڏھن حد ڪان وڌيڪ مٿن ظلم ڪيا ۽ تڪليفون
پھچايون، جي ھوند ويچارو انسان بلڪل سھي نہ سگھي، تڏھن
الله تعالي پنھنجي رسول جي دلبريءَ ۽ دلجوئيءَ لاءِ قرآن شريف
جي وسيلي ٻين نبين جا ذڪر ڪين ٻڌايا ۽ انھن جي تڪليفن
کان ڪين واقف ڪيو تہ سڀڪنھن وقت پيغمبرن تي اھڙيون

تڪليفون ۽ ايذاءَ ڏيندا آيا آهن ۽ ڪين ماڻهو گهٽ وڌ ڳالهائيندا آيا آهن. جهڙيءَ طرح الله تعاليٰ فرمايو آهي:

ڪذالڪ ما آتي الذين من قبلهم من رسول الا قالوا ساحر او مجنون.

[اهڙيءَ طرح انهن ڪافرن کان اڳين ڪافرن ڏي ڪو اهڙو رسول نه آيو، جنهن کي انهن جادوگر يا چريو نه ڪري سڏيو هجي.]

اهڙيون ٻيون به سوين آيتون آهن جن ۾ سندن دلگيري دفع ڪرڻ ۽ دلبري ڏيڻ لاءِ اڳين نبين جا ذڪر تمام عمدا ۽ نصيحت جهڙا بيان ٿيل آهن.

حضرت جن کي مائٽن جي سمجهائڻ جو خدائي حڪم

هڪڙي ڏينهن الله پاڪ جي درگاهه مان ڪين هي حڪم آيو:

و انذر عشيرتڪ الاقربين

[۽ ڊيجار (اي رسول) پنهنجن ويجهڙن مٽن ۽ عزيزن کي (الاهي عذاب) کان.]

جڏهن اهو حڪم پهتو، تڏهن پاڻ سونهارن خدائي فرمان جي تعميل لاءِ سڀني بني هاشمين کي ڪاڌي جي دعوت ڏني، جنهن تي اٽڪل چاليهارو کن هاشمي آيا؛ مگر انهيءَ ڏينهن ابولهب بڪ شڪ ڏاڍي ڪئي ۽ اجايو مٿو گهٽو هنيو، جنهن ڪري حضرت سائينءَ کي خدائي حڪم پڌائڻ ۽ سمجهائڻ جو وجهه ڪونه مليو. انهيءَ ڪري ورئي ٻئي ڏينهن به دعوت ڪيائون؛ جڏهن سڀئي واندا ٿيا، تڏهن پاڻ فرمايائون ته ”اي عزيزو! آءٌ اوهان کي دنيا ۽ آخرت جي چڱائيءَ ۽ ڀلائيءَ جي ڳالهين پڌائڻ ۽ سمجهائڻ لاءِ خدا جي طرفان رسول ٿي آيو

آهيان. آءٌ نتو پانيان تہ مون کان اڳ ڪوبہ هن ملڪ ۾ اوهان ۾ اهڙو پيدا ٿيو، جنهن اوهان کي اهڙيون خدائي ڳالهيون ٻڌايون هجن. آءٌ اوهان کي پنهنجي مولا سائينءَ ۽ اوهان جي خلقيندڙ ڏي سڏيان ٿو. آهي ڪو اوهان مان جو منهنجي هيءَ ڳالهہ قبول ڪري؟" اتي حضرت عليءَ چيو: "يا رسول الله، آءٌ حاضر آهيان" حضرت سائينءَ فرمايو تہ "اوهين هن جي ڳالهہ قبول ڪندا ڪريو ۽ جيڪي اوهان کي چوي تہ ٻڌندا ڪريو." تنهن تي سڀني وٺي کليو ۽ ٺهڪ ڏنا ۽ حضرت عليءَ جي پيءُ ابوطالب تي چٿرون ڪرڻ لڳا تہ "هاڻي تون پنهنجي پٽ جي ڳالهہ ۽ حڪم مڃيندو ڪر." مطلب تہ پاڻ خدا جي حڪم جي تعميل ڪيائون ۽ پنهنجن مائٽن کي سمجهايائون. اگرچ سڀني وٺي لڙ ڪيو ۽ کليو، مگر پاڻ انهيءَ تي خوشيءَ ۾ هئا تہ پاڻ خدا جي حڪم جي تعميل ڪري سگهيا. مڃڻ نہ مڃڻ تہ ٻين جي وس هو.

حضرت جن جو جبل جي چوٽيءَ تي وعظ

خير، وري بہ ڪين آرام نہ آيو ۽ الله جي حڪم جي تعميل لاءِ جبل "صفا" تي چڙهي پنهنجي قبيلي وارن کي نالي بہ نالي سڏيائون: جڏهن سڀ اچي گڏ ٿيا، تڏهن پاڻ فرمايائون تہ "مهرباني ڪري، اوهين مون کي ٻڌايو تہ آءٌ دنيا ۾ سچي عمر سچو ٿي رهيو آهيان يا ڪوڙو؟" سڀني چيو تہ "تون امين ۽ صادق ٿي رهيو آهين، بيشڪ اسين مڃون ٿا تہ تو ڪڏهن بہ ڪوڙ ڪونہ ڳالهيو آهي." پاڻ فرمايائون تہ "ڀلا هينئر آءٌ جبل جي چوٽيءَ تي بيٺو آهيان ۽ اوهين هيٺ بيٺا آهيو: آءٌ هيڏي هوڏي چوڌاري ڏسي واٽسي سگهان ٿو، مگر اوهين جبل جي چوڌاري ڪجهہ بہ ڏسي نٿا سگهو، تہ هيٺ بيٺا آهيو. هاڻي چؤ تہ جيڪڏهن آءٌ اوهان کي چوان تہ اجهو هٿيار

پنوهار ڏيکيل رهزنن ۽ ڦورن جو ٽولي جو. ٽولو ڪٽي تي ڪاهيندو اچيو ٿو، ته هوند مڃو؟" سڀني چيو ته "تو جهڙي سچي ماڻهوءَ جي ڳالهه ڇو نه مڃون، ۽ ضرور اسين به هوند تيار ٿيون." تڏهن پاڻ فرمايائون ته "مون هي فقط اوهان کي مثال ٻڌايو، مگر جيڪڏهن مون کي ايتري قدر سچو سمجهو ٿا ته:

انّي نذير لڪم من بين يدي عذاب شديد.

[آءٌ اوهان کي اينڌڙ سخت عذاب کان ڊيڄاريان ٿو.]

موت اوهان جي مٿان بيٺو آهي، ۽ اوهان کي خدا وٽ حاضر ٿيڻو آهي، هڪڙي ڏينهن ضرور حساب ڪتاب ۽ جواب ڏيڻو اٿوَ؛ جيڪڏهن اوهين الله تي ايمان آڻيو ۽ کيس واحد لاشريڪ ڪري مڃو، ته اهو اوچتو اينڌڙ عذاب اوهان جي مٿان ٽري ويندو، نه ته اوهين سڀ انهيءَ سخت عذاب ۾ هلاڪ ٿي ويندؤ!"

هي ٻڌي سڀئي ڪافر ڪين "ڪوڙو ڪوڙو" چوڻ لڳا. انهن مان ابولهب (جو سندن سڳو چاچو هو) چيو ته "چريو اجايو مٿو پيو هٽي!" ائين چئي، هڪڙو پهڻ به حضرت کي هڻي ورتئين، ۽ چيائين ته:

تباه لڪ سائر اليوم لهذا جمعتنا؟

[سڄو ڏينهن شل هلاڪ هجين، رڳو انهيءَ
مطلب لاءِ اسان کي سڏيئي ۽ گڏ ڪيئي؟]

ائين ڪري ۽ ائين چئي، سڀ هيڏي هوڏي ٽڙي پکڙي هليا ويا.

حضرت جو سڀني قبيلن کي وري سڏي سمجهائڻ

جڏهن انهيءَ طرح به نه سمجهيا تڏهن پاڻ هڪڙي هند ٻيهي سڀني کي هن طرح فرمائڻ لڳا: "اي اولاد ڪعب بن لوي

Marfat.com

جا! بچايو اوهين پنهنجن ساهن کي خدائي باهہ کان، ڇو تہ مون کي ڪو اختيار ڪونهي جو اوهان کي بچايان، جيسين نہ چوندؤ "لاإله‌الاالله" اي اولاد مره بن ڪعب جا! بچايو اوهين پنهنجن ساهن کي خدائي باهہ کان، ڇو تہ مون کي اختيار ڪونهي جو اوهان کي بچايان، جيسين نہ چوندؤ "لاإله الا الله." اي اولاد عبد شمس جا! بچايو اوهين پنهنجن ساهن کي خدائي باهہ کان، ڇو تہ مون کي ڪو اختيار ڪونهي جو اوهان کي بچايان، جيسين نہ چوندؤ "لا إله الا الله." اي اولاد عبد مناف جا! بچايو اوهين پنهنجن ساهن کي خدائي باهہ کان، ڇو تہ مون کي ڪو اختيار ڪونهي جو اوهان کي بچايان، جيسين نہ چوندؤ "لااله‌الاالله" اي اولاد هاشم جا! بچايو اوهين پنهنجن ساهن کي خدائي باهہ کان، ڇو تہ مون کي ڪو اختيار ڪونهي جو اوهان کي بچايان، جيسين نہ چوندؤ "لااله الا الله." اي اولاد عبدالمطلب جا! بچايو اوهين پنهنجن ساهن کي خدائي باهہ کان، ڇو تہ مون کي ڪو اختيار ڪونهي جو اوهان کي بچايان، جيسين نہ چوندؤ "لا إلـه الا الله" اي منهنجي ڌيءَ فاطمه! بچاءِ تون پنهنجي ساهہ کي خدائي باهہ کان، تون مون کان منهنجو مال ملڪيت جيڪي آهي سو گھرين تہ ڏئي سگهندس، مگر مون کي ڪو اختيار ڪونهي جو توکي بچايان، جيسين نہ چوندي رهندينءَ "لا إله الا الله."

مطلب تہ حضرت سائينءَ چڱيءَ طرح وري پنهنجن عزيزن کي سمجهايو ۽ خدائي حڪم پورو ڪيو ۽ رسالت جو حق ادا ڪيو؛ ويندي پنهنجي نياڻيءَ خاتون جنت کي بہ پڻ سان گڏ سمجهايائون تہ آءٌ تنهنجو بہ ذميوار نہ آهيان. اگرچ بيبي صاحبہ اڳئي اسلام قبول ڪيو هو.

پاڻ اهڙيءَ طرح پنهنجن عزيزن توڙي بيگانن سڀني کي سمجهائيندا رهيا. ۽ جيئن جيئن ڪين تڪليفون رسيون ٿي،

Marfat.com

تيئن تيئن پنهنجي قوم کي جوش ۽ محبت سان سمجهايائون ٿي، ۽ جي نٿي سمجهيا ۽ کين ستايائون ٿي ته پاڻ الله جي درگاهه ۾ گهڻي نياز ۽ ادب سان عرض ڪندا هئا:

اللهم اهد قومي فانهم لايعلمون

[اي منهنجا مولا، تون منهنجي قوم کي هدايت ڏي، ڇو ته اهي مون کي نٿا سڃاڻن.]

هڪڙي ڏينهن پاڻ سونهارا ڪعبةالله کان اچي لنگهيا، ڇا ڏسن ته ڪيترائي ڪافر آهن جو بتن کي سجدا پيا ڏين ۽ مٿا پيا گهٽن. حضرت سائينءَ رڙ ڪري چيو ته ”اي قريشؤ! قسم خدا جو اوهان پنهنجي پيءُ ابراهيم جي دين کي باڪل ڇڏي ڏنو آهي، بلڪ ان جي مخالف آهيو.“ چوڻ لڳا ته ”اسين هنن بتن کي خدا جي يادگيريءَ ۽ محبت لاءِ پوڄون ٿا ۽ هنن کي وسيلو سمجهون ٿا.“ حضرت سائينءَ کين گهڻو ئي سمجهايو، مگر ڪفر جي سياهي اهڙي ته دلين تي چڙهيل هين، جو سمجهڻ ته پنهنجي ماڳ رهيو اُلٽو وڙهڻ لڳا ۽ وري ابوطالب وٽ آيا.

هڪڙي جا ڪافر ابوطالب وٽ داتهن ڪٺي آيا

ابوطالب کي اچي چيائون ته ”اي ابوطالب، تنهنجو ڀائٽيو اسان جي الاهن (بتن) کي گهٽ وڌ چوي ٿو ۽ اسان جي ابي ڏاڏي جي رسمن تي ٺوڪون ڪري ٿو ۽ اسان کي بي عقل ۽ بي سمجهه سمجهي ٿو ۽ اسان جي وڏن کي گمراهه ڪوٺي ٿو، سو تون جهلينس نه ته اسين ڪيس ڏسنداسين.“ ابوطالب کين نرميءَ ۽ آهستگيءَ سان سمجهايو، جنهن تي هليا ويا. مگر حضرت رسول الله صلي الله عليه و آله وسلم پنهنجي جان کي ترريءَ تي رکي نهايت جرات سان الله جي مخلوق کي الله ڏي سڏيندا رهيا ۽ منادي ڪندا رهيا ۽ چوندا رهيا ته ”اي الله جا پيدا ڪيل انسانو! لا إلـه الا الله، يعني هڪ خدا ڌاران ٻيو ڪو خدا

ڪونهي.“ انهيءَ وقت ڪافرن جو غلبو هو، ۽ هنن جو اهڙو ته زور هو، جو ڪنهن کي به طاقت نه هئي جو انهن جي برخلاف ڪجهه ڪري سگهي. ڪو ڪونه هوند اها هام ڀري ته اهڙن بيدينن کي سڌاري ۽ پنهنجو سڪيو جيءَ جنجال ۾ وجهي. جيڪڏهن حضرت سائينءَ جن به اهو خيال ڪن ها ته ڪڏهن به اهڙيون نه سهي جهڙيون تڪليفون ڪين ڏسن ها؛ مگر الله پاڪ جي حڪم جي آڏو ڪير آهي، جو ڪنڌ نه نائيندو ۽ سر نه جهڪائيندو؟ جڏهن حضرت سائينءَ ڏي سندن عزيزن کي سمجهائڻ ۽ خدائي عذاب کان ڊيڄارڻ جو حڪم آيو هو، جنهن جو ذڪر مٿي گذري آيو، ته ڪين اها ڳالهه ڏاڍي ڳري لڳي؛ انهيءَ ڪري پاڻ ڪجهه وقت تعميل ڪرڻ کان ترسي پيا، مگر وري الاهي حڪم آيو جنهن ۾ ڪين ڏوراپو بلڪ تنبيهه هئي. لاچار ڏاڍي جوش سان سمجهائڻ لڳا؛ جي نٿي سمجهيا ته وري وري به سمجهايائون ٿي ته خدائي حڪم جي پوري پوري بجا آوري ٿئي. پاڻ خود الله جي بي پرواهه ۽ لا اُبالي سرڪار کان ڊڄندا هئا، ۽ جيڪي به خدائي حڪم انسانن لاءِ ايندا هئا، اول پاڻ کي انهن جي پوري ڪرڻ لاءِ پئل ڄاڻندا هئا، ۽ هميشه خدا جو خوف سندن دل تي هوندو هو، ۽ جڏهن جڏهن خدائي حڪم پهچائڻ لاءِ حضرت جبرئيل وٽن ايندو هو ته پاڻ ڏڄي ويندا هئا ته الله شل خير جو ڪو حڪم نازل فرمائي ۽ پنهنجي رحم ۽ رحمت جو حڪم موڪلي - شل غضب ۽ قهر کان بچائي ۽ گهڻو ڪري جڏهن خدائي پيغام مٿن ايندو هو ته جيڪڏهن اُٺ تي سوار هوندا هئا ته اُٺ ٿي جهڪي ويندو هو، ۽ جيڪڏهن پيادا هوندا هئا ته پاڻ پگهرجي ويندا هئا ۽ لڱ ڪانڊارجي ويندا هئن ۽ هراسجي ويندا هئا، خاص خدا جي خوف کان. جڏهن ته پاڻ رحمت العالمين (ساريءَ دنيا لاءِ رحمت) ٿي دنيا ۾ آيا هئا، انهيءَ

ڪري سدائين موافق توڙي مخالف، دوست توڙي دشمن لاءِ خدا کان خير ۽ رحمت، هدايت ۽ سعادت جي دعا گهرندا هئا، ڪڏهن به ڪنهن کي نه پٽيائون نه گهٽ وڌ ڳالهايائون. فقط اهو شوق هوندو هون ته ماڻهو سڌرن ۽ صراط المستقيم (سڌي رستي) تي اچن ۽ خدائي رنگ ۾ رڱجن. مگر سڌن عزيز توڙي ڌاريان، ڪن ڪن کان سواءِ جن جلدئي ايمان آندو هو، باقي سيئي ڪين آزار ۽ تڪليف پهچائڻ جي پويان هئا، ۽ سڀني جو انهيءَ تي زور هو ته پاڻ انهيءَ ڳالهه کي ڪٿي ڇڏين. مگر ڇڏين ڪيئن؟ الله پاڪ جو متان سخت حڪم ۽ تاڪيد هو؛ پوءِ رسول الله صلعم جو وس ڪهڙو، جو خدائي حڪم هوندي به مات ڪري ويهن؟

ابوطالب وٽ حضرت کي روڪڻ لاءِ وڙي ٻئي دفعي ڪافرن جو اچڻ

هڪڙي ڏينهن ڪافر گڏجي ٻئي دفعي ابو طالب وٽ آيا، ۽ اچي چيائونس ته ”ابوطالب! ڏس تون اسان ۾ پريو مڙس به آهين، عزت وارو به آهين. توکي اسان اڳي به چيو هو ته تون پنهنجي ڀائٽي کي جهل، ته ڪيس نه جهليئي؛ مگر هاڻي اسين قسم سان ٿا چئون ته اسين مات ڪري ڪين ويهنداسين ۽ اهڙي ته جنگ ڪنداسين جو يا اوهين چٽ يا اسين چٽ.“ ائين چئي هليا ويا. ابو طالب کي انهن سڀني جي ناراض ٿيڻ جو ڏاڍو خيال ٿيو ۽ پنهنجي ساري قوم ناراض ڪرڻ ۽ انهن جي دشمني پرائڻ مناسب نه سمجهيائين. تڏهن حضرت سائينءَ کي سڏي چيائين ته ”ابا! ساري قوم مون وٽ آئي هئي ۽ هيئن هيئن چئي ويا آهن. هاڻي ڀلائي ڪري مون کي توڙي پاڻ کي تڪليف ۾ نه وجهه، ۽ اهو خيال لاهي ڇڏ.“ حضرت سائينءَ اتي سمجهيو ته چاچو پويان پير ڪري تو ۽ منهنجي مدد

۽ همراهيءَ کان ڪک ٿيو آهي، تڏهن پنهنجي الله سائينءَ کي سنيالي چيائون ته "چاچا! قسم آهي مون کي منهنجي مولا جو جيڪڏهين منهنجي ساڄي هٿ تي سج ۽ کٻي هٿ تي چنڊ ڪڻي اچي رکن هن لاهه ته آءٌ اهو خيال ڇڏي ڏيان ته ڪڏهن به هوند ڪين ڇڏيان، جيسين اهو ڪم الله تعاليٰ پورو ڪري يا آءٌ انهيءَ خيال ۾ پورو ٿي وڃان." ائين چئي سندين اکين ۾ ڳوڙها ڀري آيا ۽ لڙڪ وهي هليا ۽ پاڻ روئڻ لڳا ۽ اٿي هلڻ لڳا. اتي ابو طالب جي دل اچي ڀري ۽ پنهنجي سچي ۽ بي ڏوهيءَ، سلڇڻي ۽ سڌاريندڙ ڀائٽي کي ڇڏڻ پنهنجي قوم جي ڇڏڻ کان به وڌيڪ ڳرو لڳس. بي اختيار سڏي چيائين: "اچ اچ بابا! هاڻي جيئن وڻيئي تيئن وڃي ڪر جيسين منهنجي سريءَ ۾ ساهه هوندو تيسين آءٌ توسان آهيان."

مطلب ته گهڻوئي ڪافرن پاڻ پتوڙيو ۽ ڪوششون ڪيون. مگر الله تعاليٰ سندن سڀ منصوبا ڊاٺا ۽ رسول الله صلعم کي انهن جي نگهين، ظلمن ۽ منصوبن کان بچائيندو آيو.

حضرت رسول الله صلعم جي اصحابن تي ڪافرن جا ظلم

حضرت سائينءَ کان سواءِ وري جن جن نيڪ ۽ پاڪ دل انسانن مٿن ايمان آندو هو ۽ ڪين مڃيو هو ۽ الله پاڪ جي هيڪڙائيءَ ۽ رسول الله صلعم جي رسالت تي يقين ڪيو هو، تن بيگناهن کي به ڪافرن ستائڻ ۽ تڪليفن ڏيڻ ۾ حد ڪري ڇڏي ۽ ڪين گهٽايو، جن جو احوال ڏسي پڙهي بت جا وار ٿي ڪاندارجيو وڃن ۽ اکين آڏو اونداهه اچيو وڃي. وري عجب ونيو وڃي ته حضرت رسول الله صلعم جي پاڪ ۽ سچي تعليم جو اهڙو ته پڪو ۽ مضبوط اثر هو، جنهن مومنن جي دلين کي اهڙو ته همت وارو ۽ مضبوط بنائي ڇڏيو هو، جو ظلمن ۽ مصيبتن جا پهاڙ سندن سچن سينن تي ڪڙڪائي اچي وجهندا هئا، ته هڪ

Marfat.com

خس برابر بہ ڪين سمجهندا هئا ۽ نهايت دليريءَ ۽ جوانمرديءَ سان سڀ سهي ويندا هئا. مگر پنهنجي الله ۽ رسول کان ڪڏهن بہ ڪين ڦرندا هئا. ڪافر ماري ماري، ظلم ڪري ڪري، ساڻا ٿي پوندا هئا. مگر پنهنجي ڪوشش جو ڪو نتيجو ڪونہ ڏسندا هئا؛ پوءِ حيران ٿي هڪٻئي کي چوندا هئا تہ 'هي ڪهڙو اسرار آهي؟'

مثال لاءِ حضرت بلال حبشي رضي الله عنه (خدا ان کان راضي هجي شال) اميہ بن خلف جو غلام هو. جڏهن اميہ ٻڌو تہ بلال مسلمان ٿيو آهي، تڏهن ويچاري تي قسمين قسمين مصيبتن جو مينهن وسائڻ لڳو. گردن ۾ رسو وجهي ڇوڪرن کي ڏيندو هو، جي ڪيس مڪي جي گهٽين ۾ رلائيندا ۽ گهليندا وتندا هئا، جنهن ڪري ڪنڌ ٺي ڦٽجي پيو هوس. جڏهن اهو ظلم بہ حضرت بلال سهي ويو، تڏهن وري مڪي جي واديءَ ۾ ڪوسيءَ تتل واريءَ تي ليٽائي، گرم تتل پٿر سندس ڇاتيءَ تي رکائيندو هو. انهيءَ کان سواءِ وري پوڙهن ٻانهون ٻڌي چهبڪن سان ماريندو، اس ۾ ويهاريندو ۽ بک ڏيندو هوس. مگر حضرت بلال اهڙي حال هوندي بہ "احد احد" جا نعرا پئي هنيا. جڏهن ايترن ظلمن هوندي بہ حضرت بلال ڪين مڙيو، تڏهن اميہ کيس وڪڻو ڪيو، جنهن تي حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه خريد ڪري آزاد ڪري ڇڏيس.

اهڙيءَ طرح عمار ۽ سندس والد ياسر ۽ سندس والده سميہ سڀ مسلمان ٿيا هئا. ظالم ابوجهل انهن ويچارن بيگناهن کي بہ قسمين قسمين عذاب ۽ ايذاءَ ڏنا، تڪليفون رسايون، تہ من اسلام کان ڦرن ۽ الله جي رسول کي گهٽ وڌ چون ۽ بيجا ٻتن جي تعريف ڪن؛ مگر هنن ايماندارن هڪ اکر بہ اجايو واتان نہ ڪڍيو ۽ بلڪل مضبوط رهيا. هڪڙي ڏينهن ويچارن کي ابوجهل پئي ماريو، تہ حضرت سائين جن اچي

لنگهيا ۽ متن ظلم ۽ ايذاءَ ٿيندڙ ڏسي ڏاڍو ڏک ٿين. پاڻ درد ڀرئي آواز سان فرمايائون:

اصبروا يا آل ياسر فان موعدكم الجنة

[او ياسر جا فرزندؤ! صبر ڪجو الله پاڪ اوهان کي بهشت ۾ پنهنجو ديدار پسائيندو.]

ڪمبخت ابوجهل تـہ بيبي سميہ سان سخت بي حرمتي ۽ بي عزتي ڪري ڪيس بيگناهہ ماري ڇڏيو، جنهن جـو بيان لکڻ ويچارو قلم قبول ئي نٿو ڪري.

ابو فڪيہ افلح کي ٽنگن ۾ رسي ٻڌي پٿريلي زمين تي گهليٿون ۽ گهوگها ڏئي اڌ مئو ڪيئون تي ۽ هڪ ڳرو پهڻ ڇاتيءَ تـي رکيئونس تـي، جنهنڪري ويچاري جي زبان ٻـي نڪري ايندي هئي، مگر زبان مان اسلام جي برخلاف هڪ اکر بہ ڪون ڪڍيائين.

اهڙيءَ طرح حباب بن ارث سان جيڪي هلتون ڪيائون سي اهڙيون هيون، جو هوند انسان انسان سان تہ ڪڏهن ڪين ڪري. ويچاري ايماندار خدا پرست کي وارن کان وٺي وار وڪوڙي وڪوڙي ڪنڌ ٿي موڙي ڇڏيندا هئس ۽ پهڻ ڪوسا باهہ جهڙا ڪري انهن سان سارو بت ڏنپيندا هئس، مگر هي سچو عاشـق رسول الله صلعم جو حضور جن جي عشق ۾ ائين ٿـي المست رهندو هو ۽ انهن تڪليفن جو ذرو بہ خيال ڪونہ ڪندو هو، ۽ هر حال ۾ رسول الله جي صحبت ۽ زيارت کان پري رهڻ سهي ڪين سگهندو هو. صهيب بن سنان سان بہ ڏاڍا آگرا تي هليا، مگر ويچاري سچي ايمان واري صهيب انهن ڪمبختن جون سڀ آگريون سٺيون ۽ سڀ سختيون سر تي سهايون، مگر اسلام تي جان فدا رهيو. ويچارو جڏهن مڪي مان لڏي وطن ڇڏي مديني وڃو ٿي، تہ قريشن قيد ڪري وڌس. ويچاري ڇا ڪيو جو جيڪي بہ ذير ڌوڙو، ڏوڪڙ پئسو هوس، سو سڀ ظالمن کي

ڏئي جند ڇڏائي مديني هليو ويو، مگر رسول الله جي جدائي سهي نه سگهيو.

عامر بن فهيره سان به ڏاڍا ڏکيا ڏينهن لنگهيا، مگر هو خدا جو خالص بندو پنهنجي سچيءَ محبت کان ڪين مڙيو. جڏهن حضرت رسول الله عليه الصلوات والسلام جن ڪافرن جي بيجا ۽ غير واجبي سختين ۽ ظالمن جي ظلم ڪري مديني شريف لڏي ويا، تڏهن هي ويچارو مرد خدا ساري سفر ۾ سندن همرڪاب ٿي خدمت ڪندو ويو، بدر ۽ اُحد جي خوفناڪ لڙاين ۾، جن ۾ ڪافر ڏاڍي ڪرفر سان هزارن جا هزار ايندا هئا، هي ويچارو سچار به دل جان سان جهاد في سبيل الله ۾ مشغول ۽ حاضر هو.

بير معونه واريءَ جنگ ۾ جڏهن هن جوان عين جوانيءَ ۾ شربت شهادت جو پيتو، تڏهن ساهه ڏيڻ وقت هي محبت ۽ ايمان ڀريا اکر هر هر وات تي هئس:

فزت و ربِّ الڪعبة

[قسم آهي ڪعبي جي رب جو ته من جون مرادون مليم ۽ مطلب کي رسيس.]

انهن سچن صحابن کان سواءِ ٻيا به گهڻائي اهڙا آهن، جن سختين هوندي سچائي نه ڇڏي ۽ ايمان جي پڪائي ڏيکاري ثابت قدم رهيا. الله تعاليٰ جون شال رحمتون ۽ مهربانيون مٿن هجن — آمين.

ايماندار زالن سان ظلم

مٿي جيڪي لکيم سو ايماندار مردن جو بيان هو، مگر ويچارين ضعيف الخلقت زالن سان جيڪي ظلم ظالمن ڪيا، سي ته ٻڌي ۽ پڙهي اکين آڏو اونداهه وڃيو ٿي وڃي. زالن ويچارين گناهه ڪهڙو سو ڪيو ڪهڙو؟ الله پاڪ کي هيڪڙ ڪري مڃڻ

لڳيون ۽ بت پرستي ڇڏي ڪري حضور پاڪ محمد رسول الله صلي الله عليه و آله وسلم کي الله جو پيارو نبي ۽ رسول ڪري مڃڻ لڳا؛ جو ڪين دين دنيا جي نيڪين ۽ پر آپڪار جي ڪن ڪان واقف ۽ خبردار ڪندو هو. بس انهيءَ ڪان سواءِ بي ڪهڙي ترار ويچارين زالن هنئين هئي، جنهنڪري ظالمن ۽ بي رحمن ايذا ظلم ۽ ايتري بي رحمي ڪئي. مگر واه واه، انهن غريبن زالن جي مردائي همت، جن ظالمن جا ظلم سٺا مگر اسلام ڪان ڦرڻ قبول نه ڪيو. انهن مان حضرت عمار بن ياسر جي والده جو ذڪر مٿي گذري آيو آهي. ٻيون، زنبيره، نهديه ۽ ام عبيس اهي ويچاريون اسلام قبول ڪرڻ ڪري ڏاڍين مصيبتن ۾ اچي اڙيون، جن جو ذڪر ڪرڻ دل نٿي گهري، جو ٻڌڻ ۽ سهڻ ڪان ٻاهر آهي. قريش اهڙا ظلم نه رڳو ٻين سان ڪندا هئا، پر پنهنجن پٽن ۽ مٽن سان به اهڙي ئي هلت هلندا هئا. جهڙو حضرت عثمان عفان رضه جڏهن اسلام قبول ڪيو، تڏهن سندس چاچي کيس کجور جي ڦرهن ۾ ويڙهي هيٺان ٻاهه جو دونهون ڏيندو هو. مصعب بن عمير کي سنديس ماءُ گهر مان تڙي ڪڍي ڇڏيو، مگر هن ويچاري عزيزن ڪان وڌو عزيز ۽ قريبن ڪان وڌو قريب الله ۽ الله جي رسول کي ڄاتو.

ڪن ڪن صحابن کي ظالم ڇا ڪندا هئا، جو اُٺ يا ڍڳي جي چمڙي ۾ ويڙهي سيڙهي بند ڪري ڦٽو ڪندا هئا، ۽ ڪن کي لوهه جا پٽ بت تي چاڙهي باهه جهڙن ڪوسن ٻهڻن تي اُڇلائي ڇڏيندا هئا.

مطلب ته اهڙيون نالائقيءَ جهڙيون سزائون، جي ڪافر ويچارن بيگناهه مومنن کي ڏيندا هئا، سي فقط اسلام جي برڪت سان ويچارا اصحابي سونهارا سهي ٿي ويا، نه ته ضعيف انسان جي سهڻ جي جاءِ بلڪل ڪانهي. جڏهن انسان پنهنجي حقيقي

Marfat.com

مالڪ ۽ خالق ڪان غافل ۽ سندس قهر ۽ غضب ڪان بيخوفا ۽ نڊر ٿيندا آهن، تڏهن سمجهائيندڙ ۽ سڌاريندڙ جي نصيحت ۽ سمجهاڻيءَ کي ڏاڍو ڪڙو سمجهندا آهن، ۽ حق چوڻ تي ڏاڍي مٺيان لڳندي اٿن. پاڻ ئيندا آهن ته حق چوندڙ کي ڪڇو ڪائي ڇڏين، انهيءَ ڪري حضرت رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم کي نامرادن ڏاڍيون تڪليفون ڏنيون ۽ ساڻن ڏاڍا اهنج ايذاءَ ڪيا.

ڪافرن جون عادتون ۽ خيال

ايذاءَ ڏنا، سو ڇو؟ سو هن ڪري ته ڪافرن ۾ بريون عادتون ۽ ڪفر تمام گهڻو هو. هو خدائي پيغام کي ڪين مڃيندا هئا ۽ قيامت ۽ جزا سزا جا منڪر هئا. خانداني وڏ ماڻهپائيءَ تي گهڻو هٺ هون، هنن ۾ اسلامي برادريءَ وارو رنگ بلڪل ڪونه هو. هڪٻئي کي حقارت ۽ ذلت جي نظر سان نهاريندا هئا گهڻو ڪري عرب جا سڀ قبيلا حضرت سائينءَ جي قبيلي بني هاشمين جا سخت مخالف هئا، انهيءَ ڪري بني هاشمين مان هڪڙي شخص يعني حضرت سائينءَ جي هدايت تي هلڻ عار ۽ عيب سمجهندا هئا. بت پرستيءَ جي خيال تي بلڪل مست هئا ۽ مورتي پوڄا کي ڏاڍو چڱو مذهب سمجهندا هئا. زنا، جوا، بي حد عورتون پرڻجڻ، رهزني، خون ريزي، انجام پيجڻ، ڪنهن به قاعدي قانون جي حد اندر رهڻ کان بيزار پيجڻ، اهي انهن جون بريون عادتون هيون، پر نه رڳيون بريون عادتون هيون بلڪ اهي عادتون جُزا ۽ عضوا ٿي ويا هئن. جن جو بند ڪرڻ ڏنگ پاڻهن جي ڪپجڻ جي برابر سمجهندا هئا. مگر حضرت رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم ڪافرن جي ڪٺائيءَ ۽ ڪئورائيءَ جو ڪو خيال نه ڪري الله تي توڪل رکي انهن کي انهيءَ

Marfat.com

گمراهي کان ڪڍي راهه تـي آڻڻ ۽ سڌارڻ لاءِ سخت کان سخت ڪوشش ڪئي، ۽ هرهڪ ڪوشش ۾ الله تعاليٰ جي حڪم موجب هلت ڪيائون، ۽ هر ڪنهن مجلس، هر ڪنهن ميلي، هر ڪنهن گلي، هر ڪنهن ڪوچي ۾ ماڻهن کي سمجهائيندا رهيا ۽ تـوحيد ۽ خدا جـي هيڪڙائيءَ بابـت وعظ (ليڪچر) ڪندا رهيا.

حضرت جون ضروري ۽ خاص سمجهاڻيون

سندن ضروري سمجهاڻيون خاص طـرح هي هيون :
الله پاڪ سان ڪنهن کي مٽ ۽ هڪ جهڙو نه ڄاڻو! بتن، وڻن ۽ پهڻن جي پوڄا بلڪل نه ڪريو! ننڍڙين معصوم نياڻين کي جيئرو ڪڏ ۾ وجهي پوري نه ڇڏيو (عربن ۾ دستور هو ته ڪنهن کي به نياڻي ڄمندي هئي ته پاڻ جهڙو ڪنهن کي به نه سمجهي، سـڱ ڏيڻ جي ساڙ کان، معصوم ٻچڙين کي جيئرو ئي جيئرو کڏن ۾ پوري ايندا هئا)! پراين زالن ڏي ٻڇڙي نظر نه ڪئو! زنا نه ڪريو! جوا نه ڪريو! شراب نه پيئو جسم کي پليتيءَ ۽ ناپاڪائيءَ کان، ڪپڙن کي گندگيءَ کان، زبان کي ڪني ٻول ۽ بدسخن کان، دل کي ڪـوڙ ۽ ٻڇڙي اعتقاد ۽ ميتا کـان پاڪ ۽ صاف رکو! انجام ڪريو ته ضرور پاڙيو! وعدي خلافي نه ڪريو! ڏيتيءَ ليتيءَ ۾ ڪنهن سان به دغا ۽ ڪپٽ نه ڪريو! الله پاڪ کي نقصان ۽ عيب کان پاڪ سمجهو! زمين ۽ آسمان سج ۽ چنڊ، ننڍيون ۽ وڏيون شيون سڀ الله پاڪ جا محتاج سمجهو! دعا قبول ڪرڻ، بيمارن کي صحت ۽ شفا بخشڻ، من جون مرادون پوريون ڪرڻ، سڀ الله جي وس ۾ آهي ۽ انهيءَ کان گهرو! الله پاڪ جـي مرضيءَ جي برخلاف

Marfat.com

کو ڪجھ نتو ڪري سگھي. ملائڪ توڙي نبي کوبہ هجي
الله پاڪ جي مرضيءَ برخلاف ڪنهن جي بہ هلي نہ سگهندي.
ڪافرن کي جيئن پاڻ سمجهائيندا هئا تيئن نامراد شدت
ڪندا هئا، ۽ حضرت سائينءَ کي قسمين قسمين تڪليفون
رسائيندا هئا. آخر جڏهن ايذاءَ ۽ اهنج ڪري ڪري ٿڪا،
تڏهن وري صلاح ڪري حضرت سائينءَ کي لالچائڻ لڳا
تہ من انهيءَ طرح باز اچن ۽ اسان جي بتن جي مخالفت نہ ڪن
۽ اسان کي بت پرستيءَ جي حال ۾ ڇڏي ڏين. سو هڪڙي
ڏينهن عتبہ نالي سردار حضرت سائينءَ وٽ آيو ۽ اچي چيائين
تہ "او منهنجا پائيتا محمد! تون ٻڌاءِ تہ سهي تہ تنهنجو مطلب
ڇا آهي؟ جيڪڏهن مال ۽ دولت گهرجيئي تہ ايترو ڏيونئي جو
ڍاپي پوين ۽ وڏو شاهوڪار ٿي پوين. ۽ جيڪڏهن عزت آبرو
گهرجيئي ۽ وڏماڻهپائيءَ جو بکيو هجين تہ اچ تہ سڀئي گڏجي
پنهنجو پريو مڙس ۽ رئيس بڻايونئي. ۽ جيڪڏهن حڪومت ۽
بادشاهي جو سوداءُ هجيئي تہ ڪوشش ڪري ساري عرب جو
بادشاهہ ڪريونئي. مطلب تہ جيئن چئين تيئن ڪريون؛ مگر
تون انهن ڳالهين کي ڇڏ، اسان جي بتن جي پچر ڇڏي ڪر؛
پر جيڪڏهن تنهنجي دماغ ۾ ڪو خلل هجي تہ آها ڳالهہ ڪر
تہ ڪو ويڄ طبيب آڻيون ۽ دوا درمل ڪريونئي." حضرت
سائينءَ عتبہ جو سارو قصو ٻڌي جواب فرمايو تہ "مون کي نہ
مال جي خواهش آهي نہ عزت جي سڌ. نہ آبرو جي آس اٿم
نہ حڪومت هوس، نہ ڪو منهنجي دماغ ۾ ڪو خلل ٿي
آهي. آءٌ مسڪيني حال پسند ٿو ڪريان ۽ مسڪين ٿي رهيو
آهيان ۽ مسڪين ٿي رهندس- انشاءالله تعاليٰ، مگر منهنجي
حال جو شاهد الله جو ڪلام قرآن پاڪ آهي. جيئن تہ الله تعاليٰ
فرمايو آهي:

حٰمٓ (حاميم) تنزيل من الرحمٰن الرحيم - كتاب فصلت آيـاته قرآنا عربيا لقوم يعلمون بشير و نذيرا فاعـرض اكثر هم لا يسمعون و قالـو اقلوبنا فـي اذننا وقرا ومـن بيننا و بينكم حجاب فاعمل اننا عاملون - قل انما انابشر مثلكم يوحي الـي انما اللكم الله واحـد فاستقيموا اليه و استغفروه و ويـل للمشركين الذين لايوتون الزكوات و هم بـا لاخـرت هم كـافرون ان الذين آمنوا و علموا الصالحات لهم اجر غير ممنون۔

[هيءُ حڪم خدا جي درگاهه مان آهي، جـو تمام ٻاجهارو ۽ رحم وارو آهي. هي صاف بيان وارو ڪتاب آهي ۽ هي ڪتاب عربي زبان ۾ سمجهو ماڻهن لاءِ آيل آهي، ايمانذارن کي بشارت ڏيندڙ ۽ منڪرن کي خدائي خوف کان ڊيڄاريندڙ آهي. اهڙي خدائي پاڪ ڪتاب کان ڪيترائي منڪر ٿيا آهن، جي ٻڌن ئي نٿا، چـون ٿا ته جنهن ڳالهه ڏي سڏين ٿو اهـا ڳالهه اسان جي دلين ۾ ويهي ئـي نٿي ۽ اسان جا ڪن ٻڌن ئـي نٿا. اسان ۽ اوهان جي وچ ۾ پردو پيل آهي. اوهين پنهنجا ڳهاڙ ڳهڙيو اسين پنهنجا ڳهاڙ ڳهڙيون ٿا. اي نبي (عليه‌صلوات‌والسلام) انهن کي چئو ته آءٌ اوهان ئي جهڙو انسان آهيان، مگر مون تي خدا جو پيغام اچي ٿو ته الله هڪ آهي. انهي ئـي ڏي منهن ڪرڻ ۽ انهيءَ ئي کان گناهن جي معافي گهرڻ لازم آهي. انهن تي افسوس آهي جي شرڪ ۽ ڪفر ڪن ٿا ۽ خيرات نٿا ڏين ۽ قيامت جو انڪار ڪن ٿا، پر جن خدا تي ايمان آندو ۽ چڱا ڪم ڪيا انهن لاءِ آخرت ۾ آڻ ڪٽ اجر ثواب آهي.]

عتبه جو خدائي ڪلام ٻڌو سو محو ٿي ويو ۽ مٿي کي هٿ ڏيئي ويهي ٻڌڻ لڳو ۽ ماٺ ڪري هليو ويو. قريش جـو انتظار ۾ ويٺا هئا، تن پريائين رڙ ڪري پڇيس ته خبر ڏي ڇا حال آهي؟ عتبه چيو ته ڪهڙيون ٿا ڳالهيون پڇو؟ منهنجا تـه

عناصر ٿي ڦري ويا آهن. آءٌ اهڙو ڪلام ٻڌي آيو آهيان جو والله نه جادو آهي نه منڊ، نه شعر آهي نه سحر، اهو هڪ عجيب ڪلام آهي جنهن مان سچائيءَ جو آواز پيو نڪري؛ منهنجو چيو مڃو ته محمد (عليه الصلوات والسلام کي ڇڏي ڏيو، جيئن وڻيس تيئن پيو ڪري. عتبه جي اها ڳالهه قريشن جا ٻڌي سي چوڻ لڳا ته 'اجهو عتبه جهڙي داناءَ مڙس تي به محمد (صلعم) جو جادو هلي ويو!'

هڪڙي ڏينهن حضرت سائينءَ جبل "صفا" تي ويٺل هئا، ابو جهل اتي آيو ۽ اچي حضرت پاڪ کي گهٽ وڌ ڳالهائڻ لڳو. جڏهن حضرت سائينءَ ابوجهل جو گهٽ وڌ ڳالهائڻ ٻڌي ڪٿي صبر ڪيو، ته وري ابو جهل هڪڙو پٿر اُڇلائي زور سان ڪين هنيو، جنهنڪري مٿي مبارڪ ۾ ڦوڙو نڪري پيو ۽ رت ٽميندو ڪري وهڻ لڳو. حضرت سائينءَ جو چاچو حضرت حمزو رضه، جو اڃا مسلمان ڪونه ٿيو هو، تنهن کي جا خبر پئي ته ابوجهل بي گناهه منهنجي ڀائٽي محمد (عليه الصلوات والسلام) کي گهٽ وڌ به ڳالهايو آهي ۽ پهڻ هڻي رتوڇاڻ به ڪيو آهي، سو تنهن کي قياس به ٿيو ۽ مائٽيءَ جو جوش به آيس. وڃڻ شرط ابوجهل کي زور سان چڙ ۾ پنهنجي ڪمان مٿي واري ٺوڪي ڪڍيائين، جنهنڪري هو زخمي ٿي پيو. ائين ڪري حمزو حضرت سائينءَ وٽ آيو ۽ اچي ٻڌايائين ته "هڙيءَ طرح تنهنجي دشمن کان بدلو ورتو اٿم، تون هاڻي خوش ٿيءُ." حضرت سائينءَ فرمايو "چاچا! اهڙين ڳالهين سان مان خوش ٿيڻ وارو نه آهيان؛ خوش تڏهين ٿيندس، جڏهن ڏسندس ته تو ڪلمو پڙهيو ۽ مسلمان ٿئين." حضرت حمزي کي عجب لڳو ته هي جو دشمن جي مارجڻ تي به خوش نه ٿيو، سو بيشڪ پاڪ ۽ برگزيدو رسول آهي؛ اتي جو اتي مسلمان ٿيو ۽ ڪلمو پاڪ "لااله الاالله محمد رسول الله" پڙهيائين - امير حمزي جي مسلمان

ٽيڻ ڪان پوءِ ٽئين ڏينهن حضرت عمر بن خطاب رضه به مسلمان ٿيو. حضرت امير عمر رضه عربستان ۾ مشهور بهادر ۽ پهلوان هو. هڪڙي ڏينهن حضرت سائينءَ جي قتل ڪرڻ جي خيال تي گهر ڪان نڪتو هٿيار پنوهار سڀ ٻڌي تيار ٿي پئي ويو، ته رستي ۾ ڪي دوست گڏيس تن پڇيس ته "خبر ڏي ڪاڏي سنبريو وڃين؟" چيائين: "محمّد (عليه الصلوات) کي قتل ڪرڻ لاءِ نڪتو آهيان." تڏهين انهن چيس ته "پنهنجي گهر جي ڪا خبر رکي اٿئي؟ تنهنجي ڀيڻ ۽ ڀيڻويو ٻئي مسلمان ٿي ويا آهن، ۽ تون نڪتو آهين نبيءَ کي مارڻ!" اها خبر ٻڌائين، سو سڌو پنهنجي ڀيڻ جي گهر ويو ۽ وڃي ڀيڻ کي مارڻ لڳو ته "تو اسان کي ڇو بدنام ڪيو آهي ۽ ڇو اسلام قبول ڪيو اٿئي؟" ڀيڻس چيس ته "ادا، ڀلائي ڪري ڀرپائين ڪا دريافت ته ڪر ته آءٌ ڇو مسلمان ٿي آهيان؟ جيڪڏهن توکي اهو ڪلام الاهي، جو ٻڌي مسلمان ٿي آهيان، ناپسند لڳي ۽ نه وڻي ۽ منجهس ڪا اجائي ڳالهه ٻڌين، ته پوءِ تون مرضيءَ وارو آهين، بيشڪ مون کي ماري ڇڏجانءِ." حضرت عمر چيو ته "ڀلا اهو ڪهڙو ڪلام آهي؟ ٻڌايو"- اتي هڪڙو اصحابي سونهارو (رسول الله جو صحبتي) جو اڳيئي انهيءَ گهر ۾ آيل هو، مگر حضرت عمر جي اچڻ سببان لڪي وڃي ويٺو هو، تنهن قرآن شريف مان 'طه' سورت جو پهريون رڪوع پڙهي ٻڌايو. حضرت عمر ڪن لائي خيال سان پئي ٻڌو ۽ بيوس پئي رنائين ۽ بي اختيار قرآن پاڪ جي ٻڌڻ سان سندس دل اهڙي ته نرم ۽ حق طلب ٿي پئي، جو قرآن پاڪ تان قربان ۽ رسول الله تان صدقي ٿيڻ لڳو، ۽ بي اختيار ڪلمو پاڪ لا اله الا الله محمد رسول الله پڙهيائين. سبحان الله! جو انسان رسول الله جو سخت دشمن ۽ قاتل ٿي آيو هو، سو اتي جو آتي سچن ٿي پيو (اللهم صل علي محمد و آله و اصحابه وسلم.) حضرت امير عمر رضي الله تعالي عنه

جي اسلام قبول ڪرڻ کان اڳ ويچارا مسلمان لڪي لڪي پنهنجن گهرن ۾ نماز پڙهندا هئا، ۽ ساڻن ڏاڍيون سختيون هونديون هيون؛ پر حضرت امير عمر سائينءَ جي اسلام قبول ڪرڻ کان پوءِ مسلمان ڪعبةالله ۾ نماز پڙهڻ لڳا. اڃا ايتري آزادي به ڪانه هئي؛ بلڪ غريبن سان اهڙيون ته اڻ سهائيندڙ سختيون هونديون هيون، جنهنڪري لاچار حضرت رسول الله صلي الله عليه و آله وسلم اصحابن کي هجرت (لڏي ٻئي ملڪ ۾ وڃي ويهڻ) جي به موڪل ڏني.

ڪيترن مسلمانن جو حبش جي ملڪ ڏي لڏي وڃڻ

حبش جي ملڪ ۾ نجاشي نالي هڪ عيسائي بادشاهه هو، جو ڏاڍو عادل هو. انهيءَ جي حڪومت ۾ وڃي رهڻ لاءِ پاڻ ارشاد فرمايائون. انهيءَ اجازت کان پوءِ ڪي مسلمان سنيريا ۽ هڪڙو ننڍڙو قافلو ٻارهن مڙسن ۽ چئن عورتن جو تيار ٿيو ۽ اونداهيءَ رات ۾ نڪتو ۽ شعيبه نالي بندر تان جهاز ۾ چڙهي روانا ٿيا ۽ ابي سينا ۾ وڃي لٿا. انهيءَ قافلي جو قافلي سالار حضرت عثمان غني رضي الله تعاليٰ عنه هو، جو پنهنجي بيبي رقيه بنت النبي (نبيءَ جي نياڻي) سميت روانو ٿيو هو. حضرت رسول الله فرمايو ته ”حضرت لوط عليه السلام کان پوءِ عثمان اهو پهريون شخص آهي جنهن خاص خدا جي واٽ ۾ وطن ڇڏي مسافر ٿيڻ پسند ڪيو آهي.“ حاصل ڪلام، نجاشيءَ بادشاهه مسافر مسلمانن کي پنهنجي ملڪ ۾ رهڻ ڏنو ۽ ڪنهن به قسم جي روڪ ٽوڪ ڪانه ڪئي. هو ويچارا پنهنجي مولا سان مشغول ۽ سندس عبادت ۾ رڌل رهندا هئا. تنهن کان پوءِ ٻيا مسلمان به ٽياسي مڙس ۽ ارڙهن زالون گڏجي قافلو ڪري حبش ڏي نڪتا. هن

قافلي ۾ حضرت سائينءَ جو سؤٽ حضرت جعفر طيار رضه به هو. قريشن کي جا پئي خبر، سي نامراد پويان ڪاهي پيا ۽ پر الله تعاليٰ جي مهربانيءَ سان پهچي نه سگهيا. تڏهن چا ڪيائون جو تحفا تحائف سو ڪڙيون پاڪڙيون پاڻ سان کڻي حبش ڏي روانا ٿيا ۽ بادشاهه وٽ وڃي چيائون ته ”هي ماڻهو بدعتي آهن، پنهنجن وڏن جو مذهب ڇڏي ڏنو اٿن وغيره وغيره، انهيءَ ڪري هنن کي حبش ۾ رهڻ جي سخت منع ڪرڻ ۾ اچي ۽ اسان جي حوالي ڪجين.“ نجاشيءَ خيال ڪري جواب ڏنن ته ”اها بي انصافي ٿيندي، جبڪڏهن هنن کان آءٌ ڪجهه به نه پڇان ۽ اوهان جي چوڻ تي هنن سان اها هلت هلان!“ بادشاه مسلمانن کي پاڻ وٽ گهرايو ۽ پڇيائين ته ”هي ماڻهو مڪي جا رهاڪو اوهان جا وطني اوهان تي دانهين تي آيا آهن ۽ هيئن هيئن چون ٿا.“

حضرت جعفر طيار جي پرتاثير تقرير

اتي حضرت جعفر طيار رضه جواب ڏنو ته ”اي بادشاهه سلامت! اسين جهالت ۽ گمراهيءَ جي کڏ ۾ ڪريل هئاسين، بتن کي پوڄيندا هئاسين، مردار کائيندا هئاسين، پاپديءَ جي درياهه ۾ غرق هئاسين، اسان ۾ مروت ۽ ماڻهپو بلڪل ڪونه هو، پاڙي وارن سان چڱو سلوڪ ڪرڻ ڄاڻندا ئي ڪين ايندو هوسين، نه ڪو قاعدو هو، نه ڪو قانون. الله پاڪ اسان جي حال تي رحم ڪيو ۽ اسان منجهان ئي هڪ بزرگ انسان کي پيغمبريءَ جي پڳ ٻڌائي ۽ رسول الله جي حيثيت ۾ اسان ڏي اسان جي هدايت لاءِ موڪليو، جنهن جي ذات ذمات، حسب نسب، سچائي ۽ ايمانداري، پرهيزگاري ۽ پاڪيزائيءَ کان اسين چڱيءَ طرح واقف هئاسين؛ اهڙي پاڪ پيغمبر ۽ نيڪ نبيءَ اسان کي بت پرستيءَ جهڙي باطل خيال کان ڇڏائي خدا پرستيءَ جو

سبق سيکاريو ۽ توحيد جي تعليم ڏني ۽ اسان کي چڱيءَ طرح سمجھايائين ته هرگز خدا سان ڪنهن کي شريڪ نه ڪجو ۽ نه ڪنهن غير خدا کي خدا يا خدا جهڙو سمجهو، پٿر، پتر، نڪر هرگز پوڄا جي لائق نه آهن ۽ نه ٿي سگهن ٿا. اسان کي سچ ڳالهائڻ، وعدي وفائي ڪرڻ يعني انجام پاڙڻ، رحم ڪرڻ، يتيمن جو مال نه کائڻ، گناهن کان پري پڄڻ، برائين کان بچڻ جون اهي ڳالهيون پڏايائين ۽ سمجهايائين ۽ اسان کي حڪم ڏنائين ته نماز پڙهو، صدقو (خيرات) ڏيو. روزا رکو - مطلب ته چڱا ٿي هلو. اسان مٿس ايمان آندو آهي ۽ سندس نصيحت ورتي آهي ۽ پنهنجي گمراهيءَ کان خبردار ٿيا آهيون، تنهن تي اسان جا همقوم، جي اڃا تائين پنهنجي گمراهيءَ ۾ پڪا ۽ ڪٽا آهن، سي اسان کان ناراض ٿيا ۽ اسان کي قسمين قسمين سختيون ۽ تڪليفون ڏنئون، هن لاءِ ته اسين وري موٽي مورتي پوڄا ڪريون ۽ خدا جي هيڪڙائيءَ کان ڦرون. سو ائين ڪرڻ اسان کان ٻه نٿو پڄي، سوجهري کان پوءِ اونداهه ۾ وڃڻ اسان کي ٻه ڪين ٿو وڻي. تڏهن لاچار تنهنجي ملڪ کي امن امان جي جاءِ سمجهي اچي مٿو لڪايو ۽ ساهه پٽيو اٿئون؛ هاڻي تنهنجي مرضي!" بادشاهه جا اها تقرير ٻڌي، سو ته پاڻي ٿي پيو، ۽ چيائين ته "جو خدائي پيغام ۽ الاهي ڪلام اوهان جي پيغمبر پاڪ تي خدا جي درگاه مان اچي ٿو، تنهن مان نموني لاءِ ڪجهه ته مون کي ٻه ٻڌايو!" اتي ساڳئي حضرت جعفر طيار رضه قرآن پاڪ جي سورت 'مريم' پڙهي ٻڌائي. بادشاهه جي دل تي اهڙو ته اثر ٿيو، جو بي‌اختيار روئڻ لڳو ۽ چيائين ته "محمّد (عليه‌الصلوات والسلام) شايد اهو رسول آهي جنهن جي خبر يسوع مسيح ڏني ويو آهي. الله پاڪ جا شڪرانا جو مون کي انهيءَ رسول جي زماني جو شرف حاصل ٿيو." ائين چئي بادشاهه مڪي جي ڪافرن کي لوڏائي ڪڍي ڇڏيو، ۽ سندين سوکڙيون ڪين موٽائي ڏنائين، ۽ مسلمان

Marfat.com

کي چيائين ته ”قسم خدا جو جيڪڏهن مون کي بادشاهي جي ڪمڪار کان فرصت هجي ها ته آءٌ انهيءَ نبيءَ جو خادم ٿي هلي سندس خدمت ۾ گذاريان ها ۽ سندس هٿ پير ڌوئاريان ها ۽ سندس پيرن جي خاڪ پاڪ اکين ۾ پايان ها.“ ائين چئي مسلمانن کي خوشيءَ سان رهڻ جي اجازت ڏنائين.

حبش جي ملڪ جو وڏو پادري به مسلمان ٿيو

حبش جو وڏو پادري طابور نالي ۽ سندس ٻيا ساٿي به مسلمانن سان بحث مباحثو ڪري نيٺ مسلمان ٿي پيا.
فالحمد لله.

قريشن جو ابوطالب وٽ حضرت کي روڪڻ لاءِ اچڻ

قريشن جا قاصد جڏهن حبش ڏانهن ٿاپا ٿڪا کائي موٽيا ۽ بدنيتيءَ جي مراد پوري نه ٿين، تڏهن ڏاڍا شرمندا ۽ خوار ٿيا. مگر اڃا ڪان به وڌيڪ حضرت سائينءَ جا دشمن ٿي پيا، ۽ هي به جڏهن ڏٺائون ته منجهائن حضرت حمزي رض ۽ حضرت عمر رض جهڙا بهادر ۽ بيباڪ بهادر به مسلمان ٿي ويا آهن، ۽ اهڙي طرح ٻيا روز بروز مسلمان ٿيندا پيا وڃن، ته ڏک به ڏاڍو ٿين ۽ چڙ به ڏاڍي آين. ويهي رٿيئون ته ڪنهن به طرح هن شخص يعني حضرت محمد رسول الله (صلي الله عليه آله وسلم) جي بيخ‌ڪني ڪجي ۽ هن کي جيئرو نه ڇڏجي. اها صلاح ڪري ابوطالب کي اچي چياؤن ته ”ڪنهن به طرح پنهنجي ڀائٽي کي جهل، نه ته اسين کيس هلاڪ ڪنداسين.“ ابوطالب حضرت کي گهرائي سمجهايو، مگر حضرت سائينءَ پنهنجو ڀروسو ۽ تڪيو الله تي رکي، صاف جواب ڏنو، جنهن مٿي به مناسبت موجب لکي آيو آهيان. ابوطالب به حضرت جي همت ڏسي همت ڏيکاري. انهيءَ ڪري ڪجهه وقت ته ابوطالب جي حشمت جي

Marfat.com

همت سببان حضرت سائينءَ کي زياده تڪليف، خون يا قتل ۽ موت جهڙي نہ رسائي سگهيا. مگر ابوطالب جي وفات کان پوءِ پيغمبري ملڻ جي ڏهين سال، جڏهن ابوسفيان مڪي جو حاڪم ٿيو (جو اسلام قبول ڪرڻ کان اڳ حضرت سائينءَ جو جاني دشمن هو، مگر ساڳيو اسلام قبول ڪرڻ وقت سندن خادم ٿي گذاريائين) تڏهن ابوسفيان ڪين فتح مڪي تائين، جي ايذاءَ ۽ اهنج رسايا هئا، سي ايترا نہ آهن جو هتي لکي سگهجن.

هڪڙي انگريز فلاسفر جي شاهدي

مسٽر ڪارلائل مشهور فلاسفر لکيو آهي تہ بيشڪ حضرت صاحب مات ڪري ويهي نٿي سگهيا، ڇو تہ جنهن حقاني ڪم کي پاڻ کنيو هئائون، تنهن ۾ آها ڏي قدرتي طاقت موجود هئي، جا سج ۽ چنڊ يا ٻين قدرتي ڪارخاني جي شين ۾ هوندي آهي. الله پاڪ قادر مطلق جي مرضيءَ جي برخلاف سج، چنڊ ۽ سڀ قريش بلڪ ساري جهان جا ماڻهو ۽ ٻي مخلوقات گڏجي ڪوشش ڪن ها، تہ بہ حضرت کي انهيءَ حقاني ڪم کان روڪي ڪڏهن ڪين سگهن ها.

ٻئي انگريز جي شاهدي

مسٽر باسورٿ سمٿ انگريز لکيو آهي تہ جهڙو حضرت صاحب دنيا کي ڪلام ڏنو، اهڙو ڪلام ۽ اهڙا اخلاق هڪڙي ڪوڙي مدعيءَ جا هرگز ٿي نٿا سگهن.

پادري عمادالدين جي شاهدي

پادري عمادالدين جنهن جهڙو اسلام جو جاني دشمن ٻيو ڪونهي، تنهن پنهنجي ڪتاب ”تاريخ محمدي“ جي صفحي ٨٥ ۾ لکيو آهي تہ قريشن جڏهن ڏٺو تہ، حضرت عمر جهڙو ماڻس

۽ وچي مسلمان ٿيو ۽ اسلام پنهنجو اثر اهڙن بيپرواهه بهادرن تي به نيت ڪيو ۽ حبش جي ملڪ ۾ مسلمانن کي امن آرام به نصيب ٿيو، تڏهن سيني تنگ ۽ لاچار ٿي حضرت کي مارڻ جا پهه پچايا.

هڪ غار ۾ بند رهڻ جنهن کي "شعب ابوطالب" چوندا آهن

ابوطالب کي جا اها خبر پئي تنهن پنهنجا خاص خانداني ماڻهو بني عبدالمطلب ۽ بني هاشم ان غار ۾ گڏ ڪيا ۽ جنهن کي 'شعب ابوطالب' ڪري سڏيندا هئا.

قريشن جو حضرت سائينءَ جن جي خاندان ساڻ قطع تعلقات

قريشن جڏهن اهو حال ڏٺو تڏهن عهدنامي جو هڪ ڪاغذ هن طرح لکيائون ته "آئيندي اسين سڀ قريش هميشه واسطي بني عبدالمطلب کان ڌار رهنداسين - نه انهن سان مائٽي ڪنداسين نه مٽي، نه هڪٻئي جي مدد ڪنداسين، نه انهن سان ڪا ڏيتي ليتي رکنداسين ۽ نه هن زمين مان ڪين فائدو وٺڻ ڏيئي ڇڏينداسين. جيسين محمد (عليه الصلوات والسلام) کي ماريون. اهو اقرار نامو لکي مهر ڪان سواءِ ڪعبه جي در تي لٽڪائي ڇڏيائون ۽ انهيءَ شعب ۾ وچي ابوطالب جي چوڌاري گهيرو ڪيئون. جيڪو به انهيءَ غار مان نڪرندو هو ته انهيءَ کي سخت مار ڏيندا هئا. ۽ ڪا شيءِ به بازار مان خريد ڪرڻ ڪين ڇڏيندا هئا. ڪي ماڻهو جن جا خاص مائٽ گهيري اندر هئا، سي انهن لاءِ ڪجهه طرح ڪاڌو پيتو پهچائيندا هئا. اهڙيءَ طرح سڄا ٽي سال گذري ويا. جڏهن گهيري ۾ قاتل ماڻهو تنگ ٿيا، ۽ انهن جا ٻار ٻچا بک ۽ اُڃ ۾ عاجز ٿي روئڻ لڳا، تڏهن قاتلن

Marfat.com

جي ڪن مائٽن کي کهڪاءِ آيو ۽ کهل پئي؛ جنهنڪري قريشن مان ڪن ماڻهن گڏجي عهدنامي کي ٽوڙيو ۽ انهن ماڻهن کي اتاهون ڪڍي شهر ۾ وٺي آيا ۽ بني عبدالمطلب پنهنجن گهرن ۾ اچي رهيا.

نجران نالي شهر جي عيسائين جي جماعت جو حضرت وٽ بحث لاءِ اچڻ ۽ مسلمان ٿيڻ

هڪڙي ڏينهن حضرت سائين مڪّي شريف جي مسجد ۾ ويٺا هئا ته وٽن نجران نالي شهر جا نصارا ويهارو کن مڙس آيا ۽ اچي وٽن ويٺا ۽ حضرت سان سوال جواب ڪرڻ لڳا ۽ ڪيترائي قريش اتي تماشبينن وانگي بيٺا هئا، جن ڀانيو اهو تماشو ڏسو ۽ دل ۾ پئي خوش ٿيا ته چڱو اچي ورايو اٿس. حضرت سائين‌ءَ کان جيڪي پڇيائون، تنهن جو جواب کين مليو ته مات ڪري ويهي رهيا. اتي حضرت پاڪ کين الله ڏي سڏيو ۽ خدائي رستو ٻڌايو ۽ انهن کي خدائي ڳالهيون سمجهايون ۽ قرآن شريف ڪلام الاهي پڙهي ٻڌايو. جڏهن ڪلام الله ٻڌائون، تڏهن اکين مان بي اختيار لڙڪ وهڻ لڳن ۽ روئڻ لڳا ۽ دل تمام ڪنئري ٿي پين ۽ چوڻ لڳا ته جيڪي تون چئين ۽ سمجهائين ٿو، يا رسول‌الله – سو سڀ سچ آهي؛ ائين چئي سڀني جوش پرڻي آواز سان ۽ محبت پرئيءَ دل مان ڪلمو پاڪ - لاالٰه الاالله محمد رسول‌الله – پڙهيو ۽ مسلمان ٿيا. جڏهن اسلام قبول ڪري ادب نياز سان اٿيا ۽ ٻاهر ويا، تڏهن ابوجهل اچي وراين ۽ چڙرون ڪرڻ ۽ گهٽ وڌ ڳالهائڻ لڳن، مگر رسالت جي نور جو جلوو تازو ڏسي آيا هئا، تن جون دليون بلڪل روشن هيون. انهن ابوجهل جي چڙرن جي ڪابه پرواهه ڪانه ڪئي ۽ ابوجهل کي جواب ڏنائون ته ”اوهين پنهنجن خيالن جا مالڪ آهيو ۽ اسين پنهنجن خيالن جا مالڪ آهيون. جيڪي اسان ڏنو آهي، سو

Marfat.com

اوهان نہ ڏنو آهي. اوهان کي آهي اکيون ۽ دليون نہ آهن، جي حق ۽ ناحق جي وچ ۾ سنڌو سيڙهو ڪري، حق کي قبول ڪري سگهن." اتي الله پاڪ جي جناب مان هيءَ آيت نازل ٿي:

و اذا سمعوا ما انزل الي الرسول تري اعينهم تفيض من الدمع مما عرفوا من الحق.

[جڏهن انهن (نجران جي نصارن) ڪلام الاهي ٻڌو، جو رسول الله تي خدا جي طرفان نازل ٿيندو آهي، تہ هنن جو حال اهڙو ٿيو، جو حق جي سڃاڻڻ سببان ڳوڙها ڳڙندا هنن جي اکين مان ڏسڻ ۾ آيا.]

ضماد نالي ڏيٺاڻيءَ جو مسلمان ٿيڻ

ضماد نالي هڪڙو شخص هو جو ڦيٺ ڦوڪارن ۾ مشهور هو. وٽانس ماڻهو ڪيترائي شفاياب ٿي ويندا هئا، سو جڏهن مڪي ۾ آيو، تہ ڪافرن چيس تہ "اسان جي شهر ۾ هڪڙو شخص چريو ٿي پيو آهي، جنهن جو نالو محمد آهي؛ پنهنجي ديوانگيءَ سببان ملڪ ۾ ڪيترو وڳوڙ وجهي ڏنو اٿس؛ ڀلائي ڪري ڪو اهڙو ڦيٺو هڻينس، جو چريائيءَ جون ڳالهيون ڇڏي ڏئي." چيائين تہ "جيڪڏهن آءٌ ڏسندوسانس ۽ ڪهڙو حال ٻڌندس تہ ٻہ اميد تہ آءٌ چڱو ڀلو ڪري وجهندوسانس." پوءِ حضرت سائينءَ وٽ وڃي آيس. چيائين تہ "اي محمد (عليه الصلوات والسلام)! مون وٽان تو ڪان ٻہ وڏيڪ چريا چڱي ويا آهن. تون پنهنجو حال ٻڌاءِ تہ ڇا اٿئي؟" حضرت سائينءَ فرمايو تہ "آءٌ چريو ڪجهہ بہ نہ آهيان فقط هيئن چوان ٿو:

ان الحمد لله نحمده و نستعينه من يهدي الله فلا مضل له و من يضلل له فلا هادي له و اشهدان لا إله إلا الله وحده لاشريک له و انّ محمد اعبده و رسوله.

[سڀ ڪنهن قسم جون ساراهون الله پاڪ کي سونهن ٿيون. اسين سندس ساراهه ڪريون ٿا ۽ ڪناس مدد گهرون ٿا. جنهن کي خدا هدايت ڏئي ٿو، تنهن کي ڪوبه گمراهه نٿو ڪري، جنهن کي خدا گمراهه ڪري ٿو، تنهن کي ڪوبه هدايت ڏئي نٿو سگهي. ۽ گواهي ٿو ڏيان ته خداوند تعاليٰ هڪ آهي، سندس ڀائيوارو ڪو ڪونهي، ۽ تحقيق محمد سندس ٻانهو ۽ رسول آهي.]

ضماد جڏهن هيءُ مقدس ڪلام ٻڌو ته وائڙو ٿي ويو، ۽ چوڻ لڳو ته "مون ڪي اهو پيارو ڪلام وري ٻڌايو." حضور جن به ٽي پيرا ٻڌايس. هو ٻڌندو ويو ۽ دل ۾ ايمان جو نور پيدا ٿيندو ويس. چوڻ لڳو ته "مون هيءُ پاڪ ڪلام سڄيءَ عمر ۾ ڪنهن کان به نه ٻڌو آهي؛ پيارا محمد، هٿ ڏکيئر ته تنهنجو هٿ چمي اسلام قبول ڪريان." پوءِ هن حضور جن جو هٿ چمي اسلام قبول ڪيو.

حضرت پاڪ جن جي پيشنگوئي پوري ٿي

هڪڙي ڏينهن حضرت سائين ڪعبة الله ۾ آيا ته ڪافرن جا سردار اُتي ويٺا هئا. ابوجهل، جو حضرت جن کي ڏٺو، تنهن مسخريءَ سان چيو ته "اي اولاد عبد مناف جا، اوهان جو نبي آيو آهي." عقبه بن ربيعه چيو ته "اسان ڪي ڇو انڪار ڪرڻ گهرجي، اسان مان به ڀلي ڪو نبي ٿيڄي ويهي ۽ ڀلي ڪو ملائڪ سڏائي." حضرت پاڪ، جو اهي ڳالهيون ٻڌيون، سو موٽي انهن وٽ آيا، ۽ ڀرپائين اچي عقبه کي چيائون ته "عقبه! تو ڪڏهن به خدا جي طرفداري ڪانه ڪئي آهي. تون پنهنجون دل جون ڳالهيون ويٺو ڪرين." وري ابوجهل کي فرمايائون ته "اهو وقت جلد اچڻ وارو آهي، جو تون ٿورو کلندين ۽ گهڻو روئندين." پوءِ وري قريشن ڏي منهن ڪري فرمايائون ته "اي

Marfat.com

قريشو! اوهان لاءِ اهو وقت ويجهو آهي ، جنهن دين جا هينئر منڪر آهيو، نيٺ انهيءَ ۾ ئي داخل ٿيندؤ.“ سو ٿيو به برابر ائين، جيئن پڙهندڙن کي هن ڪتاب پڙهنديئي معلوم ٿي ويندو.

ابوطالب جي وفات

نبوت جي ڏهين سن ۾ حضرت سائينءَ جي چاچي ابوطالب وفات ڪئي. ابوطالب ننڍي لاڪر حضرت جن جي پالنا ۽ پرورش ڪئي ۽ نبي ٿيڻ تائين سائن پانهن ٻيلي رهندو آيو هو. انهيءَ ڪري حضرت سائينءَ کي سندس وفات (موت) جو ڏاڍو ڏک ٿيو.

بيبي خديجة الڪبريٰ رضي الله عنها جي وفات

خدا جي قدرت! ابوطالب جي وفات جو ڏک اڃا ميٽيو ئي ڪين هو، ته يڪايڪ ابوطالب جي وفات کان پوءِ ٽئي ڏينهن حضرت سائينءَ جي پاڪ حرم، بيبي صاحبه خديجة الڪبريٰ رضي الله تعاليٰ عنها، به وفات ڪئي. هيءَ اها پاڪ بيبي ۽ نيڪ خاتون هئي، جنهن پنهنجو سڀ مال ۽ اسباب خدا جي واٽ ۾ خيرات ڪيو هو ۽ سڀني کان اڳ اسلام قبول ڪيو هئائين. الله پاڪ جا ملائڪ به هن بيبي صاحبه کي خدا جا سلام رسائيندا هئا.

بيبي صاحبه جي گذرڻ جو ڏک به حضرت سائينءَ کي ڏاڍو ٿيو. جڏهن حضرت جي چاچي ابوطالب جي وفات سبباڻ ڪافرن جو خوف خطرو لٿو، تڏهن حضرت جن کي زياده ستائڻ لڳا. هڪڙي دفعي ڪنهن شرير حضرت سائينءَ جي مٿي مبارڪ تي گند ڪچرو اڇي ودو، جنهنڪري پاڻ پرچي پيا. پاڻ سونهارا انهيءَ حال سان پنهنجي گهر آيا. سندن نياڻي آئي ۽ آئي سندن

متو مبارڪ ڏڏاريائين؛ مٿي ڏڏارڻ وقت زار زار روئڻ لڳي. حضرت سائينءَ فرمايو: "ٻچڙي، تون ڇو ٿي روئين، تنهنجي پيءُ جو حافظ ۽ نگهبان الله آهي." مطلب ته اهو سال حضرت سائينءَ لاءِ اهڙو ته ڏک ۽ غم جو سال هو، جو پاڻ انهيءَ سال جو نالو ئي 'عام الحزن' (ڏکن جو سال) رکيو هئائون. ڪين انهيءَ وقت اهڙي ته تڪليف هئي، جو رڳو ڪٿي خيال ٿو ڪجي ته بدن جا وار ئي ڪانڊارجي ٿا وڃن. هڪ طرف ابوطالب جهڙو همدرد چاچو هميشه لاءِ دنيا مان لڏي جدا ٿي ويو، ٻئي طرف حال محرم حرم ۽ ڏک سک ۾ پائيوار ٻيبي گذاري وئي، ٽئي طرف ڪافرن جي دشمني ۽ عداوت جو اهو حال هو، جو هڪ دم به آرام ڪرڻ ڪين ڇڏيندا هئا. هفتو پـ هفتا، مهينو پـ مهينا، سال به سال ڏک ڪين ڏنا هئائون، هتي ته لاڳيتا ڏهه سال سختيون سٺيون ۽ مصيبتون ڪاٽيون هئائون. ايترو سارو وقت جو ڪين دشمنن تڪليفون ڏنيون ۽ پاڻ نهايت صبر ۽ تحمل سان سٺئون، انهيءَ تي خيال ٿو ڪجي ته دل بي اختيار شاهدي ٿي ڏئي تـ هي سڀ سچائي ۽ روحاني روشنيءَ جو نتيجو هو. سندين دل کي الله تعاليٰ کولي ڇڏيو هو ۽ ڪين پنهنجي پيغمبريءَ ۽ آخر فتح مندي جو پورو ڀروسو هو؛ جيڪڏهن ڪين اها سيني جي صفائي نـ هجي ها ۽ پنهنجي پيغمبريءَ جي پڪ نـ هجين ها، تـ ايترو صبر ۽ تحمل ۽ قوم جي حق ۾ هدايت جي دعا گهرڻ کي ڪين پڄي سگهن ها. جو شخص ساري عرب ۾ عزت، آبرو، وقار، ادب، تعظيم ۽ تڪريم جي جاءِ تي هو، اوچتو جو الله تعاليٰ انهيءَ بزرگ انسان کي هڪ خاص ڪم حوالي ڪيو، تـ هو سندس الوهيت کي دنيا ۾ قائم رکي ۽ جن ڪان خدا جي توحيد وسري وئي آهي تن کي ياد ڏياري، سو انهيءَ ڪم جو اهڙي قوم ۾ شروع ڪرڻ، جنهن قوم جي رڳ رڳ ۾ بت پرستيءَ ۽ بداخلاقيءَ جو خون جاري

هو، ڪجھ معمولي يا آسان ڪم نہ هو. پاڻ اها ڳالھ چورياءُون.
ڌ. يڪدم ظالم ۽ موذي ڪين چنبڙي ۽ ورائي ويا ۽ ڏاڍو ستائڻ لڳا. جا هلت ڪافرن حضرت سان ڪئي، تنهن مان ڪجھ بيان مٿي لکي آيو آهيان تہ انهن ڪمبختن بي عزتيءَ جو ڪو ذرو بہ پوئتي نہ ڇڏيو. گهوگها ڏنئون، گاريون ڏنئون، برادريءَ مان ڪڍي ڇڏيئون؛ ڏيتي ليتي بند ڪيائون، ڪاٺ ۽ پيڻ، ڳالهائڻ ٻولهائڻ ڇڏي ڏنائون، شادي غميءَ جو رستو بند ڪري ڇڏيائون، رشتو ناتو سڀ ٽوڙيائون ۽ قطع تعلقات ڪيائون؛ رڳو ايترو نہ پر نماز پڙهڻ وقت حضرت سائين سجدي ۾ پيا آهن ۽ سجدي ۾ الله پاڪ جي تعريف ۽ ساراهہ پيا ڪن تہ ڪافرن اهڙي حال ۾ بہ آن جي اوجهري اچي مٿان رکي! جنهن رستي کان سويرو عبادت لاءِ اچي لنگهندا هئا، تنهن ۾ بہ ڪنڊا وجهي ڇڏيائون، جي حضرت سائينءَ جي بدن مبارڪ ۾ چڀي ويا. ڪعبة الله ۾ اچڻ جي سخت منع، منجهس ويهڻ جي بندش- هي سڀ فتنو ۽ فساد ڇو؟ فقط هيتريءَ ڳالھ تي، جو حضرت پاڪ هڪ خدا جي عبادت ۽ بندگيءَ لاءِ ماڻهن کي چيو ۽ سمجهايو. ٻيو حضرت پاڪ ڇا ڪيو هو؟ ڪجھ بہ نہ ڪيو هو. قرآن شريف ۾ الله تعاليٰ فرمايو آهي:

وما نقموا منهم الا ان يؤمنوا بالله العزيز
الحميد الذي له ملك السموات والارض

[انهن مان ٻيو عجب ڪونہ ورتائون، رڳو هيترو تہ ايمان آندائون پنهنجي الله تي، جو غالب ۽ تعريف جو لائق آهي؛ جنهن جي حڪم ۾ آسمان ۽ زمينون آهن.]

حضرت پاڪ جو طائف جي سفر تي روانو ٿيڻ ۽ عام قبيلن کي خدائي پيغام پهچائڻ

حضرت سائين اگرچ دنيائي ماڻهن جي نظرن ۾ ابوطالب جي وفات جي ڪري بي يار ۽ بي مددگار ٿي پيا، مگر ڪين ته اڳي توڙي هاڻي پنهنجي مولا سائينءَ خالق ۽ مالڪ تي ڀروسو هو ۽ اهو ئي سندن اڳي توڙي هاڻي همراه ۽ مددگار هو. انهيءَ ڪري خدائي پيغام پهچائڻ ۽ گمراهن کي هدايت تي آڻڻ لاءِ اڳي ڪان به اگرا ڏسڻ ۾ آيا ۽ اڳي ڪان اڳري ڪوشش ڪرڻ لڳا. جيئن ته توري ئي ذهنن ۾ خدا جو نبي مڪي مان نڪتو ۽ ڀرارڙيءَ ۾ گمراهن کي سمجهائڻ لاءِ روانو ٿيو. مڪي ۽ طائف جي وچ واٽ ۾ جيڪي قبيلا عربن جا هئا، تن سڀني کي خدائي آواز پهچائيندا ۽ خدا جي هيڪڙائيءَ جو وعظ [تبليغ] ڪندا، پيادا ئي پيادا طائف پهتا. طائف ۾ بنو ثقيف نالي قبيلي وارا آباد ۽ سرسبز ملڪ ۾ رهندا هئا، ۽ سرد پهاڙ تي نهايت خوش ۽ آرام سان رهڻ جي سبباڻ ماڻهو بلڪل مغرور ۽ هٺيلا هئا. عبدياليل، مسعود ۽ حبيب، اهي ٽيئي ڀائر اتي جا سردار هئا. حضرت سائين پهرين انهن ٽنهي کي مليا ۽ حال احوال ڏنئون ورتئون ۽ اسلام جي دعوت ڏنائون. انهن مان هڪڙي چيو ته "آءٌ ڪعبي جي اڳيان هوند ملتو ڪوڙايان، جيڪڏهن خدا توکي رسول ڪيو هجي." ٻئي چيو ته "خدا کي توکان سواءِ ٻيو ماڻهو ئي ڪونه ٿي لڌو، جو رسول ڪري ها، رسول بڻائڻو هوس ته ڪنهن آسودي ماڻهوءَ ۽ سردار کي ته بڻائي ها." ٽئي چيو ته "آءٌ توسان ڳالهائڻ نٿو گهران، چو ته جيڪڏهن تون سچ پچ رسول الله هجين، جيئن چئين ٿو، ته پوءِ هيءَ ڳالهه ڏاڍي خوفناڪ آهي، جو تنهنجي ڳالهه کي رد ڪريان، جيڪڏهن تون خدا تي ڪوڙ ٿو ڳالهائين ته مون کي توسان ڳالهائڻ ئي نٿو جڳائي."

Marfat.com

حضرت رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايو ته ”اوهين
مون کي ميجو ٿوڙي نه ميڄو، اوهان جي مرضي، مگر ٻين کي ته
گمراه نه ڪريو.“ خير، حضرت سائين جي طائف ۾ وعظ ڪرڻ
۽ نصيحت ڏيڻ شروع ڪئي، پر متين تنهي سردار پاڻرن پنهنجن
غلامن ۽ شهر جي ڇوڪرن کي ٻچي ڇڏيو. جڏهن حضرت سائين
وعظ فرمائيندا هئا ته اهي کين ٻهڻ، پٿر ايترا ته هڻندا هئا.
جو حضرت سائينءَ جن رتو ڇاڻ ٿي پوندا هئا. ايترو ته رت
وهندو هون جو وهي وهي، وڃي جتيءَ ۾ جمي ٻيهندو هو،
جنهنڪري وضو ڪرڻ وقت پيرن مان جتي ڪڍڻ ئي ڏکي
لڳندي هين، هڪڙي ڏينهن بدمعاش شريرن حضرت سائينءَ کي
ايترو ته گهٽ وڌ ڳالهايو، ٺاڙيون وڄايون ۽ گوڙ مچائڻ لاءِ
ڪيڪون ڪيون، جو لاچار حضرت سائينءَ کي هڪڙي جاءِ
جي احاطي ۾ وڃي پناه وٺڻي پئي. اها جاءِ ربيعه جي پٽن عقبه
۽ شعبه جي هئي. انهن پريان پئي اهو حال ڏٺو ۽ حضرت تي
ڏاڍو ترس آين، تن پنهنجي غلام عداس کي چيو ته هڪڙي
ٿالهي ۾ انگور رکي انهيءَ شخص کي وڃي ڏي ته هو ويچارو
کائي، غلام حڪم موجب انگورن جي ٿالهي پري سائين جن
جي اکيان وڃي ڌري. حضرت سائينءَ انگورن کائڻ وقت پهريائين
بسم الله پڙهي پوءِ کائڻ شروع ڪيو. عداس جو اهي لفظ ٻڌا،
سو حيران ٿي حضرت سائينءَ ڏي نهارڻ لڳو ۽ چيائين ته ”اوهان
اهڙا لفظ چيا آهن، جو هن ملڪ ۾ ته اهي لفظ ڪو ڪو نه
چوندو آهي؟“ حضرت سائينءَ فرمايو ته ”تون ڪهڙي شهر جو
وينل آهين ۽ ڪهڙي دين تي آهين؟“ عداس چيو ته آءٌ عيسائي
آهيان نينوي جو رهاڪو آهيان.“ حضرت سائين فرمايو ته
”هان تون مرد صالح يونس بن متي جي شهر جو وينل آهين؟“
عداس چيو ته ”اوهان کي ڪهڙي خبر ته عداس بن متي ڪير

هو ۽ ڪهڙو هو؟" حضرت سائينءَ فرمايو ته "اهو منهنجو ڀاءُ هو، ڇو ته هو به نبي هو ۽ آءٌ به نبي آهيان."

عداس اهي لفظ حضرت سائينءَ جي واتان ٻڌي پيرن تي ڪري پيو ۽ حضرت جو سر مبارڪ ۽ هٿ پير چمڻ لڳو. عقبه ۽ شيبه پريؤن ويٺي ڏٺو ۽ پاڻ ۾ چوڻ لڳا ته اجهو غلام ته هٿن مان ويو. اتي غلام به اچي نڪتو. عقبه ۽ شيبه ٻنهي چيس ته "ڪمبخت توکي ڇا ٿيو؟، جو انهيءَ شخص جا هٿ پير ٿي چميئي!" عداس چيو ته "سائين! اڄ دنيا ۾ هن شخص کان وڌيڪ ڀلو انسان ڪو ڪونهي. سندس ڳالهائڻ مان مون کي نبين وارو سڳنڌ ۽ خوشبو آئي." انهن عداس کي ڇڙٻ ڏئي چيو ته "خبردار، متان پنهنجو دين ڇڏي ويهين؛ تنهنجو دين انهيءَ جي دين کان وڌيڪ آهي."

ساڳيو انهيءَ ٿي شهرءَ ۾ هڪڙي دفعي وعظ ڪندي خدا پاڪ جي نبيءَ کي ڪافرن ايترا ته ڏک هنيا، جو حضرت سائينءَ جن بلڪل بيهوش ٿي زمين تي ڪري پيا. اتي زيد حاضر هو، سو کين پٺيءَ پويان کڻي شهر جي ٻاهر وٺي ويو ۽ وچي پاڻيءَ جا ڇنڊا هنيئين، جنهنڪري ڪجهه وقت کان پوءِ هوش ۾ آيا.

مطلب ته هن سفر ۾ اهڙين تڪليفن ۽ اهنجن کان پوءِ هڪڙو شخص به مسلمان نه ٿيو. انهيءَ هوندي به حضرت سائينءَ جي دل کي ڪو صدمو نه رسيو ۽ پاڻ ڪڪ نه ٿيا ۽ سندن لڙون انهن ٿي پنهنجي مولا سان لڳل هئي. اهڙي وقت ۽ حال ۾، حضرت سائينءَ، جا دعا پنهنجي مولا سائينءَ کان گهري آهي، سا پڙهندي دل کي عجب قسم جي طاقت ٿئي ٿي؛ ۽ حضرت رسول الله صلي الله عليه و آله وسلم جي صداقت ۽ خدائي محبت تي عجب لڳيو ٿو وڃي. دعا شريف جا لفظ هي آهن:

Marfat.com

اللهم اليک اشکو ضعف قوتي و قلتہ حيلتي و هواني علي الناس. يا ارحم الراحمين. انت رب المستضعفين. و انت ربي الي من تکلني، الا بعيد يتجهمني او الي عدو ملکتہ امري- ان لم يکن بک علي غضب فلا ابالي ولکن عافيتک هي اوسع لي اعوذ بنور وجهک الذي اشرقت له الظلمات و صلح عليه امر الدنيا و الاخرت من ان ينزل بي غضبک او يحل علي سخطک - لک العقبي حتي ترضي لا حول ولا قوت الا بک.

[خدايا آءٌ پنهنجي هيڻائيءَ ۽ اڻ سگهائيءَ ۽ ماڻهن جي اڳيان گهٽتائيءَ جي داتهن تنهنجي درگاه اڳيان ڪريان ٿو. اي سڀني رحم وارن کان وڌيڪ رحم وارا! تون عاجز ۽ هيڻن جو پرجهلو آهين. منهنجو مالڪ بہ تون آهين. مون کي، اي منهنجا مولا، ڪنهن جي حوالي ڪرين ٿو! ڇا مون کي اهڙي بيگاني جي حوالي ڪندين جو سدائين سوڌو منهون هجي، يا اهڙي دشمن جي حوالي ڪندين، جو منهنجي ڪم جو مالڪ هجي؛ پر جيڪڏهن مون تي تنهنجو غضب ۽ ڪاوڙ نہ آهي تہ مون کي ڪا پرواهہ ڪانهي، ڇوتہ تنهنجو بچاءُ منهنجي لاءِ بلڪل ڪشادو آهي. آءٌ تنهنجي پاڪ ذات جي نور سان، جنهن جي وسيلي اونداهيون روشن ٿيون ٿيون، دنيا آخرت جا ڪم سڌرن ٿا، تنهنجي غضب ۽ نا مهربانيءَ کان پناهہ گهران ٿو. توکي اختيار آهي جيئن وڻئي تيئن ڪر، جيئن تون راضي ٿين. تو کان سواءِ نڪا مون کي طاقت آهي نڪا سگهہ.]

نبي پاڪ جڏهن بارگاه الاهيءَ ۾ اها دعا گهري، تہ کين خدائي حڪم آيو ۽ الهام ٿيو تہ ”جيڪڏهن تون گهرين.

ته هن شهر کي اتي جو اتي فنا ڪري ڇڏيون." حضرت فرمايو،
"بل ارجو ان يخرج الله من اصلابهم من يعبد الله وحده
لا شريڪ له."

["نه نه! اميد ٿو ڪريان ته الله تعاليٰ هنن جي پوين
مان اهڙا پيدا ڪندو، جي هڪ خدا کي پوڄيندا ۽
مڃيندا."]

سر وليم ميوئر جي شاهدي

سر وليم ميوئر انگريز لکي ٿو ته: حضرت محمد تن تنها
جو هيڏي سفر تي اهڙي ڪم لاءِ ويو، جنهن سان سندس قوم
سخت مخالف هئي، سو نهايت جوان مرديءَ ۽ همت جو ڪم
هو. خدا جي نالي تي اهتري قدر دلير ٿي اڪيلي وڃڻ ائين هو
جيئن حضرت يونس خدا جو نبي ساڳي ٿي اهڙي ڪم لاءِ نينوا
جي شهر ۾ ويو هو. انهيءَ مان معلوم ٿو ٿئي ته کيس يقين هو
ته پاڻ خدا جو نبي آهي. اهڙيءَ طرح ٻئي انگريز واشنگٽن اروِنگ
به گهڻو ڪجهه حضرت پاڪ جي صداقت بابت پنهنجي ڪتاب
"تاريخ محمدي" ۾ لکيو آهي، ۽ خود سر وليم پنهنجي ڪتاب
"لائيف آف محمد" ۾ گهڻو ڪجهه لکي حيرت ۾ پيو آهي،
جنهن جو ذڪر هتي نٿو ڏجي.

حضرت سائينءَ جن جڏهن خير سان مڪّي ۾ موٽي آيا،
تڏهن مڪّي ۾ رهڻ کين وڻين. بلڪ مڪي جي آس پاس
قبيلن قبيلن جي منزل گاهن ۾ ويندا هئا، ۽ انهن کي وچي
سمجهائيندا هئا. يا ڪو ٻيو ٻاهريون واڳهڙو ٿي هٽ اچي
ويندو هون، ته انهيءَ ٿي کي سمجهائيندا هئا، مطلب ته ملت
ڪري آرام سان ويهڻ ٿي کين وڻندو هون. انهن ڏينهن ۾
"بنو ڪنده" جي قبيلي وارن وٽ ويا. قبيلي جي سردار
جو نالو "مليح" هو، ۽ اهڙيءَ طرح بنو عبدالله جي قبيلي وٽ

Marfat.com

به وپا. انهن کي چيائون ته ”اوهان جي وڏي ڏاڏي جو نالو عبدالله هو، اوهين به انهيءَ وانگي الله جا ٻانها ٿيو.“ وري بنو حنيفه جي قبيلي وارن وٽ به ويا، انهن ته تمام سختيءَ سان انڪار ڪيو. بنو عامر بن صعصعه جي قبيلي وارن وٽ جو ويا ته انهن جو سردار بحيره بن فراس چوڻ لڳو، ته توسان جيڪڏهن گڏجي ٿئون ۽ توکي مڃون ۽ تون پنهنجن دشمنن تي غالب اچين ته پوءِ اهو انجام ڪر ته توکان پوءِ تنهنجي جاءِ تي گادي نشين آءٌ ٿيندس.“ حضرت فرمايو ته ”آءٌ پنهنجي ذاتي ڪم لاءِ ڪونه نڪتو آهيان نه ذاتي عزت جو ڪهورڙو آهيان؛ الله پاڪ پنهنجي ڪم کي پاڻ سنڀاليندو ۽ جنهن کي وڻندس تنهن کي پنهنجي پيغمبريءَ جو رتبو ڏيندو. مون کي ڪو اختيار ڪونهي، جو آءٌ پنهنجا گادي نشين بنائيندو وتان.“ سردار چيو ته ”هينئر توسان گڏجي شامل ٿيون، پنهنجو سڪيو جيءَ جنجال ۾ اسين وجهون ۽ توکان پوءِ تنهنجي جاءِ وري خدا ڪنهن ٻئي کي ڏئي، سو اها ڳالهه اسان کي منظور نه آهي.“

سويد بن صامت جو ايمان آڻڻ

انهن ئي ڏينهن ۾ سويد بن صامت نالي هڪڙو داناءُ ۽ چڱو ماڻهو حضرت سان اتفاقي ملي ويو. سويد کي پنهنجي قوم وارا ”ڪامل“ ڪري سڏيندا هئا. حضرت پاڪ کيس اسلام جي دعوت ڏني. چوڻ لڳو ته ”شايد اوهين به آهي ئي ڳالهيون ٻڌايو ٿا، جي اڳي ئي مون کي معلوم آهن. حضرت سائينءَ پڇيو ته ”ڀلا، ٻڌاءِ ته توکي ڇا معلوم آهي؟“ سويد چيو ته ”مون وٽ لقمان جي حڪمت آهي.“ حضرت چيس ته ”ڪجهه ته ٻڌاءِ“ تنهن تي سويد ڪي پنهنجا شعر پڙهي ٻڌايا، حضرت فرمايو ته ”هي به چڱا آهن، پر آءٌ ته پنهنجا ٺهيل شعر ڪونه ٿو ٻڌايان. مون وٽ ته ڪلام الاهي آهي، جو انهيءَ کان

انفضل ۽ اعليٰ آهي ۽ سارو هدايت ۽ نور آهي." تنهن تي سويد کلام الله جي پڙهڻ جو شوق ڏيکاريو، حضرت پاڪ قرآن پاڪ مان ڪجهه پڙهايس. سويد جو نصيحتن ۽ هدايت پرپل خدائي ڪلام پٽي پڙهو، سو سندس بدن جا وار پٽي ڪانداريا، ۽ آتي جو آتي اسلام قبول ڪيائين. جڏهن موٽي پنهنجي ملڪ "يثرب" ڏي ويو، ته سندس قوم "خزرج" ويچاري غريب بي گناهه کي قتل ڪري ڇڏيو (رضي الله تعاليٰ عنه)

يثرب جي سفيرن کي اسلام جي دعوت ۽ اياس بن معاذ جو فيضياب ٿيڻ

انهن ڏي ڏينهن ۾ ابو الحشير انس بن رافع مڪي ۾ آيو، جنهن سان بني عبدالاشهل جا ڪي جوان شامل هئا، جن ۾ اياس بن معاذ نالي هڪ سيلڙو ۽ سمجهو شخص به هو. هي سيپٽي پنهنجي قوم خزرج جي پاران قريشن کان ڪنهن عهدنامي لکائڻ جي لاءِ آيا هئا. حضرت سائين انهن سان مليا ۽ انهن کي فرمايئون ته 'اي جوانو! مون وٽ هڪ اهڙي شيءِ آهي جنهن ۾ آءٌ اوهان کي بنان اجوري ۽ بنان قيمت جي آها شيءِ ڏيان، پوءِ ڏسو ته برابر اوهان لاءِ فائدي واري آهي يا نه؟ سڀني چيو ته "بيشڪ آها شيءِ اسان کي ڏسيو." حضرت فرمايو ته "آءٌ الله جو رسول آهيان، الله پاڪ جي حڪم موجب خدا جي مخلوق کي برائين کان روڪڻ ۽ چڱائن لاءِ چوڻ آيو آهيان. ته هڪ خدا جي عبادت ۽ پوڄا ڪريو. انهيءَ ذي هڪڙي پاڪ کان ڊڄو ۽ انهيءَ ذي کي پنهنجو مالڪ ۽ سائين ڪري سمجهو. ڪفر نه ڪريو. اهو ذي واحد ۽ لاشريڪ خدا مون تي پنهنجو ڪلام موڪلي ٿو ته آءٌ سندس مخلوق کي پڙهايان." انهن فرمائي، پوءِ اسلام

Marfat.com

جا اصول معقول، جيڪي دين توڙي دنيا جي ڪمن لاء مفيد آهن، انهن کي سمجهائيون، ۽ قرآن پاڪ مان ڪجهه پڙهي ٻڌائيون. اياس بن معاذ، جو هڪ داناءُ نوجوان هو، تنهن حضرت جن ڪلام ۽ قرآن جون آيتون ٻڌي، دل سان هنداڻي پنهنجن سنگتين کي چيو ته ”اي منهنجي قوم! قسم خدا جو جنهن ڪم لاء هت آيل آهيون انهيءَ ڪم جي سرانجاميءَ لاء هي رستو هن بزرگ انسان ٻڌايو آهي، سو تمام ڪارائتو ۽ چڱو آهي.“ اياس جو ائين چوڻ ۽ انس بن رافع جو تپي ڳاڙهو ٿي وڃڻ. پهڻ جي ڪنڪر جي مٺ ڀري، انس بن رافع اياس جي منهن تي ڪئي هنيئين، ۽ چيائين ته ”ماٺ ڪر، اسين انهيءَ ڪم لاء ڪونه آيا آهيون.“ حضور جن عليه الصلوات والسلام اتي هليا ويا. اياس ويچارو پنهنجي ملڪ موٽي ويو، ۽ ڪجهه ڏينهن کان پوء انهيءَ ٿي غم ۾ رسول ڪريم صلعم جن جي حب ۽ سڪ ۾ مري ويو، مگر مرڻ مهل انهيءَ جوان جي زبان تي هي اکر جاري هئا ۽ مندس چپ هنن لفظن سان پئي چريا:

سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اكبر و لا حول و لا قوت إلا با الله العلي العظيم.

[پاڪ آهي منهنجو الله سائين ۽ سڀ ساراهون ڪيس سونهن ٿيون، هڪ الله کان سواءِ ٻيو ڪو ڪونهي، ۽ الله وڏو آهي، ۽ مٿاهين الله کان سواءِ ٻي ڪجهه به طاقت ۽ سگهه ڪانهي.]

طفيل بن عمر دوسيءَ جو ايمان آڻڻ

ساڳين ڏينهن ۾ طفيل بن عمرو * مڪي ۾ آيو، جو اوس

* ”عمرو“ جي پويان جيڪو ”واؤ“ لکيل آهي، سو لکبو ضرور آهي، پر پڙهڻ ۾ نه ايندو آهي. لکبو هن لاء ته معلوم ٿئي ته هيءَ اکر عين جي زبر سان پڙهبو، جنهن ”عمر“ جي پويان ”واؤ“ نه هجي، سو عين جي پيش سان پڙهبو.

Marfat.com

جي قبيلي جو سردار هو ۽ مڪي جي آسپاس سندس خاندان جا گھڻا ماڻهو حاڪم ۽ رئيس هئا. طفيل پاڻ هڪ وڏو قابل، شاعر ۽ عالم شخص هو. جڏهن مڪي ۾ آيو ته مڪي وارن شهر جي ٻاهران وڃي سندس استقبال ڪيو ۽ تمام چڱيءَ طرح سندس خدمت چاڪري ڪيائون. طفيل کان روايت آهي ته جڏهن آءٌ مڪي ۾ آيس ته مڪي وارن مون کي چيو: "سنڀالجانءِ! هڪ شخص (محمد عليه صلواة والسلام) کان پاڻ بچائجانءِ. هن کي ڏاڍو جادو اچي ٿو، ڪي اهڙيون ڳالهيون ٻڌائي ٿو، جو پٽ کي پيءُ کان ۽ پيءُ کي پٽ کان، زال کي مڙس کان ۽ مڙس کي زال کان ڀاءُ کي ڀاءُ کان ۽ ڌيءُ کي ماءُ کان ٿي جدا ڪري ٿو ڇڏي. اسان ۾ ڏاڍو وڳوڙ وجهي ڏنو اٿس؛ اسان جي مرضي نه آهي ته تنهنجي قوم ۾ به سندس ڳالهيون اثر ڪري وڃن ۽ اسان وانگي گوڙ اچي پوي. تنهن ڪري اسان جي خاص طرح زور سان نصيحت اٿئي ته نه هن سان تون ملجانءِ، نه ملاقات ڪجانءِ، نه ڳالهائجان ۽ نه سندس ڳالهيون ٻڌجانءِ." طفيل چوي ٿو ته "اهي ڳالهيون مون کي اهڙيءَ طرح ته ٻڌايائون ۽ اهڙو ته اثر منهنجي دل تي ويهاريائون، جو جڏهن آءٌ ڪعبة الله ۾ ويندو هوس، ته ڪنن ۾ ڪپاهه وجهي نڪرندو هوس، تا ته محمد (عليه الصلواة والسلام) جي آواز جو پڙلاءُ به منهنجن ڪنن ۾ نه پوي. هڪڙي ڏينهن اوچتو ڪعبة الله ۾ ويس ته حضرت سائينءَ نماز وٺي پڙهي، جڏهن ته الله پاڪ جي خود مرضي هئي ته حضرت جو پاڪ ۽ دل کي نرم ڪندڙ آواز ضرور منهنجي ڪنن تي پهچي، انهيءَ ڪري اجا جو سندن آواز ٻڌم ۽ سندن زبانئون قرآن پاڪ پڙهندو سڻم، سو منهنجي دل ۾ ٿي منهنجي وس کان ٻاهر نڪري ويئي؛ بيشڪ جيڪي پاڻ پڙهيائون ٿي، سو عجيب ڪلام هو، جنهن اندر ۾ گهاءُ ٿي ڪيا ۽ دل ۾

Marfat.com

چيي ٿي ويو. ٻاڻ کي سمجهايم ۽ جٺ ڦٺ ڪيم ته اڙي فلاڻا! تون ٻاڻ عالم، ٻاڻ شاعر، ٻاڻ قابل، تو کي نفعي نقصان جي سڀ خبر پوي ٿي، چڱي مٺي جو تفاوت سمجهي سگهين ٿو، پوءِ ڇا سبب جو هرو ڀرو ٻين جي چوڻ تي لڳين ۽ اهڙي مڙس جو ڪلام ۽ ڳالهيون نه ٻڌين؟ نيٺ ٻاڻ کي سمجهائي هي پڪو ارادو ڪيم ته محمد (عليه الصلواة والسلام) جو ڪلام ٻڌان، پوءِ جيڪڏهن چڱي ڳالهه هوندي ته قبول ڪندس نه ته ڪڏهن ڪين مڃيندس. اجا اهو خيال ڪيم ته حضرت جن اتي هليا، آءٌ ڏاڍي شوق سان پوٺان لڳوسان. ٻاڻ سدا پنهنجي گهر روانا ٿيا. آءٌ به وڃي سندن خدمت ۾ حاضر ٿيس، ۽ ڪين سارو احوال ٻڌايم ته جڏهن آءٌ مڪي ۾ آيس ته مون کي گمراهه ڪيائون، جنهنڪري ڪنن ۾ ڪپاهه وجهي گهمندو هوس، پر اج اوچتو حضور جن جي عبادت ڏسي، ڪلام الاهي ٻڌي، ٻاڻ کي تنبيهه ڪئي اٿم؛ هاڻي عنايت فرمائي مون کي پنهنجيون پاڪ ڳالهيون ۽ پاڪ خيال ٻڌايو." حضرت پاڪ وري به ڪلام الله پڙهي ٻڌايس. حضرت جن پڙهندا ٿي ويا ۽ طفيل جي دل پاڻي پاڻي ٿيندي ٿي وئي، ۽ چوڻ لڳو ته "قسم خدا جو نه ههڙو پاڪ ۽ سچو ڪلام مون ڪڏهين ڪونه ٻڌو، جنهن ۾ انصاف ۽ نيڪيءَ جي هيتري هدايت آهي!" مطلب ته طفيل ٻاڻ ڪين جهلي سگهيو ۽ آتي جو آتي مسلمان ٿي پيو. جنهن شخص کي هن ڪان اڳي سڀ قريش "سائين سائين" ڪري سڏيندا هئا، اج اهو شخص حضرت محمد رسول الله جو خادم ۽ ٻانهين ٻڌو ٻيلي ٿي پيو، تنهن ڪري قريشن کي ڏاڍو ڏک ٿيو. پر حق ۽ سچ جي ڪشش جو ڪهڙو علاج؟

Marfat.com

ابوذر غفاريءَ جو مسلمان ٿيڻ

ابوذر غفاري اڃا پنهنجي ملڪ يثرب ۾ ئي هو ته حضرت پاڪ جي رسالت بابت افـواه پڌا هئائين، جنهن ڪري پنهنجي ڀاءُ کي چيائين ته "تون وڃي انهيءَ شخص سان ملي اچ ۽ اچي مون کي احوال ڏي." ابوذر جو ڀاءُ انيس هڪ مشهور فصيح شاعر ۽ زبان دان هو، سو ابوذر جي چوڻ موجب مڪي ۾ آيو ۽ اچي حضرت جن سان ملاقات ڪيائين. جڏهن موٽي گهوٽ آيو، تڏهن ابوذر پڇيس ته "ڇا خبر آهي؟" چيائين: "مون حضرت محمد صلي الله عليه و آله وسلم کي نيڪين جو حڪم ڏيندڙ ۽ بڇڙاين کان روڪيندڙ ڏٺو." ابو ذر چيو ته "اهڙيءَ ڳالهه سان منهنجي دل کي اڃا دلجاءِ نٿي ٿئي." آخر ويچارو حق جو طالب پاڻ پنهنجي سر پيادو ئي پيادو مڪي آيو. ابوذر حضرت سائينءَ کي ڪو اڳي سڃاڻندو ڪونه هو ۽ نه وري ڪنهن کان پڇڻ ڏسي مناسب سمجهيائين. زمزم جو پاڻي پي ڪعبة الله ۾ سمهي رهيو. اتي حضرت علي مرتضيٰ رضي الله عنه آيو، ۽ متانئس بيهي چوڻ لڳو ته "هي ڪو مسافر ٿو ڀانئجي!" ابو ذر تـورو جاڳيو پئي، تنهن پـڌي ورتو ۽ چيائين تـه "هائـو، مسافر آهيان." حضرت علي مرتضيٰ چيس ته چڱو پـلا مون وٽ هلي مهمان ٿيءُ" ۽ ابوذر رات وڃي حضرت علي مرتضيٰ وٽ رهيو. پر نه حضرت عليءَ ئي احوال ورتس، نڪي وري پاڻ پڇيئين. جڏهن صبح ٿيو ته ابوذر ڪعبي ڏي هليو ويو. دل ۾ حضرت پاڪ جن جي ڏسڻ جو ڏاڍو شوق ۽ اڪير هيس. پر ڪنهن کان پڇي نٿي پڇس. اتي وري حضرت علي رضه مليس، چيائينس ته "شايد توکي ٽڪڻ جـي جاءِ ڪانه ملي آهي؟" ابوذر چيس ته "هائو." تڏهن وري به حضرت علي پاڻ سان وٺي آيس، ۽ اتي پڇيائينس ته "تون ڪير آهين ۽ هتي ڇو آيو آهين؟" ابوذر چيو: "دل جي ڳالهه

Marfat.com

ٻڌايائين، پر دل ۾ رکجائين.“ حضرت عليءَ انجام ڪيو ته دل ۾ رکندس. ابوذر چيو ته ”مون ٻڌو آهي ته هن شهر ۾ هڪ شخص آهي، جو رسول ٿو سڏائي. مون پنهنجي ڀاءُ کي جاچ وٺڻ لاءِ موڪليو هو، جنهن ڪجهه خبر آندي، پر منهنجي دل کي دلجاءِ نه ٿي، انهيءَ ڪري لاچار آءٌ پاڻ آيو آهيان.“ حضرت عليءَ چيس ته چڱو ٿيو جو تون مون سان مليو آهين. اچو آءٌ به هاڻي انهيءَ جي خدمت ۾ وڃي پيو؛ تون به مون سان هل.“ ابوذر ڏاڍو خوش ٿيو ۽ حضرت عليءَ سان گڏجي حضرت پاڪ وٽ ويو ۽ آني ادب سان عرض ڪيائين ته حضور جن مون کي اول اول اسلام جي حقيقت ٻڌائين ته اسلام ڇا ڇا آهي؟ ۽ سندس اصول ڪهڙا آهن؟ حضرت پاڪ کيس چڱيءَ طرح اسلام جا اصول ۽ حقيقت ذهن نشين ڪئي ۽ ابوذر ٻڌي آني جو آني مسلمان ٿيو ۽ ڪلمو وحدانيت جو - لا إله الا الله محمد رسول الله پڙهيائون. حضرت جن چيس ته ”ابوذر! تون اهو اعتماد اڃا دل ۾ مخفي رک ۽ پنهنجي وطن هليو وڃ. جڏهين توکي عام طرح اسان جي ظهور جي خبر پوي تڏهين پوءِ هليو اچجانءِ.“ ابوذر چيو ”مون کي قسم آهي خدا جو ته آءٌ پنهنجو هي حقاني اعتماد دشمنن تي پڌرو ڪندو ۽ انهن کي ٻڌائيندو ويندس.“ ابوذر ڪعبة الله ڏي آيو. آني قريش اڳيئي ويٺا هئا. ابوذر ڇا ڪيو، جو سيني جي اڳيان ڏاڍي پيار ۽ محبت سان ڪلمو پاڪ - لا إله الا الله محمد رسول الله. پڙهي سڀني کي ٻڌايو. قريش اچي ڪاوڙيا، تن چيو ته اچو ته هن بي دين کي ماريون. ماڻهن کيس آفت مارڻ شروع ڪيو، مگر اوچتو حضرت عباس اچي نڪتو، تنهن جو کيس ڇڏائي ڏٺو ته سڃاتائينس، ۽ رڙ ڪري چيائين ته ”ڪمبختو! هي غفار جي قبيلي جو ماڻهو آهي، جن وٽ اوهين واپار لاءِ ويندا آهيو ۽ اناهون ڪارڪون آئيندا آهيو.“ ماڻهن جو اهو آواز ٻڌو، سو هڪدم

Marfat.com

پوئتي هٽيا. وري بہ ابوذر غفاريءَ سڀني جي آڏو ڪلمو پڙهيو ۽ ڪافرن ڪيس وري بہ سخت ماريو، مگر حضرت عباس وري بہ کيس ڇڏايو. آخر حضرت ابوذر پنهنجي ڳوٺ هليو ويو ۽ پاڻ سان رسول الله صلي الله عليه و آله وسلم جي محبت ۽ الله جو عشق کڻي ويو.

ذڪر معراج

حضرت پاڪ عليه الصلوات والسلام جي حياتي شريف ۾ معراج جو هڪ وڏو واقعو ٿي گذريو آهي، جنهن جو ذڪر ڪرڻ سندن احوال ۾ ضروري بلڪ فرض آهي، ڇو تہ معراج جو ذڪر خود قرآن پاڪ ۾ آيل آهي، ۽ جنهن وقت پاڻ اهو ذڪر اصحابن سونهارن کي ٻڌايائون، تنهن وقت مومنن ۽ منافقن جي، آزمائش ۽ امتحان جي مهل هئي ۽ سچن ڪوڙن جي پرک ٿيڻي هئي. جن انهيءَ ڳالهہ کي سچو سمجهيو ۽ مڃيو، سي پڪا مومن ٿيا ۽ جن انهيءَ ۾ ڪو شڪ آندو تہ آهي منافق. ساريءَ دنيا کي معلوم آهي تہ معراج جي پهرين پهرين جنهن نيڪ انسان تصديق ڪئي، آهو حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه هو. اهو ئي سبب آهي جو کيس ”صديق اڪبر“ سڏيو ٿو وڃي. الله تعاليٰ انهيءَ تصديق جي عيوض ۾ کيس حضرت رسول الله صلعم جو پهريون خليفو ۽ گادي نشين ڪيو. يعني جيئن حضرت صديق اڪبر معراج مڃيندڙ مومنن ۾ پهريون مڃيندڙ ۽ تصديق ڪندڙ هو، تيئن الله تعاليٰ بہ کيس مومنن جو پهريون امير ۽ حضرت رسول الله صلي الله عليه و آله وسلم جو پهريون گادي نشين ڪيو. تنهن کان سواءِ اصحاب سونهارن جي شان ۾ جيڪي قرآن شريف ۾ ذڪر ٿيل آهي، تنهن مان يار غار هجڻ وارو شان جهڙو صاف ۽ چٽيءَ طرح حضرت صديق اڪبر جو بيان ٿيل آهي، تهڙو ڪنهن بہ اصحابي سڳوري جو بيان صاف طرح قرآن پاڪ ۾

ڪونهي، اهو ئي سبب آهي، جو ننڍا توڙي وڏا، زالون توڙي
مڙس سڀ حضرت صديق اڪبر کي سڀني اصحابن جو بزرگ
سمجهندا هئا. انهيءَ ڪري حضرت رسول الله صلعم کان پوءِ
سڀني ڪمن حضور جن جو گادي نشين ۽ مومنن جو امير ڪري
مڃيو. هي سڀ صداقت ۽ سچائيءَ جو عيوض هو، جو الله تعاليٰ
جي درگاه مان دنيا ۾ به حضرت صديق اڪبر کي عطا ٿيو. خير
هيءَ ته وچ ۾ ٻي ڳالهه لکيم: معراج جو ذڪر هن طرح آهي ته
سڀني اولوالعزم نبين ۽ رسولن جي حياتيءَ ۾ ڪي نه ڪي خاص
واقعا اهڙا ٿي گذريا آهن، جي بنسبت ٻين واقعن جي وڌيڪ
ڌيان ڇڪائڻ جهڙا هوندا آهن. جهڙيءَ طرح الله تعاليٰ ڪنهن
نبيءَ کي لوهه جي نرم ڪرڻ جي طاقت بخشي، جنهن سان
ملڪ کي ڏاڍو فائدو ٿيو ۽ لوهه جي اوزارن ڏهن ۾ پوءِ ترقي ٿي؛
ڪنهن کي طورسينا جبل تي گهرايو ويو ۽ پاڻ سان ڳالهائڻ جو
الله تعاليٰ ان کي شرف ڏنو: ڪنهن کي ڪنن ڪوڙهين ڇڏائڻ
۽ هڪ ٻن مئن جيارڻ جو شان ڏنو ويو. اهڙيءَ طرح حضرت
رسول الله خاتم الانبياء سيد المرسلين محمد مصطفيٰ صلي الله عليه
وآله وسلم کي الله تعاليٰ سڀني نبين ۽ پيغمبرن کان اعليٰ ۽ اوچو
شان بخشيو. ملڪوت السماوات والارض يعني پنهنجي قدرتي
ڪارخانن جو سير ڪرايو ۽ جنسي اکين سان قدرتي ڪارخانا
ڏيکاريا. اهو ئي سبب آهي جو حضرت رسول الله صلي الله عليه وآله،
وسلم فطرت الله (قانون قدرت) جي پوري پوري ترجماني ڪئي
آهي ۽ هر هڪ ڳالهه کي پنهنجي مشاهدي ۽ تجربي موجب صاف
بيان فرمايو آهي، ۽ انهن ڳالهين کي، جي بالفعل انسان جي هنن
ظاهري اکين کان پوشيدهيون آهن، ٻين نبين ۽ رسولن کان وڌيڪ
واضع ۽ چٽو ڪري ٻڌايو آهي، جنهن کي علم الغيب چوندا آهن. حضرت
رسول الله صلعم کي معراج جي وسيلي الله تعاليٰ قدرت جي ڪارخانن

جو مشاهدو ڇو ڪرايو؟ ۽ اڳين نبين کي اهو رتبو ڇو نہ بخشيو، تنهن جو سبب پڌرو هي آهي تہ الله تعاليٰ عالم الغيب آهي. ماضي، حال ۽ مستقبل سڀ ڪيس ٿي نيڪ روشن آهي. الله تعاليٰ جڏهن انسانن جي ڏاڏي، ابوالبشر حضرت آدم عليہ السلام کي پنهنجو خليفو ۽ ملائڪن کي پنهنجي ارادي جو اطلاع ڏنو، تہ ملائڪ چوڻ لڳا تہ ”اي اسان جا مولا! تون انسانن کي ڇو ٿو خلقين؟ اسين تنهنجي عبادت ڪريون پيا“. الله تعاليٰ فرمايو: ”اي ملائڪو! اوهان کي ڪجهہ بہ معلوم نہ آهي، جيڪي مون کي معلوم آهي؛ آءٌ سڀ ڪجهہ ڄاڻان ٿو.“ اهڙيءَ طرح الله تعاليٰ حضرت رسول ڪريم صلي الله عليہ وآلہ وسلم کي معراج نصيب ڪيو؛ هن ڪري تہ ڪيس سو سڀ معلوم هو، جو انسان کي انهيءَ وقت معلوم نہ هو. يعني ڪيس خبر هئي تہ جلد ئي اهو زمانو ۽ وقت اچڻ وارو آهي، جو ماڻهو نيچر (قانون قدرت) تي هلڻ جي ڪوشش ڪندا ۽ مذهبن کي قانون قدرت (نيچر) سان پيٽيندا ۽ هر هڪ ڳالهہ سائنس جي اصول موجب تجربي ۽ مشاهدي سان ثابت ڪندا ۽ ان موجب مڃيندا. انهيءَ ڪري هي جو پوئين زماني ۾ خاتم الانبيا رسول الله پيدا ڪريان ٿو، ۽ هن پاڪ ۽ برگزيدي پيغمبر کان پوءِ، ٻيو ڪوبہ پيغمبر پيدا ٿيڻو ڪونهي، تڏهن مناسب ۽ ضرور آهي تہ اهڙي رسول ۽ نبيءَ کي آهي شيون، جن جي خبر اڳيان نبي ڏيندا ويا، ۽ آهي ڳجهيون ڳالهيون، جي اڳيان نبي ٻڌائيندا ويا، سي ظاهر ظهور ڏيکارجن، تا تہ تجربو ۽ مشاهدو ڪري پاڻ اسلام جا اصول، قدرت جا قانون ۽ غيب جون خبرون اهڙيءَ طرح بيان فرمائين، جو ٻڌندڙ انهن سمجهن تہ انهن بہ ڏٺو، ۽ ڪنهن کي انهن چوڻ جو بہ وجهہ نہ ملي تہ حضرت رسول الله صلعم جيڪي چون ٿا، سو پاڻ ئي ڪون ڏٺو اٿن، تڏهن اسين ڪيئن مڃون؟ اڳين نبين جي وقت ۾ سائنس وغيره علم معقولات جو ايترو زور

شور ڪونه هو، جو ماڻهو اڳين نبين کي اهڙيءَ طرح حجت سان چون؛ انهيءَ ڪري انهن نبين لاءِ معراج جي ذريعي قدرتي ڪارخانن کي اکين سان ڏسڻ جو اهڙو ضرور ڪونه هو. هن آخري زماني ۾ قيامات کي مڃي ئي ڪونه ٿو، سڀڪو مشاهدي جو مشتاق آهي، انهيءَ ڪري ساري جهان جو زبردست فلاسفر، خدائي تعليم يافتو ۽ خدائي تعليم جو ماهر، حضرت پيغمبر عليه الصلوات والسلام، نيچر (قانون قدرت) جو ترجمان ٿي آيو، جنهن لاءِ ضرور هو ته انهن شين کي پنهنجن اکين سان ڏسي اچن. انهيءَ ڪري الله تعاليٰ کين پنهنجي خاص خلوت ۽ حضور ۾ گهرايو ۽ پنهنجا خاص قدرت جا ڪارخانا ڏيکاريا. باقي رهي هيءَ ڳالهه ته ڪيئن ويساه ڪري سگهجي، ته سچ پچ حضرت رسول‌الله صلعم اهي ڪارخانا وڃي ڏٺا؟ سو سندن چوڻ تي اسان کي پورو پورو پروسو آهي، ۽ سندن بيان ڪرڻ مان ئي معلوم ٿئي ٿو ته ڏٺل وائٺل ڳالهين جو بيان ڏئي رهيا آهن. جنهن پاڪ انسان دنيا ۾ ڪنهن انسان تي به ڪوڙ نه هنيو ۽ سدائين سچو رهيو، سو هرگز سمجهه ۾ نٿو اچي ته ڪڏهن به خدا تي ڪوڙ هڻندو. تڏهن اهڙي مقدس شخص جي بيان ۾ شڪ ڪرڻ ناداني آهي. معراج جو مطلب آهي آپ ڏي، جنهن کي آسمان پڻ چوڻ ۾ اچي ٿو، حضرت پاڪ جو مٿي چڙهي وڃڻ. جنهن ۾ ڪيترا تعصبي ۽ نادان شڪ آڻيندا ۽ مشڪل سمجهندا آهن؛ سو انهيءَ ۾ ڪابه مونجهه ۽ مشڪل جهڙي ڳالهه ڪانهي. آهو ئي خدا آهي حضرت پاڪ کي مٿي گهرائڻ وارو، جنهن قادر مطلق حضرت عيسيٰ کي جيئرو ئي جيئرو مٿي گهرائي ورتو (ڏسو متي باب ۲۸ ورس ۷ ۽ مرقس باب ۱۶ ۽ ورس ۱۹)؛ ۽ حضرت الياس کي انساني جسم ۽ شڪل سميت موت جي ذائقي چکائڻ کان سواءِ باهه جي گاڏيءَ تي سوار ڪري جهڙ ۽ واچ جي مدد سان آسمان تي چاڙهيو. آهو ئي خدا آهي حضرت پاڪ کي به پاڻ وٽ گهرائڻ

Marfat.com

وارو، جنهن هن وقت سائنس جي مدد سان برق (بجلي) مان آهي ته قدرت جا ڪرتب ڏيکاريا آهن، جن ڪي ڏسيو حيرت وٺيو ٿي وڃي. جڏهين ته اڄ ڪلهه هئڊروجن گئس جي مدد سان هزارين مڻن جا جهاز به معمولي پتنگ وانگي اڏامن پيا، تڏهن هن وقت جي ماڻهن ڪي معراج جي هجڻ کان انڪار ته پري ٿيو، رکيو شڪ ڪرڻ به خالص ناداني آهي، چو ته حضرت پاڪ کي جو معراج معليٰ نصيب ٿيو هو سو براق جي وسيلي سان يعني پاڻ به اڏيو ڏي فرمايو اٿن ته هڪ شيءِ گهوڙي جي شڪل جهڙي، پر نه جنسي گهوڙي جهڙي، الله تعاليٰ پنهنجي قدرت سان موڪلي، جنهن کي ملائڪن براق سڏيو ٿي، جا پنڌ ۾ بلڪل تکي هئي، وغيره وغيره، تنهن تي سوار ٿي پاڻ روانا ٿيا. هاڻي ويچار جي ڳالهه آهي ته "براق" جي لفظي معنيٰ آهي "آها شيءِ جا برق (بجلي) جي زور تي تکي ۽ تمام تکي هلڻ واري هجي"؛ تڏهن روشن ٿيو ته بيشڪ بجليءَ جي وسيلي سان مٿي وڃي سگهجي ٿو. هاڻ جيڪڏهن براق جو ذڪر ٿيل نه هجي ها، ته به شڪي ماڻهن کي شڪ ڪرڻ جو موقعو هو. هي به خيال ۾ ويهارڻ جهڙي ڳالهه آهي ته حديثن ۾ "برق" جو لفظ آيل آهي نه "مرڪب" ۽ "فرس" وغيره جو. "مرڪب" جي معنيٰ آهي سواريءَ لاءِ وهٽ، ۽ "فرس" جي معنيٰ آهي گهوڙو. هاڻي جيڪڏهن هي معمولي گهوڙو سواريءَ لاءِ آيل هجي ها، ته حديثن ۾ مرڪب يا فرس جو لفظ اچي ها، نه براق جو، ۽ پوءِ البت حيرانيءَ جهڙي ڳالهه به هئي، مگر هتي ته ڳالهه پڌري پئي آهي. "براق" جو اشتقاق آهي "برق" سان، ۽ برق کي سنڌيءَ ۾ وڄ ۽ اردو ۾ بجلي ۽ انگريزيءَ ۾ اليڪٽرسٽي ڪري چوندا آهن، سو اليڪٽرسٽي جي مدد سان جيڪي هنر انسان ڪم ڪيا آهن، پڪ

آهي ته اچا انهيءَ کان به وڌيڪ جيئن زمانو گذرندو ويندو، تيئن حيرت جهڙا ڪم ظاهر ٿيندا رهندا، ۽ هيءَ به پڪ آهي ته اليڪٽرسٽي جو جيڪو خالق آهي، سو انسانن کان وڌيڪ اليڪٽرسٽيءَ مان ڪم وٺي سگهي ٿو. پوءِ حضرت پاڪ انهيءَ براق جي وسيلي سان جيڪڏهن "ملڪوت السماوات والارض" (قدرتي ڪارخانن) جو سير ڪيو، ته ڪهڙو عجب؟ درحقيقت عجب انهن جي حال تي آهي، جي هيڙي روشن زماني ۾ رهي به انڪار ٿا ڪن يا شڪ ٿا آڻين. هي به معلوم هئڻ گهرجي ته حضرت رسول الله صلعم جو شرف ۽ شان ڪو انهيءَ ۾ ڪونهي ته پاڻ آسمان ڏي آڏامي ويا، يا حيرت جهڙي گهوڙي تي چڙهي ويا، يا اڻ معلوم قدرت جي وهٽ تي سوار ٿي ويا؛ نه نه، ائين بلڪل نه آهي. حضرت رسول الله صلعم جو شرف ۽ معراج جو مطلب فقط هن ۾ آهي، جو پاڻ الله تعاليٰ جي قدرت جي ڪارخانن کي وڃي اکين سان ڏسي آيا، جو اڳي ڪنهن به نبي يا رسول کي اهڙو مشاهدو حاصل ڪونه ٿيو هو. اسان جي اعتقاد ۾ بي مطلب معجزن بي نتيجي ڪرامتن جي ڪا عزت ڪانهي؛ عزت آهي انهن ڳالهين جي، جن مان ڪو چڱو نتيجو نڪري. انهيءَ ڪري معراج جي ذڪر مان فقط خدائي قدرتن جو معلوم ٿيڻ ۽ مشاهدي ۽ تجربي جو نتيجو ظاهر ڪرڻو ۽ ڪرڻو آهي، نه حضرت جهڙيءَ ڳالهه ٻڌائڻ جو مطلب؛ انهيءَ صفائيءَ کان پوءِ معراج جو مختصر بيان لکان ٿو.

معراج جو مختصر تذڪرو

نبوت کان پوءِ ڏهين سال رجب مهيني جي ٢٧- تاريخ، حضرت سائين بيبي ام هاني رض جي حويليءَ ۾ خمر سان ستا پيا هئا، ته اوچتو درگاهہ الاهيءَ مان حضرت جبرائيل ۽ حضرت ميڪائيل، جيڪي الله پاڪ جا مقرب ۽ عزت وارا

Marfat.com

ملائڪ، ۽ هڪ ٻيون ملائڪ به ساڻن هون، سي سڀئي گڏجي حضرت سائينءَ کي درگاه الاهي ۾ وٺي وڃڻ ۽ اتي وچي قدرت جي ڪارخانن ڏسڻ لاءِ براق وٺي آيا. الله تعاليٰ جي حڪم موجب ڀهرئين حضرت جبرائيل حضرت سائينءَ کي زمزم جي کوهه تي وٺي وچي ڇاتيءَ کي چاڪ ڏئي سندن قلب (دل) کي زمزم جي پاڻيءَ سان ڌوتو ۽ خدائي نور سان ڀريو، تا ته قدرت جي ڪارخانن ڏسڻ ۽ سمجهڻ، ۽ ڏسي سمجهي پوءِ دل سان هنڊائڻ لاءِ تيار ۽ لائق ٿين، ۽ سندن دل به مضبوط ٿئي، جو خدائي درگاهه جو رعب ۽ جلال ۽ الاهي نور جي تجليءَ ۽ جمال جو تاب سهي سگهي. سائنس جي ويچارين کي هيئن نه سمجهڻ گهرجي ته جن جن آسماني جاين ۾ انسان جي وڃڻ ۽ جيئري رهڻ جو امڪان ئي ڪونه ٿو سمجهڻ ۾ اچي، اتي وڃڻ لاءِ به پاڻ انهيءَ طرح لائق ٿين. اگرچ حضرت جن جو قلب اڳيئي پاڪ ۽ صاف ۽ سڀ ڳالهه لاءِ لائق ۽ تيار هو، پر انهيءَ وقت درگاهه الاهيءَ ۾ حاضر ٿيڻ لاءِ سيدالمرسلين جو اهو گويا هڪڙي قسم جو وضو هو، جيئن عبادت لاءِ وضو ڪبو آهي، پوءِ اگرچ اڳيئي وضو هوندو آهي، ته به زياده پاڪائيءَ ۽ ادب واسطي وري به تازو وضو ڪبو آهي. اهڙيءَ طرح حضرت رسول الله صلعم کي ڀهريائين معراج يعني خدائي درگاه ۾ حاضر ٿيڻ جو اهو وضو ڪرايو ويو، يا هيئن سمجهڻ گهرجي ته جن آسماني سخت سرد ۽ سخت گرم ۽ اهڙين جاين ۾ بشر (انسان) جي وڃڻ ۽ جيئري رهڻ جو امڪان ڪونه ٿو ڇوڻ ۾ اچي، ڇو ته بشري ڪثافتون ۽ مادا اهڙين جاين جي اثر کي سهي ڪين سگهندا آهن، انهيءَ ڪري حضرت سائينءَ کي ملائڪن خدائي حڪم موجب اهڙن مادن ۽ بشري ڪثافتن کان، جي قانون قدرت موجب سڀڪنهن انسان ۾ ڀهريائين پيدا ٿين وقت موجود

هوندبون آهن، آب زمزم سان ڌوئي وڌڪ پاڪ ۽ صاف ڪيو، ۽ پاڻ سونهارا مٿي وجهڻ لاءِ تيار ٿيا، ۽ تنهن کان پوءِ پاڻ براق تي سوار ٿيا. پهرياڻين بيت‌المقدس تائين ويا ۽ آتي سڀني نبين جا امام (اڳواڻ) ٿي نماز پڙهايائون. قرآن پاڪ ۾ انهيءَ بابت هن طرح فرمايل آهي:

سبحان الذي اسرى بعبده ليلا من المسجد الحرام الى المسجد الاقصى الذي باركنا حوله لنريه من آياتنا انه هو السميع البصير.

[پاڪ آهي آها ذات پاڪ (خدا)؛ جنهن سير ڪرايو پنهنجي ٻانهي کي هڪڙيءَ رات ڪعبي شريف کان بيت‌المقدس (يروشلم) تائين، جنهن کي چوڌاري برڪت وارو ڪيو اٿون. اهو سير هن لاءِ ڪرايو ويو ته اسين (پاڻ الله) کيس پنهنجي قدرت جون نشانيون ڏيکاريون. تحقيق اهو الله ئي ٻڌندڙ ۽ ڏسندڙ آهي.]

هن آيت شريف مان به صاف معلوم ٿيو ته معراج جو غرض اهو ئي هو ته کين الله جي قدرت جا ڪارخانا ڏيکارڻ ۾ اچن. ”صحيح بخاري“ ۽ ”صحيح مسلم“ جي صحيح حديثن ۾ ذڪر آهي ته اهو براق اهڙو ته تکو هو، جو پنهنجي نظر جي پڄاڻيءَ تي وک رکيئين ٿي. انهن ئي ڪتابن جي ساڳيءَ روايت ۾ آهي ته جڏهن پاڻ بيت‌المقدس مان نماز پڙهي واندا ٿيا، تڏهن کين حضرت جبرئيل هڪ پيالو شراب جو ۽ هڪ پيالو خالص کير جو پيش ڪيو، پاڻ فرمائين ٿا ته ”مون شراب جي پيالي کي هٿ به ڪونه لاتو ۽ کير جو پيالو وٺي پيتم. پوءِ براق تي سوار ٿي آسمان جي طرف روانو ٿيس. پهرئين آسمان تي حضرت آدم، ٻئي آسمان تي حضرت يحيىٰ ۽ حضرت عيسىٰ، ٽئين آسمان تي حضرت يوسف، چوٿين تي حضرت ادريس، پنجين تي حضرت هارون، ڇهين تي حضرت موسىٰ

ستين تي حضرت ابراهيم علي نبينا و عليهم السلام ڏٺم. تنهن کان پوءِ سدرت المنتهيٰ نالي هڪ جاءِ تي ويس، جتي قدرت جون عجيب عجيب روشنيون هيون — آتي جيڪي سمجهائڻو هوس. سو الله تعاليٰ مون کي سمجهايو. منهنجي دل ۾ جيڪي وجهڻو هوس، سو وڌائين، ۽ مون تي جيڪي ظاهر ڪرڻو هوس، سو ظاهر ڪيائين."

نماز جي پنجن وقتن جو فرض ٿيڻ

"منهنجي اُمت لاءِ پنجاهه وقتن جي نماز فرض ٿي. جڏهن موٽڻ وقت حضرت موسيٰ کي ٻڌايم، تڏهن حضرت موسيٰ عليه السلام چيو ته اوهان جي اُمت کان ايترن وقتن جي نماز پڄي ڪين سگهندي. آءٌ اهي لفظ ٻڌي ڪيترائي دفعا موٽي درگاهه الاهيءَ ۾ آيس ويس ۽ عاجزيءَ سان ڏاڍا عرض ڪيم؛ نيٺ پنجن وقتن جي نماز وڃي باقي رهي." حضرت سائينءَ نماز جي گهٽائيءَ کي ڀيرين ڀيرين خيال ۾ نه آندو، سو هن ڪري، جو پاڻ الله پاڪ جي عبادت لاءِ مشتاق ۽ مشاق هئا، انهيءَ ڪري گهڻي عبادت مقرر ٿيڻ تي پاڻ خوش ٿيا؛ مگر جڏهن حضرت موسيٰ سندن ڌيان اُمت جي عاجزائيءَ ڏي ڇڪايو، تڏهن پاڻ خداوند پاڪ کان معاف ڪرايائون.

ٻين صحيح حديثن ۾ آهي ته پاڻ فرمايو اٿن ته "مون معراج جي رات پنهنجي مولا جو مشاهدو حاصل ڪيو ۽ بهشت دوزخ کي به چڱيءَ طرح ڏٺو — مطلب ته سو سڀڪجهه ڏٺو جو ڏسڻ جوڳو هو."

جن انسانن کي الله پاڪ روشن دل ۽ روشن دماغ بخشيو هو ۽ بخشيو آهي، تن حضرت پاڪ جي معراج ۾ نه ڪنهن قسم جو شڪ آندو ۽ نه آڻيندا. باقي جيڪي اهڙن اعليٰ رتبن جي ڏسڻ ۽ سمجهڻ کان قاصر ۽ محروم هئا يا

هوندا، سي جيڪڏهن شڪ آڻيندا ته ڪو فڪر ڪونهي. سچ سچي جهان کي سوجهرو رسائي ٿو، مگر چوڙو جيڪڏهن محروم رهيو ته سچ جو ڪهڙو قصور؟ جڏهن معراج جي ڳالهه مشهور ٿي، تڏهن ڪيترا ماڻهو انڪار ڪرڻ لڳا ۽ چوڻ لڳا ته ائين ڪيئن هوندو؟ ڪي وري تاڙيون وڄائڻ لڳا، ڪي وري حيرانيءَ کان مٿي کي هٿ ڏيئي ويٺا. انهن مان مطعم بن عدي حضرت پاڪ کي خطاب ڪري چوڻ لڳو ته "اڄا اڳيون ڳالهيون تنهنجون ڪلي ميچجن، پر هيءَ ڳالهه جا ڪئي اٿئي، سا ته تمام ڪُري ڳالهه آهي. آءٌ دل سان چوان ٿو ته تون ڪوڙ ٿو ڳالهائين، اسين آٺن کي اڙيون هڻي سانا ٽيو ٿا پهچون، تڏهن مس مس هڪڙي مهيني ۾ بيت المقدس تائين پهچون ٿا، ۽ تون چئين ٿو ته هڪ رات ۾ اهو ملڪ سڄو ڏسي آيو آهيان. مون کي قسم آهي لات ۽ عزيٰ* جو ته آءٌ توکي ڪڏهن به سچو نٿو سمجهان، ۽ ڪڏهين به ائين ڪين ٿيو هوندو، جيئن تون چئين ٿو." اتي حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالي عنه اچي نڪتو ۽ هڪل ڪري چيائينس ته "اي مطعم، مات ڪرا جيڪي چئين ٿو، سو بيهودو ٿو چئين، چا حضرت رسول الله صلعم جهڙي پاڪ ۽ برگزيدي انسان کي ڪوڙو ٿو چئين؟ قسم خدا جو آءٌ گواهي ٿو ڏيان ته حضرت رسول الله صلعم جيڪي فرمائين ٿا، سو سڀ سچ ٿا فرمائين." ٻيءَ روايت ۾ آهي ته ڪيترا ئي ڪافر معراج جي خبر ٻڌي حضرت ابوبڪر صديق رض وٽ ڊوڙي ويا ۽ وڃي چيائونس ته "پنهنجي دوست جي هيءَ خبر ڪا ٻڌي اٿئي؟ چوي ٿو ته رات آءٌ بيت المقدس ڏسي آيو آهيان!" حضرت ابوبڪر صديق پڇيو ته "چا سچ پچ

---

* لات ۽ عزيٰ ڪافرن جي پوڄا جا بت هئا، جن کي هو خدا وانگي پوڄيندا هئا.

حضرت رسول الله صلعم ڀاڻ ائين فرمائين ٿا؟" هنن چيو ته "هائو هائو!" حضرت ابوبکر صديق رض فرمايو ته "جيڪڏهن حضرت رسول الله صلعم ڀاڻ ائين فرمائين ٿا، ته بلڪل سچ آهي ۽ يقيناً سچ فرمائين ٿا." هنن چيو ته "هان، تون اهڙيءَ ڳالهه کي سچ ڄاڻين ٿو؟" حضرت صديق رض فرمايو ته "هائو، هائو! بلڪ انهيءَ کان به جيڪڏهن وڌيڪ ڳالهه هجي، ته به آءٌ حضرت رسول الله صلعم کي سچو چوندس. هو سدا سچا، صادق ۽ امين آهن. جڏهن ته الله وٽان روز روز، هر هر وقت جيڪو پيغام ۽ ڪلام اچي ٿو، سو به امين ميجون ٿا، تڏهن هيءَ ڳالهه معراج جي ڪهڙي ڳري آهي؟" اتي مطعم چيو: يا محمد! ڀلا اسان کي بيت المقدس جو بيان ٻڌاءِ." حضرت سائينءَ جن هڪ هڪ دروازي جو بيان ٻڌائڻ لڳا، حضرت صديق اڪبر رض بي اختيار چوڻ لڳو:

"صدقت اشهد انک رسول الله"

["سچ ٿا فرمايو، آءٌ گواهي ٿو ڏيان ته بيشڪ توهين رسول خدا جا آهيو."]

(اللهم صل علي محمد صاحب التاج والمعراج و علي آله و اصحابه و بارک وسلم.)

هجرت يعني لڏي وڃڻ جا سبب

عربستان ۾ حضرت ابراهيم ۽ اسماعيل جي مبارک وقت کان وٺي، ڪعبة الله جي حج جو دستور هلندڙ هو. آسپاس جا ماڻهو اچي ڪٺ ٿيندا هئا. حضرت پاڪ جن جڏهن پنهنجي قوم کي سمجهائي مايوس ٿيا، تڏهن حج جي ميلي کي غنيمت سمجهيائون ۽ اونداهيءَ رات ۾ مڪي کان ٻه ٽي ميل ٻاهر نڪري ويا ته عقبه نالي هڪ جاءِ ۾ ڪن ماڻهن کي ڳالهيون ڪندو ٻڌائون. هنن جي ڳالهائڻ تي حضرت جن سري آنهن وٽ ويا. ڏٺائون ته ڇهه ڄڻا آهن،

جي يثرب (مديني) کان آيل هئا. حضرت پاڪ انهن جي مرحبا (آجيان) ڪئي. ڪين الله تعاليٰ جي بزرگيءَ ۽ وڏائيءَ جو بيان ٻڌايو ۽ خدا جي محبت ۾ انهن کي تازو ڪيو. ٻتن کان انهن کي نفرت ڏيارئون، نيڪيءَ ۽ پاڪيزگيءَ جي تعليم ڏني، گناهن ۽ بڇڙن ڪمن کان روڪيائون. اهي ماڻهو اگرچ بت پرست هئا، مگر حضرت رسول ڪريم عليه الصلوات و آله والسلام جي سچي تعليم ۽ پاڪ تلقين اهڙو ته اثر انهن جي دلين تي ڪيو، جو هو ويچارا پنهنجي حالت کي ياد ڪري ڏاڍا غمگين ٿيا؛ حضرت جون سڀ ڳالهيون ڪين دل سان لڳي آيون؛ هنن به پنهنجي شهر جي يهودين کان ٻڌو هو ته هڪ پاڪ ۽ بزرگ نبي جلدئي پيدا ٿيڻ وارو آهي، سو هنن کي به اهو به خيال دل ۾ چڙهي ويو. اها ڳالهه ياد ڪري اٿي جو اٿي هنن ايمان آندو ۽ حضرت رسول الله صلعم جا خادم ۽ اسلام جا مبلغ ٿي مديني موٽيا ۽ اتي وڃي سڀني کي هيءَ خوشخبري ٻڌايائون ته آهو نبي، جنهن جو جهان کي انتظار هو، سو دنيا ۾ اچي چڪو آهي. اسين پنهنجن ڪنن سان سندس پاڪ ڪلام ٻڌي آيا آهيون، سندس ٻول ۽ قول سراسر حڪمت ۽ الاهي اسرار آهن؛ هن اسان کي اسان جي مولا حقيءَ ۽ قيوم سان ملائي ڇڏيو، اسان جي لنوءَن اسان جي رب سان لائي ڇڏيائين؛ هينئر حياتي ۽ موت اسان جي نظر ۾ برابر آهن."

بعيت عقبه اوليٰ

اهي ڇهه مرد، جي حضور رسول الله صلعم ولسان فيضياب ٿي ويا، تن جي مديني وڃڻ ڪري گهر گهر ۾ حضرت پاڪ جو ذڪر ۽ ڳالهه ٻولهه هلڻ لڳي ۽ اسلام جو عطر هر هند سرهاڻ ۽ سڳنڌ ڦهلائڻ لڳو. ماڻهن جي دلين ۾ خدا جي قدرت سان (نه ڪنهن جي زور يا زبردستيءَ سان) اسلام

جو اثر وڌڻ لڳو. نبوت جي ٻارهين سال يثرب (مديني) جا رهاڪو ٻارهن ڄڻا مڪي ۾ آيا، جن مان پنج ساڳيا اڳيان ۽ ست ٻيا نوان هئا، جي ست ئي حضرت پاڪ جي خدمت ۾ حاضر ٿي ايمان جي شرف سان مشرف ۽ اسلام جي نور سان منوّر ٿيا. انهن سعادتمند نيڪ مردن، جن شرطن تي حضرت رسول الله عليه الصلوات والسلام جي هٿ مبارڪ تي بيعت (ميجوتي) ڪئي هئي، سي هيٺيان شرط آهن:

بعيت جا شرط

١- اسين فقط هڪ الله کي ميجون ٿا ۽ ميجينداسين، ۽ فقط سندس ئي پوڄا ۽ عبادت ڪنداسين، ڪنهن کي به خدا سان شريڪ نه بڻائينداسين.

٢- اسين چوري ۽ زنا نه ڪنداسين.

٣- جيئن عربن ۾ دستور ٿي ويو آهي ته ڇوڪريون ڏيون ڪڍي ۾ پوري ڇڏين ٿا، تيئن هرگز اسين نه ڪنداسين.

٤- اسين ڪنهن تي به ڪوڙي تهمت نه ڌرينداسين ۽ نه ڪنهن تي چغلي هڻنداسين.

٥- اسين چڱن ڪمن ۾ هر طرح رسول الله جي تابعداري ڪنداسين.

جڏهن اهي انسان مديني ڏي موٽڻ لڳا ته حضرت پاڪ مصعب بن عمير کي انهن جي تعليم وغيره لاءِ ساڻن گڏ ڏنو. اهو مصعب عمير ڪو سادو سودو ماڻهو نه هو، بلڪ عرب جي هڪ وڏي امير گهراڻي جو اميرزادو هو. هميشه جڏهن گهوڙي تي چڙهي گهمڻ ويندو هو، ته اڳيان پويان ٻانها حاضريءَ ۾ هلندا هوئس، ۽ گهٽ ۾ گهٽ ٻن سون رپين جي پوشاڪ پهريندو هو، مگر اسلام قبول ڪرڻ کان پوءِ اهي نفساني حال خيال سڀ ڇڏي ڏنائين، هڪ درويش صفت اميرزادو ٿي پيو، اسلام جي پوشاڪ

جو مٽ ڪنهن به ٻيءَ پوشاڪ کي نه سمجهائون. جڏهن مديني شريف ۾ اسلام جو معلم ۽ مبلغ ٿي ويو ۽ مديني ۾ دين جي منادي ۽ اسلام جي خوبين بابت وعظ ڪندو وتندو هو، ته سندس ڪلهن تي هڪ سادي گودڙيءَ جو ٽڪر پيل هوندو هو، جنهن کي اڳيان جي پاسي کان ڪنڊڙن سان اٽڪائي ڇڏيندو هو. سبحان الله! اهڙي درويش صفت امير ۽ اسلام جي سچي عاشق جي وعظ سان ڪترا ئي ڪافر مسلمان ٿي پيا، ۽ دين حق ۾ فوجن جون فوجون داخل ٿيڻ لڳيون. مسلمانن جي جماعت ننڍڙيءَ مان ڦري هڪ وڏي جماعت ٿي پئي.

بيعت عقبه ثانيه

مصعب مديني شريف ۾ اسعد بن زراره جي گهر وڃي لٿو هو ۽ هنلس سهٽيءَ تعليم سبهان ڪيس مديني وارا "استاد" ڪري سڏيندا هئا. هڪڙي ڏينهن مصعب ۽ اسعد ۽ ٻيا به ٻئي مسلمان بيرمرق تي گڏ ٿيا هئا ۽ ويٺي ويچار ڪيائون ته ڪهڙيءَ طرح بني عبدالاشهل ۽ بني ظفر جي قبيلن ۾ اسلام جو آواز پهچائجي؟ سعد بن معاذ ۽ اُسيد بن حضير انهن قبيلن جا سردار ۽ رئيس هئا، تن کي به خبر پئجي وئي ته مسلمان هن ويچار ۾ آهن، سو سعد اُسيد کي چيو ته "اوهين ڪهڙيءَ غفلت ۾ آهيو، ڏسو ته هي ٻئي، يعني مصعب ۽ اسعد، اسان جي گهرن ۾ اچي اسان جي بيوقوفن کي برغلائن ٿا، اوهين وڃي هنن کي ها ها ڪريو، چئون ته اڳتي اسان جي پاڙن ۽ محلن ۾ نه اچو، آءٌ خود هوند انهن چوان، پر ڇا ڪريان جو اسعد منهنجو ماسات ٿي پيو آهي." اُسيد، سعد جي چوڻ تي، پنهنجا هٿيار ڪٽي ڏانهن روانو ٿيو. اُسيد کي جو پريان ايندو ڏٺائون، سو اسعد مصعب کي چيو ته "اجهو قبيلي جو سردار اچي پيو، خدا ڪري شل اهو هڪڙوئي تنهنجي

Marfat.com

نصيحت قبول ڪري وڃي، ته بس.“ مصعب چيو ته ”هو جيڪڏهن اچي ويٺو، ته آءٌ ضرور سائس ڳالهه ڇوريندس.“ انتري ۾ اسيد به اچي پهتو ۽ اچڻ شرط ٻنهي ڄڻن گارين ڏيڻ لڳو ۽ چوڻ لڳو ته ”اوهين اسانجن نادانن ۽ بيوقوفن کي گمراه ڪرڻ آيا آهيو؟“

مصعب جي وعظ سان سعد جو ايمان قبول ڪرڻ

مصعب چيو: ”جناب، جيڪڏهن اوهين آرام سان ويهي اسان جون ڳالهيون ٻڌو ته تمام چڱو، پوءِ پسند اچن ته واه، نه ته مرضيءَ جا مالڪ آهيو. اسيد چيو: ”چڱو ڀلا چئو، ڇا ٿو چئون؟“ مصعب ويهي چڱيءَ طرح اسلام جي حقيقت سمجهايس ته اسلام ڪو بڇڙي ڳالهه ڪانه ٿو ڏسي، نڪو گمراه ٿو ڪري، اسلام جا اصول هي هي آهن؛ وري قرآن شريف به پڙهي ٻڌايائينس. اسيد ماٺ ڪري سڀ ڪجهه پئي ٻڌو. آخر اوچتو ئي اوچتو چوڻ لڳو ته ”ڀلا هي ته ٻڌاءِ ته جيڪڏهن ڪو ماڻهو اوهان جي دين ۾ داخل ٿئي ته پهرين اوهان کي انهيءَ سان ڇا ڇا ڪرڻو ٿو پوي؟“ مصعب چيو ته ”هن کي وهنجاري سهنجاري، پاڪ ۽ صاف ڪپڙا ڍڪائي، ڪلمو پاڪ ۽ ٻه رڪعتون نفل نماز پڙهائيندا آهيون.“ مصعب جو ائين چوڻ ۽ اسيد جو ٽپ ڏيئي اٿڻ؛ اٿڻ شرط پاڪ ۽ صاف ڪپڙا ڍڪي ڪلمو پاڪ ۽ ٻه رڪعتون نماز مصعب جي سمجهائڻ موجب پڙهي، اسلام ۾ داخل ٿيو. سڀني الله پاڪ جا شڪرانا ڪيا. اتي اسيد چيو ته منهنجو ٻيو سنگتي به آهي؛ جيڪڏهن اهو به اسلام قبول ڪري ته تمام چڱو، اجهو آءٌ وڃي ڪنهن به طرح انهيءَ کي موڪليان ٿو. اسيد روانو ٿيو. سعد بن معاذ پريان ئي ڏسي چيو ته ”اسيد جو اهڙو چهرو ئي ڪونهي، جو وڃڻ مهل هوس.“ جڏهين

آسيد آيو ۽ اچي ويٺو تہ سعد پڇيو: "ڪيئن؟ ڪھڙو حال آهي؟ ڪر خبرا" آسيد چيو تہ "مون هنن کي خوب سمجھايو آهي، آئيندي هو اسان ۽ اوهان جي مرضيءَ جي برخلاف ڪجھہ نہ ڪندا." مگر ٻي هڪڙي ڳالھہ ٻڌايائينس، جو ٻڌڻ سعد آسيد سان گڏجي ويو، ۽ ڏٺائين تہ مصعب ۽ اسعد ٻئي موج ۾ ويٺا آهن؛ ۽ اها ڳالھہ، جا آسيد ٻڌائي هيس سا آهي ئي ڪانہ. اتي تاڙي ويو تہ خوامخواه هنن جي ڳالھين ٻڌڻ لاءِ مون کي هتي آندو اٿس. غصي ۾ اچي انهن کي گاريون ڏيڻ لڳو ۽ اسعد کي چيائين تہ "جيڪڏهن تو ۽ منھنجي وچ ۾ مائٽي ۽ عزازت نہ هجي ها تہ تون ڪير، ۽ تنھنجي مجال ڇا، جو اسان جي محلي ۾ پير رکي سگھين ها." اتي آسيد مصعب کي چيو: "هي وڏو سردار آهي، ٻنھنجي فضيلت ۽ مٺيءَ زبان سان جيڪڏهن هن کي سمجھائي وڏئي تہ پوءِ مديني ۾ اسلام جو مخالف ۽ اهل اسلام جو دشمن ڪو ڪونہ ٿي سگھندو." اتي مصعب سعد کي چيو: "سائين، مهرباني ڪري ٿورو آرام سان ويھو ۽ ٿڌا ٿي اسان جون ڳالھيون ٻڌو. جيڪڏهن اوهان کي نہ وڻن تہ پوءِ بيشڪ اوهين اسان جا مخالف ٿيو. اسان ٿي ڪاوڙيون چنديو؛ ۽ جيڪڏهن پسند اچن تہ قبول ڪجو، نہ تہ مرضيءَ جا مالڪ آهيو." سعد مصعب جي اها گفتگو واجبي سمجھي، هٿيار زمين تي رکي ويھي رهيو. مصعب اسلام جي حقيقت ۽ اصول معقول بيان ڪيا ۽ چڱيءَ طرح اسلام جا متا ۽ مقصد ٻڌايا ۽ ذهن نشين ڪيا. وري قرآن شريف مان بہ نهايت سوز مان ڪجھہ پڙهي ٻڌايو. بس ڇا چئجي! سعد جي ڪاوڙ تہ ڪافور ٿي وئي، پر دل ۾ هڪ عجيب قسم جي نرمي ۽ ايمان جو نور پيدا ٿي ويس، اڪين آڏو اسلام پاڪ جي سھڻي ۽ من موهڻي تصوير بيھي ويس، سعد بہ ساڳيو سوال ڪيو، جيڪو آسيد ڪيو هو تہ "پھرين پھرين اوهين اسلام ۾

داخل ٿيندڙ سان ڇا ڪندا آهيو؟" مصعب سمجهايس. سعد به آني جو آتي وهنجي سهنجي، ڪپڙا صاف ڪري، ڪلمو پاڪ ڏاڍيءَ حب ۽ شوق سان پڙهي، نفل جون ٻه رڪعتون ادا ڪري، اسلام ۾ داخل ٿيو، ۽ پنهنجا هٿيار کڻي پنهنجي مجلس ۾ موٽي آيو، ۽ ايندي ئي پنهنجي قبيلي وارن کي سڏي چيائين ته "اي بني عبدالاشهل! اوهين مون کي ڇا سمجهندا آهيو؟" سڀني چيو ته "تون اسان جو سردار، مکي ۽ پريو مڙس آهين، ۽ تون هميشه اسان جي چڱائيءَ جي ڪوشش ڪندو آهين." سعد چيو ته ٻڌو! مڙس هجي توڙي زال، آءٌ سڀني سان ڳالهائڻ تيسين حرام سمجهندس، جيسين الله ۽ الله جي رسول تي ايمان نه آڻيندا."

سڄو ئي قبيلو هڪ ئي ڏينهن ۾ مسلمان ٿيو

سعد بن معاذ، جو ڏاڍو سياڻو ۽ فياض سردار هو، تنهن جو ائين چيو، سو ماڻهن جي دلين ۾ چڀي ويو. انهيءَ ڏينهن سانجهيءَ تائين مرد ۽ عورتون سڀ اسلام ۾ داخل ٿي ويا؛ نڪو اهڙو مڙس ئي بچيو ۽ نه زال، جنهن اسلام جو انڪار ڪيو هجي. سبحان الله! مبارڪ آهن خدا جا آهي برگزيدا بندا، جي همت جهلي، سر جو سانگو لاهي، خدا جي حڪمن کي اهڙيءَ طرح خدا جي مخلوق جي ڪنن تائين پهچائين ٿا ۽ پنهنجي سچائيءَ ۽ صداقت موجب آن ۾ ڪامياب ٿين ٿا؛ بيشڪ انهن کان الله ۽ الله جو رسول به تمام راضي ٿين ٿا. خدا جي مخلوق ۾ به اهڙن بزرگن جي نيڪنامي ڪري ٿي؛ تنهن ڪان سواء ماڻهن تي به سندين شڪرگذاري واجب بلڪ فرض ٿئي ٿي. رضي الله تعاليٰ عنهم اجمعين. حضرت مصعب رضي الله تعاليٰ عنه جي اهڙيءَ اثر واريءَ تعليم ۽ اهڙن وڏن قبيلن ۽ پاڙن جي مسلمان ٿيڻ ڪان پوءِ، مديني جي سڀني قبيلن ۾ اسلام جو ڇهچٽو ٿيڻ لڳو. نبوت جي تيرهين سال حج جي موقعي تي، حضرت مصعب، جو مڪي

شريف آيو، ته سائس ۽مهتر مرد ۽ عورتون حضرت پاڪ جي زيارت جي شوق ۽ شرب جي قافلي سان شامل ٿي، مڪي شريف ۾ آيا، پر نه فقط اهي مسلمان ٿيا ها، بلڪ ٻين گهڻن ٿي اسلام قبول ڪيو هو. انهن کي مديني جي مسلمانن خاص هن مطلب تي موڪليو هو ته وفد طرح حضرت پاڪ جي خدمت شريف ۾ وڃي حاضر ٿي، کين مديني شريف ۾ تشريف فرما ٿيڻ لاءِ عرض ڪن. جڏهن اهو قافلو مڪي مبارڪ ۾ پهتو، تڏهن حضرت رسول ڪريم محبوب مرسل عليه الصلوات والسلام جي زيارت جا مشتاق، مدني مسلمان پڪدم حضرت با برڪت جي خدمت ۾ حاضر ٿي، شرف زيارت سان مشرف ٿيا، ۽ حضرت رسول الله عليه الصلوات والسلام جي مبارڪ هٿن تي بعيت ڪري، ادب ۽ حب سان عرض ڪياؤن ته "يا رسول الله (صلي الله عليه وسلم)، جيڪڏهن حضور جن پاڻ پنهنجي سائين سميت اسان جي شهر مديني ۾ تشريف آڻين ۽ اسان جي غريبخانن کي پنهنجي پاڪ قدمن سان مشرف ڪن، ته اسين حضور جن جي خدمت گذاريءَ ۽ تابعداريءَ ۾ انشاءالله تعاليٰ ذرو قصور نه ڪنداسين. جيڪڏهن پس پشت ڪو دشمن مديني تي چڙهائي ڪندو، ته اسين انهيءَ کي دفع ڪرڻ ۽ هٽائڻ لاءِ پڌل آهيون، ۽ اوهان جي نظرداري اهڙي ڪنداسين جهڙي پنهنجي مال ۽ اولاد جي."

حضرت رسول الله صلعم جا ٻارهن نقيب يعني حواري

پاڻ انهن نيڪ نيت خدا پرست ايماندارن مان ٻارهن ڄڻن کي پنهنجن پنهنجن قبيلن ۾ اسلام جي حڪم احڪام پڌائڻ، هدايت ۽ رهبري ڪرڻ لاءِ چونڊي ۽ مقرر فرمايو ۽ انهن جو نالو "نقيب" رکيو. جهڙيءَ طرح حضرت موسيٰ (علي نبينا و عليه السلام) پنهنجي امت مان ٻارهن ڄڻا آڳاڙيا هئا ۽

Marfat.com

جهڙيءَ طرح حضرت عيسيٰ (عليٰ نبينا و عليه السلام) پنهنجن امتين مان ٻارهن حواري انصار دين (دين جا مددگار) مقرر ڪيا هئا، تهڙيءَ طرح حضور جن عليه الصلوات والسلام به ٻارهن نقيب مقرر فرمايا. جن ٻارهن اصحابن کي حضرت رسول الله صلعم اسلام جي اشاعت لاءِ مقرر ڪيو هو، تن جا نالا مبارڪ هي آهن: خزرج جي قبيلي مان نوَ (٩) ڄڻا: (١) سعد بن زراره، (٢) رافع بن مالڪ، (٣) عباده بن صامت، (٤) سعد بن ربيع، (٥) ثعلبه بن ڪعب، (٦) عبدالله بن رواحه، (٧) براء بن معرور، (٨) عبدالله عمرو بن حزام، (٩) سعد بن عباده؛ قبيلي اوس جا ٽي ڄڻا: (١) اسيد بن حضير، (٢) سعد بن خثيمه، (٣) رفاعه بن المنذر. هيءَ سڄي ڪارروائي اونداهيءَ رات ۾ ٿي گذري هئي، پر تنهن هوندي به مشرڪن ۾ ڪافرن مان هڪ شيطان کي ڪا ڪنڪ پئجي وئي، جو لڪي اچي بيٺو هو ۽ سڄو حال ٻڌي ڏنائين؛ انهيءَ پليد وڃي ٻين شريرن کي ٻڌايو. جنهن ڪري ٻيا ڪافر مدني مسافرن جي پويان ڪاهي پيا؛ پر سڀ نڪري ويا، هڪڙو سعد بن عباده هٿ اچي ويو، جنهن ويچاري بيگناه کي وارن مان جهلي گهلي پٺي ماريائون ۽ ماريندا ماريندا مڪي ۾ وٺي آيس. سعد بن عباده خود جو چوڻ آهي ته "جڏهن ڪافرن مون کي ماريو پئي ته پريان هڪ سهڻو شخص ايندو ڏٺم؛ دل ۾ خيال ڪيم ته هي شخص چڱو ٿو ڀانئجي. جيڪڏهن هن قوم مان ڪنهن شخص کان مون کي فائدو رسڻو آهي ته اهو هي ئي آهي. جڏهن اهو منهنجي ڀرسان آيو، تڏهن نه ڪيائين هم نه ڪيائين تم، نه ڇڏيائين، نه ڇا نه ڪاڇا، اچي شرط منهنجي منهن تي چمات وهائي ڪڍيائين. اتي مون کي پڪ ٿي ته انهن ۾ چڱو ماڻهو اصل ڪونهي." ظالم ابوجهل جا ڪهو، جو مدني ۾ ويو ۽ وڃي عياش بن ربيعه کي (جو سعد بن عباده جو ماٽيتو ڀاءُ هو) چيائين ته "تنهنجي ماءُ

تنهنجي لاءِ زار زار روئي پئي، ڪاڏو ڪاٿي به ڦٽو ڪري ڇڏيو
اٿس، تون هل نه ته هن جو حال ڪوٺهي!" انهيءَ فريب سان
هن ويچاري غريب کي مڪي ۾ ولي آيو، ۽ اچڻ شرط ڪٺي
قيد ڪيائينس. مطلب ته بيعت اوليٰ ۽ بيعت ثانيه جي وچ ۾
جيڪي ڏينهن گذريا، سي رسول الله عليه الصلوات والسلام ۽
سندن سائين تي اهڙا ته سخت گذريا، جو الامان. ڪافرن ظلم
ڪرڻ ۾ حد ڪري ڇڏي. پر قربان وڃان پياري رسول الله صلعم
۽ سندن اصحابن جي صبر ۽ تحمل ۽ توڪل تان، جن به
صبر ۽ توڪل ڪرڻ ۾ حد ڪري ڇڏي. هنن کي
پنهنجي مولا سائين جي مدد ۾ يقين هو. اسلام جهڙي پاڪ ۽
خدائي مذهب جو دنيا ۾ پکڙجڻ، پنهنجي جان ۽ مال کان
وڌيڪ عزيز ۽ پيارو سمجهندا هئا. عقبه ثانيه جي بيعت بعد
مظلوم مسلمانن کي مڪي مان هجرت ڪري (لڏي) وڃڻ جي
حضرت پاڪ اجازت ڏني، جن جي لاءِ مڪي جي شهر ۾ باهه
پئي ٻري. انهن ايماندارن کي پنهنجي مٺن مائٽن جي جدائيءَ
جو ذرو به خيال يا غم ڪونه هو. خيال رکيو هي هون ته
ڪنهن به طرح پنهنجي مولا سائينءَ جو ذڪر ۽ فڪر آزادي
دلجاءِ سان ڪريون. مڪي مان لڏي وڃڻ جي اجازت ته
ملين، پر وڃن ڪيئن؟ حضرت صهيب رومي رضي الله تعاليٰ عنه
جڏهن هجرت ڪري پئي ويو، ته ڪافرن اچي ورايس، ۽ چوڻ
لڳس ته "تون جڏهن نئون نئون مڪي ۾ آيو هئين، ته سڃو
۽ پينڪيو هئين، هينئر هتي دولتمند اچي ٿيو آهين، سو دل ۾
خوش ٿيو آهين ته جيڪي هتان ڪمايو اٿئي سو ڪٺي ويندين؟
هرگز نه." صهيب چيو: "چڱو، جيڪي به منهنجو مال ملڪيت
آهي، سو اوهين کڻو، مگر مونکي ڇڏيو." هنن ڀلمدن به ائين ئي
ڪيو ۽ لکن جو مال ڦري رکيئون؛ مگر آفرين صد آفرين آهي

حضرت صهيب جي همت تي، جنهن انهيءَ زينة الدنيا يعني مال اسباب جي ڪجهه به پرواهه نه ڪئي ۽ سڀڪجهه دشمنن کي ڏيئي مديني شريف هليو ويو. حضرت جن جڏهن اها ڳالهه ٻڌي، تڏهن فرمايائون ته "صهيب انهيءَ واپار ۾ چڱو نفعو ڪمايو."

اهڙيءَ طرح بيبي ام سلمه کان روايت آهي ته "منهنجو گهر وارو ابو سلمه. جڏهن لڏڻ لڳو، تڏهن مونکي اٺ تي چاڙهيائين ۽ منهنجو پٽڙو سلمه منهنجي هنج ۾ ڏنائين. جڏهن روانا ٿياسين، تڏهن بنو مغيره جو قبيلي وارن ابو سلمه کي اچي ورايو ۽ چيائون ته تون وڃ ته ڀلي وڃ، مگر اسان جي نياڻي وٺي نه وڃ. اتي وري بنو عبدالاسد جي قبيلي وارا به اچي سهڙيا، انهن به ابو سلمه کي چيو ته تون وڃي سگهين ٿو، مگر هي ڇوڪرو اسانجي قبيلي جو ڇوڪرو، سو وٺي وڃي نٿو سگهين. ائين چئي، اٺ جي مهار ڇڪي اٺ کي ويهاري زبردستيءَ سان ڇوڪرو بنو عبدالاسد وارا ڦري ويا ۽ مونکي بنو مغيره وارا وٺي هليا ويا.

ويچاري ابو سلمه، دين حق جو خيال ڪري، ٻارن ٻچن جي ڪجهه به پرواه ڪانه ڪئي، ۽ هجرت ڪري هليو ويو. ويچاري ام سلمه روز روز اتي ايندي هئي جتان ظالمن کيس پنهنجي خاوند ۽ ٻچي کان جدا ڪيو هو ۽ ڪيترو ئي وقت اتي ويهي روئي رڙي هلي ويندي هئي. سڄو سال انهيءَ حال تي لنگهي ويس، آخر سندس سوٽ کي مٿس ڪهل ۽ قياس آيو، جنهن ٻنهي قبيلي وارن کي چئي ام سلمه کي پنهنجي مڙس وٽ وڃڻ جي موڪل وٺي ڏني، پٽڙو به حوالي ڪرايائينس. اهڙي طرح سڀڪنهن هجرت ڪندڙ ۽ لڏي ويندڙ اصحابيءَ کي سخت مشڪلاتون ۽ تڪليفون پيش آيون، جن کي هو صبر ۽ شڪر سان پوکي وڃي پار پيا.

هجرت

جڏهن حضرت جن جا اصحابي ٻ- ٻ، ٽي- ٽي ٿي مديني هليا ويا، ۽ باقي وڃي وڏا اصحاب هڪ حضرت ابوبڪر صديق ۽ ٻيو حضرت علي اهي ٻه رهيا، تڏهن ڪافرن کي اچي هي فڪر ٿيو ته انهن نه ٿئي جو محمد (صلي الله عليه و آله وسلم) نڪري وڃي؛ نه ته هيءَ چڱو وجهه آهي جو سندس ساٿي ڪيس ڇڏي ويا آهن، باقي ٻه ۽ ڪي ٿورا وڃي رهيا آهن، بهتر آهي ته ڪيس قتل ڪري وجهجي.

دارالندوه نالي هڪڙيءَ جاء ۾ حضرت جن جي قتل لاءِ ڪافرن جو ميڙ ۽ صلاح مصلحت

انهيءَ خيال پوري ڪرڻ لاءِ دارالندوه نالي هڪڙي جاء ۾ قريشن جا وڏا وڏا سردار ۽ مشهور مشهور قبيلن جـا رئيس جملي چوڏهن ڄڻا اچي گڏ ٿيا ۽ صلاحون ڪرڻ لڳا - جن بابت الله تعاليٰ، حضرت رسول الله صلعم کي هيءَ آيت موڪلي، خبردار ڪيو:

> إنهم يكيدون كيدا و اكيد كيدا فمهل الكافرين امهلهم رويدا .
>
> [بيشڪ اهي ڪافر صلاحون ڪن ٿا. آءٌ (يعني الله تعاليٰ) به تدبير ڪريان ٿو؛ پوءِ اي نبي ڪرم اوهين انهن ڪافرن کي نرميءَ سان ڪجهه وقت ڇڏي ڏيو.]

الله تعاليٰ جي انهيءَ حڪم موجب انهن ڪافرن جي عاقبت جهڪا ٿي، سا جهان ٿي ڏٺي ته انهن چوڏهن سردارن مان سڄا ٻارهن سردار هڪڙي ٿي ڏينهن بـدر جي جنگ ۾ قتل ٿيا ۽ باقي جهڪي ٿي بچيا يعني ابو سفيان بن حرب ۽ جبير بن معطم ۽ حڪيم بن حزام، سي آخـر مسلمان ٿـي رسول الله جـا خادم ٿيا. سـو انهيءَ دارالندوه ۾ چوڏهن سردار

Marfat.com

ڳڏ ٿي رٿون رٿڻ لڳا. انهن ۾ پندرهون ڄڻو هڪ پوڙهو شيطان هو، جنهن نجد جو وڻل سڏايو ٿي. انهن مان هڪڙي چيو ته ”محمد (عليه الصلوات والسلام) کي طوق ۽ زنجير گردن ۾ وجهي ڪنهن جاءِ ۾ قيد ڪري، انهيءَ جاءِ جو دروازو مٿيءَ سان لنبي ڇڏجي، جنهنڪري پاڻيهي رڙهون ڪري ڪري مري ويندو، جهڙو زهير ۽ نابغ شاعرن سان ڪيو ويو هو.“ اتي نجدي شيطان چوڻ لڳو ته ”اها صلاح پوري نه آهي؛ امڪان آهي ته قيد ڪرڻ واري ڳالهه ظاهر ٿي پوي ۽ ڪي مسلمان ڳڏجي هن کي ڪڍي وڃن، ته پوءِ مرڻ کان ته بچي ويندو.“ اتي ٻئي چيو ته ”هڪڙي ڇرڪي اٺ تي چاڙهي ڇڏي هڪلي ڇڏيونس ته اٺ ڪٿي وڃيس، پوءِ مري توڙي بچي، اسان وٽان ته نڪري.“ نجديءَ پوڙهي چيو ته ”اها صلاح به پوري نه آهي. جيڪڏهن محمد مرڻ کان بچي وڃي ڪنهن ملڪ ۾ نڪتو، ته پوءِ ڪيس سڃاڻو ٿا هو ڪهڙو نه ڳالهائڻ جو مٺو آهي- جنهن سان گفتگو ڪندو، انهيءَ کي پنهنجو مريد تابع ڪري وجهندو ۽ مريد گهڻا ٿي ويندس ۽ ضرور آهي اوهان کان پنهنجي پيغمبر جو عيوض وٺندا.“ اتي عرب جو فرعون يعني ابوجهل هڪ صلاح ڪوٺي ڪڍي جا سڀني کي ڏاڍي وڻي، جنهن تي سڀني پليدن ڪنڌ ڌوڻيو ۽ هائوڪار ڪئي. صلاح هيءَ هئي ته قريشن جي قبيلي مان هڪ- هڪ جوان چونڊي مقرر ڪجي؛ پوءِ آهي سڀئي ڳڏجي رات جو محمد (عليه الصلوات والسلام) جي گهر کي گهيرو ڪري ويهي رهن؛ جڏهن محمد (عليه الصلوات السلام) صبح جو نماز لاءِ گهر مان نڪري، تڏهن نڪرڻ شرط سڀئي بهادر جوان ڳڏجي مٿس تلوارين جا وارا ڪن ۽ ڪهن پوٽي پوٽي ۽ ٽڪر ٽڪر ڪري ڇڏين. ائين ڪرڻ مان هي نتيجو نڪرندو ته محمد به قتل ٿي ويندو ۽ قاتل به هڪ ڄڻو ڪونه هوندو. انهيءَ

ڪري بني هاشم يعني محمد جا مائٽ سيني قبيلن سان ڪين وڙهندا، نيٺ خون جو عيوض ڪجهه پئسا وٺندا، جي قوڙي ڪري ڪٺي سڀني گڏجي ڏيندا سين. ڪراڙي نجديءَ اها راءِ تمام پسند ڪئي ۽ ڏاڍو خوش ٿيو. مگر باد رکڻ گهرجي ته الله تعاليٰ جل جلاله جي حفاظت اڳيان دشمنن جون تدبيرون ۽ صلاحون ڪڏهن به ڪامياب ٿيڻيون نه آهن. الله تعاليٰ انهيءَ ڪارستاني جي خبر حضرت رسول الله صلعم کي الهام جي وسيلي ڏني. جڏهن ڪافرن حضرت پاڪ جي حويليءَ کي چوڌاري اچي گهيرو ڪيو، تڏهن حضرت پاڪ ٿيا ڪيو، جو پنهنجي پياري يار حضرت علي رضي الله تعاليٰ عنه کي سڏي سمجهايو ته "تون اسان جي چادر ڍڪي اسان جي بستري تي سمهي پئو ڪو فڪر نه ڪر، تنهنجي وار جو نالو ڪونه وٺندا". ۽ حضرت علي پوتي ڏاڍي حضرت جن جي بستري تي سمهي پيو.

حضرت پاڪ جن جو روانو ٿيڻ

حضرت جن پاڻ الله پاڪ جي حفاظت ۾ ٻاهر نڪتا، ۽ انهن اندر جي انڌن کي اکين ۾ خاڪ وجهندا، سورت ياسين پڙهندا، امن امان سان نڪري ويا، ۽ ڪين نڪرندي ڪنهن به ڪونه ڏٺو. اها روئداد تاريخ ٢٧- مهيني صفر نبوت کان پوءِ تيرهين سال، خميس رات، مطابق ١٢- سيپٽمبر سنه ٦٦٢ع ۾ ٿي گذري. حضرت جن اتانهون نڪري سڌا پنهنجي پياري دوست حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه جي گهر آيا. حضرت ابوبڪر صديق جهٽ پٽ سفر جو ضروري گهربل سامان هڏي ڏاهي ورتو. حضرت صديق اڪبر جي ڏاڍي بيبي اسماءَ رضه پنهنجو ڪمربند کولي، انهيءَ سان ٽڪرو ڦاڙي، ان سان ستونن جي ڪوٺڙيءَ جو منهن ٻڌو. بس پوءِ ته اهو مختصر اسباب پاڻ سان کڻي انهيءَ ئي اونداهيءَ رات ۾ هڪ

محب ٻيو محبوب، هڪڙو گل ٻيو بلبل، هڪڙي شمع ۽ ٻيو پروانو، يعني حضرت محمد رسول الله صلي الله عليه و آله وسلم ۽ حضرت صديق اڪبر رضي الله تعاليٰ عنه، ٻئي الله پاڪ جا دوست، ٻئي بزرگ انسان توڪل برخدا ڪري نڪري پيا. مڪي کان چار- پنج ميل پريرو جبل ثور آهي، اوڏانهين رخ رکيائون، مگر انهيءَ جبل جي پاسي چڙهائي تمام وڏي ۽ رستو تمام ڏکيو ۽ پٿرلو هو. پنڌ ڪندي ڪندي حضرت جن جا ته پير مبارڪ ئي زخمي ٿي پيا، ۽ ڪيترا ئي دفعا ٿاٻڙجڻ ڪري ڪِرڻ ڏاڍي تڪليف ٿيندي هئي، اهڙو ئي حال حضرت صديق اڪبر جو به ٿيو هو، پر حضرت رسول الله صلعم جو عاشق ۽ خدا جو پيارو ابوبڪر صديق رضه، نبي ڪريم جن جي تڪليف بلڪل سهي ڪين سگهيو، همت ڪري حضرت سائينءَ کي پنهنجي ڪنڌ ۽ ڪلهن تي کڻي رکيائون.

غار ثور ۾ پهچڻ

آخر انهيءَ جبل ۾ هڪڙو غار هو، اتي اچي رسيا. حضرت صديق اڪبر رضه حضرت پاڪ کي اتي لاهي ترسائي، پاڻ پهريائين غار ۾ گهڙي ويو ۽ وڃي ساريءَ غار کي صاف ڪيائين؛ غار ۾ جيڪي ٽنگ هئا، تن کي پنهنجي جسم جا ڪپڙا ڦاڙي انهن سان بند ڪيائين؛ پوءِ حضور جن کي عرض ڪيائين ته "هاڻي سائينءَ جن ڀلي اندر اچن." حضرت جن خير سان اندر ويا. پاڻ وڃي آرام سان سمهي پيا، ۽ حضرت صديق اڪبر رضه اٿين ٿي سندن خدمت ۾ ويٺو رهيو. حضرت جن جو سر مبارڪ صديق اڪبر جي گوڏي تي رکيل هو. غار جي ٽنگن مان هڪڙي ٽنگ کي حضرت صديق اڪبر پير جي ڪڙي ڏيو ويٺو هو ته اوچتو ڪنهن نانگ ڏنگ هڻي ورتس، جنهنڪري حضرت صديق کي سخت تڪليف رسي، مگر حضرت رسول الله صلعم جي آرام،

جي لحاظ ۽ ادب سببان پاڻ رکيو آف به زبان مان نه ڪڍيائين. گهڻي ضبط ۽ پاڻ روڪڻ سببان اکين مان ڳوڙها ڳڙي پين، جي حضرت پاڪ جي چهري مبارڪ تي وڃي پيا ۽ پاڻ سڳورا جاڳي پيا. پڇيائون ته "ڇو ٿا روئو؟" حضرت صديق اڪبر رضه سارو حال ڪري ٻڌايو، پاڻ پنهنجي پير مبارڪ ڪڍي، نانگ جي ڏنگ تي لڳايائون، ته آتي ئي سور لهي ويو ۽ خير ٿي پيو.

حضرت علي رضه حضرت رسول الله صلعم جي بستري تي ائين ئي ليٽيو پيو هو، ته صبح ٿيو، ۽ حضرت علي هميشه وانگي ننڊ مان اٿيا. قريشن جو حضرت عليءَ کي ڏٺو، سو سڃاڻائونس. پڇيائون ته "محمد (عليه الصلوات والسلام) ڪٿي آهي؟" حضرت عليءَ فرمايو: "مونکي خبر نه آهي"، - نڪو منهنجو پهرو مٿن هو، اوهين پهري تي هئا، اوهان کي خبر هوندي." قريش شرمندا به ڏاڍا ٿيا ۽ چڙ به ڏاڍي آين، انهيءَ تي چڙ ۾ حضرت عليءَ تي ڪاهه ڪري آيا ۽ ساڻن سخت وڙهيا، ۽ ڪعبت الله تائين کڻي پڪڙي وٺي آيا ۽ ڪجهه وقت بند رکي ڇڏي ڏنائونس. وري قريش موٽ ڪري حضرت صديق اڪبر رضه جي گهر آيا. دروازو کڙڪايائون. صديق اڪبر رضه جي نياڻي بيبي اسماءَ رضه نڪري آئي. ابوجهل پڇيس ته: "ڇوڪري! تنهنجو پيءُ ڪاڏي ويو آهي؟" بيبي صاحبه چيو ته: "مونکي معلوم نه آهي." ڪمبخت ۽ ظالم ابوجهل اهڙي ته چماٽ بيبي صاحبه کي هڻي ورتي، جو سندن ڪن جي والي ئي ڪري پئي. آخر ڪافرن عام اشتهار ڏنو ته "جوڪو محمد (عليه الصلوات والسلام-) کي پڪڙي ايندو، انهي کي هڪ سؤ اٺ انعام ڏينداسين." گهڻن ماڻهن کي طمع خراب ڪيو ۽ ڪيترائي ڪافر ڳولا لاءِ نڪري پيا، تن مان سراقه بن مالڪ مدلجي جي واٽ ۾ حضرت جن کي وڃي ويجهو به پيو هو، پر سندن نظر ۽

دعا سان انهيءَ جي گھوڙي کي اهڙو نہ ٿابو آيو، جو زمين ۾ وڃي ڪريو ۽ گھوڙي جا سنب زمين ۾ کھڙي ويا. پوءِ سراقہ توبهون پڙيون ۽ زاريون ڪيائين. آخر پاڻ سونهارن وري اهڙي رحم جي نظر ڪئي، جو گھوڙو بہ زمين مان نڪتو، ۽ سراقہ بہ مسلمان ٿيو. حضرت سائين پنهنجي رفيق شفيق حضرت ابوبڪر صديق رضہ سميت ٽي ڏينهن انهيءَ غار ۾ هئا ۽ حضرت ابوبڪر جي نياڻي بيبي اسماءَ رضہ پنهنجي گھران ماني پچائي پاڻي ڪٺي غار ۾ پهچائي ويندي هئي، ۽ حضرت ابوبڪر جو فرزند حضرت عبدالله رضہ مڪي وارن ڪافرن جا حال احوال اچي حضرت جن کي ٻڌائي ويندو هو. عامر بن فهيره، جو حضرت صديق رضہ جي فرزند جو غلام هو، جو حضرت صديق اڪبر رضہ جو ٻڪرين جو ڌڻ چاريندو هو، سو ٻڪرين جو ڌڻ چاريندو اتي وٺي ويندو هو. حضرت جن گھرج آهر کير ڏهائي پيئندا هئا ۽ عامر وري ڌڻ موٽائي وٺي ويندو هو. ڌڻ جي اچڻ مان هي بہ فائدو ٿيندو هو تہ جي ماڻهو حضرت جن وٽ ايندا ويندا هئا، تن جا پير ڊهي ويندا هئا. ڪڙي دفعي ڪافر ڳوليندي ڳوليندي غار وٽ اچي نڪتا، مگر الله تعاليٰ انهن جي اکين تي اهڙا تہ پردا چاڙهي ڇڏيا، جو سڀئي گمراه ٿي هليا ويا. جنهن وقت دشمن غار وٽ پهتا، تنهن وقت اهڙا تہ اچي سوڙها پيا، جو حضرت ابوبڪر صديق رضہ گھٻرائجي ويو ۽ حضرت جن کي چوڻ لڳو: "يا سيدي! دشمن مٿان اچي بيٺا آهن، شل ڏسي نہ وٺن". حضرت جن فرمايو "فڪرمند نہ ٿي، اي منهنجا دوست! پڪ الله سائين اسان سان آهي." انهيءَ بابت خود الله تعاليٰ قرآن پاڪ ۾ هن طرح فرمايو آهي:

Marfat.com

الا تنصروه فقد نصره الله اذ اخرجه الذين كفروا ثاني اثنين اذ هما في الغار اذ يقول لصاحبه لا تحزن ان الله معنا فانزل الله سكينته عليه و ايده بجنود لم تروها وجعل كلمة الذين كفروا السفلى وكلمة الله هي العليا والله عزيز حكيم.

[اي انسانو! جيڪڏهن اوهان انهيءَ (رسول الله صلعم) کي مدد ڏني، ته بيشڪ الله تعاليٰ مدد ڏنيس، جڏهن ڪافرن ڪيس (مڪي مان) ڪڍيو؛ جڏهن غار ۾ ٻه ڄڻا هئا، تن مان هڪڙي ڇيو پنهنجي دوست کي ته ”تون فڪر نه ڪر ۽ غمگين نه ٿيءُ، بيشڪ الله تعاليٰ اسان سان آهي.“ پوءِ الله تعاليٰ پنهنجي طرفان آرام ۽ دلجاءِ انهيءَ (حضرت ابوبڪر صديق) تي موڪلي ۽ اهڙن لشڪرن سان مدد ۽ همراهي ڪيائينس، جن کي اوهان ڏٺو ئي ڪونه، ۽ ڪافرن جي ڳالهه کي گهٽ ڪيائين الله تعاليٰ جي ڳالهه، سدا مٿاهين، ۽ الله تعاليٰ غالب ۽ حڪمت وارو آهي.]

غار ثور مان نڪرڻ

چوٿين‌ءَ رات حضرت ابوبڪر جي گهران ٻه پليون آنيون آهيون، جي خاص اهڙن وقتن لاءِ ڏاريليون هيون، جن مان هڪڙيءَ اٺ تي حضرت جن پاڻ ۽ حضرت صديق اڪبر پيٺي چڙهيا ۽ ٻيءَ اٺ تي عامر بن فهيره ۽ عبدالله بن اربقط، جنهن کي رستي جو سونهون ڪري ڪنيو ويو هو، پيٺي ڪذ چڙهيا، ۽ مهيني ربيع الاول جي پهرينءَ تاريخ سومر جي ڏينهن مطابق ١٦- سيپٽمبر ٦٦٢ع مديني شريف روانا ٿيا. هيءَ جو حضرت جن عليه الصلوات والسلام هجرت ڪئي آهي، سو نه فقط پاڻ سونهارن ڪئي آهي پر اڳين نبين مان به

Marfat.com

ڪيترن ئي نبين هجرتون ڪيون آهن. جهڙوڪ، حضرت ابراهيم، حضرت موسيٰ ۽ حضرت دائود (علىٰ نبينا و عليهم السلام). انهن نبين جي هجرتن (لڏڻ) جا بيان بائيبل ۾ موجود آهن.

حضرت ابوبڪر رضه جي نياڻي بيبي اسماء رضه جي همت ۽ قوت ايماني

بيبي اسماء رضه کان روايت آهي ته "منهنجو بابو سائين هجرت وقت گهر مان نقدي سڀ پاڻ سان کڻي ويو هو، جا اٽڪل پنج - ڇهه هزار رپيا هئا. بابي سائين* جي رواني ٿيڻ کان پوءِ ڏاڏو سائين ابوقحافه، جو اکين کان ونو ۽ ٻوڙهو هو، تنهن چيو ته ڇوڪريون! پڪ توسان ڏاڍي جٺ ڪئي آهي، هو پنهنجي تڪليف ۾ وجهي ويو اٿئي، پاڻ ته هليو ويو پر ڏوڪڙ پيسو به کڻي ويو! بيبي صاحبه فرمايو ته نه ڏاڏا سائين! بابو سائين ڪيترا ئي رپيا ڇڏي ويو آهي؛ اجهي رکيا آهن، ڏس ڪڻي! پوءِ مون جا ڪيو، جو هڪڙو سوراخ کڻي ڪپڙي ۾ ويڙهي ڪنڊ ۾ رکي، پنهنجي ڏاڏي ابوقحافه کي هٿ مان وٺي سوراخ کي هٿ لڳايو. ابوقحافه ويساه ڪري ويو ۽ چوڻ لڳو ته تڏهن بس هاڻي ويو ته وڃڻ ڏينس، فڪر نه آهي، شاباس اٿس جو ڪجهه پوئتي نه ڇڏي ويو." بيبي صاحبه فرمايو ته "هي ته مون رکيو پنهنجي ڏاڏي ابوقحافه جي دلجاءِ لاءِ ڪيو هو، نه ته جيڪو مال گهر ۾ هو سو بابو سائين حضرت جن جي خدمت ۾ کڻي ويو هو."‡ حضور جن عليه الصلوات والسلام ۽ حضرت

---

* حضرت صديق اڪبر جو والد ابوقحافه رضه، هجرت جي وقت اڃا مسلمان ڪونه ٿيو هو، پوءِ فتح مڪه جي وقت مسلمان ٿيو هو؛

‡ حضرت صديق اڪبر جي خاندان جي اها خاص خصوصيت آهي جو سڄو ئي خاندان پيءُ کان وٺي پوٽن تائين سڀ صحابي هئا ۽ سڀني کي حضرت رسول الله عليه الصلوات والسلام جي صحبت ۽ زيارت جو شرف حاصل هو. سبحان الله.

ابوبڪر صديق رضہ جنھن ذينھن غار مان نڪتا، تنھن ڏينھن هڪ ڪراڙي مائي "امِ معبد" جي جھوپڙيءَ وٽان اچي لنگھيا، هيءَ ڪراڙي مائي قوم خزاعہ مان هئي، مسافرن ۽ واٽھڙن جي خدمت چاڪري ۽ ٽھل ڪرڻ ۾ مشھور هئي، ماڻھن کي پاڻي کانجھي پيارينديھئي ۽ مسافر ماڻھو وٽس ويھي آجھاپڙو ڪندا ۽ آرام وٺندا هئا.

امِ معبد نالي هڪ مائيءَ وٽ حضرت جن جو آرام لاءِ لھڻ

حضرت جن انھيءَ مائيءَ وٽ لھي پيا ۽ پڇيائونس تہ "تو وٽ ڪجھہ کائڻ جي شيءِ آهي؟" ڪراڙي مائي عرض ڪيو تہ "جيڪڏهن مون وٽ ڪجھہ هجي ها تہ هن کان اڳي ئي اچي حاضر ڪريان ها." حضرت پاڪ جھوپڙيءَ جي هڪنھن ڪنڊ پاسي ۾ هڪڙي ٻڪري ڏٺي، پڇيائون تہ "هيءَ ٻڪري گھر ۾ ڇو بيٺي آهي، چرڻ ڇو نہ وئي آهي؟" مائي امِ معبد چيو تہ "ويچاري هيڻي آهي، تڏھن مان نٿي وڃي سگھي." حضرت جن فرمايو تہ "جيڪڏهن تون اجازت ڏين تہ اسين منجھائنس کير ڏهي پيون؟" امِ معبد چيو تہ "جيڪڏهن اوهين ڪو کير ٻڪري ۾ ڏسو ٿا تہ بيشڪ ڏهي پيئو، مگر کير تہ ويچاريءَ ۾ اصل آهي ئي ڪونہ."

حضرت پاڪ جو معجزو

حضرت جن عليہ الصلوات والسلام ڇا ڪيو، جو بسم الله پڙهي ڪئي ٻڪريءَ کي ڏڌائون، جنھن مان ڇڳو ٿانءُ ڀرجي پيو ۽ هارجڻ لڳو. اهو کير حضرت جن ۽ سندن اصحابن رفيقن سڀني پيتو. وري بہ ڏڌائونس، تہ ساڳيو ٿانءُ ڀرجي نڪتو، سو بہ سڀني پيتو، وري ٽئي دفعي بہ ڏڌائون تہ ساڳيو ٿانءُ ڀريو، سو امِ معبد کي ڏنائون، ۽ پاڻ اڳتي روانا ٿيا.

Marfat.com

ڪجهه دير کان پوءِ، امِ معبد جو گهر وارو آيو؛ هو پنهنجي جهوپڙيءَ ۾ کير جو ٿانءُ پُريل ڏسي، پڇڻ لڳو ته "هي ڪٿان آيو؟" امِ معبد چيو ته "هڪ نيڪ ۽ برڪت وارو انسان هت آيو هو ۽ هن هيٺيءَ ۽ ڪمزور ٻڪريءَ مان پاڻ به ڍُءَ پيتائين ۽ سندس رفيقن به پيتو، منهنجي لاءِ به بچائي ڇڏي ويا آهن." امِ معبد جو گهر وارو اهو حال ٻڌي چوڻ لڳو ته "اهو جوان اهو قريش ئي آهي، جنهن جي لاءِ ڪيتري وقت کان وٺي آءٌ ڳولائو آهيان. ڀلا سندس حليو (فوٽو) ته ٻڌاءِ!"

حضرت جن جو حليو مبارڪ

امِ معبد چيو: "سندس منهن مبارڪ چنڊ وانگي چمڪندو هو، پيشاني ۽ چهرو وڏو ۽ ڪشادو هوس، عادتن ۽ لڇڻن جو ڏاڍو چڱو هو، نه پيٽ جي ٿلهائيءَ جا وار آيا، ۽ نه ڪمزوريءَ جا وار ڪريل هئس – يعني ساري مٿي مبارڪ جا وار هموار هئا. ڏاڍو سهڻو ۽ حسن جمال وارو هو، سندس اکيون ڪاريون ۽ وڏيون، وار وڏا ۽ گهاٽا، آواز ڳورو ۽ رعب وارو، ڳچي ڊگهي، ماڪيون روشن ۽ چمڪندڙ، اکيون سرمئيون، وار ور ور ۽ گهنگهرالا، ڀرون سنهيون ۽ هڪٻئي سان مليليون- يعني ڀرون جاڙا- گهڻو ڪري ماٺ ۾ گذارڻ وارو، فضيلت ۽ بردباريءَ وارو، جيڪڏهن ڳالهائي ته ماڻهن جي دلين کي موهي وجهي، پريان ڏسڻ ۾ به سهڻو ۽ دل ڏنارهندڙ ۽ ويجهو به مٺو ۽ من موهيندڙ، ڳالهائڻ جو لذيذ، لفظ چٽا ۽ صاف ڳالهائيندڙ – نه اجايو گهڻو ڳالهائيندڙ، نه بلڪل ٿورو ڳالهائيندڙ، سندس ٻول انمول اهڙا جهڙا موتين جا داڻا- قد جو وچٿرو، نه ايترو ننڍو، جو حقير ڏسڻ ۾ اچي ۽ نه ايترو ڊگهو، جو اکين کي نه وڻي گهڻين ٽارين ۾ سهڻي ٽاريءَ جهڙو، ڏسڻ ۾ سبز تازو،

عاليشان ۽ وڏي قدر جو لائق، سندس صحبتي اهڙا مٿس ڇڪن جي هر وقت حاضريءَ ۾ ڪيس چوڌاري وارو ويٺا آهن، سندس حڪم جا تابع، ٻول ٻڌڻ لاءِ تيار، لائق خدمت ۽ تعظيم جو، نه تورو ڳالهائو نه اجاوو وڌيڪ ڳالهائيندڙ.“ امِ معبد جو گهر وارو حضرت پاڪ جي اهـا تعريف ٻڌي، چـوڻ لڳو تـه ”هي نيڪ انسان نه اهوئي قريش آهي، جنهن لاءِ پيشنگويون ٿيل آهن. آءٌ ضرور اهڙي پاڪ انسان جي زيارت ڪندس.“

نبوت جا تيرهن سال مڪي وارا

نبوّت کان پوءِ تيرهن سال جيڪي مڪّي شريف ۾ حضرت جن گذاريا، سي اهڙا ته ڏکن ۽ تڪليفن مگر صبر ۽ تحمل سان گذاريائون، جن جو مختصر احوال اسين مٿي لکي آيا آهيون. انهيءَ وقت ۾ اگرچ اسلام قبول ڪندڙ ٿن - چئن سون کان وڌيڪ اڃان ڪين ٿيا هئا، پر جيڪي مرد مسلمان ٿيا هئا جن روشن دل جوانن اسلام قبول ڪيو هو، سي اهڙا ته هئا، جن مان هڪ - هڪ جڻو سؤن جو مٽ هو.

سابقين اولين جو ذڪر

ابوبڪر رض، علي رض، عثمان رض، عمر رض اهڙا فضيلت ۽ لياقت جا صاحب ٻه، حضرت جا خادم ۽ اسلام جا عاشق ٿي پيا، جن جي طفيل ساري دنيا کي جا روشني پهتي، سا ساري جهان کي معلوم آهي. مصعب بن عمير، جعفر طيار ۽ ابوعبيده بن الجراح رضي الله تعاليٰ جهڙا اعليٰ انسان به مسلمان ٿيا، جن جي تقريرن ۽ اخلاقن هزارن کي مسلمان بنائي وڌو، ۽ يثرب، حبش ۽ نجران جا علائقا سڀ اسلام جا تابع ٿي پيا. عبدالله بن مسعود رض، ۽ عبدالرحمان بن عوف رض جهڙا عالم ۽ فاضل به مسلمان ٿيا، جن جي

Marfat.com

علمي قابليت اسلامي دنيا کي حضرت رسول الله صلعم جي علم سان ڀرپور ڪري ڇڏيو. زبير، طلحه ۽ عمار بن ياسر رضي الله تعاليٰ عنهم جهڙن وڏي درجي وارن به اسلام قبول ڪيو، جن حضرت رسول الله صلعم تان ساهه قربان ڪرڻ ۾ حد ڪري ڇڏي. بلال، سميه، ياسر ۽ ڪعب جهڙن بردبارن ۽ سچن انسانن به ايمان آندو، جن ظالمن جا ظلم سهندي سهندي خود ظالمن کي ٿي ٿڪائي وڌو. سڪران، شموس، ام حبيبه ۽ خنيس رضي الله تعاليٰ عنهم به مسلمان ٿيا، جن اسلام جي سانگي، مٺن مائٽن جو سانگو لاهي، وطن کان ٻهوطن ٿيڻ به قبول ڪيو. لبيد، سويد بن صامت ۽ انيس- برادر ابوذر- رضي الله تعاليٰ عنهم اهڙا فصيح ۽ بليغ به ڪلام الله جا قائل ۽ اسلام تان فدا ٿيا، جن جا سخن ۽ ٻول جادو جي برابر ليکجن ۾ ايندا هئا. انهن ۾ وڏا نفيس ۽ هوشيار شاعر به هئا. اسلام پاڪ نه رڳو مڪي جي رهاڪن ۾ پکڙيو، بلڪ مڪي کان ٻاهر به گهڻن هنڌن تي اسلام جو نور ۽ سوجهرو وڃي پهتو هو. جهڙو طفيل بن عمر دوسي رضه، جو يمن جي هڪ پاڳي جو حاڪم ۽ امير هو، سو پاڻ پنهنجي سر مڪي ۾ حاضر ٿي مسلمان ٿيو ۽ انهيءَ جي طفيل يمن ۾ به اسلام پکڙجي ويو. ابوذر غفاري رضه ۽ سندس ڀاءُ انيس رضه ۽ سندس ماءُ جي مسلمان ٿيڻ ڪري غفار جو سڄو اڌ قبيلو مسلمان ٿيو. نجران جي عيسائن مان سڃا ويهه ڄڻا مسلمان ٿيا. ضمادي الازدي قبيلو بني الاشهل، تميم، نعيم ۽ شام جي ملڪ جا ڪجهه ماڻهو، حبش جا گهڻا ئي رهاڪو مسلمان ٿيا. مطلب ته اسلام پنهنجي هردلعزيزي جي ڪري سمنڊ جي سيلاب ۽ درياهه جي طغيانيءَ وانگي ملڪ کي وڪوڙيندو پنهنجو اثر ڪندو ويو، ۽ هزارن دلين تي قبضو ڪندو ويو.

رستي ۾ بريده نالي هڪڙي شخص ۽ ڀين ستر ڄڻن جو يڪدم مسلمان ٿيڻ

حضرت رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم خير سان مديني ڏي پئي ويا، ته رستي ۾ بريده اسلمي رضه مليو، جو پنهنجي قوم جو سردار هو. قريشن جو رسول الله کي گرفتار ڪرڻ لاءِ هڪ سؤ اُٺ انعام رکيا هئا، تن لاءِ بريده به حضرت جي ڳولا ۾ نڪتو هو. جڏهن حضرت رسول الله صلعم جي ملاقات ٿيس، سندن زيارت ڪيائين ۽ سندن مٺو ۽ موهيندڙ ڪلام ٻڌائين، تڏهن اتي جو اتي ستر همراهن سميت مسلمان ٿي پيو، ۽ پنهنجي پڳڙي لاهي نيزي تي رکي پنهنجي اسلام جو اظهار ڪيائين. پڳڙيءَ جي پلاند، جو هوا ۾ پئي لڏيو، تنهن حاضرين جي دلين ۾ اهڙو ته اثر ڪيو، جو سبحان الله! ڄڻ ته هيءَ بشارت پئي ڏنائين ته امن جو بادشاهه، صلح جو حامي، دنيا کي عدالت ۽ انصاف سان پرڻندڙ، دنيا ۾ اچي چڪو آهي. رستي ۾ الله تعاليٰ پنهنجي پياري کي اهڙا ته سڪ ڏيندو رهيو، جهڙا هوند گهر ۾ ڪنهن کي ملندا هجن. زبير بن العوام رضه وات تي کين گڏيو جو شام جي ملڪ کان موٽيو هو، ۽ ساڻس ٻيا واپاري به گڏ هئا، تنهن وبچاري نيڪ مرد، سفيد ۽ عمدا ڪپڙا حضرت جن ۽ سندن ساٿي ابوبڪر صديق رضه جي خدمت ۾ تحفي طور ڏنا.

قبا نالي هڪڙيءَ جاءِ ۾ پهچڻ

مهيني ربيع الاول جي اٺين تاريخ، هجرت جي پهرين سال يا نبوّت کان پوءِ تيرهين سال، سومر جي ڏينهن الله جو پيارو ۽ پاڪ رسول قبا نالي هڪڙيءَ جاءِ تي رسيو. اتي جي ماڻهن جڏهن ٻڌو ته حضرت رسول الله جن مڪّي کي ڇڏي هلڻ اچن ٿا، تڏهن روز صبح جو حضور جن جي راهه نهاريندا هئا. وات ۾ اکيون وجهي اچي ويهندا هئا ۽

انهيءَ انتظار ۾ هوندا هئا ته اچي ٿا حضرت رسول الله صلعم جن اچڻ، ۽ ويچارا ٻنپهرن تائين شهر کان نڪري ٻاهر ويهي پوءِ هليا ويندا هئا. انهيءَ ڏينهن آهي حضرت رسول الله صلعم جن جي ديدار جا عاشق اچا ويهي ويهي ويا هئا ته، حضور جن ٻه پويان آئي اچي خبر سان سهڙيا. هڪڙي شخص سڏ ڪري سڀني کي موٽايو. سڀ موٽيا ۽ سڀ حضرت رسول الله صلعم جي چوڌاري، "الحمدالله، الحمدالله ۽ الله اڪبر، سبحان الله" جا پرجوش آواز ڪري ويهي ويا. حضرت جن کي مرحبا ڪرڻ لڳا. ڪيترا منجهن اهڙا ايماندار هئا، جن پرپٺ حضرت رسول الله صلعم جن تي ايمان آندو هو ۽ ڪلمو پاڪ پڙهيو هو، مگر هي ظاهري اکيون سندن زيارت سان مشرف نه ڪيون هئائون تن کي حضرت جن ۽ سندس رفيق حضرت صديق رضه جسي وچ ۾ البت مونجهه ٿي ته خبر نه آهي هنن ٻن بزرگن مان ڪهڙو هڪڙو خدا جو نبي آهي! پيشاني ته ٻنهي جي نوراني ۽ چهرو ته ٻنهي جو چمڪندڙ آهي. حضرت صديق اڪبر رضي الله تعاليٰ عنه سمائپ سان هنن جي انهيءَ مونجهاري کي تاڙي ۽ سمجهي ويو، تنهن داناءَ بزرگ چا ڪيو؟ جو پنهنجي چادر سان حضرت جن جي مٿان ڇانو ڪري بيهي رهيو، جنهنڪري ماڻهن به سمجهيو ته حضرت رسول الله جن هيءَ آهن. حضور جن خميس جي ڏينهن تائين اتي رهيا ۽ انهن ٽن ڏينهن جي رهڻ ۾ پاڻ اترو ڪيائون، جو الله پاڪ جي عبادت لاءِ هڪ مسجد جو پايو انهيءَ جاءِ تي وڌائون- جنهن کي "مسجد قبا" سڏيندا آهن- انهيءَ جاءِ ۾ حضرت علي مرتضيٰ رضه به مڪي کان پيادو سفر ڪندو ڪندو اچي خدمت ۾ حاضر ٿيو. حضرت علي رضه مڪي ۾ حضور جن جي حڪم موجب ماڻهن جي انهن امانتن رسائڻ لاءِ ترسيل هو، جي امانتون حضور جن وٽ ماڻهن رکيون هيون، جو ته مڪي جا سڀ ماڻهو

Marfat.com

کمن امين برابر سمجهندا هئا، جنهنڪري امانتون وٽن جمعيون رکيائون هيون. ربيع الاول جي ٻارهين تاريخ جمع جو ڏينهن هو، انهيءَ ڏينهن پاڻ سڳورا منزل قبا مان سوار ٿي بني سالم جي گهرن تائين پهتا، ته جمعي جي نماز جو وقت ٿي ويو.

اسلام ۾ پهريون جمعو

آئي پاڻ اهي هڪ سؤ مومنن سان جمعي نماز پڙهيائون جمعي نماز وقت جيڪو خطبو پڙهيائون، سو هي آهي:

الحمد لله، احمده و استعينه و استغفره و استهديه و اومن به ولا اكفره واعادي من يكفره و اشهد ان لا اله الا الله وحده لاشريك له و ان محمدا عبده و رسوله ارسله بالهدي و النور الموعظة علي فترة من الرسل و قلة من العلم و ضلالة من الناس و انقطاع من الزمان و دنو من الساعة و قرب من الاجل من يطع الله و رسوله فقد رشد و من يعصيهما فقد غوي و فرط و ضل ضلالا بعيدا۔ و اوصيكم بتقوي الله فانه خير ما اوصي به المسلم ان يحضه علي لآخرت و ان يامره بتقوي الله۔ فاحذرو ما حذركم الله من نفسه ولا افضل من ذالك نصيحة و لا افضل من ذالك ذكرا و ان تقوي الله لمن عمل علي و جل و مخافة من ربه عون صديق علي ماتبغون من امر لاخرة. و من يصلح الذي بينه و بين الله من امره في السر و العلانية لاينوي بذلك الا وجه الله يكن له ذكرا في عاجل امره و ذخره في ما بعد الموت حين يفتر المرء الي ما قدم و ماكان سوي ذلك يولو ان بينه و بينها امدا بعيدا و يحذركم الله نفسه و الله رؤف بالعباد و الذي صدق

Marfat.com

قوله و انجز وعده لاخلف لذالك فانه يقول عزوجل مايبدل القول لذي وما انا بظلام للبعيد فاتقون الله في عاجل امركم و اجله في السر و العلانية فانه من يتق الله يكفر عنه سيأته و يعظم له اجرا و من يتق الله فقد فاز فوزاً عظيما.

و ان تقويٰ الله يوقي مقته و يوقي مقوبته و يوقي سخطه و ان تقوي الله يبيض الوجوه و يرضي الرب و يرفع الدرجه خذو حظكم ولاتفر طوافي جنب الله۔ قد علمكم الله كتابه و نهج لكم سبيله ليعلم الذين صدقوا و يعلم الكاذبين. فاحسنوا كما احسن الله اليكم و عادوا اعداء الله و جاهدوا في الله حق جهاده هو اجتباكم و سماكم المسلمين، ليهلك من هلك عن بينته و يحيي من حي" عن بينته ولا قوت الا بالله فاكثروا ذكرالله واعملوا اما بعد اليوم فانه من يصلح ما بينه و بين الله يكفه الله مابينه و بين الناس ذالك بان الله يقضي علي الناس ولا يقضون عليه يملك من الناس ولا يملكون منه الله اكبر ولا قوت الا بالله العظيم.

[سيكنهن قسم جي ساراه الله پاک کي سونهي ٿي، آءٌ سندس ساراهه ڪريان ٿو ۽ ڪناس مدد ۽ معافي گهران ٿو. منهنجو ايمان مٿس آهي. آءٌ سندس ڪڏهن به بي فرماني نہ ڪندس ۽ جو شخص سندس بي فرماني ڪندو آءٌ انهيءَ جو دشمن آهيان. آءٌ گواهي ڏيان ٿو تہ الله کان سواءِ ٻيو ڪوبہ عبادت جي لائق نہ آهي- اهو ئي هڪڙو آهي. سندس ڪو ئي شريڪ ۽ هڪجهڙو نہ آهي. محمّد سندس ٻانهون ۽ مائهن ڏي موڪليل آهي. انهيءَ ئي خدا محمّد کي هدايت، نُور ۽ نصيحت سان اهڙي وقت ۾ موڪليو آهي، جنهن

Marfat.com

وقت ۾ نبين کي دنيا ۾ آئي گهڻا ڏينهن گذري ويا، علم گهٽجي ويو، گمراهي وڌي وئي، زمانو پورهون تي ويو، قيامت ۽ موت ويجها اچي پيا. جو شخص الله ۽ الله جي رسول جي پيروي ڪري ٿو، اهو هدايت وارو ٿئي ٿو، ۽ جو شخص الله ۽ سندس رسول جي بي‌فرماني ڪري ٿو، اهو بي راهو ٿئي ٿو، عزت جي درجي کان ڪِري پوي ٿو ۽ سخت گمراهيءَ ۾ ڦاسي وڃي ٿو. مسلمانو! آءٌ اوهان کي وصيت (نصيحت) ڪريان ٿو ته الله کان ڊڄو. مسلمان جي مسلمان لاءِ چڱي وصيت هيءَ آهي ته آخرت لاءِ تيار ڪريس ۽ الله کان ڊڄڻ لاءِ چويس. انسانو! جن ڳالهين کان خدا منع ڪئي اٿوَ، انهن کان پرهيز ڪريو. انهيءَ کان وڌيڪ ٻي ڪا نصيحت ڪانهي، نه انهيءَ کان وڌيڪ ڪو ذڪر ئي آهي. جو ماڻهو آخرت جي ڪمن ۾ الله کان ڊڄي ڪم ڪري ٿو، انهيءَ لاءِ تقويٰ (خدا کان ڊڄڻ) چڱو مددگار ۽ سچو رفيق آهي.

جڏهن ڪوبه شخص پنهنجي ۽ خدا جي وچ ۾ ڪنهيءَ طرح يا ظاهر، پنهنجو ڪاروبار سڌاري ٿو ۽ انهيءَ ۾ هن جي نيت چڱي، خاص خدا ڪارڻ آهي، ته اها ڳالهه دنيا ۾ انهيءَ لاءِ نيڪنامي ۽ آخرت ۾ توشو (ثمر) ٿيندي، جو ته انهيءَ وقت انسان پنهنجن ڪيل چڱن ڪمن جو محتاج ٿئي ٿو، ۽ جو شخص ائين نٿو ڪري سو قيامت ۾ ائين پيو گهرندو ته سندس عمل ڪناس بلڪل پري هجن. الله پاڪ اوهان کي پاڻ کان خوف ڏياري ٿو ۽ الله پنهنجن ٻانهن تي مهربان آهي. ۽ جنهن شخص الله جي قول کي سچو سمجهيو ۽ سندس انجامن کي پورو ڪيو، انهيءَ لاءِ جيڪي الله پاڪ فرمايو آهي سو ڪڏهن نه ڦرندو.

Marfat.com

الله تعاليٰ فرمايو آهي ته مون وٽ ڳالهه نه ڦرندي،
۽ آءٌ ٻانهن تي هرگز ظلم ڪندڙ نه آهيان، پوءِ الله
ڪان ڊڄو دنيا ۾ به ۽ آخرت ۾ به، ظاهر به ڪجهه
به، ڇو ته جو شخص پنهنجي مولا ڪان ڊڄندو، ان جا
ڏوهه رب ميٽي ٿو ۽ ان کي اجر عظيم بخشي ٿو،
۽ جو شخص الله پاڪ ڪان ڊڄي ٿو، سو پنهنجن
مرادن کي ماڻي ٿو.

بيشڪ تقويٰ (خدا ڪان ڊڄڻ) الله تعاليٰ جي عذاب
۽ بيزاريءَ ۽ غصي کي دور ڪري ٿي، ۽ بيشڪ تقويٰ
منهن کي منور ۽ روشن ڪري ۽ بالظهار خدا کي راضي
رکي ۽ انسان جو درجو وڌائي ٿي. مسلمانو! پنهنجا
انساني حق حاصل ڪريو، مگر الله تعاليٰ جي حقن کي
ترڪ نه ڪريو. تحقيق الله تعاليٰ اوهان کي پنهنجو پاڪ
ڪتاب سمجهايو ۽ پنهنجو رستو ڏيکاريو ته سچا ۽ ڪوڙا
پڌرا ٿين. انسانو! جهڙي ڀلائي الله تعاليٰ اوهان سان
ڪئي آهي، تيئن اوهين به ماڻهن سان نيڪي ڪريو.
جي بيفرمان بندا پنهنجي ناقص خيال موجب الله پاڪ
جا دشمن آهن، تن جا اوهين به دشمن ٿيو، ۽
الله پاڪ جي واٽ ۾ پوريءَ طرح جهاد ڪريو. انهيءَ
مولا اوهان کي پيلو ڪيو آهي ۽ اوهان جو قومي
نالو مسلمان رکيو آهي، تا ته جيڪو مري ته روشن
دليل ڏسي مري ۽ جو دنيا ۾ جيئرو رهي سو به
روشن دليل ڏسندو رهي. الله ڪان سواءِ ٻيو ڪوبه
طاقت ۽ قوت ڏيندڙ ڪونهي، پوءِ اي انسانو!
الله پاڪ جو گهڻو ذڪر ڪريو ۽ ڪيس چڱيءَ
طرح ياد ڪريو، ۽ اڄ ڪان پوءِ چڱا عمل ڪريو.
جو شخص پنهنجي ۽ پنهنجي مولا جي وچ وارا لاڳاپا

Marfat.com

سڏاري ٿو، الله تعاليٰ انهيءَ شخص ۽ ٻين ماڻهن جي وچ ۾ جيڪي لاڳاپا آهن، تن کي سڏاري ٿو: جو ته الله تعاليٰ ٿي ماڻهن تي حڪم هلائي ٿو ۽ ماڻهو ٻئس حڪم هلائي ڪون، ٿا سگهن. الله تعاليٰ ٿي ماڻهن جو مالڪ آهي ۽ پاڻهن کي ٻئس ڪو اختيار ڪونهي. الله پاڪ وڏي ۽ مٿانهين کان سواءِ ٻئي ڪنهن کان ٻ مدد يا طاقت ڪانه ٿي ملي.]

خطبي ۽ نماز کان واندا ٿي حضور عليه الصلوات والسلام جن اتانهون خير سان روانا ٿيا ۽ ٻنڌ ڪندا ڪندا خير ۽ سلامتيءَ سان وڃي مديني شريف ۾ رسيا. سڀني اصحابن سونهارن مان هرهڪ جي خواهش هئي ته، شل حضور جن سون وٽ ٿي اچي لهن ۽ سون وٽ ٿي منزل ڪن. مگر خدا جي قدرت ۽ حڪمت موجب آها آٺ، جنهن تي پاڻ سڳورا سوار هئا، ابو ايوب انصاري رضي الله تعاليٰ عنه جي گهر جي دروازي وٽ ٻاٺيهي اچي ويهي رهي. پاڻ ٻ کٽي آتي منزل فرمايائون. حضرت جن جي خيريت سان پهچڻ ۽ مديني شريف ۾ اچڻ ڪري، ساري شهر ۾ هلَ پئجي ويو ۽ سندن اهڙو ته تشرف ٿيو، جو رکو شهر جون ڇوڪريون ٻ خوشيءَ ۾ گيت ڳائڻ لڳيون. ٻني النجار جي قبيلي جون ڇوڪريون ته، هي گيت ڳائيندڀون حضرت پاڪ جي زيارت لاءِ آيون:

”نحن جوار من بني النجار۔ يا حبذا محمد من جار.“

[اسين قبيلي ٻني نجار جون ڇوڪريون آهيون. ڏاڍو چڱو ٿيو، جو اسان جي پاڙي ۾ محمد (عليه الصلوات والسلام) آيو.]

اهڙيءَ طرح ساري شهر جون ڙالون، ٻانهان ۽ ٻانهيون ٻ خوشيءَ جا عربي گيت ۽ سهرا چوڻ لڳيون. اسلام وارن جي گهر گهر خوشي ٿيڻ لڳي. (فالحمد لله علىٰ ذالڪ)

Marfat.com

انهن سڀني ڳالهين جو حاصل مطلب هيٺين غزل ۾ آڻي نظم ڪريان ٿو:

مبارڪ، اڄ مديني ۾ محمد مصطفيٰ آيو،
رسول الله، نبي الله، حبيب ڪبريا آيو.

ٿيو هن نور حق جي سان در و ديوار سڀ روشن،
اجهو ظلمات ۾ شمس الضحيٰ بدرالدجيٰ آيو.

يتيمن يار، ۽ هٿن سندو همره، آنحضرت،
ملو مرسل مديني ۾، سو محبوب خدا آيو.

فقيريءَ منجهه، فائق ۽ يتيمن ۾ يگانو سو،
يگانو گوهر و در يتيم و بي بها آيو.

وساريو جن خدا کي هو، هو موڙيو حق ”کان جنهن منهن،
رسول هاشمي تن لاءِ رهبر رهنما آيو.

هٿا مشتاق جي مومن، رسول الله جي صحبت جا،
انهن لئي هاديءِ برحق سيد هر دوسرا آيو.

ڏني جنهن لئي خبر موسيٰ ۽ عيسيٰ، سو نبي برحق،
خلاصو رب جو، خلاصو حق جو، ختم الانبيا آيو.

امام امت و عاصين آجهو، آڌار اڙين جو،
شفيع المذنبين، سو شافع روز جزا آيو.

دليون جن جون هيون ڪاريون ۽ جن جا قلب هٿا ٽامو،
رسول پاڪ تن لئي ٿي پارس آيو، ڪيميا آيو.

مديني ۾ نه ٿي هيءَ ڏوم، هر ڪنهن وات هيءَ وائي،
وٺي پيغام حق جو، صاحب عز و علا آيو.

مديني جي مبارڪ شهر ۾ هن طرح پيو شهرو،
محمد مصطفيٰ آيو، محمد مصطفيٰ آيو.

ڇيو زالن ۽ مڙسن ۽ ننڍن توڙي وڏن هن پر،
محمد حبذا آيو، محمد مرحبا آيو.

خوشيءَ مان ٿي ڇيو هردم ”صغيرا“ مومنن ان وقت،
محمد مصطفيٰ صلوا عليه، صلوا علا آيو.

جڏهن حضور عليه الصلوات والسلام جن شهر ۾ يثرب جي ڏکڻ پاسي ڪان داخل ٿي رسيا، تڏهن عام طرح يثرب جو نالو "مدينة النبي" يا "مدينو" سڏجڻ لڳو. انهيءَ ڏينهن شهر ۾ عجب نظارو هو، الاهي نور جو جلوو چوطرف ڏسڻ ۾ پئي آيو، رب تعاليٰ جي رحمت جو نزول ۽ پلٽ هئي، سندس فضل ۽ ڪرم جي بارش ۽ وسڪار هئي، قرب الاهي جو ڪڪر ڇانيو پيو هو، مطلب ته انهيءَ ڏينهن روحاني عيش ۽ باطني خوشيءَ جو اهڙو ته عالم هو، جنهن جو بيان ڪري نٿو سگهجي. انهيءَ ڏينهن يهودي ۽ عيسائي ٻ سمجهي ويا ته اڄ يسوع نبيءَ جي ڪتاب باب ٣ ورس ٣ جو مطلب بيشڪ صاف ۽ ظاهر ٿي ويو ته "الله ڏکڻ ڪان ۽ اهو جو پاڪ آهي فاران جي جبل ڪان آيو، انهيءَ جي شان ڪان آسمان لڪي ويو ۽ زمين انهيءَ جي حمد (تعريف ۽ واکاڻ) ڪان آباد ٿي" بائيبل جي سڀني صحيفن ۾ مڪي جو نالو فاران آهي جهڙي طرح ڪتاب پيدايش جي باب ٢١ ورس ٢١ ۾ ٻ، حضرت اسماعيل نبيءَ جي ذڪر ۾ مڪي کي فاران ڪوٺيو ويو آهي. قرآن شريف ۾ الله تعاليٰ انهيءَ بابت فرمايو آهي:

الذين آتينا هم الكتاب يعرفونه كما يعرفون ابناءهم

[انهن سڃاڻن ٿا، جيئن پنهنجي اولاد کي سڃاڻندا آهن، يعني پڪ اٿن ته هي آهوئي رسول آهي، جنهن جي بشارت حضرت عيسيٰ ڏني ويو آهي.]

مسجد نبويءَ جي عمارت

نورن گهڙين ڏينهن ڪان پوءِ مديني منوره ۾ هڪ مسجد جي ضرورت ڏسڻ ۾ آئي، جو ته مسلمان هڪ پاڪ جاءِ ۾ گڏ ٿي الله پاڪ جي عبادت ڪن، سا ڳالهه وڌيڪ مناسب هئي. جا جاءِ مسجد شريف جي جوڙڻ لاءِ پسند ڪئي

وٺي، سا ٻن يتيمن (ڇورڙن) جي ملڪيت هئي، انهن يتيمن گهڻو ئي چيو تہ جاء جي قيمت اسين نہ وٺنداسين، مگر حضور جن عليه الصلوات والسلام بلڪل نہ مڃيو. آخر قبيلہ بنو النجار وارن عرض ڪيو تہ اسين قوڙي ڪري جاء جي قيمت ڏيون، مگر پاڻ اهو بہ منظور نہ فرمايائون. اهين جاء جي قيمت ڏهہ ڀانونڊ (گنيون) يعني ڏيڍ سؤ رپيا ڪٿيا، پاڻ آهي پئسا حضرت صديق اڪبر رضي الله عنه کان وٺي انهن يتيمن کي ڏنائون. پوء انهيءَ جاء کي سڌو سنئون ڪري مسجد ٺاهيائون. انهي مسجد جي ڏيگهہ هڪ سؤ گز هئي. مسجد شريف جي ٺهڻ وقت حضور جن پاڻ پنهنجي سر پنهنجن هٿن مبارڪن سان سرون ۽ پٿر ڍو ڍويو پئي ڏنائون انهيءَ وقت زبان مبارڪ سان هيٺين پئي فرمايائون ۽ انصارن ۽ مهاجرن کان تمام راضي ۽ خوش ٿي هي دعائون پئي ڪيائون تہ:

اللهم لا عيش الا عيش الاخرت فاغفر الانصار و المهاجره.

[خدايا دنيا جو گذارڻ ڪهڙو آهي؟ گذارڻ آهي تہ آخرت جو گذارڻ آهي. تون منهنجا مولا انصارن ۽ مهاجرن کي بخش.]

اصحابن سونهارن گارو ۽ سرون پئي ڍويون ۽ نهايت محبت ۽ جوش سان هيٺين پئي چيائون:

لئن قعدنا والرسول يعمل ذالک فالعمل المضل

[رسول الله عليه الصلوات والسلام پاڻ پنهنجي سر ڪم ڪري، اسين ويٺا هجون! اها تہ وڏي گمراهي ٿيندي.]

مسجد شريف جون ديوارون ڪچين سرن تي ٿي گز مٿاهيون هيون، کجور جي ٿارين ۽ ٽڙن مان ڇت ٺهيل هئي، جا برسات جي وقت وهي پوندي هئي ۽ ساري مسجد ڪپ ٿي ويندي هئي، مگر خدا جا سچا ۽ بي ريا ٻانها يعني حضرت رسول الله صلعم جي پاڪ صحبت ۾ رڱيل اصحاب

سونهارا رضي الله تعاليٰ عنهم (خداوند تعاليٰ انهن کان راضي هجي شال) انهيءَ کپ ۾ به، پنهنجي مولا، پنهنجي سائينءَ ۽ پنهنجي خالق جي اڳيان دل جي حضور ۽ گهڻي نياز ۽ ادب سان اٺين ئي نماز پڙهندا هئا، جيئن خشڪيءَ جي وقت ۾.

اذان (ٻانگ) جو مقرر ٿيڻ

ٻئي سن هجري ۾ اذان (ٻانگ) مقرر ٿي. جڏهن مسجد شريف تيار ٿي، تڏهن وري اذان جي ضرورت ٿي، ڇو ته هڪ مقرر وقت ۾ هڪ خدا کي مڃيندڙ سڀئي مقدس عبادت ۽ بندگيءَ لاءِ مسجد ۾ اچي گڏ ٿين، سا ڳالهه ضروري ۽ مناسب هئي. انهيءَ لاءِ ڪنهن اصحابيءَ چيو ته ڪا مٿانهين جاءِ ڏاهي انهيءَ تي نماز جي وقت باهه جو مچ ٻارجي ته ماڻهو انهيءَ کي ڏسي اچي گڏ ٿين. ڪنهن چيو ته بگل وڄائجي ته ٻڌي اچي گڏ ٿجي. ڪنهن چيو ته گهنڊ گهڙيال وڄائجن. مگر حضورجن ڪنهن جي به صلاح منظور نه ڪئي، ۽ خدائي حڪم ۽ انتظار جا منتظر رهيا. آخر پريان عبدالله بن زيد انصاريرض آيو ۽ اچي چيائين ته ”مون خواب ۾ هي لفظ ٻڌا آهن جي نماز لاءِ ماڻهن کي گڏ ڪرڻ واسطي چوڻ ۾ پيا اچن.“ اڃا عبداللهه انصاريءَ اها ڳالهه ڪري بس ڪئي، ته پريان حضرت عمر فاروق رضي الله تعاليٰ عنه به آيو. انهيءَ به اچي ساڳيءَ طرح خواب جو ذڪر ٻڌايو، جو ڪيس ڏسڻ ۾ آيو هو. حضورجن ڏاڍا خوش ٿيا ۽ انهيءَ نموني کي ڏاڍو پسند ڪيائون، پر تنهن هوندي به الله پاڪ جي درگاه ڏي رجوع ۽ توجه ڪيائون. الله پاڪ جي درگاه مان به اهڙوئي اشارو ٿيو ۽ اذان انهن مشهور لفظن سان مقرر ٿي، جن سان هاڻي چئبي آهي. مسٽر چيمبرس جو هڪ مشهور عيسائي آهي، تنهن پنهنجي ڪتاب انسائيڪلوپيڊيا جي ڇهين جلد ۾ لکيو آهي ته مسلمانن جي اذان

Marfat.com

(ٻانگ) جي لذت ۽ مزو مسجد جي ممبر تان ٻڌڻ کھٽو ٿي ايندو آهي، ۽ اذان جي وڏيڪ لذت ۽ حيرت جھڙو اثر رات جي اڪيلائي ۽ چپ چاپ وقت ۾ جيڪو معلوم ٿيندو آهي، سو عجب قسم جو هوندو آهي. انهيءَ عيسائي جيڪي لکيو آهي، سو واقعي سچ لکيو اٿس. انهيءَ وقت جي لذت ۽ مزو انهن کي معلوم ٿيو هوندو ۽ ٿيندو هوندو، جنهن اهو وقت ڏٺو هوندو ۽ ڏسندا هوندا. خيال جي ڳالهه آهي ته ساري ڏينهن جي محنت ۽ ڊوڙ ڊڪ کان ٿڪجي ٽٽجي، ٻکي ٻکڻ پنهنجن آکيرن ۾ وڃي آرامي ٿيل هجن ۽ زمين تي هلندڙ جانور ساري ڏينهن جي اٿ ويهه کان بس ڪري وڃي پنهنجين جاين ۾ ويٺا هجن ۽ ساريءَ دنيا تي سناٽي ۽ ماٺ جي حالت هجي، اهڙي وقت ۾ انسان پنهنجي ننڊ ۽ آرام ڦٽائي، پنهنجي خالق، مالڪ ۽ ٻاجهاري رب پاڪ جي درگاهه ۾ ٻانهون ٻڌي، ادب ۽ عاجزيءَ سان، نيوڙت ۽ نياز سان، نماز پڙهڻ لاءِ پنهنجي هم جنس ڀائن کي غفلت جي ننڊ مان "اللّٰه اڪبر، اللّٰه اڪبر" جو مٺو ۽ من موهيندڙ آواز ڪري اٿاري، سو هڪ عجب قسم جو طريقو آهي، جو ڪنهن ٻي مذهب ۽ ڌرم ۾ نه ليندو. مجوسين، يهودن ۽ نصارن وٽ ٻاهه ٻارڻ، ڪوڏ، ٻگل، توتارا ۽ گھنڊ گھڙيال وڄائڻ، اهي رسمون هيون، جي عبادتن جي وقت پوريون ڪندا هئا، مگر اسلام ۾ اذان جي رسم هڪ پاڪ ۽ بي عيب رسم آهي، جا سڀڪو منصف مزاج بي اختيار پسند ڪندو.

مسلمانن جي ڀائپ ۽ برادري

جڏهن مڪي جا مسلمان ڪافرن جي آهنجن، ايذائن، ظلمن ۽ ستمن جي ڪري ستائجي پنهنجو وطن ڇڏي، بيوطن ٿي مديني ۾ آيا، سڀ لڳا لاڳاپا لاهي رسول اللّٰه صلعم

Marfat.com

جي لڙهه لڳا ۽ پنهنجي لنؤن پنهنجي مولا سان لائي اچي مديني ۾ ويٺا، تڏهن مديني جي مسلمانن (انصارن) بہ پنهنجي نيڪ نيتي، هردلعزيزي، مروت ۽ لحاظ ۾ ڪين گهٽايو ۽ مسافر مهاجرن (لڏي آيلن) جي دل وٺڻ ۽ خاطرداري، همدردي ۽ غمگساريءَ جا پورا پورا حق بجاءِ آندائون. جڏهن مدني مسلمانن جي سچائي ۽ اخلاق ڏسجن ٿا، تڏهن واللهه بي اختيار چوڻو ٿو پوي تہ رسول اللهه صلعم جي پاڪ تعليم ۽ اخلاق تان قربان، جنهن جي وسيلي اهي مرد اهڙا فيضياب ٿيا، ايترا اخلاق سکيا ۽ پورا پورا انسان بلڪ انسانن مان بہ باخدا انسان بڻجي پيا. مدني مسلمانن ڇا ڪيو، جو پنهنجو مال متاع سڀ ورهائي اڌ مهاجرن کي ڏنو ۽ اڌ پاڻ رکيو، ۽ مهاجرن کي پنهنجو سڄو ڀاءُ ڪري سمجهيائون. جيئن اللهه تعاليٰ قرآن پاڪ ۾ انهيءَ بابت ارشاد فرمايو آهي:

فاصبحتم بنعمته اخوانا و كنتم علىٰ شفاحرة من النار فانقذكم منها.

[اوهين سڀ (اي مسلمانو) خدا جي فضل سان هڪٻئي جا ڀائر ٿي پيئو- ۽ اوهين باهہ جي کوهہ جي مٿان هئا، جنهن مان اللهه پاڪ توهان کي بچائي ورتو.]

مسلمانن ۾ پاڪ دين جي ڪري ايتري محبت ۽ سچي برادري وڌي، جو جيڪڏهن ڪو هڪ مسلمان ڪنهن قوم مان وڃي ڪو انجام ڪري ايندو هو، تہ سڀ پاڻ کي ڀڙول سمجهندا هئا، يا جيڪڏهن ڪو مسلمان ٻاهر ڀري پنڌ تي ويندو هو تہ سڀ مسلمان انهيءَ جي خير سلامتيءَ لاءِ منتظر رهندا هئا، يا جيڪڏهن ڪنهن مسلمان سان ڪنهن بہ ڪو ظلم ٿيندو هو تہ انهيءَ جي عيوض وٺڻ لاءِ سڀ مسلمان ڪڙا ٿي پيهندا هئا. پنهنجي اسلامي قوم جي يتيمن، رنن زالن

۽ علم پڙهندڙن جون گهرجون ۽ ضرورتون پوريون ڪرڻ سيکو مسلمان پنهنجو فرض سمجهندو هو. انهيءَ اسلامي عام برادريءَ کان سواءِ، حضرت رسول الله صلعم مهاجرن ۽ انصارن کي نالي بنالي هڪبئي جو ڀاءُ بنايو، جن مان ڪن اصحابن سونهارن جا برڪت ڀريا نالا تبرڪ لاءِ لکان ٿو:

(١) * حضرت رسول الله صلي الله عليه و آله وسلم... ۽ علي المرتضيٰ

(٢) ابوبکر صديق - خارجه بن زيد رض، (٣) عمر فاروق رض - عثمان بن مالڪ رض، (٤) عثمان ذوالنورين رض - اوس بن ثابت رض، (٥) جعفر بن ابي طالب رض - معاذ بن جبل رض، (٦) ابوعبيده بن جراح رض - سعد بن معاذ رض، (٧) عبدالرحمان بن عوف رض، - سعد بن ربيع رض، (٨) زبير بن العوام رض - سلمه بن سلامه رض، (٩) طلحه بن عبدالله رض - ڪعب بن مالڪ رض، (١٠) ابوسعيد بن زيد رض، - ابي بن ڪعب رض، (١١) مصعب بن عمير رض - ابوايوب رض، (١٢) ابوحذيفه بن عتبه رض - عباد بن بشر رض، (١٣) عمار بن ياسر رض - حذيفه بن اليمان رض، (١٤) سليمان فارسي رض - ابوالدرداءُ رض، (١٥) منذر بن عمرو رض - ابوذر غفاري رض **

رضي الله تعاليٰ عنهم اجمعين

[الله پاڪ سڀني کان راضي هجي شال]

---

* هن بابت ابن خلدون، ابن تيميه ۽ ابن القيم، جي وڏا محقق هئا، تن لکيو آهي ته رسول الله صلعم مهاجرن ۽ انصارن جي برادري ڳنڍي، جي ظاهر ڪري پيا ته هئا: مگر پاڻ حضرت عليءَ جا سؤٽ ۽ گويا ڀاءُ هئا، ٻئي مهاجر به هئا، هڪڙو مهاجر ٻيو انصار ته نه هو: هيءَ نه مهاجرن جي برادري انصارن سان هئي، انهيءَ ڪري سندن برادري حضرت عليءَ سان ڳنڍڻ ثابت نه آهي.

** پهريان نالا مهاجرن جا آهن ۽ پيا نالا انصارن جا.

Marfat.com

هجرت جي وقت حضرت پاڪ جي عمر

حضور جن عليه الصلوات والسلام جڏهن مديني شريف ڏي هجرت ڪري روانا ٿيا هئا ته سندن عمر مبارڪ ٥٣ سال هئي. اهڙيءَ پيريءَ ۾ به پاڻ سونهارا قوم جي سڌرڻ ۽ سڌارڻ لاءِ ڏاڍا مشتاق ۽ تڪليفون سهندڙ هئا. قوم اگرچ ڪيترا به مٿن ظلم ڪندي هئي، کين ستائيندي هئي، مگر پاڻ نهايت تحمل ۽ بردباريءَ سان سڀڪجهه سهي وري به نادان قوم کي سمجهائڻ ۾ پوئتي ڪين پوندا هئا. سندن اهڙيءَ همت جي ڪري الله تعاليٰ به کين الاهي مدد ڏيندو هو ۽ کين هر وقت دلجاءِ موڪليندو هو.

هجري سن جو بنياد

حضور جن جي هجرت ڪرڻ کان وٺي اسلامي سن جو بنياد شروع ٿيو ۽ هجري سن ليکجڻ ۾ آيو، ڇو ته اسلام ۾ اهڙو واقعو هجرت جهڙو ٻيو ڪو ڪونه ٿي گذريو هو، جو غمن ۽ تڪليفن جو خاتمو ۽ اسلامي فتوحات ۽ ترقيءَ جو آغاز هجي؛ انهيءَ ڪري هجرت وارو واقعو اُن لائق هو ته انهيءَ کان ئي وٺي اسلامي سن جو بنياد قائم ڪجي، جو قائم ٿيو. اگرچ مديني ۾ به کين تڪليفون پهتيون ۽ يهودي اڪثر سندن دشمن ٿي بيٺا، مگر اهو ڏک به ڇٽو، جنهن جي پوپان سک هجي. مديني ۾ اچڻ شرط حضور جن جي خدمت پاڪ ۾ سڀني مذهبن جا وڏا وڏا عالم ۽ پادري اچڻ لڳا، جن مان ڪيترا ته حق کي سڃاڻي مسلمان ٿيا، جهڙو يهودين جو وڏو بزرگ عالم عبدالله بن سلام رضه، ۽ پارسي قوم جو نيڪ عابد سلمان فارسي رضه. ۽ ٻيا به ڪيترا ته هٿين دشمن ٿي بيٺا. مڪي ۾ هڪڙي ئي مذهب وارا بت پرست ۽ هڪڙي ئي قوم وارا قريش هئا، مگر مديني ۾ گهڻن مذهبن

(ڏرمن) ۽ گهڻن ٻي خيالن ۽ قومن وارا ماڻهو هئا، جنهنڪري
کن ڳالهين ۾ پاڻ حضور جن کي تڪليف زياده ٿي.

ايندڙ نبيءَ لاءِ يهودين جو انتظار

مثلاً حضرت موسيٰ عليه السلام پنهنجن امتي يهودين کي
سندس جهڙي شاندار نبي پيدا ٿيڻ جي بشارت ڏني هئي،
(ڏسو ڪتاب استثناء باب ١٨ ورس ١٥ – ١٨ – ١٩). يهودي
هميشه انهيءَ خيال ۽ انتظار ۾ هوندا هئا ته ضرور اهو نبي اعظم
پيدا ٿيڻو آهي. انهن جي خيال ۾ هئن به هو ته اهو نئون نبي
اسان جي خيالن جي اچي تائيد ڪندو ۽ اسان کي اسان جي
دشمن عيسائين تي اچي غالب بڻائيندو. ۽ جڏهن حضور جن
عليه الصلوات والسلام مديني ۾ آيا ۽ سندن تشريف آوريءَ جو
غلغلو پيو، ته پهرين يهودي ڏاڍا خوش ٿيا ته اهو نبي،
جنهن لاءِ حضرت موسيٰ بشارت ڏني هئي، سو خير سان پيدا
ٿيو آهي ۽ هاڻي اسين پنهنجي نفس جي خواهش پوري
ٿيندي ڏسنداسين.

حضور جن حضرت عيسيٰ مسيح جي طرفداري ڪئي

پر حضور جن عليه الصلوات والسلام جڏهن اسلام جا
اصول ظاهر ڪيا، حضرت عيسيٰ عليه السلام کي به سچو نبي
اچي چيائون، ۽ يهودين، جي الزام اهڙي پاڪ رسول تي مڙهيا
هئا، سي اچي مٽائڻ لاٿائون، ڪيس نبي الله، روح الله، ڪلمة الله
جهڙا پاڪ ۽ عاليشان خطاب اچي ڏنائون، جن يهودين مٿان
بيڙا ۽ ناشائستا الزام ڏريا ٿي، تن کي خود اچي ملزم ٺهرايائون،
۽ جيڪي حق سچ هو آن جي ظاهري ڪرڻ ۾ ذرو خيال يا
ديرمدار نه ڪيائون، تڏهن يهودين جي نفساني خواهش کي
سخت ڌڪو آيو ۽ حضرت جن تي هو احمق ناراض ٿيڻ لڳا.

Marfat.com

ايندڙ نبيءَ لاءِ عيسائين جو انتظار ۽ سندن خود ساخته مسئلن کي حضرت جن جو رد ڏيڻ

اهڙيءَ طرح ٻين عيسائي به انهيءَ پاڪ ۽ تسلي ڏيندڙ نبيءَ جي اچڻ جا آداسي ۽ منتظر هئا، جنهن بابت حضرت عيسيٰ مسيح عليه السلام خبر ڏني هئي ته ”مون کان پوءِ هڪ پاڪ رسول اهڙو ته اچڻو آهي، جو دنيا سان هميشه گڏ رهندو، دنيا کي سڀ ڪجهه سيکاريندو، دنيا کي گناهه، سچ ۽ عدالت کان واقف ڪندو ۽ دنيا جون تقصيرون ظاهر فرمائيندو.“ حضرت عيسيٰ هيئن به فرمايو هو ته ”هو منهنجي بزرگي ڪندو ۽ اوهان کي سچائيءَ جي واٽ ڏسيندو.“ حضرت عيسيٰ عليه السلام پنهنجي حوارين (چيلن) کي انهيءَ پاڪ رسول جي تابعداريءَ جو سخت تاڪيد ڪيو هو (ڏسو يوحنا باب ١٦ ورس ١٣-١٤)، مگر عيسائين کي هيءُ به وهم ۽ گمان هو ته آهو پيغمبر سندن پاران يهودين سان اچي وڙهندو ۽ سندن واهيات خيالات خودساخته مسئلن کي به اچي زور وٺائيندو، جهڙو ته حضرت عيسيٰ کي خدا جو پٽ سمجهڻ، خدا ڪري مڃڻ، عيسيٰ مسيح جي صليب تي چڙهڻ ڪري عيسائين جي ڏوهن گناهن جو بخشجڻ ۽ ترڪ دنيا ڪري گذارڻ. پوءِ جڏهن حضرت جن آيا ته اچي اسلام جا اصول بيان فرمايائون ۽ عيسائين جي مٿين خودساخته مسئلن کي سخت زور سان رد ڪيائون، تڏهن عيسائي به حضرت جن جا دشمن ٿيا، ۽ منجهائن بيجا طرفداريءَ جي اميد لاٿائون. هن مان صاف ظاهر آهي ته حضرت رسول الله صلعم کي سواءِ حق ظاهر ڪرڻ جي ڪنهن به فرقي يا قوم کي راضي ڪري پنهنجي هٿ ۾ آڻڻ جو ذرو جيترو به خيال نه هو. پاڻ ڪنهن به طرح ڪنهن به قوم جي نفساني خيالن موجب هلي نٿي سگهيا، چاهي هو رنج ٿين، چاهي خوش. مگر خدا جي شان تان

Marfat.com

قربان وڃان، اهڙي حال هوندي به حضرت رسول‌الله صلعم جي پاڪ تعليم ۾ ته اهڙو اثر بخشيو هئائين، جو بي‌اختيار ماڻهن جي طبيعت ۾ ڪشش پيدا ٿيندي هئي ۽ سوين هزارين خدا جا بندا اسلام ۾ حلقه بگوش ٿي وانگي داخل ٿيندا ويا.

منافقن جو نمونو

جڏهن روز بروز اسلام جي ترقي ٿيندڙ ڏسڻ ۾ آئي، تڏهن ڪن باطن شرير شخصن پنهنجي من جي مراد پوري ٿيڻ لاءِ هڪ رمز وارو رستو اختيار ڪيو، جنهن کي منافقيءَ جو رستو چوندا آهن. مثلاً عبدالله بن ابي بن سلول مديني ۾ اثر ۽ عزت وارو شخص هو، اوس ۽ خزرج قبيلن تي سندس چڱو رعب هو ۽ کيس هميشه اها اميد هوندي هئي ته انهن ٻن زبردست قبيلن جي زور سان ڪنهن ڏينهن آءٌ مديني جو حاڪم ٿيندس؛ تنهن جو ڏنو ته انهن ٻنهي قبيلن جا اڪثر چڱا چڱا ماڻهو مسلمان ٿيندا ٿا وڃن. تڏهن پاڻ به بدر جي جنگ کان پوءِ ظاهر ۾ مسلمان ٿي پيو. پر جڏهن ڏٺائين ته يهودي حضرت پاڪ جا دشمن ٿي پيا آهن، تڏهن يهودين سان يهودين جهڙو ۽ مسلمانن سان مسلمانن جهڙو ٿي گذارڻ لڳو. جڏهن مسلمانن کي ڪو نقصان پهچائڻ جو وجهه ملندو هوس ته ڏنيو وارو ڏنگ هڻي ويندو هو. اهڙين سخت چالبازين جي اونداهين ۾ به حضرت رسول الله صلعم جهڙي آفتاب عالمتاب جي صداقت جو نور روشني ڏسندو رهيو. سندن پاڪ تعليم، پاڪ صحبت ۽ پاڪ مجلس جو جيڪو اثر انسان جي دل تي پوندو هو، تنهن جو آءٌ ڪهڙو ذڪر لکان. سندن سهڻيءَ صحبت ۽ من موهڻيءَ مجلس جي اثر کان نادان انسان پنهنجي نفس ۽ شيطان جي چنبي کان اهڙو ته ڇڏي ويندو هو، جو وري ڪڏهن به نفس جي هٿ هيٺ نه ايندو هو.

Marfat.com

انصارن جي همدردي مهاجرن سان

مديني جا رهاڪو، جن حضرت رسول صلعم تي سچي دل سان ايمان آندو هو، جن جو لقب "انصار" (دين حق جا مددگار) هو، جهڙي وڏا ٻيئل ماڻهو يا مالدار ڪين هئا، مگر حضرت رسول الله صلعم جي پاڪ صحبت جي اثر کان دل جا اهڙا ته غني، بي پرواهه، بهادر ۽ اسلام ۽ اهل اسلام جا اهڙا ته فدائي ۽ شيدائي ٿي پيا هئا، جو پنهنجن مسلمان ڀائرن تان جان ۽ مال قربان ڪرڻ پنهنجو ايماني فرض ڄاڻندا هئا. جڏهن ڪو مسلمان مڪّي جو رهاڪو، دشمنن جي اگهاڙين ترارن کان جان بچائي، آجو بکيو مديني ۾ اچي نڪرندو هو، ته مدني مسلمانن (انصارن) مان سيڪو اٿين پيو گهرندو هو ته مسافر مومن مون وٽ اچي رهي. آخرڪار ڪڍنا وجهندا هئا، پوءِ جنهن جي ڏالي نڪرندو هو، سو خوشيءَ کان ڪپڙن ۾ ٿي ڪين ماپندو هو ۽ ڏاڍي هيج ۽ خوشيءَ سان پنهنجي گهر وٺي ويندو هوس، ۽ وجهڻ شرط مال متاع، ٽپڙ ٽاڙي، جاهه جڳهه، ڏوڪڙ پئسي، ڍور ڍڳي، زر زمين، مطلب ته جيڪي به گهر ۾ هوندو هوس، تنهن مان اڌ ورهائي پنهنجي مسافر ۽ سٿايل ڀاءُ کي ڏيندو هو. تنهن کان سواءِ به هر قسم جي خدمت ڪندو هوس ۽ خدا جا شڪرانا ۽ ڏورا ميجندو هو ته الله تعاليٰ دين جي هڪ ڀاءُ کي سندس حصيدار ڪيو. سبحان الله!

اهن عام جو عهدنامو ۽ مديني جي جدا جدا مذهب وارن جو گڏجي حضرت رسول الله صلعم جي برڪت سان هڪ قوم ٿيڻ ۽ سڀني کي مذهبي آزادي ملڻ

اسين مٿي لکي چڪا آهيون ته مديني ۾ گهڻن ذاتين ۽ گهڻن مذهبن جا ماڻهو رهندا هئا، يهودين جو ته گهڻو

Marfat.com

زور هو ۽ پنهنجا پنهنجا قلعا هئن، جي ڏاڍا مضبوط هئا. حضرت رسول الله صلعم فقط عابد نبي ۽ زاهد رسول ڪين هئا، نڪي ماڻهن کي دنيا کي ترڪ ڪرڻ سيکارڻ آيا هئا، پر الله تعاليٰ کين دين ۽ دنيا ٻنهي جي اصلاح (سڌاري) جو استاد ۽ معلم ڪري دنيا ۾ موڪليو هو، ۽ کين رب تعاليٰ عقل ڪل عطا ڪيو هو، انهيءَ ڪري الله تعاليٰ جي انهي ذات موجب حضور جن عليه الصلوات والسلام خيال ڪيو ته هي گهڻن ذاتين ۽ ڌرمن وارا مديني ۾ رهن ٿا ۽ سيڪنهن جو پنهنجو منهن ۽ پنهنجو مٿو آهي، ڪو ڪنهن جي جان جي خبر ڪانه ٿو وٺي، مسڪينن ۽ هيڻن جي حمايت ڪي ڪانه ٿي ٿئي، سا ڳالهه چڱي نه آهي. انهيءَ ڪري حضور جن عليه الصلوات والسلام سڀني قومن جو هڪبئي سان همراه ۽ هڪبئي جو همدرد ٿي هلڻ ضروري سمجهيو، ۽ ذاتين جي اختلاف کي مٽائي هڪ قوميت قائم ڪرڻ مناسب ۽ واجب سمجهيو، ڇو ته قوميت انسانيت جو هڪ رڪن اعظم آهي. انهيءَ ڪري حضور جن عليه الصلوات والسلام هجرت جي پهرئين ئي سال جيڪو پهريون وڏو ڪم ڪيو، سو اهو ئي ڪم، جو سڀني قومن کي سمجهائين ۽ نصيحتن سان سمجهايائون ۽ سڀني قومن جي وچ ۾ هڪ عهدنامو ڪري ڇڏڻ سڀني کان قبول ڪرايائون. سڀني قومن جا سردار ۽ پڙيا مڙس سڀئن انهيءَ رٿ تي راضي ٿيا ۽ پاڻ هيٺئين مضمون وارو * عهدنامو لکارايائون.

(١) هذا كتاب من محمد النبي (صلي الله عليه وآله وسلم) بين المومنين والمسلمين من قريش و يثرب و من تبعهم فلحق بهم و جاهد منهم (٢) انهم أمت واحدت (٣) و ان يهودبني عوف أمت مع المومنين (٤) و ان بينهم

* ساري عهدنامي لکڻ جي بدران ضروري فقرا لکڻ ڪافي سمجهيا ويا.

النصر علي من حرب اهل هذه الصحيفة (٥) و ان بينهم النصح و النصيحة والبر دون الاثم (٦) و ان اليهود ينفقون مع المومنين ماذا محاربين (٧) و ان بطانة يهود كانفسهم (٨) و انه لم ياثم امرء بحليفه (٩) و ان النصر للمظلوم (١٠) و ان يثرب حرام جوفها لاهل هذه الصحيفة (١١) و ان الجار كالنفس غير مضار ولا آثم (١٢) و انه ماكان بين اهل هذه الصحيفة من حدث او اشتجار يخاف فساده فان مرده الي الله عز و جل والي محمد رسول الله ۰

[هي نوشتو خدا جي نبيءَ محمد (صلعم) جي طرفان آهي، مسلمانن جي درميان، جي قريش آهن يا يثرب جا رهاڪو، ۽ (هي عهدنامو) انهن سان آهي، جي مسلمانن سان مليل ۽ جهاد ۾ ساڻن شامل آهن، ته (اڄ کان وٺي) اهي سڀ پاڻ ۾ هڪ قوم آهن ۽ بني عوف جا يهودي به مسلمانن سان گڏجي هڪ قوم آهن ۽ جيڪو هن عهدنامي ۾ داخل قومن سان جنگ ڪندو ته مسلمانن تي لازم آهي اُنهن قومن جي مدد ڪرڻ- مسلمانن جي هلت چلت انهن قومن سان خيرخواهي ۽ فائدي پهچائڻ جي رهندي ۽ نه نقصان پهچائڻ ۽ گناه جي. جنگي خرچ وغيره ۾ يهودي مسلمان سان شامل رهندا، جيسين جنگ جاري هوندي. يهودين جي دوست ۽ لڳ لاڳاپي وارين قومن جا حق به يهودين جهڙا شمار ڪرڻ ۾ ايندا. مظلوم (ستايل) سان ضرور مدد ڪبي. هن عهدنامي وارن تي مديني ۾ جنگ يا خونريزي ڪرڻ حرام آهي. پاڙيوارا به هن عهدنامي ۾ داخل قومن جهڙا سمجهيا، جن کي ڪوبه نقصان نه پهچڻ گهرجي. هن عهدنامي وارين قومن ۾ جيڪڏهن ڪو جهيڙو يا

Marfat.com

نئين ڳالهه پيدا ٿي پئي، جنهن مان فساد جو امڪان هجي، ته پوءِ انهيءَ جو فيصلو الله ۽ الله جي رسول تي ڇڏڻ کپرجي.]

هن عهدنامي تي مديني ۾ رهندڙ سڀني قومن جا دستخط ٿـي ويا، ۽ تنهن کان پـوءِ حضور جن عليه الصلوات والسلام ٻهراڙيءَ جي قومن کي به شامل ڪرڻ گهريو، جنهن مان به وڏا فائدا ٿيا. هڪ عرب جي قومن ۽ قبيلن ۾ جيڪي خونريزيون ٿينديون هيون ۽ الله جي زمين انسانن جي رت سان رڱبي هئي، تنهن جي بندش ٿي وئي. ٻيو ته هن کان پوءِ مديني جي قومن کي مڪّي جا مشرڪ مسلمانن جي برخلاف ڪري نه سگهندا.

حضور جن (صلعم) جو امن لاءِ ٻهراڙيءَ ۾ گشت ڪرڻ

پوءِ ٻاڻ انهي ٿي سال مديني ۽ مڪّي جي وچ ۾ هڪ ڳوٺ "ودان" تائين روانا ٿيا، ۽ بني حمزت بن بڪر بن عوف کي هن عهدنامي ۾ شامل ڪيائون، ۽ عمرو بن مخشي الضمري به (جو هڪ وڏو سردار هو) ان تي دستخط ڪيو. اهڙيءَ طرح هجرت جي ٻئي سال ربيع الاول ۾ حضور جن عليه الصلوات والسلام رضوي جي طرف به روانا ٿيا ۽ ڪوهه بواط جي رهاڪن کي وٽي شامل ڪيائون. وري انهي ڏي سال مهيني جمادي الاخر ۾ حضور جن صلعم ذي العشيرت نالي هڪ ڳوٺ ڏي روانا ٿيا (اهو ڳوٺ مديني ۽ ينبوع جي وچ تي آهي)، اتي وٽي ٻاڻ بنو مدلج وارن کان عهد ورتو، خير سان مديني شريف موٽيا. اهو ڪم حضور جن اهڙو ڪيو جو انصاف وارا بي اختيار چوندا ته بيشڪ حضرت رسول الله صلعم رحمت العالمين (جهانن جي رحمت) تي

دنيا ۾ آيا هئا. پاڻ جنگ ۾ تلوار هلائڻ جا سخت مخالف هئا ۽ دنيا ۾ صلح ۽ امن قائم ڪرڻ لاءِ آيا هئا.

قريشن جو مديني تي حملي ڪرڻ جو خيال

قريشن جو حضور جن عليه الصلوات والسلام ۽ مومنن سان، ايمان آڻڻ ۽ اسلام مڃڻ ڪري، اهڙو ته اچي ضد ٿيو، جو مڪي ۾ ته ڪهڙن تڪليف پهچايائون، پر پاڻ سونهارا وطن ڇڏي بي وطن ٿيا ته به پليدن پچر نه ڇڏي.

قريشن جي هڪڙي شرارت

آخر ڇا ڪيائون، جو عبدالله بن ابي ۽ انهيءَ جي رفيقن ۽ سائين کي (جي اڃا اوس ۽ خزرج جي قبيلن مان بت پرست رهيل هئا) لکي موڪليائون ته "توهان اسان وٽان ايذائهن آيل هڪڙي شخص کي پناهه ڏني آهي، سا ڳالهه چڱي نه آهي. جيڪڏهن انهيءَ کي وڌهي، ساري ڪڍي نه ڇڏيندؤ، ته اسان پاڻ به قسم کنيو آهي ته اسين توهان تي چڙهائي ڪنداسين، اوهان جي لنڍن نيڻن کي ڪهنداسين ۽ عورتن کي هٿ ڪنداسين." انهيءَ خط پهچندي شرط ابن ابي ۽ سندس سائين حضور جن عليه الصلوات والسلام سان جنگ جوٽڻ جو خيال پڪو ڪيو.

حضور صلعم جن جي تقرير

حضور جن عليه الصلوات والسلام کي اها خبر پهچي وئي، پاڻ انهن جي وچ ۾ اچي هڪ زبردست تقرير ڪيائون ۽ فرمايائون ته "ڏسو، اوهان سان قريشن سخت چالبازي ڪئي آهي، جيڪڏهن اوهين هنن جي لکئي موجب مسلمانن سان وڙهندؤ، ته پنهنجو نقصان پاڻ ڪندؤ، ڇو ته اوهين ڇڻ پنهنجن آڻهن پٽن ۽ ڀائرن، مٽن مائٽن سان وڙهندؤ، جي مسلمان ٿيل آهن،

۽ جيڪڏهن هنن جي ڳالهه نه مڃيو ۽ هو ڪاهي آيا ۽ انهن سان جنگ ٿي ته ڏاڍين سان جنگ ڪرڻي پوندو." انهيءَ تقرير جو انهن تي چڱو اثر پيو ۽ سڀ مات ڪري هليا ويا.

قريشن جي ٻي شرارت

جڏهن ڏٺائون ته انهيءَ شرارت مان به ڪُڇ نيل ڪونه نڪتو، تڏهن وري اندر ئي اندر يثرب جي يهودين سان جوڙجڪ ڪرڻ لڳا ۽ ڪجهيءَ طرح انهن کي پاڻ سان ڳاهيائون. جڏهن پڪ ٿين ته هاڻي اسين شير آهيون، تڏهن مسلمانن کي چوائي موڪليائون ته "اوهين نه سمجهو ته مڪي مان اوهين ڀڄي آيا آهيو، سو اسين ڪو سک سهڻ ڏيندا سونوَ؛ اسين اتي به اوهان کي نه ڇڏيندا سين."

قريشن جي مسلمانن تي ڀرين ڪاهه

انهيءَ نياپي کان پوءِ ڪجهه ڪونس ڦٽائي به شروع ڪيائون. مهيني ربيع الاول سنه ٢ هجريءَ ۾، مڪي جي قريشن مان ڪرز بن جابر فهري نالي هڪ شخص يثرب جي ڀرسان اچي شهر وارن جو جيڪو مال ٻاهر جهنگ ۾ پئي گهميو ۽ چرندو، سو چورائي ڪاهي هليو ويو. اتفاق سان ڪنهن ڏٺس ئي ڪونه، جي مديني وارن کي پنهنجي ڏاڍ مڙسي ڏيکاري هليو ويو.

ابوجهل جي شرارت

وري ماه رمضان سنه ٢ هجريءَ ۾ ابوجهل مڪي ۾ مشهور ڪيو ته اسان جو قافلو، جو روڪڙ ۽ مال اسباب سان ڀريل آهي ۽ شام ملڪ کان اچي پيو، تنهن بابت مسلمانن ڦٻدي ڪري لٽڻ جي صلاح ڪئي آهي. انهيءَ هل اٿارڻ مان سندس نيت

هيءَ هئي تہ جن ماڻهن جو مال انهيءَ واپار ۾ لڳل هو ۽ جن جا مائٽ انهيءَ قافلي ۾ هئا ۽ جيڪي اڳئي مسلمانن سان ڪاوڙيل هئا، سي سڀئي گڏجي سڏجي مسلمانن سان وڙهڻ ۽ جنگ جي تياري ڪن، آخر ٿيو بہ ائين.

قريشن جو لشڪر

هڪ هزار قريشي بهادر، ست سئو اُٺن ۽ ٽي سئو گهوڙن جي سواريءَ سان ابوجهل جنگ لاءِ وٺي هليو. خدا جي قدرت، جنهن قافلي جي بچاءَ جو بهانو ڪري هئائين، سو قافلو بہ خير سلامتيءَ سان مڪي ۾ پهچي ويو، مگر ابوجهل تنهن هوندي بہ موٽيو ڪين، لشڪر سميت مديني ڏي وڌندو ويو. مسلمانن کي بہ پڪ ٿي تہ هي هاڻي اسان کي سک سان نہ ڏيندا. حضور جن عليه الصلوات والسلام اصحابن سان صلاح مصلحت ڪئي، مهاجرن ڪين دلجاءِ جهڙو جواب ڏنو. پاڻ وري ٻئي دفعي بہ پڇيائون، مهاجرن وري بہ خاطري جهڙو جواب ڏنو، پاڻ وري بہ ٽئي دفعي پڇيائون، اتي انصارن سمجهيو تہ حضور جن اسان جي جواب جا منتظر آهن.

انصارن جي صداقت

سعد بن معاذ عرض ڪيو تہ ”يا حضرت! شايد حضور جن انصارن کي اهڙيءَ مهل مدد ڪرڻ کان گُتل سمجهيو آهي ڇا؟ آءٌ سڀني انصارن جي پاران عرض ڪريان ٿو تہ اسان جو مال ۽ جان حضور جن تان قربان ۽ صدقي آهي. حضور جن جنهن سان گهُرندا، جنهن کان ڇنن، اسين هر طرح حاضر ۽ بدل آهيون. اسان جي مال مان جيڪي حضور جن کي وٺي، سو حضور جن کڻن ۽ جيڪي وٺي سو ڇڏن. ہر خير جي ڪم لاءِ حضور جن جيترو جهجهو کڻندا، اسين انهيءَ ۾ گهڻو خوش ٿينداسين. اسين

حضور جن جي حڪم جا تابع آهيون، جيڪڏهن حضور جن اسان کي غمران جي چشمي تائين وڃڻ جو حڪم ڏيندا ته اوستائين به هليا وينداسين؛ جيڪڏهن سمنڊ جي تري ۾ وڃڻ واسطي اشارو ڪندا ته به ڪين مڙنداسين."

مقداد اصحابي چيو ته "حضور، اسين حضرت موسيٰ جي قوم جهڙا ڪين آهيون، جو چونداسين ته 'تون ۽ تنهنجو رب ٻئي وڃي جنگ ڪريو، اسين ته هتي ويٺا آهيون.' اسين حضور جن جي ساڄي ۽ کاٻي پاسي جنگ لاءِ تيار آهيون."

مسلمان اڳي سنڀريل ڪين هئا. نڪو جنگ جو خيال ئي هون؛ پر تنهن هوندي به آهي مهاجر ۽ انصار، جي ميدان ۾ وڃڻ جهڙا هئا، سي سيئي گڏجي ٽي سؤ تيرهن ڄڻا ٿيا ۽ دشمنن جي دفع لاءِ نڪتا.

مسلمانن کي اڳيا جنگ جي اجازت نه هئي

مگر مسلمانن کي اڳيا جنگ جي موڪل ڪانه هئي، ڇو ته اسلام کي جنگ سان ڪو لاڳاپو ڪونهي، اسلام جي معنيٰ ئي آهي صلح سان گذارڻ؛ اهو ئي سبب آهي، جو مسلمانن پنهنجو وطن ۽ پنهنجون ملڪيتون ڇڏڻ قبول ڪيون، حبش ۽ مديني ڏي لڏي ويا، مگر جنگ ڪرڻ پسند نه ڪيائون. البت هن وقت اهڙو حال اچي ٻڻيو، جو دشمنن جي چڙهائي روڪڻ ۽ انهن جي مقابلي لاءِ اٿڻ لاچار ٿيو. جيڪڏهن مسلمان ماٺ ڪري هٿ هٿ تي رکي ويهي رهن ها ته ٻڪريون وانگي ڪسجي وڃن ها ۽ توحيد جي آواز بلند ڪرڻ وارن مان دنيا ۾ هڪ به نه لڀي ها. پوئين تن سالن جي تڪليفن ڏسڻ کان پوءِ جنهن لاچار کان حضرت مسيح عليه السلام هي حڪم ڏنو هو ته ڪپڙن لٽن ۽ ڏوڪڙن پئسن جي بدران به "هٿيار خريد ڪريو ۽ هٿيارن سان رهو"

(ڏسو متي باب ۲۷)، انهيءَ لاچار سبحان الله پاڪ مسلمانن جي حال تي رحم فرمائي سچا چوڏهن سال ظلمن ۽ ايذائن سهڻ کان پوءِ کين دشمنن جي مقابلي ۾ جنگ جي اجازت ڏني. قرآن پاڪ ۾ انهيءَ بابت هيٺيون حڪم آيو:

اذن للذين يقاتلون بانهم ظلموا و ان الله نصرهم لقدير. الذين اخرجوا من ديارهم بغير حق الا ان يقولوا ربنا الله ولولا دفع الله الناس بعضهم لهدمت صوامع و بيع و صلوات و مساجد يذكر فيها اسم الله كثيرا.
(سورت حج رڪوع ٦)

[جن تي ظالمن جا ظلم ٿين ٿا ۽ هو انهن کي دفعي ڪرڻ لاءِ جنگ ڪرڻ گهرن ٿا، تن کي موڪل ڏجي ٿي ۽ الله تعاليٰ آنهن (مظلومن) جي مدد تي قادر آهي. اهي ويچارا ناحق پنهنجي وطن مان لوڏيا ويا، رڳو هن ڪري، جو هو چون ٿا ته اسان جو رب هڪ الله آهي؛ جيڪڏهن الله تعاليٰ ڪن (ظالمن) کي ڪن (حق وارن) جي هٿان دفعي نه ڪري ها، ته هوند ضرور عيسائين جون گرجائون، يهودين جون عبادتگاهون، بت پرستن (مورتي پوڄارين) جا ٺڪاڻا ۽ مسلمانن جون پاڪ مسجدون، جن ۾ الله پاڪ جو ذڪر گهڻو ٿيندو آهي، اهي سڀ ڊاهون ڊونيون وڃن ها.]

الله پاڪ هن آيت شريف ۾ صاف صاف فرمايو آهي ته جيڪڏهن ظالمن کي مظلومن جي هٿان دفعي ڪرڻ جي طاقت ۽ اجازت نه ڏني ها ته هوند وڏي خرابي ٿي پوي ها، آزادي ملڪ مان نڪري وڃي ها، ڪنهن به مذهب ۽ ڌرم وارا آزاد نه رهي سگهن ها. هن مان هي به معلوم ٿيو ته الله پاڪ جي اها مرضي نه آهي ته هرويرو اسلام زبردستيءَ سان وڏي، نه نه!

بلڪ سيڪنهن کي آزادي هجي، وعظ، سمجهائڻ، دليل ۽ دلائل پيش ڪبا رهجن. انهن تي وسيلن سان اسلام وڌائجي، سو ٺيڪ به ائين. اما ڳالهه هرگز ثابت نه آهي ته مسلمان ڪنهن کي ها ڪن کي به مسلمان ڪرڻ لاءِ ترار هٿ ۾ ڪنٿي، بلڪل نه. هان، جيڪي ظالم مسلمانن تي ڪاهي ايندا هئا، تن کي انهن غريب مسلمانن جي هٿان ٽي خدا دفعي ڪندو هيو ۽ انهي ڪري ٿي دفعي ڪرڻ جو حڪم ڏنو هئائين. اهو حڪم قانون قدرت ۽ عقل جي بلڪل مطابق ۽ موافق هو ۽ آهي.

اسلام ۽ رسول الله صلعم جي صداقت جو دليل

هي به حيرت جهڙي ڳالهه آهي ته اسلام ۽ حضرت رسول الله صلعم جي سچائيءَ ۽ حقانيت جو وڏو دليل آهي ته مڪي وارن جي چڙهائيءَ سببان مسلمانن نه فقط پنهنجو نقصان سمجهي، پنهنجي جان بچائڻ جو غم ڪيو پر الله پاڪ نه فقط مسلمانن کي ٿي پنهنجي جان بچائڻ جيتري جنگ ڪرڻ جو حڪم ڏنو؛ بلڪ آهي قومون، جي عهدنامي ۾ مسلمانن سان شامل هيون ۽ آهي، جي ڪمزور هيون، تن سڀني جي بچائڻ ۽ انهن جي تڪائڻ ۽ عبادت گاهن جي حفاظت ڪرڻ جي اول اول ڳالهه ڪئي وئي. جيئن ته آيت شريف ۾ ٻهرين پهرين يين مذهبن وارن جي عبادت گاهن جا نالا ڳڻي، پوءِ مسلماني مسجدن جو ذڪر ڪيو ويو آهي. ههڙو انصاف ۽ ههڙي سچائي ڪنهن به مذهب ۾ ليڻ بلڪل مشڪل آهي.

اعتراض ڪندڙن جي شبهي جو رد

بعضي نامصنف ۽ نادان چوندا آهن ته جوسين مسلمان ڪمزور ۽ مقابلي ڪرڻ کان اڻ سگها هئا، تيسين محمد (عليه الصلوات والسلام) انهن کي جنگ جو حڪم ڪونه ڏنو. پر جڏهن طاقت وارا ٿيا ۽ دين پائي وڌيا، تڏهن

Marfat.com

جنگ جو حڪم مليو. انهن نادانن لاءِ هيترو جواب ئي ڪافي آهي ته جنهن وقت مسلمانن کي جنگ جي اجازت ملي ۽ دشمنن جي مقابلي ۾ دفعي ڪرڻ جو حڪم مليو، تنهن وقت به مسلمانن جي طاقت جو اهو حال هو، جو هوڏانهن دشمنن جو شمار هڪ هزار بهادر جنگي، ست سؤ اٺ ۽ ٻي سؤ گهوڙا هئا، ته هيڏانهن مسلمانن جي لشڪر جو تعداد ٽي سؤ تيرهن مومن ۽ ٻه گهوڙا ۽ ست اٺ هئا. هن مان انصاف وارن کي صاف معلوم ٿيندو ته مسلمان اڃا به ظاهري حالت جي ڪري دشمن جي مقابلي ۾ بلڪل ڪمزور هئا، مگر الله تعاليٰ جي مدد، ايمان جي مضبوطي، خداوند تعاليٰ تي ڀروسو، همت ۽ توڪل، اهي شيون بيشڪ اهڙيون هيون، جن جي هوندي ظاهري طاقت جي ڪا ضرورت ڪانه هئي ۽ اهي ترارين ظاهري ترارين کان صد بار وڌيڪ ڪارائتيون ۽ تکيون هيون، جن جي ئي زور تي مسلمان هر وقت فتحمند ٿيندا رهيا.

مسلمانن تي قريشن جي ٻي ڪاهه يا بدر جي جنگ

سن هجري جي ٻئي سال، مهيني رمضان شريف ۾، خدا جو پاڪ نبي مديني جي ڏهني قومن کي قريشن جي بي سبب ڪاهه کان بچائڻ لاءِ ٽي سؤ تيرهن چٽا ايماندار جانباز، جن مان ست کان وڌيڪ مهاجر، ٻه سؤ چاليهن کان وڌيڪ انصار هئا، پاڻ سان وٺي مديني مان نڪتو. انهيءَ لشڪر سان فقط ٻه گهوڙا ۽ ست اٺ هئا. جڏهن حضور جن عليه الصلوات والسلام مديني کان ٻاهر بدر نالي هڪ جاءِ تي پهتا، تڏهن انهي ڏٺائون ته مڪي وارن جو لشڪر سندن لشڪر کان ٽيڻو ۽ تمام گهڻي ساز سامان سان لٿو پيو آهي. جنگ کان هڪ ڏينهن اڳي حضور جن عليه الصلوات والسلام جنگ جو ميدان پنهنجي نظر مان ڪڍيو.

Marfat.com

اسلام جي دشمنن جي قتل جي پيشنگوئي

آني الله تعاليٰ جي ٻڌائڻ سان ٻڌايائون ته سڀاڻي انشاءالله تعاليٰ فلاڻو دشمن هتي ۽ فلاڻو دشمن هتي قتل ٿيندو يعني اسلام جي دشمنن جي قتل جون جايون پاڻ اڳواٽ ئي مقرر ڪري ٻڌايائون، ڇو ته کين پنهنجي مولا سائينءَ تي پورو ڀروسو هو ته ضرور هو مظلومن جي مدد ڪندو ۽ حق کي باطل تي غالب ڪندو. پوءِ مولا سائين به کين اڳواٽ ئي دلجاءِ لاءِ سڀڪجهه ٻڌايو. آخر رمضان شريف جي ١٧- تاريخ جمعي جي ڏينهن حق ۽ باطل جي وچ ۾ جنگ لڳي، يعني مسلمانن سان لڙائي ٿي. جنگ کان اڳي حضور جن عليه الصلوات والسلام نوڙت ۽ نياز، زاريءَ ۽ عاجزيءَ سان درگاهه الاهيءَ مان دعا گهري ته "اي منهنجا مولا! جيڪڏهن ڪافرن کي مسلمانن تي غالب ڪيئي ۽ مسلمانن کي ڪافرن جي هٿان مارائيئي، ته پوءِ توحيد جو سبق سيکاريندڙ، تنهنجو نالو پاڪ هر وقت ياد ڪندڙ ۽ تو ڏي ماڻهن کي ڇڪي آڻيندڙ هڪڙو به دنيا ۾ ڪونه رهندو!" اهڙي طرح ٻين پاڪ دل مسلمانن به رب تعاليٰ جي درگاهه مان دعائون گهريون.

جنگ بدر ۾ مسلمانن جي عاليشان فتح

اهي دعائون ۽ پاڪ پيغمبر جون التجائون ٻڌي، الله پاڪ جي رحمت جو درياهه جوش ۾ آيو ۽ حق تي سر ڏيندڙن کي مدد الاهيءَ پنهنجي ڀاڪر ۾ وٺي، پنهنجي پناهه جي پاڇي ۾ ويهاريو، قهر خدائيءَ جي باهه ڀڙڪڻ لڳي ۽ حق کي ميٽيندڙن ۽ اسلام جي دشمنن جي مٿان اچي ڪڙڪي. انهن تي ضعيف ۽ بي ثمر مسلمانن هٿان بهادريءَ ۽ پهلوانيءَ جي نشي ۾ مغرور ڪافرن کي شڪست نصيب ٿي. انهن جا ستر پهلوان قيد ۽ ستر پهلوان قتل ٿيا، انهن

سيني ظالمن جو پريو مڙس ابوجهل به انهي ئي مئو، جنهن اڳٿو
ڪٿڪ بيگناه مسلمانن تي چاڙهيو هو. جيڪي چوڏهن سردار
دارالندوه نالي هڪ جاءِ ۾ حضرت رسول الله صلعم جي قتل ڪرڻ
جي صلاح لاءِ ڪٺا ٿيا هئا، تن مان ٻه، ٻارهن ڄڻا انهي جنگ
۾ جا بيسبب ويچارن صابر شاڪر مسلمانن سان جوٽي هٿائون،
قتل ٿيا، ۽ باقي جيڪي ٿي ڄڻا بچيا، تن کي اسلامي حقانيت
۽ خدائي رحمانيت نه ڇڏيو، جي آخر ۾ مسلمان ٿي پيا. انهن مان
جيڪي ڳرا ڳرا دشمن قيد ٿيا هئا، تن کي جنگ جي قاعدي
موجب انهيءَ ڪري نه ته هنن بيگناه غريبن سان جنگ جوٽي
هئي، واجب ته اُنهن هو جو قتل ڪري ڇڏين ها ته ٻين طاقتن
تي رعب ويهي ها. مگر الله رحيم جي رحمدل رسول ۽ رب العالمين
جي رحمت العالمين نبيءَ ڪجهه جرمانو وٺي گهڻن کي ڇڏي
ڏنو، باقي جيڪي لکي پڙهي ڄاڻندا هئا تن کي ڪجهه وقت انصارن
جي فرزندن کي لکپڙهه سيکارڻ واسطي ڪٽي مقرر ڪيائون.

جنگ بدر ۾ معجزو

اها ئي بدر جي جنگ آهي، جنهن ۾ حضرت رسول الله صلي
الله عليه و آله، وسلم مٺيءَ جي فقط هڪ مٺ پري دشمنن جي
لشڪر ۾ اڇلائي هئي، جا سڀني جي اکين ۾ وڃي پيئي ۽
سڀني جي اکين کي اهڙو ته خراب ڪري ڇڏيائين، جو سڀئي
انڌا ۽ اونڌا ٿي پيا.

قيدين سان مسلمانن جو سلوڪ

جيڪي قيدي ٿيا هئا، تن بابت حضور جن عليه الصلوات
والسلام سڀني مسلمانن کي حڪم ڏنو هو ته ”جيسين اوهان
وٽ قيد ۾ هجن، تيسين اوهين انهن دشمن قيدين جي عزت
ڪريو، انهن جي زبونيءَ تي خوش نه ٿيو، ۽ انهن جي حال تي

Marfat.com

رحم ڪائو.“ حضور جن عليه الصلوات والسلام جي حڪم موجب مسلمانن اهڙي ته تعميل ڪئي، جو عقل حيران آهي. ڪيترا قيدي ته مسلمانن جون اهي فضيلتون ۽ اخلاق ڏسي مسلمان ٿي پيا ۽ ڪيترا وري عمر ڀر تنهن شڪرگذار رهيا ۽ ڳائيندا وتيا. انهن قيدين مان هڪڙي قيديءَ جو قول آهي ته ”خدا مديني وارن کي ڀلو خوش ۽ آباد رکي، جن اسان کي وهٽن تي سوار ڪيو ۽ پاڻ پيادا هليا، اسان کي ڪڻڪ جي ماني کارايائون ۽ پاڻ کارڪون کائي گذران ڪيائون.“ هيءَ فتح سڀ الله پاڪ جي مدد ۽ عنايت جي سببان ٿي، نه ته مسلمانن جو ظاهري حال جيڪو هو سو مٿي لکي آيو آهيان. انهيءَ بابت الله تعاليٰ فرمايو آهي:

و لقد نصرڪم الله ببدر و انتم اذلـه فاتقوا الله لعلڪم تشڪرون. (سورت ال عمران رڪوع ١٣)

[تحقيق الله تعاليٰ بدر جي جنگ ۾ اوهان کي فتحمند ڪيو ۽ اوهين انهيءَ وقت ڪمزور هئا، پوءِ الله پاڪ کان ڊڄو ته من اوهين سندس شڪرگذار ٿيو.]

قريشن جي ٻي شرارت ۽ حضور صلعم جن جي قتل جي تياري

وري بدر جي جنگ کان پوءِ جلد ئي صفوان بن اميه (جنهن جو پيءُ بدر ۾ قتل ٿيو هو) ۽ عمير بن وهب (جنهن جو پٽ اڃا مسلمانن وٽ قيد هو)، اهي ٻئي ڄڻا رڻ پٽ ۾ ٻاهر وڃي حضرت رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم جي برخلاف صلاحون ڪرڻ ۽ رئون رڻ لڳا. اتي عمير چوڻ لڳو ته ”مون تي جيڪڏهن قرض نه هجي ها ۽ عيال جي ڳڻتي نه هجيم ها ته آءٌ پاڻ مديني ۾ وڃي محمد (عليه الصلوات والسلام) کي قتل ڪري اچان ها.“

Marfat.com

صفوان چيس: ”انهن ڳالهين کان ته تون ڇٽين، آءٌ پنهنجي
ڳالهين جو بار پاڻ تي کڻان ٿو.“ عمير چيو ته ”چڱو، پر هيءَ
ڳالهه ڪنهن کي نه ٻڌائجانءِ.“ عمير سهڻو سنبريو ۽ پنهنجي
ترار تکي ڪري انهيءَ تي زهر چاڙهي ۽ مڪي مان روانو
ٿيو. آخر هڪليندي هڪليندي، عمير مديني پهتو ۽ وڃي مسجد
نبويءَ وٽ اٺ هشايائين. حضرت عمر فاروق، جو پريان ڏٺس،
سو سڃاتائينس ۽ دل ۾ سمجهيائين ته هي شيطان ضرور ڪنهن
بڇڙي ارادي سان آيو آهي. جهٽ پٽ وڃي حضور جن
عليه الصلوات والسلام جي خدمت ۾ عرض ڪيائين ته ”عمير بن وهب
هٿيارن سان آيو آهي!“ حضور جن عليه الصلوات والسلام فرمايو
ته ”ڇڏيوس ته مون وٽ اچي.“ امير عمر ترار ڦري ورتس ۽
گردن مان وٺي گهليندو حضرت جن وٽ وٺي ٿي آيس ته حضور
جن عليه الصلوات والسلام فرمايو: ”عمر ڇڏي ڏينس“. عمير کي
چيائون ته ”هليو اچ.“ عمير، اڳيرو هلي سلام ڪيو. حضور جن
پڇيس ته ”ڪر خبر ڪيئن آيو آهين؟“ چوڻ لڳو ته ”بدر
جي جنگ ۾ منهنجو پٽ ٻڌو اٿم ته گرفتار ٿيل آهي، انهيءَ
جي خبر چار وٺڻ آيو آهيان.“ حضور جن فرمايس: ”پوءِ هيءَ
ترار ڇو ڪلهي اٿئي؟“ عمير چيو: ”هيءَ ڪڙي ترار ڪهڙي
ڪم جي آهي؟ اسان جي هيترين ترارن به اوهان کي ڇا ڪيو؟“
حضور جن عليه الصلوات والسلام وري به فرمايو ته ”تون سچي
ڳالهه ڪر!“ عمير وري به ساڳيو جواب ڏيڻ لڳو. حضور جن
فرمايس ته ”تو جو صفوان ۽ تون ٻنهي ٻاهر گڏجي صلاح ڪري
اٿيا ۽ صفوان تنهنجو قرض ۽ ٻارن ٻچن جي سنڀال پاڻ تي کڻي،
سو ڇا هو؟ اوهين ته منهنجي قتل لاءِ صلاحون ڪريو ٿا، پر اها
خبر اٿو يا نه، ته منهنجو خدا منهنجو حافظ ۽ نگهبان آهي؟“

عمير جو مسلمان ٿيڻ

عمير جا ته وڻ ٿي وڃي ويا ۽ حيران ٿي ويو. چوڻ لڳو ته ”بي اختيار منهنجي دل مڃي ٿي ته تحقيق تون خدا جو رسول ۽ الله جو نبي آهين. تنهنجن ڳالهين کان يا رسول الله انڪار ڪرڻ سولو آهي، پر هن ڳالهه کان آءٌ ڪيئن انڪار ڪريان جا مون ۽ صفوان کان سواءِ ٻئي ڪنهن کي به معلوم نه هئي! آءٌ الله پاڪ جا شڪرانا بجاءِ آڻيان ٿو، جنهن اڄ مون کي اسلام ڏي هدايت ڪئي آهي.“ ائين چئي حب ۽ چاهه سان ڪلمو پاڪ — لااله الا الله محمد رسول الله — پڙهيائين ۽ مسلمان ٿيو. حضور جن عليه الصلوات والسلام اصحابن کي فرمايو ته ”وڃو، وڃي پنهنجي ڀاءُ کي دين سيکاريو، قرآن ڪريم ياد ڪرايوس ۽ سندس پٽ کي قيد مان هيئنر جو هيئنر آزاد ڪريو.“ عمير عرض ڪيو: يا حضرت! مون کي موڪل ملي ته آءٌ مڪي ۾ واپس وڃي اسلام جي منادي ڪريان، منهنجي دل ۾ اچي ٿو ته جيئن مون مسلمانن کي ستايو ۽ تڪليفون ڏنيون تيئن بت پرستن کي به ڪجهه وقت ڏيان.“ هيڏانهن عمير اسلام قبول ڪيو، هوڏانهن صفوان قريشن سان ٻٽاڪون پئي هنيون ته ”ڏسجو ته ٻن- چئن ڏينهن ۾ ڪهڙا نا گل ٽڙن، اميد ته اوهين بدر جا ڏک وساري ڇڏيندؤ.“ جڏهن صفوان کي خبر پئي ته عمير مسلمان ٿي ويو آهي ته صفوان سڙي خاڪ ٿي ويو ۽ قسم کنيائين ته جيستر جيئرو هوندس تيستر عمير سان ڪڏهن ڪين ڳالهائيندس ٻولهائيندس ۽ نڪي ڪيس ڪو فائدو پهچڻ ٿي ڇڏيندس. عمير ايمان ۽ اسلام جي عاليشان نعمت وٺي ڏاڍيءَ خوشيءَ سان موٽي مڪي ۾ پهتو، ۽ پهچڻ شرط اسلام جي منادي ڪرڻ لڳو. سندس مناديءَ ۾ اهڙو ته اثر هو، جو ڪيترا ئي اسلام جا دشمن اسلام جا خادم ٿي پيا، پر خود اهو صفوان به، جو حضور جن عليه الصلوات والسلام جو سخت جاني دشمن

Marfat.com

هو، سو به هجرت جي اٺين سنه ۾ مسلمان ٿيو. هي سڀ اسلام جي اڻ کٽ اثر جو نتيجو آهي، جو دشمنن کي به پنهنجو تابع ۽ مطيع ڪري ڇڏيائين.

قريشن جي ٽين مختصر ڪاهه يا جنگ قرقرت الڪدر

بدر جنگ ۾ مڪي جي ڪافرن کي ضعيف مسلمانن کان جا شڪست ملي، تنهن هنن کي حيران ڪري ڇڏيو هو، پر انهيءَ ڪري چڙ ۽ غصو به ڏاڍو وڌي ويو هون، جنهنڪري مسلمانن سان دشمني به زياده ٿي هين. ابوسفيان ته قسم کنيو هو ته تيستين وهنجندس ڪين، جيستين مسلمانن کان عيوض نه وٺندس. نيٺ ابوسفيان ٻه سؤ (۲۰۰) سوار پاڻ سان وٺي مڪي مان نڪتو، جڏهن هلندي هلندي مديني جي ٻاهران رسيا، تڏهن پنهنجي لشڪر جي رسالي کي شهر جي ٻاهران ويهاري پاڻ اونداهيءَ رات جو شهر ۾ گهڙي ويو. شهر ۾ سلام بن مشڪم يهودي گڏيس. ٻنهي پاڻ ۾ سڄي رات رهاڻ ڪئي ۽ ڏاڍو شراب پيتائون ۽ پاڻ ۾ صلاح مصلحت ڪيائون ته ڇا ڪجي؟ پر سلام بن مشڪم چيس ته "هي وقت مقابلي جو نه آهي، بهتر صلاح آهي ته موٽي وڃ." ابوسفيان راتو واهه شهر مان نڪري مسلمانن جون ڦلدار کجون ساڙيندو ٻاريندو، هڪڙي مسلمان ۽ انهيءَ جي هڪڙي ساٿيءَ کي قتل ڪندو، مڪي موٽي هليو ويو. مسلمانن کي جا پئي خبر، سي پٺس پيا، ۽ قرقرت الڪدر نالي هڪ جاءِ تائين پٺيان ويس، پوءِ ڇڏي ڏنائونس، انهيءَ ڪري انهيءَ مختصر ڪاهه جو نالو قرقرت الڪدر مشهور ٿيو.

قريشن جي چوٿين ڪاهه يا جنگ احد

مڪي جي قريشن کي جيئن جيئن شڪست نصيب ٿي تيئن تيئن دشمنيءَ ۽ عداوت ۾ زور پوندا ٿي ويا. وري

Marfat.com

ايندڙ سال ۾ دشمنيءَ جي جوش اهڙو ته بيتاب ڪري ورتن، جو وڏي بندوبست سان جنگ جي تياري ڪرڻ لڳا. عام طرح چندا ڇهرا ڪيائون، شام جي واپار مان پنجاهه هزار مشقال جون يعني اٽڪل ٽيهه هزار گنيون ۽ هڪ هزار اٺ به جنگ جي انتظام لاءِ تيار ڪيائون. مطلب ته ڪل پنج هزار بهادر، جن مان ٽي هزار اوٺي سوار، ٻه سؤ گهوڙي سوار ۽ ست سؤ زره پوش ۽ باقي پيادا هئا، سي ڏاڍي ڪرفر سان غريب ۽ بيگناهه مسلمانن سان جنگ ڪرڻ لاءِ مديني ڏي روانا ٿيا. سندن سپه سالار ابوسفيان هو، ڇو ته ابوجهل جي مرڻ ڪري مڪي جو پوليٽيڪل سردار ابوسفيان ئي ٿاقيو ويو هو. حضرت جن عليه الصلوات والسلام جڏهن اها خبر ٻڌي ته مڪي جو لشڪر غريبن تي ڪاهيو ٿو اچي، تڏهن لاچار انهن کان غريبن کي بچائڻ لاءِ پڻ بچائڻ لڳا. سندن اهو خيال هو ته مديني ۾ ويهي رهون، جڏهن ڪافر ڪاهي اچن، تڏهن انهن مقابلو ڪجي. مگر ڪن اصحابن عرض ڪيو ”شهر جي بدران آحد نالي ڪاڙهي جبل تي ويهي مقابلو ڪجي ته چڱو، جو اهو شهر کان چار ڪوهه پري آهي.“ آخر جيئن گهڻن جي صلاح ٿي، تيئن قاعدي موجب پاڻ به انهن تي ڪرڻ منظور ڪيائون. مسلمان جملي هڪ هزار آحد جبل تي وڃي ڪڏ ٿيا، تن مان به اهڙي تنگ وقت ۾ عبدالله بن ابي اسلول پنهنجا ٽي سؤ ماڻهو موٽائي وٺي ويو، باقي وڃي ويچارا مسلمان ست سؤ رهيا، جن کي پنجن هزار بهادرن، جوشيلن ۽ اسباب وارن سان مقابلو ڪرڻو پيو. مگر واهه ڙي ايمان وارن نيڪ ۽ ثابت قدم مسلمانن جي همت! جن ايڏي ساري لشڪر سان اهڙيءَ طرح ته مقابلو ڪيو، جو دشمنن جون واهون ئي ولليون ڪري ڇڏيائون. ابوسفيان ته لشڪر ڦٽو ڪري وٺي ڀڳو ۽ سڄا سارا ٻارهن مشهور جنگي جوان علمبردار

مارجي وين، جن مان اٺ ته فقط حضرت عليءَ جي ترار جوئي لڳو ٿيا. البت تيرانداز مسلمانن ڪان هڪ چڪ ضرور ٿي وئي جو جنهن هنڌ کين حضرت جن بيهاريو هو تنهن هنڌان مڙي وڃي ٻئي هنڌ بيٺا، جنهنڪري دشمن وجهه وٺي پويان ڦري، چوڌاري مسلمانن کي وڪوڙي ويا. انهيءَ ڪري مسلمانن کي سخت نقصان رسيو، سڄا سارا ستر صحابي سونهارا شهيد ٿيا ۽ اسلامي لشڪر ڇڙوڇڙ ٿي ويو. هن مان نصيحت وٺڻ گهرجي ته حضرت رسول الله صلي الله عليه و آله وسلم جي حڪم جي ٿوري ٿي برخلافي ڪرڻ وڏي نقصان پرائڻ جو سبب آهي. انهيءَ سان ٻارنهن ڄڻا: ابوبڪر، عمر، علي، عبدالرحمان بن عوف، سعد بن وقاص، طلحه بن عبدالله، زبير بن عوام، ابو عبيده بن جراح وغيره رضي الله تعالي عنهم خود حضرت پاڪ وٽ ۽ ستر اصحاب سونهارا جنگ جي ميدان ۾ وڃي بچيا. دشمنن الله پاڪ جي پاڪ نبيءَ تي پٿر آڇلايا، جن مان ابن قميه نالي هڪڙي شخص جي پٿر سان حضرت رسول الله صلعم جي مبارڪ پيشاني ڦٽجي پئي. ابن شهاب جي پٿر سان حضرت جن جي پاڇهن زخمي ٿي پئي، ۽ عتبه جي پٿر سان الله جي نبي پاڪ جا چار ڏند مبارڪ پڃي پيا. دشمنن جي اهڙن پٿرن لڳڻ ۽ ٻين تڪليفن جي ڪري حضور جن عليه الصلوات و السلام جو اهڙو ته حال ٿيو، جو پاڻ سونهارا ساٿا ٿي هڪڙي غار ۾ وڃي ڪري پيا، ۽ مشهور ٿي ويو ته حضرت جن عليه الصلوات و السلام شهيد ٿي ويا. خبر وڌندي وڃي مديني تائين پهتي، جتان ڪيترين غيرت مند مسلمان عورتون پڇنديون آيون، جن ۾ بيبي فاطمه زهرا ۽ عائشه صديقه رضي الله تعاليٰ عنها به هيون.

بيبي فاطمه زهرا ۽ عائشه رضه جي همت جنگ جي ميدان ۾

بيبي خاتون جنت رضه پنهنجي پاڪ پيءُ يعني حضرت رسول الله صلعم جا زخم اچي ڌوتا، پيشانيءَ جو رت جهل ئي نه پيو ڏئي، تنهن ۾ ٻن جو تڏو ساڙي وڌائين، حضرت علي مرتضيٰ رضه پنهنجي ڍال ۾ زخمن ڌوئڻ لاءِ پاڻي ڀري ڀري پئي آندو، بيبي عائشه صديقه رضه ۽ بيبي ام سلمه رضه ساندارا پاڻيءَ جا ڀري، لشڪر مان زخمي ٿيلن کي پئي پياريو. هن جنگ ۾ مسلمانن جا جيڪي نقصان ٿيا، سي بلڪل گهٽا هئا، پر وڏو نقصان هي ٿيو جو مصعب بن عمير جهڙو اسلام جو فدائي، جو مديني ۾ اسلام جو معلم ٿي آيو هو ۽ جنهن جي وعظ سان اوس ۽ خزرج جا ڪيا قبيلا مسلمان ٿيا هئا، سو به هن جنگ ۾ شهيد ٿي ويو. سندس بيبي حمنه بنت جحش نالي هئي، انهيءَ ڏينهن ويچاريءَ جو پيءُ ۽ مامون به شهيد ٿيا هئا. پهرين پهرين پيءُ جي مرڻ جي خبر مليس، چيائين ته "انا لله و انا اليه راجعون" ۽ پيءُ جي حق ۾ دعا ڪيائين.

عورت جي دل ۾ پنهنجي مڙس جي عزت ۽ سچي محبت

پوءِ ڪيس پنهنجي مڙس جي خبر پئي ته شهيد ٿيو آهي، اها خبر ٻڌندي شرط بي اختيار دانهن ڪري پئي. حضورجن عليه‌الصلوات والسلام سندس اهو حال ڏسي فرمائڻ لڳا ته "ڏسو ته هن نيڪ عورت جي دل ۾ مڙس جي ڪيتري نه محبت آهي!"

حضرت مصعب شهيد رضه جو جنازو ۽ اڻ پورو ڪفن

انهيءَ وقت مصعب رضه جي جنازي کي ڏوئي پوئي هڪ سنهڙي چادر مٿس ڪفن طور وڌي وئي، مگر مصعب

شهيد جا پير ٻنهي ڪفن اگهاڙا ٿي رهجي ويا، جن تي گاهه وجهي پورت ڪئي وئي. سبحان الله!

رسول اللهﷺ جي چاچي حضرت حمزه رضه جي شهادت

انهيءَ ئي جنگ ۾ حضرت رسول الله صلعم جن جو چاچو سڳورو حضرت حمزو رضه به، جنهن کي ”اسد الله و رسوله“ (خدا ۽ رسول جو شينهن) سڏيندا هئا، شهيد ٿي ويو. دشمنن، حمزي رضه شهيد جا عضوا ڪالي، ٽڪر ٽڪر ڪري، مسلمانن جي دلين کي سخت صدمو رسايو. جنگ کان پوءِ، ٻيبي صفيه رضه، حضرت زبير رضه جي ماءُ، پنهنجي ڀاءُ حضرت حمزي رضه جو لاشو ڏسڻ آئي، جنهن کي زبير پردي ۾ ڍڪي ڇڏيو. ٻيبي صفيه رضه، فرمايو ته ”هائو، مون کي معلوم آهي ته منهنجي ڀاءُ جو لاشو بگاڙيو ۽ بيعزت ڪيو ويو آهي، مگر حق تي مرڻ ۽ پرزا پرزا ٿي پوڻ اسان لاءِ فخر ۽ مرڪ آهي. پٽڪا آءٌ نڪي روئنديس ۽ نڪي واڪا ڪنديس، رڳو دعا پڙهي موٽنديس.“

جنگ احد ۾ انس بن نضر رضه جي همت ۽ جوش اسلامي

انهيءَ ئي جنگ ۾ انس بن نضر رضه ڏٺو ته ڪيترا بهادر مسلمان هٿيار رکيو مات ڪيو غمگين ويٺا آهن. پڇيائين ته ”ڪهڙو حال آهي؟“ چيائون ته ”حضرت رسول الله صلي الله عليه و آله وسلم جن شهيد ٿي ويا آهن!“ انس نهايت ئي جوش سان چيو:

”موتوا علي ما مات عليه رسول الله.“

[اوهين به انهيءَ ئي حق لاءِ سر ڏيو، جنهن لاءِ رسول الله صلعم سر ڏنو آهي.]

Marfat.com

".... دوستو! هائي وري جنت رهي چا ڪبو؟ اهڙيءَ حياتيءَ کان موت بهتر آهي." ائين چئي وڏي جوش سان دشمنن تي حملو ڪيائين، ۽ گهڻن کي ستيائين؛ آخر سچا سارا (٧٠) زخم کائي پاڻ به شهيد ٿيو.

سعد بن ربيع جو شهيد ٿيڻ ۽ شهادت جي وقت رسول الله صلعم ڏي سندس سلام ۽ قوم ڏي آخر پيغام

انهي ئي جنگ ۾ سعد بن ربيع به شهيد ٿيو، جو حضرت رسول الله صلعم جو هڪ سچو عاشق اصحابي هو. جنگ پوري ٿيڻ کان پوءِ حضور جن عليه الصلوات والسلام سندس ڳولا ڪرائي ۽ پڇيائين" ماڻهو موڪليا. هڪڙي ماڻهوءَ کيس وڃي ڏٺو ته زخمن کان چور ٿيو پيو آهي ۽ پويان پساهه وڃي بچيا اٿس، مگر اڃا ٿورو ڳالهائي سگهيو ٿي. انهيءَ شخص پڇيس ته "ڪهڙو حال آهي؟" سعد چيو ته "مڙئي خير آهي، آءٌ هينئر مران ٿو، جن پنهنجي مولا سان وڃي ملان ٿو، مگر مهرباني ڪري منهنجا سلام حضور جن عليه الصلوات والسلام جي عزت واري خدمت ۾ عرض ڪري هيئن چئجانءِ ته الله پاڪ شال اوهان کي قوم لاءِ اهڙين تڪليفن جو ايترو گهڻو اجر ڏئي، جو ڪنهن به ٻئي نبيءَ کي آمت کان تڪليفن ڏسڻ بابت اڃا ته مليو هجي ۽ قوم کي منهنجي پاران چئجانءِ ته جيسين تائين اوهان جي هڪ اک چنڀندڙ اوهان ۾ هجي يعني ٿورو گهڻو سريءَ ۾ ساهه هجيوَ، تيسين تائين جيڪڏهن ڪو به دشمن رسول الله صلعم تائين پهچي ويو ته خدا جي حضور ۾ اوهان جو ڪو عذر هلي نه سگهندو.

Marfat.com

شهيدن جي يتيم اولاد سان حضرت ابوبڪر صديق رضه جي شفقت

هڪڙو اصحابي سونهارو چوي ٿو ته ”آءٌ حضرت ابوبڪر صديق رضه کي سندن گهر ملڻ ويس ته سندن ڇاتيءَ تي هڪڙي ننڍڙي ڇوڪري ويٺل ڏٺم، جنهن کي پاڻ هر هر چمون پئي ڏنائون ۽ بار بار پيار پئي ڪيائون. مون پڇيو ته هيءَ ڪهڙي ڇوڪري آهي؟“ فرمايائون ته، ”هيءَ ننڍڙي نياڻي سعد بن ربيع جي آهي. اهو مون کان وڏو ۽ خدا وٽ وڌيڪ ڀلو آهي، قيامت جي ڏينهن حضرت رسول الله صلعم جي چوڪيدارن ۾ شمار ٿيندو.“

عمارت بن زياد جي شهادت ۽ حضرت رسول الله صلعم جي محبت جو نمونو

ساڳي ڏينهن جنگ ۾ عمارت بن زياد رضه به شهيد ٿيو هو، جنهن عاشق مرد مرڻ جي مهل پنهنجا ڳل رسول الله صلعم جي قدمن سان لائي لائي، گويا سندن قدمن تان قربان ٿي ساهه ڏنو.

اصحابن جي پهلواني، بهادري ۽ همت جو نمونو

ابو دجانه رضه، حنظله رضه (جنهن کي ’ملائڪن جو ڌناريل ۽ وهنجاريل‘ سڏبو ويندو هو)، طلحة رضه، علي المرتضيٰ رضه، انهن ۽ اهڙن ٻين اصحابن سڳورن جيڪا همت جنگ ۾ ڏيکاري هئي، سا حيرت جهڙي هئي. مثال لاءِ حضرت طلحة رضي الله تعاليٰ عنه حضرت پاڪ وٽ بيهي پنهنجي هٿ کي سپر (ڍال) وانگي ڪم آندو ۽ جيڪو تير حضرت جن جي طرف آيو ٿي، تنهن کي پنهنجي هٿ سان روڪيائين ٿي، جنهنڪري آخر هٿ ٿي سڄو ڪرو ٿي پيو هوس.

قبيلہ بنو دينار جي هڪ عورت جي همت ۽ ايماني ڪماليت

قبيلي بنو دينار جي هڪ عورت هئي، جنهن جو پيءُ، ڀاءُ ۽ مڙس انهيءَ ئي جنگ ۾ شهيد ٿيا هئا. جڏهن ماڻهن ڪيس پيءُ، ڀاءُ ۽ مڙس جي خبر ٻڌائي، تڏهن چوڻ لڳي ته ”مون کي منهنجي مولا محمد مصطفيٰ صلي الله عليه و آلہ وسلم جي خبر ٻڌايو“ تڏهن چيائونس ته ”الله جي مهرباني ۽ حفاظت سان حضور جي صحيح سلامت آهن.“ چيائين ته ”مون کي خود پاڻ سونهارا ڏيکاريو؟“ جڏهن ٻروان حضور جن عليہ الصلوات والسلام جي منهن مبارڪ تي نظر پيس تڏهن چوڻ لڳي:

”ڪل مصيبة بعدڪ جلل.“

[تنهنجي پوئتان (اي حضرت) سڀڪا مصيبت سهي سگهبي.]

حضور جن جي عام رحمت ۽ ٻاجهہ، ۽ ظالمن لاءِ هدايت جي دعا

حضور جن عليہ الصلوات والسلام کي جڏهن ظالم ڪافرن جي هٿائون سخت تڪليفون رسيون، سندن چند جهڙو چهرو مبارڪ زخمي ٿيو ۽ ڏند مبارڪ شهيد ٿيا، تڏهن اصحابن تنگ ٿي سندن خدمت ۾ عرض ڪيو ته ”يا حضرت! اوهين انهن ظالم مشرڪن جي حق ۾ بد دعا ڪريو ته ڏاڍو چڱو!“ پاڻ فرمايائون ته ”نہ! بلڪل نہ!....

”اني لم ابعث لعانا و لڪن بعثت داعيا و رحمة اللهم اهد قومي- فانهم لايعلمون.“

[آءٌ ماڻهن تي لعنت وجهڻ يا بد دعا ڪرڻ لاءِ ڪونہ موڪليو ويو آهيان، پر مون کي موڪليو ويو آهي ته آءٌ ماڻهن کي پنهنجي مولا ڏي سڏيان.

۽ ماڻهن لاءِ رحمت هجان. اي منهنجا مولا، تون منهنجي قوم کي ڪا سمجهه مت ڏي، ڇو ته اهي مون کي نٿا سڃاڻن!]

ڪافرن جي چوٿين شرارت - اسلام جي ڏهن مشهور (واعظن) جو مارجڻ

اُحد جي جنگ کان پوءِ وچارن مسلمانن کي شرير ڪافرن، جن نمونن سان تڪليفون پهچايون، سي بيان ڪرڻ کان ٻاهر آهن. چوٿين سن هجريءَ ۾ قريشن ڇا ڪيو، جو قوم عضل ۽ قاره سان ست ڄڻا مڪار ڳولي مديني شريف ڏي روانا ڪيائون، جن حضور جن عليه الصلوات والسلام جي خدمت ۾ وڃي بيان ڪيو ته "اسان جا قبيلا مسلمان ٿيڻ لاءِ تيار آهن، ڪي اهڙا مسلمان اسان سان گڏجي هلن، جي اسلام جي تعليم چڱي طرح ڏئي سگهن." حضور جن عليه الصلوات والسلام سچا ڏهه اصحاب سونهارا انهن سان گڏ ڏنا، جن جو سردار حضرت امير عمر رضي الله تعاليٰ عنه جو نانو حضرت عاصم بن ثابت رضه هو. جڏهن اهي اصحاب سونهارا ڪافرن جي حد ۾ پهتا، تڏهن آنهن جا سچا ٻه سؤ پهلوان جوان آيا، جي خاص انهيءَ ڪم لاءِ تيار ڪيا ويا هئا. اينديءَ شرط ڪوشش ڪيائون ته اصحابن کي جيئرو ئي ڪٽي گرفتار ڪن، مگر اصحابن ٻه جيئرو گرفتار ٿيڻ پنهنجي شان ۽ همت جي برخلاف سمجهيو، تن خوب مقابلو ڪيو، جن مان اٺ ڄڻا شهيد ٿيا ۽ ٻه بزرگوار هڪ خبيب بن عدي رضه ۽ ٻيو زيد بن دثنه رضه گرفتار ٿي پيا جن کي سفيان هزلي مڪي ۾ وڃي ٻانهو ڪري وڪڻي آيو. مڪي وارن ڇا ڪيو، جو انهن غريبن ۾ ستايلن کي حارث جي گهر ۾ ڪمترا ڏينهن آجو ۽ بکيو ڪٽي قيد ۾ وڌو، هتي وچارن اَڃ ۽ بک جي عذاب ۾ هوندي پنهنجي ٻالشهار ٻاجهاري الله

Marfat.com

ڪي نہ وساريو ۽ ڪيس هر وقت ياد ڪندا رهيا ۽ اهڙيءَ حالت ۾ بہ اسلام جي اخلاق کي هٿان نہ ڇڏيائون.

اصحابن جا اسلامي اخلاق

هڪڙي ڏينهن حارث جو پٽ (جنهن جي گهر ۾ مظلوم اصحاب قيد هئا) ننڍي ڇريءَ سان راند ڪندو خبيب بن عدي رضي الله تعاليٰ عنه وٽ اچي بيٺو. حضرت خبيب ڇا ڪيو جو ڇوڪري کي جوٽ تي ويهاري، آهستي آهستي ڇري ڇڏائي ڪڍي پري ڦٽي ڪئي. ڇوڪري جي ماءُ جي جا اوچتي نظر پيئي، تنهن وٺي رڙ ڪئي؛ سمجهائون تہ متان هي آجو ۽ بکيو قيدي منهنجي پٽ کي هٿي ماري نہ وجهي. اتي حضرت خبيب رضہ چيو تہ ”هيءَ ويچاري مائي شايد سمجهي ٿي تہ آءٌ ڇوڪر کي ماريندس، مگر اها خبر ڪانهيس تہ مسلمانن جو ڪم ڪوٽ ۽ دغا نہ آهي ۽ نہ ڪڏهن هو ڪنهن بہ بي قصور تي هٿ آلاريندا آهن. ظالم انهيءَ هوندي بہ ڪجهہ ڏينهن کان پوءِ وچارن بي گناه اصحابن کي صليب (سوري) هيٺان وٺي آيا ۽ چوڻ لڳن تہ ”جيڪڏهن توهين اسلام ڇڏيو تہ اسين بہ توهان کي ڇڏي ڏيون؟“ ٻنهي اصحابن وڏيءَ همت سان جواب ڏنو تہ ”اسلام ڇڏڻ کان پوءِ هي جسم ۽ جان ڪهڙي ڪم جا؟“ اتي ظالمن چيو تہ ”پلا هينئر جيڪي گهرڻو هجيوَ، سو گهرو، سوري تيار آهي.“ خبيب رضہ چيو تہ: ”مون کي ٻچاڙي ۾ پنهنجي خالق ۽ مالڪ جي عبادت جون ٻہ رڪعتون پڙهڻ ڇڏيو، ۽ ايتري فرصت ڏيو.“ حضرت خبيب رضہ جهٽ پٽ ٻہ رڪعتون نماز جون پڙهي ورتيون، ۽ چوڻ لڳو تہ مون جهٽ پٽ نماز پوري ڪئي تہ متان ظالم چون تہ موت کان نٺائي ۽ ڪسڻ کان ڪيٻائي ٿو. بي رحم ظالمن ٻنهي خدا جي پيارن، حق جي عاشقن، حضرت رسول الله صلعم جي محبن ۽ اُمت محمديءَ جي محبوبن

Marfat.com

کي آتي جو آتي صليب (سوريءَ) تي چاڙهي، نيزه اندازن کي حڪم ڏنو ته نيزن سان انهن جي جسم کي ڇير ۽ چوڪون ڏين. هاها! الله اڪبر! وچارن اسلام جي فدائن ڪجهه آف به نه ڪئي. اها سوريءَ جي سرڪڻ هنن پنهنجي گلي ۾ هڪ قيمتي زيور ۽ هار سمجهيو، اهي نيزن جون چوڪون هنن جي لاءِ آرام ڏيندڙ هيون. سبحان الله!

صحابن سونهارن کي ڪئو ڪفارن،
شربت شهادت جو پيتو پيارن،
سوريءَ چڙهي سر ڏنو خوش ٿي سونهارن،
جي انهيءَ ريت مرن، تن منو ڇنو مَ ڪڏهن!

هنن کي رباني دين تي اهڙي ته استقامت هئي، رسول الله صلعم جي مقدس تعليم جو اهڙو ته هنن جي پاڪ دلين ۾ اثر هو ۽ پنهنجي مولا جي اهڙي ته محبت سان ۾ وڌل هين، جو ظالمن جيڪي جيڪي سائن ظلم ٿي ڪيا ۽ ڪافرن جيڪي جيڪي سائن ڪلور ٿي وهايا، سي سڀ سهي ٿي ويا، ۽ انهيءَ ۾ پنهنجي مولا جي خوشنودي ۽ رضا جو عيوض سڀ کان وڏيڪ پيارو ۽ مطلوب ٿي سمجهيائون.

حضرت رسول الله صلعم جي سچي محبت انهيءَ کي چئجي

هڪ ڏل جو ڪئور ظالم حضرت خبيب رض جي جگر ۾ خنجر هڻي پڇڻ لڳس ته ڇئو هاڻي ته دل ۾ چوندو هوندين ته "آءٌ ڇٽان ۽ محمد (عليه الصلوات والسلام) ڦاسي ته پئي ڦاسي؟" خبيب ڏاڍي جوش سان جواب ڏنس ته "اڙي ظالم! منهنجي دل هيئنر به هيئن گهري ٿي ته منهنجو سر وڃي ته صدقي ٿئي، حضرت رسول ڪريم عليه الصلوات والسلام جي پير مبارڪ ۾ رکيو ڪنڊو به شل نه لڳي!" جڏهن هن جوانن جي جوان شير مرد کي سوريءَ هيٺ وني

آيا هئا، تڏهن اني ٻهڳي جيڪي شعر چيا اٿس، سڀ پڙهي حيرت وٺيو تي وڃي، جن جو مطلب هي آهي ته ”آءٌ بيگناهه هتي آندو ويو آهيان، منهنجي ڇوڏاري منهنجي دشمنن جا ميلا لڳي ويا آهن، ۽ هشام ماڻهو اچي ڀيڙا آهن، وهندي زالون ۽ ٻار به سڏايا ويا آهن تا ته تماشو ڏسن. مون کي سوريءَ هيٺ وٺي ڇيو وڃي ٿو ته وري ڪافر ٿيءُ؛ نه! نه! سر وڃي ته فڪر نه آهي، مون کي ڪفر هرگز قبول نه آهي. آءٌ روئان برابر ٿو، اکين مان لڙڪ بيشڪ ڳڙنم ٿا. پر نه بي صبريءَ جي ڪري (بلڪ پياري رسول الله صلعم جي فراق جي ڪري)، آءٌ دشمنن جي اڳو ڪڏهن به سر نه جهڪائيندس ۽ نڪي رڙيون ڪري روئيندس (يعني اهو بزدلن جو ڪم آهي نه بهادرن جو).

آءٌ سمجهان ٿو ته هينئر آءٌ پنهنجي مولا سائينءَ ڏي وڃان ٿو، موت کان ڊپ ڪونهيم. مرندس ته آخر به مگر ڊپ اٿم دوزخ جي ساڙيندڙ باهه جو، ڏک اٿم ته هن ڳالهه جو ته عرش عظيم جي مالڪ کي مون کان ڪجهه خدمت وٺڻي هئي جا مون کان نه ورتي وئي. مون کي صبر بابت حڪم ڏنل آهي. ظالم منهنجو گوشت قيمو ڪرڻ شروع ڪيو آهي، جنهنڪري خدمت گذاريءَ واري اميد پوري نه ٿيم. آءٌ پنهنجي هيڻائيءَ بيڪسيءَ ۽ مظلوميءَ جي داتهن پنهنجي رب اڳيان ڪريان ٿو، اسلام تي مران ٿو، اها ئي خوشي بس اٿم. ڪيئن مران ٿو تنهن جي پرواه ڪانهيم. جيڪڏهن رب گهريو، ۽ مون کي اميد به اها ئي آهي، ته منهنجي گوشت جي ٽڪرن ۾ برڪت پوندي!“

ويچاري ۾ هي لفظ چئي ٿپ ڏئي سوريءَ تي وڃي سوار ٿيو:

”اللهم بلغنا رسالت رسولڪ فبلغه مايصنع بنا.“

[اي منهنجا مولا، اسان تنهنجي رسول پاڪ جو پيغام

هنن کي پهچايو. هاڻي جيڪا اسان سان حالت پيش ٿئي، سا توهان پنهنجي رسول کي پڌاءِ.]

صبا وڃي سهرين کي ڏجئن سونهن سلام،
عاشق آن جا عشق ۾ قائم تا قيام،
صابر شاڪر سي رهن، خان ٿين نه خام،
پيئندا جنت جام، هيٺان حبيبن جي!

سعيد بن عامر اصحابي رضي الله تعاليٰ عنه، جو حضرت اميرالمومنين عمر رضي الله تعاليٰ عنه جي زماني ۾ ڪنهن ملڪ تي گورنر به هو، سو ڪڏهن ڪڏهن اوچتو بيهوش ٿي ڪري پوندو هو. هڪڙي ڏينهن امير عمر رض، انهيءَ جو سبب پڇيس؛ چيائين ته "مون کي نه مرض آهي، نه بيماري؛ مگر جڏهن خبيب رض، کي سوريءَ تي چاڙهيائون ٿي ته آءٌ به انهيءَ وقت بيٺو هوس. ظالمن جا ظلم ۽ خبيب رض، جون ڳالهيون ٿيون ياد پونم ته دل کي ڏڪڻي وٺي ٿي وڃي ۽ بيهوش ٿيو ٿو پوان."

ڪافرن جي هڪ ٻي به شرارت، ۽ اسلام جي ستر مشنرين (سيڪاريندڙن) جو ڪسجڻ

ابو براءِ عامر به اهڙو ٿي فريب ڪيو. حضور جن جي خدمت ۾ آيو ۽ اچي عرض ڪيائين ته "نجد جي ملڪ لاءِ ڪجهه مشنري (واعظ) مون سان گڏي ڏيو. منهنجو ڀائٽيو نجد جو رئيس آهي، اوهان جي اصحابن جي حفاظت اسان جي ذمي آهي." حضور جن محض اسلام جي اشاعت جي خاطر ڪوبه خيال نه ڪري منذر بن عمرو انصاريءَ جي هٿ هيٺ قابل قابل اصحابي سونهارا سڄا سارا ستر (٧٠) چڱا چونڊي روانا ڪيا. جڏهن اسلام جا منادي بير معونه نالي هڪ منزل تي رسيا، جا منزل بني عامر جي حد ۾ هئي، ته اتاهون حضرت جن عليهالصلوات والسلام جو خط مبارڪ ابن ملحان، کي ڏئي عامر بن طفيل

حاڪم وٽ موڪلاڻائونس. جڏهن آئي پهتو، تڏهن حاڪم جي اشاري موجب جبار بن سلمي نالي هڪڙي شخص ويچاري ابن ملحان رضه جي پٺ ۾ جو نيزو هنيو، سو ڇاتيءَ مان آرو پار اچي نڪتس، مگر ابن ملحان جي وات مان زمين تي ڪِرڻ مهل هي لفظ نڪتا:

"فزت ورب الڪعبه"

[منهنجي مراد ڪي رسيس، قسم ڪعبي جي رب جو!]

فائز ٿيس في الحال آن، پنهنجي مَن مراد،
وڃان ٿو تن يارن ڏي جن ڪيو مون کي ياد،
شڪر ڪريان الله جو، آهيان خورم و شاد،
مون تي بيحد ظالمن، ڪيو آهي بيداد،
پر ڏيان ڪين ڏٺيءَ ري ڪنهن ٻئي کي فرياد،
داور ڪندو داد، منهنجو ڏينهن قيام جي!

انهن لفظن جو اثر قاتل جي قلب تي ٿيو، جو پڇندو پڇندو رسول ڪريم صلعم جي خدمت ۾ وڃي حاضر ٿيو، جو آئي جو آئي وڃي مسلمان ٿيو. حاڪم ڇا ڪيو، جو باقي ٻين ستن کي اهڙيءَ طرح ڪهارايائين، جهڙيءَ طرح ڇيلا ڪهائجن مگر هڪ ڪعب بن زيد انهيءَ گوڙ ۾ ڪنهن شهيد جي پاسن ۾ ڇپجي اچي ويو، جنهن اهو سمورو درد جو داستان ۽ قيامت جهڙو واقعو حضور جن عليه الصلوات والسلام کي اچي ٻڌايو. حضور صلعم جن کي اهو احوال ٻڌي ڏاڍو ڏک ٿيو ۽ شهيدن جي حق ۾ رحمت جي دعا گهرڻائون.

هجي شهيدن تي خدا جي رحمت،
ڏٺي دنيا ۾ گهڻي جن ظلم سندي زحمت،
جايون منجهه جنت، خالق تن لئي خاص ڪيون.

قريشن جي آره زورائي ۽ حديبيه جو واقعو

سنه ٦ هجريءَ ۾ حضور جن عليه الصلوات والسلام خواب ڏٺو ته جڻ پاڻ امن ۽ آرام سان ڪعبة الله ۾ وڃي داخل ٿيا آهن،

Marfat.com

۽ حج جا سڀ حڪم ۽ فرض پورا ڪري رهيا آهن. نبين جو خواب به خدا جي طرفان هڪ سچو اطلاع هوندو آهي، جنهن کي الهام چوندا آهن. حضور صلعم جن خدائي اطلاع موجب پياري وطن ذي مهيني ذوالقعده ۾ روانا ٿيا ۽ ساڻن ڏيڍ هزار اصحاب همرڪاب ٿيا. پاڻ حج جي ارادي سببان قربانيءَ لاءِ اٺ ڪاهارايائون. جڏهن سندن قافلو ذوالحليفه، ناليءَ هڪ منزل تي پهتو، مڪي جي مشرڪن کي خبر پهچي وئي، جن چاڪيو جو مڪي جي آسپاس جون قومون به پاڻ سان شامل ڪري حضور جن عليه الصلوات والسلام کي حج جي ادائيءَ کان روڪڻ لاءِ سامهون ٿيا، پر خدا جي مهربانيءَ سان دشمنن کي همت نه ڪانه ٿي، مرڪبو اسلامي حجاج جو رعب ڏسي وئي پيا، ۽ حديبيه کان به نڪري اڳتي هليا ويا. پاڻ سونهارا به خاص ڪعبة الله جي عزت سببان هنن جي پويان ڪين پيا، مگر انهيءَ ڪري دشمنن جي هٿهن دل وڏي وئي، جن بديل بن ورقا ناليءَ قاصد کي حضرت جن عليه الصلوات والسلام جي خدمت ۾ موڪلهو ۽ چورائي موڪلائون ته "اسين جنگ ڪنداسين، نه ته موٽي وڃو." پاڻ جواب ۾ چيائون ته "منهنجو اچڻ جنگ لاءِ هرگز ڪونهي، فقط حج جي خاطر آيا آهيون ۽ گهرون ٿا ته صبح سان موٽون." بديل اهو جواب اچي ٻڌايو ۽ پنهنجي يارن به چيائين ته "ڀلي ڇڏيون ته ڀلي حج ڪري وڃن." قريشن ڪجهه به نه مڃيو ۽ هٿهن پنهنجي قاصد بديل ۾ به شڪ آندائون ته هيءُ به شايد مسلمانن سان مليو وڃو آهي.

قريشن جي قاصد جي بي ادبي ۽ حضرت صلعم جن ۽ اصحابن جو تحمل

وري مسعود ثقفيءَ ناليءَ هڪ چالاڪ ۽ شرير شخص کي قاصد ڪري موڪليائون، جنهن اچڻ شرط حضرت جن جي خدمت ۾

سخت بي ادبيءَ سان اچي گفتگو ڪئي؛ مگر هن جيتري بي ادبي ڪئي ٿي، اوترو حضور جن صبر ۽ تحمل ڏيکاريو ٿي ۽ نهايت نرميءَ سان جواب ڏنو ٿي. آخر مسعود قريشن وٽ موٽي آيو ۽ اچي چيائين ته "مون به گهڻا ملڪ رليا ۽ گهڻا بادشاهه ۽ قومون ڏٺيون آهن، مگر هھڙو نظارو ڪٿي به ڪونه ڏٺم. محمد (عليه الصلوات والسلام) جا ساٿي سندس ايتري تعظيم رکن ٿا، جو ڪنهن ڪان به نه پڇندي. جيڪڏهن محمد (عليه الصلوات والسلام) وات جو پاڻي (پيڪ يا ٿڪ) اڇلائي ته سندس ساٿي هٿن تي جهليو منهن کي پيا مکين، ۽ وڏا وڏا ماڻهو غلامن وانگي سندس اکيان پيا ڊوڙن. سيني ساٿ ڪيو ادب سان سندس آڏو ويٺا آهن، سندس آڏو رکو اک ڪٿي مٿي به نه ٿا نهارين، ڇو ته سندس آڏو ڪلا پيا آهن! هھڙو اتفاق ۽ هھڙي پتڊي آهي ته اسان جي پڇڻ جي جاءِ نه آهي." آخر وري لاچار ٿي حضور جن عليه الصلوات والسلام پنهنجي پاران خراش بن آميه کي قاصد ڪري مڪو، آهو به ويچارو ائين ئي موٽي آيو. وري پوءِ حضرت عثمان رضه کي موڪليائون جنهن جسي عزت قريشن چڱي طرح ڪئي ۽ ڪعبة الله جي زيارت جي به موڪل ڏنائونس. پر حضرت عثمان رضه انڪار ڪيو، ۽ فرمايائون ته "جيسين حضور عليه الصلوات والسلام نه ايندا ۽ زيارت اچي نه ڪندا، تيسين آءٌ زيارت نه ڪندس." انهيءَ تان مرڪو قريشن کٿي نظربند ڪيس. حضرت عثمان رضه جسي اچڻ ۾ ڪجهي دير لڳي سو مسلمانن ۾ اچي مشهور ٿيو ته حضرت عثمان رضه کي شهيد ڪري وڌائون. اها ڳالهه حضرت جن پڌي، ڏاڍو افسوس ڪيو ۽ کين ڏاڍو ڏک ٿيو، ڇو ته قاصد سان ڪابه قوم نه وڙهندي آهي، نه هن کي ماريندي آهي.

بيعت الرضوان

پاڻ انهيءَ ڏينهن هڪ ٻير جي وڻ جي هيٺ ويهي سڀني اصحابن کان بيعت ورتائون، هن ڳالهه تي ته جيڪڏهن عثمان جي ڇڏائڻ يا عيوضي وٺڻ جو ضرور ٿئي ته ڪوبه اوهان مان منهن نه موڙي؟ سڀني "لبيڪ - لبيڪ" چئي قبول ڪيو. هن بيعت ۽ اصحابن جي همت جي تعريف الله تعاليٰ به قرآن ڪريم جي سورت فتح ۾ فرمائي، پنهنجو رضامندو ۽ خوشي ظاهر ڪئي آهي. جڏهن قريشن کي انهيءَ بيعت ۽ پڪيءَ جي خبر پئي، تڏهين اهڙو ته رعب مٿن ويٺو، جو سڀا ڏي ماڻهو هڪ ٻئي پٺيان موڪليائون، ۽ صلح ڪرڻ لاءِ واجهائڻ لڳا. انهيءَ واقعي جي وقت قريشن جا سڀا پنجاهه جاسوس مسلمانن جي هٿ چڙهي ويا، جي مسلمانن وٽ نظربند هئا. قريشن جي قاصد سهل بن عمرو اچڻ شرط پهرين انهن جي ڇڏڻ بابت چيو. حضور جن فرمايو ته اوهين به عثمان کي ڇڏيو ته اسين به ڇڏي ڏيون. آخر ٻنهي ڌرين جا قيدي ڇٽا، تنهن کان پوءِ سهل بن عمرو صلح جا شرط پيش ڪيا.

صلح جا شرط

(١) هيل حج کان سواءِ مسلمان موٽي وڃن ۽ ايندڙ سال پلي اچي قضا ڪن، پر پوءِ به ٽن-ٽن ڏينهن کان وڌيڪ نه رهندا، ۽ هڪ ترار کان وڌيڪ هٿيار پاڻ سان نه کڻندا.

(٢) ڏهه سال امن آرام رهي، ڪو ڪنهن کي جهل پل نه ڪري ۽ هڪٻئي جي طرفدارن سان ۽ انهن سان جن سان امن ۽ صلح جو عهد ڪيل هجي ڪو ڪونه وڙهي.

(٣) جيڪڏهن قريشن جو ڪو ماڻهو مديني ۾ هليو وڃي ته وري موٽائي ڏجي، پر جيڪڏهن ڪو مسلمان قريشن وٽ ايندو ته اهو موٽائي نه ڏيو.

Marfat.com

هنن شرطن مان ڪي شرط هئا ته قبول ڪرڻ جهڙا ڪين، پر حضور جن عليه الصلوات والسلام خاص صلح ۽ امن لاءِ خدا تي توڪل رکي ڪٿي قبول فرمايا. اتي سڀني اصحابن ۽ خاص طرح حضرت عمر رضه عرض ڪيو ته ”يا حضرت، تهون شرط به اوهين قبول ڪريو ٿا ڇا؟“ پاڻ فرمايائون: ”هائو، فڪر نه آهي، اسان مان جيڪو پڇي قريشين وٽ وڃي پناهه وٺندو، سو آهو هوندو، جو مرتد (موٽي وڃي ڪافر ٿيل) هوندو سو ڀلي وڃي، اسان جي ڪم جو نه ڇٽيو، ۽ قريشن مان جيڪو اسان ڏي ايندو تنهن جو رب پاڻ نگهبان ٿيندو؛ رکو خدا تي، ڪريو توڪل، الله حامي ٿيندو!“ سڀني دل و جان سان صلح قبول ڪيو.

صلحنامو حضرت عليءَ لکيو

جڏهن صلحنامي جي لکڻ جي مهل ٿي، تڏهن سهل چيو ته ”هي صلحنامو اوهان جو ڪو وڏجهو مائٽ لکي؛“ تنهن تي حضرت علي رضه آيو ۽ حضرت جن عليه الصلوات والسلام چيس ته لک: ”بسم الله الرحمٰن الرحيم“. سهل يڪدم اعتراض ورتو ”رحمان رحيم“ مان اسين نه ڄاڻون، ”بسمڪ“ لکو،“ تڏهن حضرت جن فرمايو ته: ”چڱو پلا لک ”بسمڪ اللهم.“ وري پوءِ فرمايائون ته ”اڳتي،“ هذا ما صلح عليه محمد رسول الله“ يعني هي صلحنامو محمد رسول الله جو آهي - اتي به سهل اعتراض آندو ته ”رسول الله جو اکر نه لکو، ڇو ته اسين ڪيس رسول الله سمجهون ها ته ڪعبة الله جي زيارت کان ڇو روڪيونس ها؟ تنهنڪري محمد بن عبدالله لک“ انهيءَ تي ڪافرن اهترو ضد ڪيو، جو مسلمان لاچار ٿيا ته رسول الله جو اکر نه ڪاٽجي، مگر انهيءَ ڪري اصحابن کي اهڙو ته جوش آيو، جو سڀني پنهنجون ترارون تيار ڪيون؛ اهڙو حال اچي

Marfat.com

تنهن جو صلحنامو ئي لڪي ويو هو. حضرت جن عليہ الصلوات والسلام تہ تحمل ۽ بردباريءَ جا ڏونگر هئا، تن جو ڏاڍو تہ هاڻي مرڪيو صلحنامو ئي ٿو خراب ٿئي، سو پاڻ فرمايائون تہ ”اهو لفظ ڪاٽي ڇڏيو، فڪر نہ آهي؛ انهيءَ ڳالهہ تي جوش نہ ڪريو، آءٌ الله جو رسول آهيان اوهين آهيان“. حضرت علي رضه عرض ڪيو تہ ”آءٌ تہ ڪڏهن ڪين ڪاٽيندس“؛ نيٺ حضور جن پاڻ پنهنجي هٿ سان اهو اکر ڪاٽيو ۽ صلحنامي تي طرفين جي معززن جا دستخط ٿيا. مسلمانن اگرچ لاچار اهو صلحنامو قبول ڪيو هو، پر جنهن صورت ۾ سندن نيتون خالص، ۽ توڪل خدا تي هئو، تنهن صورت ۾ انهيءَ صلحنامي ڪان پوءِ مسلمانن کي رب تعاليٰ هر طرح فتح ۽ عزت بخشي. هي صلحنامو اسلام جي زيادتيءَ ۽ اشاعت جو سبب ٿي پيو، هن ڪان پوءِ قريش ۽ مسلمان پاڻ ۾ ملندا رهيا ۽ هڪٻئي جا خيال ٻڌندا رهيا، جنهنڪري مسلمانن جي عمدن خيالن، ٿوري ئي وقت ۾ قريشن ۽ ٻين قومن جي دلين ۾ گهر ڪري ورتو ۽ اسلام کان جا نفرت هون سا گهٽجي وئي؛ مگر منافقن ۽ دلي مخالفن مسلمانن کي ڏاڍو ڏوڪيو تہ ”هي ڇا ڪيو؟ دبجي ڪٿي صلح ڪيو!“ پر جن جو توڪل پنهنجي مولا تي هئو، تن انهن طعنن ۽ مهڻن جي ڪا پرواهہ ڪانہ ڪئي. آخر ٻئي سال ٻہ هزار مسلمان، حضور جن سان گڏجي حج تي ويا، ۽ عهدنامي موجب ٽي ڏينهن رهي موٽيا. انتي الله تعاليٰ هيءَ آيت نازل فرمائي:

لقد صدق الله رسول الرؤيا بالحق لتدخلن المسجد الحرام انشاء الله آمنين محلقين رؤسكم و مقصرين لاتخافون.
(سورت فتح رڪوع آخر)

[بيشڪ الله تعاليٰ پنهنجي رسول جو خواب سچو ڪيو تہ اوهين ڪعبة الله ۾ جوڪڏهن خدا گهريو تہ امن

آرام سان مڪا ڪوڙائيندا يا ڪترائيندا (جيئن حج جو دستور آهي) بي خطر پڪ داخل ٿيندؤ.]

حديبيه جي واقعي جو مفصل ذڪر قرآن ڪريم جي سورت فتح ۾ بيان ٿيل آهي.

خيبر جي لڙائي ۽ مسلمانن جي فتح

حديبيه جي صلح کان پوءِ مسلمان ڏاڍا دلشڪسته هئا، پر الله تعاليٰ تي توڪل ڪيو ويٺا هئا، پنهنجي رب کي پئي ياد ڪيائون ۽ عبادت الاهيءَ ۾ مشغول هئا. رب تعاليٰ به هر وقت مسلمانن کي قسمين قسمين دلجايون ۽ تسليون پئي موڪليون. مسلمانن جي صابر رهڻ هوندي به دشمنن کين آرام ڪرڻ نٿي ڇڏيو ۽ هرويرو تڪليفون پئي ڏنائون. جيئن ته هوڏانهن مسلمان اچا حديبيه جو صلح ڪري موٽي مديني ۾ آيا ته هيڏانهن خيبر جا يهودي مٿيا ويٺا هئا ۽ جنگ جنگ ڪرڻ لڳا. خيبر جا يهودي ته اصل کان مسلمانن جا جاني دشمن هئا، پر قريشن کي به هميشه مسلمانن جي برخلاف ڇڙيندا رهندا هئا- مطلب ته سخت ڇٽي پور هئا. تنهن کان سواءِ پنهنجي مضبوط قلعن جو به سخت غرور هون؛ اها خبر نه هين ته الله پاڪ جي طاقت ۽ حق وارن جي همت اڳيان، اهي قلعا ڏوڙ به ڏک ڪين جهليندا. انهن دشمنن سنه ٧ هجريءَ ۾ مديني تي ڪاهڻ جو پڪو ارادو ڪيو ۽ مسلمانن جي امن وڃائڻ ۽ آرام ڦٽائڻ لاءِ مضبوط تياريون ڪيائون. حضور جن عليه الصلوات والسلام کي انهن جي انهيءَ ناپاڪ ۽ ناجائز ارادي جي خبر پهچي وئي. لاچار انهن جي چڙهائيءَ کي روڪڻ لاءِ حضرت جن به تياري ڪئي، ۽ چوڏهن سؤ مسلمان پاڻ سان وٺي منهن ڏيڻ لاءِ خيبر ڏي روانا ٿيا. جڏهن پاڻ سونهارا خيبر ۾ رسيا ته صبح جو وقت هو، خداوند تعاليٰ انهن کي غافل ڪري ڇڏيو هو، مسلمانن جو

رعبدار لشڪر وڃي مٿان ڪڙڪيو، سو هيبت جهلي نه سگهيا ۽ وڃي قلعن ۾ لڪا. حضور جن پهرين قلعي "نطاه" کي گهيرو ڪيو، جو نيٺ هٿ آيو. تنهن کان پوءِ اهڙيءَ طرح ڳچ قلعا هٿ آيا. آخر قلعي "خموص" جو وارو آيو، جو سڀني کان وڏو مضبوط ۽ وڏو هو ۽ چوڌاري هڪ شاهي کاهي کنيل هيس. مسلمانن انهيءَ قلعي تي چڙهائي ڪئي؛ يهودين به پنهنجو سڄو زور اتي لاتو ۽ ڏاڍي چٽاڀيٽي ڪئي؛ پر مسلمانن پنهنجي همت نه هاري، ۽ يهودين کي اهڙو عاجز ڪري وڌائون جو ڪڪ تي پيا، ۽ دل ۾ ڏاڍو پشيمان ٿيا ته ناحق مسلمانن کي ڇيڙيوسون. آخر پوئين ڏينهن، حضرت علي رضہ الله تعاليٰ عنه جي سپه سالاريءَ ۾، حضرت علي جن ڌي هٿان اهو قلعو فتح ٿيو، جڏهن اهڙو مضبوط قلعو بہ مسلمانن کٽيو، تڏهن يهودي ڏاڍا حيران ۽ پشيمان ٿيا. آخر جنگ جو خاتمو ٿيو ۽ صلح جا پيغام موڪلڻ لڳا. نيٺ هيٺين شرطن تي صلح ٿيو:

(١) سڀني خيبر جي رهاڪن ۽ انهن جي اهل عيال کي، جان جي معافي ۽ امن امان ڏجي.

(٢) سڀ خيبر جا رهاڪو پنهنجو سمورو مال ۽ اسباب، جنگ جي تاوڻ ۾ مسلمانن کي ڏين ۽ ذرو به نه لڪائين.

(٣) خيبر جي زمين يهودين جي قبضي ۾ ڀلي رهي، مگر زمين جي پيدائش مان پورو اڌ، ٻڌل طرح، مسلمانن کي ڏيندا رهن.

(٤) حضرت جن عليه الصلوات والسلام کي اختيار هوندو ته يهودين جي ڪا دغابازي ڏسن ته انهن کي بيشڪ ملڪ مان نيڪالي ڏئي ڇڏين.

اهو فيصلو ٿيو ۽ ٻنهي ڌرين اهي شرط قبول ڪيا. مسلمانن کي رب تعاليٰ انهيءَ فتح کان پوءِ آسودو ڪيو، ۽ حديبيه

Marfat.com

واري خيبر جا ٻهرا ملين. انهيءَ کان پوءِ فدڪ ۽ تيما وارن يهودين به پاڻهي اچي آڻ مڃي، ۽ مسلمان به يهودين جي شر ۽ شرارت کان ڇٽي پيا. فالحمد لله علي ذالڪ.

قريشن جي پنجين ڪاهه ۽ عهد شڪني، آخر مڪي جي فتح

صلح حديبيه جي وقت جيڪي شرط منظور ٿيا هئا، تن مان ٻيو نمبر شرط هي هو، ته مڪي جي طرفدارن ۽ آنهن سان جن سان عهد ٿيل هجي، ڪا ڌر ڪوبه جهڳڙو جهيڙو نه ڪري ۽ پورا ڏهه سال امن امان سان گذارڻ گهرجن: سو بني خزاعه جو قبيلو، حضرت جن جو طرفدار هو ۽ بني بڪر وارا قريشن جي پاسي هئا. اتفاق اهڙو اچي ٿيو جو آنهيءَ ئي سال يعني سنه ٨ هجري ۾، بني خزاعه ۽ بني بڪر ٻنهي قبيلن ۾ لڙائي اچي لڳي. حديبيه جي عهدنامي موجب ته ٻنهي ڌرين يعني مسلمانن ۽ قريشن کي غير طرفدار رهڻ گهربو هو قريشن جا ڪيترائي سردار ويس بدلائي به لڙائيءَ ۾ شامل ٿيندا رهيا: جنهن ڪري بني خزاعه وارن جا سچا ويهه (٢٠) مڙس مارجي ويا ۽ مٿن ڏاڍو ظلم ٿيو. قريشن اهـا ڪاروائي، يعني مدد وغيره ڳجهيءَ طرح ڪئي هئي؛ پر حضرت جن کي پوريءَ طرح پتو لڳي ويو ۽ بني خزاعه وارن مان چاليهن ڄڻن روئي اچي حضور کي درد ڀري دانهن ڏني. حضور جن کي انهن ويچارن ستايلن، ايالڙن ۽ ڏتڙيلن جي حال تي ڏاڍو رحم ۽ ترس آيو. انهن غريبن سان همدردي ۽ غمخواري ڪرڻ هر طرح مناسب بلڪ واجب سمجهيائون. لاچار رمضان شريف جي مهيني ۾ ئي پاڻ ظالمن کي ظلمن ڪرڻ کان روڪڻ لاءِ مڪي ڏانهن روانا ٿيا؛ ۽ ڏهه هزار اصحاب به ساڻ همرڪاب ٿيا. قريشن کي جڏهن معلوم ٿيو حضرت جن کي سارو راز معلوم ٿي ويو آهي، تڏهن ڏاڍا پشيمان

Marfat.com

۽ ڪڍا ٿيا ۽ ڏاڍا اچي ڊنا. حضرت جن عليه الصلوات والسلام اڃا ٻه منزلون مس اڳتي ويا هئا ته رستي ۾ ابوسفيان بن الحارث ۽ عبدالله بن اميه مليون. اهي شخص اسلام جا جاني دشمن ۽ سخت مخالف هئا. حضرت جن جو انهن کي ڏٺو، سو پاڻ منهن ڪٽي پاسي ڪيائون پوءِ ام سلمي رض، اگرچ عرض ڪيو ته "يا رسول الله صلعم، ابوسفيان اوهان جو سڳو سوٽ آهي ۽ عبدالله سڳو ڦاٽ، اهڙن ويجهڙن مائٽن تي ڪا ايتري ڪاوڙ ۽ ڪٺوري ڪجي؟" مگر حضرت جن ڪو خيال نه ڪيو ۽ انهن کي منهن تي نه چاڙهيائون. اتي حضرت علي رضي الله تعاليٰ عنه انهن کي سمجهايو ته "اوهين حضرت جن جي حضور ۾ حاضر ٿي ساڳيا اهي لفظ چئو، جي حضرت يوسف جي ڀائن مصر ۾ حضرت يوسف جي اڳيان چيا هئا؛ حضرت جن رحمت اللعالمين آهن، اميد ته اوهان کي معافي ڏئي ڇڏيندا." انهن به ائين ئي ڪيو ۽ حاضر ٿي چيائون:

تالله لقد اثرک علينا و انا ڪنا لخاطئين

[قسم خدا جو الله تعاليٰ توکي اسان تي بزرگي
بخشي آهي ۽ تحقيق اسين گنهگار آهيون.]

حضرت جن کي انهن لفظن اهڙو ته نرم ڪري وڌو جو اهڙن ظالمن کي به معاف ڪري وڌائون، ۽ جواب ۾ فرمايائون:

لاتثريب عليڪم اليوم يغفر الله لڪم و هو ارحم الراحمين

[اوهان تي اڄ ڪا ميار ڪانهي؛ الله بخشيندو،
۽ اهو مهربانن مان وڏو مهربان آهي.]

حضرت جن جو مڪي ۾ پهچڻ

حضرت جن مڪي ۾ اهڙي وقت خير سان رسيا، جنهن وقت قريشن کي خبر ئي نه پهچي سگهي، اوچتو ئي اوچتو

Marfat.com

مڪّي جي ٻاهران مسلمانن جا تنبو کوڙيا ويا. حضرت جن لشڪر کي حڪم ڏنو ته ڪجهه روشني ڪريو ته مڪّي وارن کي اسان جي پهچڻ جي خبر پوي ۽ بيخبر نه هجن.

پيشنگوئي پوري ٿي

اني ، انصاف ۽ ايمان سان خيال ٿو ڪجي ته بائبل جي ڪتاب استشنا ، باب تيٽيهين واري پيشنگوئي بلڪل پوري ٿي چڪي؛ جنهن ۾ لکيل آهي ته ”خداوند سينا مان آيو، شعير مان چمڪيو ۽ فاران جبل * جي چوٽين تي ظاهر ٿيو؛ جو ڏهن هزارن قدوسي (پاڪ طبع) انسانن سان آيو، ۽ انهي جي هٿ ۾ روشن شريعت هوندي.“ سبحان الله!

دنيا ۾ ڪهڙو به نرمدل، حليم طبع بادشاهه هجي ۽ انهي؛ سان ڪا قوم اهڙيون هلتون ڪري، جهڙيون مڪّي وارن قريشن حضرت سائينءَ ۽ سندن سائينءَ سان ڪيون، ته هوند اهو بادشاهه فتح جي وقت ضرور اڳيون پويون ڪسرون ڪيدين ۽ هوندئن به جڏهن ڪي به بادشاهه ڪنهن شهر تي چڙهائي ڪندا آهن ته شهر کي ڦُري ويران ۽ هيٺ مٿي ڪري ڇڏيندا آهن.

حضرت رسول الله جو عام رحم، ٻاجهه ۽ ملڪي خيرخواهي ۾ عام امن جون لشڪر کي هدايتون

مگر سبحان الله، عجيب شان نبوّت ۽ رسالت جو! جڏهن پاڻ مڪّي ۾ فتح سان داخل ٿيا، تڏهن پاڻ اڳي ئي پنهنجي لشڪر کي هيٺيون هدايتون ڪري ڇڏيائون:

*”فاران“ مڪّي جي جبلن کي چوندا آهن، جنهن جي تحقيق هن ڪان اڳ ڪتاب ”فتح محمديءَ“ ۾ ڪري آيا آهيون.

(١) جو شخص مقابلي ۾ هٿيار پٽ تي ڦٽو ڪري، تنهن کي امن ڏجو.
(٢) جو شخص بيت الله (ڪعبي) ۾ داخل ٿئي، تنهن کي هٿ نه لائجو، انهيءَ کي به امن ڏجو.
(٣) جو شخص پنهنجي گهر ۾ ويٺو هجي، ته انهيءَ کي به امن ڏجو.
(٤) جو شخص ابوسفيان جي گهر ۾ پناهه وٺي، تنهن کي به امن ڏجو.
(٥) جو شخص حڪيم بن حزام جي گهر وڃي لڪي، تنهن کي به ڪجهه نه ڪجو.
(٦) جو شخص وٺي ڀڄي، تنهن جي پويان نه پئجو.
(٧) جو شخص زخمي هجي، تنهن کي قتل نه ڪجو.
(٨) جو شخص قيدي هجي، تنهن کي قتل نه ڪجو.
(٩) جيسين ڪوبه اڳرائي نه ڪري تيسين اوهين انهيءَ سان مقابلو نه ڪجو.

حضرت جن جو لشڪر کي هي به حڪم هو ته "مڪي ۾ دستا دستا لشڪر جا ٿي داخل ٿيو ۽ هيڪو دستو ٻيءَ ٻيءَ واٽ وٺي داخل ٿئي." ان موجب اسلامي لشڪر مڪي ۾ داخل ٿيو. جن مان هڪڙي دستي سان، جو تلوار خدا خالد بن وليد رضه جي هٿ هيٺ هو، قريشن مقابلو ڪيو؛ پر نيٺ وٺي ڀڳا. مطلب ته سڄو لشڪر ڏاڍي شان ۽ شوڪت سان مڪي شريف ۾ داخل ٿي ويو. انهيءَ هڪڙي مقابلي ۾ ٻه مسلمان شهيد ٿيا ۽ پنجويهه دشمن مئا. خدا جو پاڪ ۽ برگزيدو پيغمبر جنهن وقت رمضان شريف جي ويهين تاريخ مڪي ۾ داخل ٿيو، تنهن وقت پاڻ سونهارن ڪنڌڙو نمائي سرڙو جهڪائي قرآن پاڪ جي سورت الفتح پئي پڙهي ۽ اٺ تي چڙهيا بيت الله ڏي پئي ويا، ۽ پاڻ سان گڏ زيد رضه جي پٽ اسامه رضه کي به سوار ڪيو هئائون.

ڪعبة الله ۾ پهچي پهرين پهرين خدا جي گهر کي بتن ۽ بوتن، مورتن ۽ صورتن کان پاڪ ۽ صاف ڪيائون.

ٽي سؤ سٺ بت ڪعبة الله ۾

انهيءَ وقت بيت الله جي چوڌاري سڄا ٽي سؤ سٺ بت رکيل هئا. حضور جن ڪمان جي ڪنڊ يا خنجر جي نوڪ سان هرهڪ بت کي ڪيرائيندا ٿي ويا ۽ هيئن فرمائيندا ٿي ويا:

جاء الحق و زهق الباطل ان الباطل كان زهوقا (سورت بني اسرائيل، رکوع ٢٩). جاء الحق وما يبدیء الباطل وما يعيد (سورت سبا رکوع ٦).

بتن کان ڪعبة الله کي خالي ڪري، حضور جن عثمان بن ابي طلحه کي گهرايو، جن جي خاندان ۾ مدت کان وٺي ڪعبة الله جي ڪنجي رهندي هئي. اهو اهو شخص آهي، جنهن کي آغاز نبوّت جي وقت ۾ حضور جن هڪڙي دفعي چيو هو ته ”ڪعبة الله کولي ڏي“، جنهن تي انهيءَ انڪار ڪيو هو، حضرت جن فرمايو هو ته ”چڱو ڏسجانءِ، ڪو ڏينهن اهڙو به ٿيندو، جو اها ڪنجي منهنجي ٿي هٿ ۾ هوندي، پوءِ آءٌ جنهن کي وڻندم تنهن کي ڏيندس.“ عثمان بن ابي طلحه چيو ته ”ڇا انهيءَ ڏينهن قريشن جا سڀ مرد ذليل ۽ خوار ٿي ويندا؟“ حضرت جن ورمايو ته ”خوار ڇو ٿيندا؟ انهي ڏينهن هنئين وڏيڪ آبرو هوندين.“ حضرت جن عليه الصلوات والسلام انهيءَ عثمان جي آڌو ڪنجي ڪٺي دروازو کوليو ۽ ڪعبة الله ۾ اندر داخل ٿي، سڀ ڪنهن ڪنڊ ۾ ’الله اڪبر‘ جا مٺا ۽ مزيدار آواز ڪيائون، ۽ شڪراني جو نفل پڙهندي، نهايت نياز ۽ نوڙت سان درگاهه الاهي ۾ پنهنجي پيشاني خاڪ تي رکي سجدو ڪيائون. سبحان الله!

Marfat.com

ظالمن سان نيڪي

قريشن جا آهي وڏا وڏا سردار ۽ رئيس، جن سچا اڙڪيهه ورهيه سٽون ماڻهن کي قتل ڪيو ۽ ڪرايو، هزارن کي اهنج ۽ ايذاءَ رسايا، غريبن تي ظلم ۽ ڪلور ڪيا؛ مسڪينن کي ملڪ نيڪالي ڏني، سي اڄ انهن غريبن جي هيبت ۽ هشمت، رعب ۽ ادب کان ڏڄي ٻاهر ڀڄي وڃي جبلن ۾ لڪا؛ مگر اها خبر اڃا ڪانه هين ته جن پنهنجي مولاسائينءَ تي سچو ايمان، سچو يقين سچو ويساهه رکيو آهي، سي نفس پرست ۽ ملڪ کي برباد ڪندڙ هرگز نه آهن، آهي ملڪ جا سچا ۽ خلق جا خيرخواه آهن؛ آهي غريبن جا غمخوار ۽ يتيمن جا يار آهن؛ آنهن جو آقا، انهن جو سائين، مولا مصطفيٰ صلي الله عليه وآله وسلم، رحيم ۽ ڪريم، خليق ۽ شفيق، هردلعزيز ۽ صاحب تميز آهي؛ پر جڏهين آنهن ظالمن کي اها خبر ملي، ته جنهن جو ڏلو رحمت للعالمين، شفيع المذنبين، محمد مصطفيٰ صلي الله عليه وآله وسلم آهي، اهو اوهان کي ڪجهه به نه ڪندو- سندس ٻاجهه ۽ رحمت ڪشادي آهي، سندس دست شفقت ۾ عفو ۽ معافي جو پروانو تاهن اڪرن ۾ لکيل موجود آهي، سندس پيشاني مبارڪ ۾ رحمت للعالمين جو شان ظاهر، ۽ رحيمي جو نور روشن آهي- تڏهين اهي ظالم، اهي خوني، جن کي پڪ هئي ته جنگ جي قاعدي موجب ضرور هاڻي اسين پنهنجي ڪيفر ڪردار ۽ افعالن جي سزا کي رسنداسين، سي ڊوڙندا ڊوڙندا، رحمت نبويءَ ۾ اکيون وجهندا، شهر ۾ پهتا. حضور جن عليه الصلوات والسلام، جڏهن ڪعبة الله مان عبادت مان واندا ٿي ٻاهر تشريف فرما ٿيا، تڏهين ڏٺائون ته ظالم قريش منهن پيلا ڪيو، خوف ۽ اميد جي وچين حالت ۾ بيٺا آهن. پاڻ سونهارن نهايت ٻاجهاريءَ نظر سان سيني ڏي نهاري، سڀني کي ويساهه ورائيندو ته "هرگز نه ڊڄو، منهنجو ڪم رحمت عالم آهي."

بيت‌الله جي ڪنجي حقدار کي ڏني وئي

انهي حضرت عباس رض، سندن چاچي عرض ڪيو ته "يا حضرت، ڪنجي بيت‌الله جي بني هاشمين کي ڏيو." حضور جن فرمايو: "بلڪل نه! اليوم يوم البر والوفاء اڄ چڱي سلوڪ ڪرڻ ۽ حقدارن کي حق رسائڻ جو ڏينهن آهي" - ائين فرمائي، ڪنجي عثمان بن ابي طلحه کي ڏنائون، جنهن جي هٿ ۾ هميشه هوندي هئي. ڪنجي عثمان کي ڏني، پوءِ فرمايائون ته "جو شخص توکان ڪنجي ڦريندو، سو ظالم هوندو." اهو فيصلو ڪري، تنهن کان پوءِ ظالم قريشن ڏي منهن ڪيائون، ۽ زبان مبارڪ سان فرمايائون ته:

يا معشر قريش! ان الله قد ذهب عنكم نخوت الجاهلية و تعظمها بالاباء الناس من آدم و آدم خلق من تراب، ثم قال رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم. يا ايها الناس انا خلقنا كم من ذكر و انثي و جعلنا كم شعوبا و قبائل لتعارفون ان اكرمكم عند الله اتقاكم - اذهبوا فانتم الطلقاء لاتثرب عليكم اليوم.

[اي قريش جي جماعت وارا! اڄ الله تعاليٰ اوهان جو جاهلائو هٺ ۽ پنهنجن وڏن تي ڦُنڊڻ ۽ فخر ڪرڻ اوهان مان وڃايو آهي. انسان سڀئي هڪڙي ڏاڏي آدم جو اولاد آهن ۽ آدم مٽيءَ مان پيدا ٿيل هو. (پوءِ پڻ هي آيت پڙهيائون) "اي انسانو! اسان اوهان کي هڪ مرد ۽ هڪ عورت مان پيدا ڪيو ۽ اوهان جا پاڙا ۽ قبيلا ڪياسين رکو هن لاءِ ته اوهين سڃاڻجو (يعني نه وڏائيءَ ۽ ڦوڪ لاءِ) الله پاڪ وٽ، اوهان مان وڏيڪ عزت وارو اهو آهي. جو وڌيڪ پرهيزگار ۽ خدا کان گهڻو ڊڄڻ وارو هوندو.

هائي اوهين وچو اوهين آزاد آهيو، اوهان تي اڄ کا ميار ڪانهي.]

ظالم قريشن کي پنهنجي ڪرتوتن ۽ رحمت جي جلوي ۽ سچي رسالت ۽ نبوت جو شان ڏيکاري، حضور جن عليه الصلوات والسلام جبل صفا تي چڙهي ويا ۽ آتي ويهي نون مسلمان ٿيندڙن کان بيعت ورتائون- چو ته اهڙو خلق محمدي ۽ شان پيغمبري ڏسي عرب جا ننڍا وڏا حيران ٿين ۽ اسلام ۾ داخل ٿين لڳا. حضرت امير عمر رضه هڪ هڪ ماڻهوءَ کي حضور جن وٽ پيش ڪندو ٿي ويو، ۽ جيڪو پيش ٿيو ٿي ۽ دل جي خوشيءَ سان اسلام قبول ڪيائين ٿي، تنهن کي هيٺين ڳالهين جو اقرار ڪرڻو پيو ٿي.

بيعت جا شرط ۽ اقرار

(١) آءٌ خداوند پاڪ سان سندس ذات ۽ صفات ۾ عبادت يا مدد خواهيءَ ۾ هرگز ڪنهن به ٻئي کي شريڪ ۽ شامل نه ڪندس ۽ نه ڄاڻندس.

(٢) آءٌ چوري، زنا، خون ناحق هرگز نه ڪندس، ننڍڙن نيائين کي جيئري ڪي نه پوريندس (جيئن عرب جا هلهلا قريش سڳ ڏين جي ساڙ ۽ وارث بنجڻ جي ور کان ائين ڪندا هئا، جو ڄمندي ئي نيائين کي جيئرو کڏ کوٽي زمين ۾ پوريندا هئا، جنهن ڪري هو معصوم ۽ بي گناهه گهٽجي مري ويندڙيون هيون)؛ ۽ ڪنهن تي تهمت ۽ بهتان نه رکندس.

(٣) آءٌ حتي المقدور حق جي ڪمن ۾ رسول الله صلعم جي تابعداري ۾ هيڏيتا ڪندس.

عورتن کان وٺڻ اقرار ۽ شرط

عورتن کان وڏيڪ هي به عهد وٺندا هئا ته آءٌ ڪنهن به ماڻٽ يا عزيز يا ڪنهن پياري ماڻهوءَ جي مرڻ تي منهن کي

ڏک نه ھڻندس، وار نه پٽيندس، ڪپڙا نه ڦاڙيندس، سوڳ ۾ ڪارا ڪپڙا نه پهريندس، ۽ نه قبر تي وڃي ماتم ۽ روڄ پٽڪو ڪندس.

عورتن کان بيعت وٺڻ جو رستو

جيئن مڙسن کان بيعت وٺڻ وقت هٿ هٿ ۾ ڏيئي، حضور صلعم جن بيعت وٺندا هئا، عورتن کان انهيءَ طرح بيعت ڪلي نه وٺندا هئا؛ بلڪ هڪ ٿانءَ پاڻي جو ڀري رکندا هئا، تنهن ۾ پهرين حضور جن پنهنجو هٿ مبارڪ وجهي ڪڍندا هئا، تنهن کان پوءِ بيعت ڪرڻ واري زال انهيءَ ئي ٿانوَ ۾ پنهنجو هٿ وجهندي هئي. انهيءَ طرح ڇڻ بيعت جو شرط ٿيو.

حضرت پاڪ جي هٿ لائڻ سان فضاله بن عمير جي دل ۾ ايمان جو نور پيدا ٿيڻ

مڪي جي فتح بعد ٻئي ڏينهن، حضرت جن ڪعبة الله جي طواف ۾ مشغول هئا ته فضاله بن عمير نالي هڪڙي شخص حضور جن عليه الصلوات والسلام کي هڪڙو ڏسي ارادو ڪيو ته ڪنهن طرح کين قتل ڪري وڃان، انهيءَ ارادي سان جڏهن حضرت جن جي ويجهو آيو، ته حضرت جن فرمايو ته "فضالو آهين؟" چيائين "هائو" حضرت جن فرمايس ته "دل ۾ ڪهڙي نيت رکي اٿئي؟" فضاله چيو ته "ڪجهه به نه، آءٌ ته دل ۾ الله الله پيو ڪريان." حضرت جن مُرڪي ڏنو ۽ فرمايائونس ته "چڱو، هاڻي تون پنهنجي خدا کان معافي گهر." انهن فرمائي فضاله جي ڇاتيءَ تي هٿ گهمائي ورتائون. فضاله چوي ٿو ته "سائينءَ جن جو هٿ منهنجي ڇاتيءَ تي گهمائڻ ۽ منهنجي دل ۾ نور ايمان جو پيدا ٿيڻ، حضور جن جي محبت اهڙي ته منهنجي دل ۾ اچي پئي، جو منهنجي لاءِ پيارن کان پيارا ٿي پيا. جڏهن گهر موٽيس

تڏهن وات تي هڪڙو منهنجو پيارو ماڻهو مون کي مليو، جنهن وٽ ڪهاڙو وڃي رهندو هوس؛ تنهن چيو ته 'فضالا! توري ڳالهه ته وڃي ٻڌ' مون چيو: 'بالڪل نه، خدا ۽ خدا جي رسول جو حڪم نه آهي؛ اسلام اهڙين ڳالهين ٻڌڻ کان جهلي ٿو.''' شايد هن ڪنهن اجائي ڳالهه ٻڌائڻ لاءِ سڏيس ٿي.

مڪي وارن قريشن تي اڃا به وڌيڪ مهرباني

جيڪي مسڪين مسلمان، ڪافر قريشن جي ظلمن ۽ ايذائن جي آزار کان ڪڪ ٿي ديس ڇڏي وڃي پرديسي ٿيا هئا، تن فتح مڪي جي وقت حضور جن عليه الصلوات والسلام جي دربار ۾ درخواست ڪئي ته اسان کي، اسان جون غضب ٿيل ملڪيتون هاڻي موٽي ملن. پاڻ اها درخواست منظور نه فرمايائون. سندن مطلب هو ته جي شيون خدا ڪارڻ ڇڏيون ويون، سي وري موٽائي وٺڻ نه گهرجن.

جنگ حنين

ايترن پلائن ۽ ايترين مهربانين هوندي به، شريرن جي وجود مان شرارت جو جوش نه ويو ۽ مڪي ۾ بدامني ۽ بي آرامي پکيڙڻ کان نه رهيا. مڪو فتح ٿي ويو مسلمانن جي هٿ ۾ اچي ويو، مسلمانن ڪنهن سان به ظلم نه ڪيو-ظلم ته نه ڪيو پر رڳو جيڪڏهن عدل ڪن ها ته به ڪيترائي ڪافر واجب القتل هئا- مگر مسلمانن رڳو رحم ڪيو، رڳو احسان ڪيو. حضور جن عام معافي ڏني، تنهن کان پوءِ به، هوازن ۽ ثقيف جي قبيلن، جي مڪي جي سرحد تي رهندا هئا، تن بني مضر بني حلال جي قبيلن کي به پاڻ سان شامل ڪري، الڪل چار هزار لشڪر گڏ ڪري، مڪي تي چڙهائي ڪئي ۽ حنين جو

Marfat.com

واديءَ ۾، جا طائف جي آسپاس آهي، اچي منزل ڪيائون. اُتي پنهنجي سردار، مالڪ بن عوف جي صلاح موجب پنهنجا ٻار ٻچا، زالون، مال اسباب، ڍڳا ۽ ٻور به پاڻ سان کنيا هئا. مالڪ بن عوف جو مطلب هي هو ته جيڪڏهن ٻار ٻچا، مال اسباب پاڻ سان هوندن ته اُنهن کي ڇڏي ڪين ڀڄندا، انهيءَ ڪري ثابت قدميءَ سان جنگ ڪندا. حضور جن کي جا اها خبر ملي، سو پاڻ مڪّي جي حرم محترم ۾ جنگ ڪرڻ مناسب نه سمجهي، لاچار شريرن جي شر دفع ڪرڻ واسطي تيار ٿيا، ۽ سڄو ٻارهن هزار لشڪر مسلمانن جو ڪٺو ٿي ويو. انهيءَ لشڪر ۾ مهاجر، انصار، تازا مسلمان ۽ عهدنامي موجب ڪيترائي بت پرست به شامل هئا. مسلمانن جي فوج، جا هن دفعي گهڻي هئي، سو خود مسلمانن کي به اچي غرور ۽ بي پرواهي جاڳي؛ تن سمجهيو ته اسين اڳي ٿورا هوندا هئاسين ته فتح ڪندا هئاسون، هاڻي ته گهڻائي آهيون؛ انهيءَ خيال جي ڪري سوچي قدم نه کنيائون. دشمنن هڪ سخت ۽ مضبوط گهٽ وٺي هٿ ڪيو ۽ تيرانداز کي اتي ويهاري ڇڏيائون. اوچتو ئي اوچتو مسلمانن جي لشڪر جو ڪجهه ڀاڱو اتي اچي نڪتو، جنهن ۾ اڪثر اڻ آزمودگار جوان هئا، يا فتح مڪّي ۾ تازا ڇٽل بت پرست. دشمنن اهڙو ته وٺي تيرن جو مينهن وسايو، جو لاچار ٿي مسلمانن جو اهڙو اڳڙ لشڪر وٺي ڀڄڻ لڳو، باقي ڪي سؤ کن اصحابي ميدان ۾ بيٺل وڃي بچيا. اتي حضور جن عليه الصلوات والسلام، جو ڏٺو ته پنهنجو لشڪر ڀڄندو ٿو وڃي ۽ دشمن جو وڌندو ٿو اچي، ته اتي هاشمي همت ۽ پيغمبري طاقت ڏيکاريائون ۽ ميدان ۾ بيهي چوڻ لڳا:

"انا النبي لا كذب انا ابن عبدالمطلب."

[آءٌ يقيناً رسول آهيان، آءٌ عبدالمطلب جو فرزند آهيان.]

يعني، ”...فڪر نه آهي جيڪڏهن منهنجي لشڪر کي شڪست
رسي، منهنجو ڀروسو خداوند پاڪ تي، ۽ منهنجي فتح يا
شڪست سڀ انهيءَ ئي جي هٿ آهي.“ اتي حضرت عباس رض،
حضرت رسول الله صلعم جي چاچي ، جوش سان آواز ڪري
چيو ته ”اي مسلمانوا حضرت رسول الله صلعم ميدان ۾ موجود
آهي ، پاڻ ثابت قدم بيٺا آهن ، اوهين ڪاڏي ڀڄيا آهيو ؟“
بس انهيءَ آواز ٻڌڻ شرط سڀ لشڪر وارا ڪبوترن وانگر
گهيري ڪاڏي اچي حاضر ٿيا. مسلمان جو ڀڄيا هئا ، سو بزدلي
جي ڪري ڪين ڀڄيا هئا، مگر حالت اهڙي ٿي ، جو منجهي
پيا ۽ ڀڄڻ ئي بهتر سمجهيائون، نه ته اجايو بي ترتيبا پيا ڪسجن
ها. جڏهن اشڪر وري اچي گڏ ٿيو، تڏهن لشڪر جي جوڙجڪ
نئين سر ڪري ، وڃي جو مسلمان دشمنن تي ڪاهه ڪئي ،
سو اهڙا ته فتحمند ٿيا، جو دشمن جو مال اسباب ڪيترو ئي
هٿ آين ۽ هوازن جي قبيلي جا ڇهه سردار رحم جي درخواست
ڪئي حضور ۾ آيا. آهي ڇهه سردار آهي هئا، جن طائف ۾
حضرت پاڪ تي وعظ ڪرڻ وقت پٿر آڇلايا هئا، ۽ اهڙو
حال ڪيو هئائون ، جو پاڻ آخر بيهوش ٿي پيا هئا ، جو ڪين
حضرت زيد رضي الله تعاليٰ ڪئي آيو هو. حضرت جن انهن
سردارن کي فرمايو ته ” آءُ پاڻ اوهان جي انتظار ۾ هوس،
ڀلي آيا، آءُ هر طرح حاضر آهيان ، جيڪي قيدي اوهان جا
منهنجي يا منهنجي خاندان جي حصي ۾ ايندا سي ته يڪدم
آزاد ڪباءِ اهڙيءَ طرح مهاجر ۽ انصارن جي به هڪ ٿو
ڏيان. مگر اوهان کي خبر آهي ته هن دفعي هن لشڪر ۾
غير قومون به عهدنامي موجب شامل آهن ، آنهن کي ناراض
ڪرڻ ڏکيو ٿو لڳي، تنهن هوندي به اوهين هيئن ڪريو ،
جو عام مجلس ۾ سوالي صبح جو اها درخواست پيش ڪجو
ته ڪو نه ڪو پلو ڪري وجهبو.“ ٻئي ڏينهن انهن سردارن
عام مجلس ۾ اچي قيدين جي آزاديءَ بابت عرض ڪيو.

حضرت صلعم جن جي لاثاني فياضي

پاڻ ڪدم پنهنجي خاندان جي حصي جي قيدين کي آني جو آني آزاد ڪيائون. مهاجرن ۽ انصارن به حضرت جن جي پيروي ڪئي ۽ ڪيترا قيدي آزاد ٿيا. باقي بني سليم ۽ بني فزاره جي قبيلن وارن جا قيدي وڃي رهيا، انهن ائين نه ڪيو. تنهن حضرت جن انهن کي سڏائي هڪ هڪ قيديءَ جي عيوض ڇهه ڇهه اٺ پاڻان ڏئي، باقي قيدين کي به ڇڏارايو ۽ پوءِ سڀني کي سڏارائي پوشاڪون ڍڪائي، رحم ۽ ٻاجهه سان سڀني کي روانو ڪيائون.

دائي حليما جي ڌيءَ کي عزت

انهن قيدين ۾ دائي حليما جي ڌيءَ به هئي، جا حضرت جن جي ٿڃ شريڪ ڀيڻ هئي. حضرت جن عليه الصلوات والسلام ان مائيءَ کي سڃاتو ۽ پنهنجي چادر لاهي پٽ تي وڇائي مائيءَ کي ڏنائون. پاڻ فرمايائون ته "مائي جيڪڏهن تون اسان وٽ رهين ته اسين تنهنجي خدمت ۽ خاطري ڪرڻ لاءِ حاضر آهيون ۽ جيڪڏهن وڃين ته اختياريءَ واري آهين؟" مائيءَ پنهنجي قوم سان گڏجي وڃڻ قبول ڪيو. حضور جن ڏاڏيءَ تعظيم ۽ عزت سان روانو ڪيس.

سچن مسلمانن جي سچائي

غنيمت جو مال جيڪو به هٿ آيو هو، سو پاڻ تازن مسلمانن کي ڏئي ڇڏيائون ته ڀلي ويچارا وڃي سکيا ٿين. انصارن ۽ مهاجرن کي به ڏنائون، مگر انهن کي چيائون ته "آءٌ پاڻ پنهنجي سر سچو انصارن جو آهيان، ٻيا ڀلي مال اسباب پاڻ سان کڻي وڃن، ۽ انصار رسول الله کي پاڻ سان وٺي ويندا." انصار اهڙا ته خوش ٿيا، جو ڪپڙن ۾ نٿي نه

پيا ماڻن ، جن کين سيکجهه ملي ويو. قرآن شريف ۾ انهيءَ جنگ جو عجيب عبرتناڪ ذڪر آهي. الله تعاليٰ فرمايو آهي:
ولقد نصرکم الله في مواطن کثيرة و يوم حنين اذ اعجبتکم کثرتکم فلم تغن عنکم شيئا وضاقت عليکم الارض بما رحبت ثم وليتم مدبرين. ثم انزل الله سکينته عليٰ رسوله و عليٰ المومنين و انزل جنودا لم تروها و عذاب الذين کفروا و ذالک جزاء الکافرين.

[(ياد ڪريو اي مسلمانو !) الله تعاليٰ اوهان کي گهڻين ئي جاين تي فتحمند ڪيو؛ خاص طرح حنين جي لڙائيءَ جي ڏينهن ، جڏهن اوهان کي پنهنجي گهڻائيءَ مغرور ڪيو ، جا آها گهڻائي اوهان کي ڪنهن به ڪم نه آئي ، ۽ زمين ، ڪشادگيءَ هوندي ، اوهان تي تنگ ٿي پئي ؛ پوءِ اوهين پٺ ڏيئي ڀڳؤ؛ پوءِ الله تعاليٰ پنهنجي رسول ۽ مومنن تي پنهنجي طرفان دلجاءِ موڪلي، ۽ انهن جي دلين ۾ همت پيدا ڪئي ، ۽ اهڙا غيبي لشڪر موڪليائين ، جو اوهين انهن کي ڏسي نٿي سگهيؤ ۽ ڪافرن کي سخت عذاب ڏنائين. اها ئي ڪافرن جي جوڳي سزا هئي.]

يهودين جون شرارتون ۽ عهد شڪنيون، مسلمانن سان اڙايون ۽ اره زورايون

مناسب ائين هو ته جيڪي جيڪي يهودين وقت بوقت شرارتون پئي ڪيون، سي سڀ وار ۽ موقعي مطابق مٿي بيان ڪجن ها، پر جڏهن ته يهودين جي قوم هڪ جدا ۽ مشهور شرير قوم هئي، تڏهن انهن جي شرارتن کي جدا لکڻ ئي مناسب سمجهيم ؛ پر منهنجي مرضي هيءَ آهي ته آءٌ هاڻي شريرن جي شرارتن کي طول سان نه لکان ۽

جيتري قدر ٿي سگهي ٿو انهيءَ بابت مک مک واقعا ۽ عبرتناڪ حادثا پڙهندڙن جي اڳيان پيش ڪريان، سي به مختصر طرح. ڏيکارڻو فقط هي آهي ته حضور جن عليه الصلوات والسلام جي هلت ڪهڙي نه رحم ۽ ٻاجھ واري هئي ۽ مخالفن ڪيتري قدر نه دنيا ۾ فساد پيدا پئي ڪيو ۽ حضور جن کي وقت بوقت ڪيترين نه تڪليفون پئي ڏنيون. اهڙين تڪليفن، اهنجن ۽ ايذائن هوندي، اهڙن دشمنن، مخالفن ۽ بي دينين سان منهن ڏيندي به، دين ۽ دنيا جي بهتريءَ جا اصول ۽ مسئلا جيتري قدر حضور جن دنيا کي ٻڌايا ۽ جيتري قدر سندن پاڪ ۽ صاف تعليم دنيا کي سڌاريو، اوتري قدر ڪنهن به نبيءَ يا رسول کي نصيب نه ٿيو هوندو!

”اين سعادت بزور بازو نيست
تا نه بخشد خدائي بخشنده“

يهودين جي قوم هميشه کان وٺي شرير، فسادي، حق جي مخالف، جهيڙاڪار، دغاباز، نبين سان سامهون ٿيڻ واري قوم آهي. حضرت مسيح عليه السلام سان جيڪي ڪڌيون هلتون يهودين ڪيون، تاريخ ان لاءِ شاهد آهي. ايتري قدر جو حضرت مسيح عليه السلام کي ٿي يهودين جي حق ۾ چوڻ لڳو ته ”اهي نانگ ۽ نانگن جا ٻچا آهن“ ۽ حضرت مسيح عليه السلام ڏاڍو پٽيندو هو، چي، ”خدائي بادشاهت انهيءَ نالائق قوم کان کسجي، ٻئي ڪنهن اهڙيءَ چڱي قوم کي ملندي، جا چڱو نتيجو ظاهر ڪندي.“ (ڏسو متي، باب ۲۱ ورس ۴۳-۴۴).

جنگ احزاب يا خندق واري لڙائي

اهين ته سڀيئي سنهيون شرارتون يهودين ڪهڙيون نه ڪيون هيون، پر وڏي مشهور جنگ احزاب واري هئي جنهن جو ذڪر لکان ٿو. سنه ۵ هجري مهيني ذوالقعد ۾

ٻني نضير قبيلي جا يهودي پنهنجي شرارت ۽ عهدشڪنيءَ سببان خيبر ڏي جلاوطن ڪيا ويا هئا. جڏهن اچي خيبر ۾ رهيا، تڏهن گهاٽ گهڙڻ لڳا ته ڪهڙيءَ طرح مسلمانن کي ستايون. هي واقعو فتح مڪي کان اڳ جو آهي. سو تن ڇا ڪيو، جو خيبر جي يهودين کي ٻه پاڻ سان همراه ڪيائون ۽ مڪي جي قريشن کي به خط پٽ لکي، دم دلاسا ڏئي پاڻ سان ڳنڍيائون. قريش ته اڳيئي مسلمانن جا جاني دشمن هئا، تن تہ ويلي ٻهانا ڳوليا، يڪدم چار هزار ٻهادر گڏ ٿي مديني تي ڪاهڻ لاءِ روانا ٿيا، واٽ تي ٻه جيڪي جهٽ ۾ لڳن، تن کي پاڻ سان ونندا آيا. آخر يهودي ۽ بت پرست قريش سڀ ڏهہ هزار لشڪر اچي ٿيو. مسلمانن ۾ ظاهري ايتري قوت ڪانہ هئي، جو ايتري ڪٽڪ کي منهن ڏئي سگهن، تن غريبن ڇا ڪيو، جو الله تي توڪل ڪري مديني جي ضعيف پاسي ۾ خندق (کاهي) کٽي کوٽيائون. مسلمانن جو حال بلڪل سقيم هو، بيٺ ۾ بک هين ۽ سردي کان پاهہ ٻئي ٿيا، مگر تہ به همت ڪري دشمن جي ٻچڻ کان اڳي ئي کاهي کوٽي تيار ڪري ڇڏيائون؛ انهيءَ ڪري انهيءَ جنگ جو نالو "جنگ خندق" بہ مشهور ٿيو. حال اهڙو هو، جو مسلمانن جي چوڌاري دشمن جا ڪٽڪ وڪوڙيا پيا هئا جن شخصن تي مسلمانن کي ڀروسو هو تہ هي چڱا ماڻهو آهن، ڦرلدا ڪڏهن بہ ڪين سي بہ ڦري ويا، منافق تنهن کان سواءِ هئا. مطلب تہ هڪ سخت آفت ۾ ويچارا ايمان وارا مسلمان اچي ڦاٿا، ايتري قدر جو هڪڙي ماڻهوءَ جي سر بچڻ جي بہ اميد نہ هئي. منافق ۽ ڪچا مسلمان تہ صاف ٽوڪون ۽ طعنا هڻڻ لڳا تہ "واہ جو پيغمبر ٿيو آهي! جو فتحمندي بابت رکيون ڪوڙيون اڳڪٿيون ٻئي ڪيائين، وغيره وغيره." مگر ٻين ايماندار مسلمانن کي بہ يقين بہ حق اليقين هو تہ اسان جي آقا سائينءَ حضرت رسول خدا صلي الله عليه وآلہ وسلم جيڪي فرمايو

Marfat.com

آهي سو يقيناً سچ آهي. اسلام کي پڪ فتح ٿيندي، سو ٿيو ۽ ٿئين. الله تعاليٰ جي طرفان مدد ۽ همراهيءَ جي هوا لڳي، دشمنن سڃا ويهه (٢٠) ڏينهن مسلمانن جو محاصرو (گهيرو) ڪيو ۽ غريبن کي تنگ رکيو. انهيءَ وچ ۾ اگرچ سنهيون سنهيون لڙايون ٿينديون رهيون، جنهن ۾ دشمنن جا وڏا وڏا پهلوان قتل ٿي ويا، پر تنهن هوندي به هنن جو غلبو بلڪل گهٽيو هو. اهڙي وقت ۾ جيڪڏهن الله پاڪ جي طرفان ڪا خاص مدد نه رسي ها ته هوند پوءِ رستو فتحمنديءَ ۽ جند آزاد ڪرڻ جو مسلمانن کي هٿ نه اچي ها. مگر ڏسو الله پاڪ جون پلايون! اوچتوئي اوچتو هڪ اهڙو ڪارو ۽ خوفناڪ طوفان اچي ڪڙڪيو ۽ اهڙي سخت هوا ۽ مصيبت جهڙي وچ اچي ظاهر ٿي، جو دشمنن جا حوصلا ئي خطا ٿي ويا. تنبن ۽ رانوٽين جا رسا ئي ڇڄي پيا، گهوڙن جون اکيانڙيون ۽ پڇاڙيون ئي ٽٽي پيون، ڇڻ هڪڙو محشر اچي متو ۽ قيامت اچي دشمنن ۾ پئي. مطلب ته طوفان اهڙو ته هلاڪ ڪين جو ڪٿو نه مڙيو ڪٿي ڪي! سڀڪو پنهنجو منهن ڪري وٺي ڀڳو ۽ اهڙي ته سزا ملين، جو وري ڪڏهن به مديني تي ڪاهڻ جو خيال نه ٿين. الله تعاليٰ انهيءَ بابت جنهن عمدي نموني ۽ نصيحت سان قرآن شريف ۾ ذڪر آندو آهي، سو پڙهندي پت جا وار ئي ڪانڊارجو ٿا وڃن. الله تعاليٰ فرمايو آهي:

يا ايها الذين آمنوا ذكروا نعمت الله عليكم إذ جاء تكم جنود فارسلنا عليكم ريحا و جنودا لم تروها وكان الله بما تعملون بصيرا۔ اذ جاؤ كم من فوقكم و من اسفل منكم و اذ زاغت الابصار و بلغت القلوب الحنا جرو تظنون بالله ظنونا هنالك ابتلي المومنون و زلزلوا زلزلا شديدا۔ (آيت)

[اي ايماندارؤ! الله پاڪ جي انهيءَ مهربانيءَ کي ياد ڪريو، جا اوهان تي انهيءَ وقت ڪيائين، جنهن وقت اوهان تي لشڪر چڙهائي ڪري آيا هئا، پوءِ اسان انهن تي هڪڙو هوا جو طوفان ۽ اهڙو ڪجهه لشڪر موڪليو، جنهن کي اوهين ڏسي نٿي سگهيا. اوهان جيڪي به ٿي ڪيو، سو الله سڀڪجهه پئي ڏٺو. اهو، اهو وقت هو، جنهن وقت هيٺان ۽ مٿان يعني اوله ۽ اوڀر کان اوهان تي لشڪر چڙهي آيا هئا، ۽ اوهان جي اکين جا ڏوڙا ٿي نڪري آيا هئا ۽ اوهان جون دليون وات تائين اچي رسيون هيون، يعني ساهه سان اچي لڳي هيون ۽ خود خدا ۾ طرحين طرحين گمان ڪرڻ لڳا هئا. اتي ايماندارن جي همت جو امتحان هو ۽ اهي سخت زلزلي ۾ اچي ويا هئا.]

حضور جن عليه الصلوات والسلام کي قتل ڪرڻ جو منصوبو

هن جنگ خندق ۾ ڪافرن کي جا شڪست رسي ۽ جنهن خواريءَ سان هو موٽيا هئا، سا سندن دلين تي داغ وانگي ٿي بيٺي هئي. خاص طرح ابوسفيان کي سخت بي آرامي اچي ٿي ته ڪنهن طرح حضرت پاڪ کي ڪا سخت تڪليف رسائجي. آخر ٿيا ڪيائين، جو هڪڙي جهنگلي جوان کي پرڪائي، رستي جو خرچ وغيره ۽ سواريءَ لاءِ اٺ ڏاگهو ڏيئي، مديني ڏانهن روانو ڪيائين ته ڪنهن به طرح هو حضرت جن کي وڃي قتل ڪري، مگر اها خبر نه هيس ته الله تعاليٰ پنهنجي پياري پيغمبر جو محافظ ۽ نگهبان آهي ۽ پاڻ فرمايو اٿس ته:

يريدون ليطفئوا نورالله بافواههم والله متم نوره ولو کره الکافرون.

[ڪافرن جي خواهش آهي ته الله جي نور کي ڦوڪون ڏيئي وسائين، مگر الله تعاليٰ پنهنجي نور کي پوريءَ طرح دنيا ۾ ڪامل ڪري ڏيکاريندو، اگرچ ڪافرن کي اها ڳالهه نه وڻي.]

اهو جهنگلي جنگي جوان سڌو مديني ۾ آيو ۽ پهرين حضور جن عليهالصلوات والسلام جي خدمت ۾ اچي ويٺو، جتي حضرت جن جا پيارا گفتا، وڻندڙ ڳالهيون ۽ پاڪ حديثون، جو ٻڌائين سو مرڪو وائڙو ٿي ويو ۽ پاڻ جهلي نه سگهيو، اتي جو اتي ڪلمو پاڪ پڙهي مسلمان ٿي پيو.

مسلمانن سان عيسائين جون جنگيون

يهودين جي شرارتن، عهد شڪنين ۽ آره زوراين جو ذڪر مختصر طرح مٿي ڪري آيو آهيان، هاڻي وري عيسائين جي جنگين جو مختصرُ ذڪر لکان ٿو. اگرچ عيسائي يهودين جهڙا حرڪتي، شرير ۽ شديد ڪين هئا ـ انهيءَ بابت قرآن پاڪ ۾ خود الله تعاليٰ به گواهي ڏني آهي، جيئن ته فرمايو اٿس:

لتجدن اشدالناس عداوت للذين آمنوا اليهود والذين اشرڪوا. ولتجدن اقربهم مودت للذين آمنوا الذين قالوا انا نصارا ـ

[(اي رسول) توکي معلوم ٿيندو ته مسلمانن جا سخت دشمن يهودي ۽ مشرڪ آهن، ۽ مومنن سان دوستيءَ ۾ ويجها آهي آهن، جي پاڻ کي نصارا ٿا سڏائين.]

ـ مگر تنهن هوندي به نصارا ڇيڙڇاڙ ڪندا رهندا هئا، ۽ ائين بلڪل ڪين هو، جو مسلمانن کي ڇڏي ڏنو هئائون.

جنگ موته

موته اِلي شام جي ملڪ ۾ هڪ ڳوٺ هو، تنهن جي سردار، شرحبيل، چا ڪيو، جو حضرت رسول الله صلعم جن جي قاصد حارث بن عمير رضہ کي ماراڻي ڇڏيو. ويچاري مظلوم ۽ بي گناه، حارث جي قتل جي خبر جا مشهور ٿي سو عام طرح قاصد اچڻ وڃڻ ۾ ڊڄڻ لڳا - نہ تہ هي عام دستور ۽ پراڻو قاعدو هو تہ نيابي آئيندڙن يا قاصدن تي مار ڪانہ هوندي هئي - انهيءَ ڪري حضور جن آئينده واسطي قاصدن کي روڪڻ، حفظ ۽ امن قائم رکڻ لاءِ ٽي هزار فوج چاڙهي موڪلي. موته جي حاڪم جيڪا پنهنجي ڪئي تي پشيماني ڪئي يا معافي گهري، سا تہ بجاءِ خود رهي، مرڳو وڙهڻ ۽ مقابلو ڪرڻ لڳو. اتفاق سان هرقل بادشاه، انهيءَ علائقي ۾ آيل هو ۽ هڪ لک لشڪر سان لٿل هو. عرب جا صحرائي ۽ ٻهراڙيءَ جا عيسائي قبيلا بہ گهڻا ونس ملڻ لاءِ آيا هئا، جي بہ اٽڪل لک کن ماڻهو هئا. سو موته جي حاڪم، شرحبيل، هرقل بادشاه، کان ڪجهہ مدد ورتي، ۽ ٻيو لشڪر بہ صحرائي عيسائين جو گڏ ڪيائين، جو اٽڪل لک کن ٿي ويو. مسلمانن جي مرضي وڙهڻ تي منڍئون ڪانہ هئي، رڳو حارث بن عمير جي قتل جو جواب ۽ سبب پڇڻ، آئينده لاءِ شرط شروط رکڻ ۽ امن امان لاءِ آيا هئا، مگر دشمنن جي اهڙي تياري ڏسي، لاچار وڙهڻ لاءِ سنبريا ۽ جنگ لڳي. انهيءَ جنگ ۾ زيد بن حارث، جو حضور جن جو پرورده ۽ نهايت پيارو هو ۽ انهيءَ جنگ ۾ سپہ سالار بہ هو، سو ماريو ويو، ۽ حضرت جعفر طيار، جو حضرت عليءَ جو سڳو ڀاءُ هو، سو ٽيهن ورهين جي ننڍڙيءَ ڄمار ۾ سٺ پنجاه زخم کائي شهيد ٿيو. عبدالله بن رواحہ، جو وڏو اصحابي هو، سو بہ شهيد ٿيو. آخر جڏهن اهڙا نامور سپہ سالار شهيد ٿيا، تڏهن خالد بن وليد تمام همت، بهادريءَ ۽ وڏي

Marfat.com

جوش سان فوج کي وچي سنڀاليو ۽ سپهسالار تي ڪم ڪيائون. ڏيڍ ڏينهن سخت لڙائي لڳي، مگر واه ڙي خالد بن وليد جي جنگي لياقت ۽ بهادرانه همت، جنهن ٿورڙيءَ فوج سان چاليهوڻي فوج جو اهڙو ته نڪ ۾ دم ڪري وڌو، جو سڀ دشمن لاچار ٿي پيا ۽ جان بچائڻ لاءِ رڙي پڳا. حضرت خالد بن وليد جي هٿ ۾ هٽندي هٽندي، سڇيون نئون ترار يون ڀڳيون هيون.

حضرت جن صلعم کي جنگ جي احوالن بابت الهام

حضرت جن عليهالصلوات والسلام کي وقت بوقت اﷲ تعاليٰ جنگ جو سمورو احوال مديني ۾ ويٺي معلوم ڪرايو، ۽ پاڻ سڀڪجهه، جنگ جي نتيجي سميت، اڳواٽ ئي حاضرين اصحاب کي ويٺي ٻڌايائون. انهيءَ جنگ ۾ خالد بن وليد کي حضور صلعم جن "سيفاﷲ" (اﷲ جي ترار) جو لقب ڏنو هو. هيءَ جنگ مهيني جماديالاول سنه ٨ هجري ۾ ٿي.

تبوڪ جو سفر ۽ بنان جنگ فتح

هڪڙي ڏينهن شام کان هڪ قافلو آيو، جنهن مديني ۾ اچي خبر ڏني ته، "روم جي قيصر جو لشڪر مديني تي چڙهائي ڪرڻ لاءِ بلڪل تيار هو، عرب جا عيسائي قبيلا به انهن سان وچي گڏيا آهن، ڇو ته اڳ جو جنگ موته ۾، موته جي حاڪم ۽ خود قيصر جي لشڪر کي شڪست آئي هئي، تنهن جو بدلو وٺڻ اچن ٿا." هاڻي قياس جي جاءِ ۽ ويچار جي ڳالهه آهي ته اڄ دنيا جي بادشاه، قيصر روم جو لشڪر، غريب بي ثمرن ۽ فقيرن تي چڙهائي ڪري اچي ۽ اچي به سنبت ۽ تياريءَ سان، اهڙي وقت ۾ انهن صلح پسند فقيرن ۽ دنيا ۾ صلح پکيڙيندڙ ۽ رحمدل پيغمبر کي ڪيتري قدر نه تڪليف

رسي هوندي ۽ کھڙا نہ هو لاچار ۽ مجبور ٿيا هوندا !
ويچارن مسلمانن وٽ نہ زر نہ دولت، نہ اسباب نہ سامان،
ڪن سو ڪن ڇا؟ تنهن هوندي بہ خدا جي پاڪ پيغمبر،
مديني جي رهاڪن جي بي آرام ۽ بي‌امن نہ ٿيڻ لاءِ هي
ارادو ڪيو تہ مديني کان ٻاهر ۽ عرب جي سرحد کان ٻي
ٻاهر وڃي، انهيءَ زور واري لشڪر جو مقابلو ڪجي تہ
ويچارا مديني جا ماڻهو تہ خوش ويٺا هجن. اها موسم ڪهڙي
هئي؟ سخت گرميءَ جا ڏينهن هئا، مديني جا ميوا پچي راس
ٿيا هئا، ميوا ڪاٽي وڻن جي ڇانوَ ۾ سمهي ۽ آرام ڪرڻ
جي مند هئي، مگر هن گوڙ جي ڪري مٺا ميوا بہ زهر ٿي پيا.
وري گرميءَ جا ڏينهن ۽ پنڌ پري. حضور جن عام طرح
حڪم ڏنو تہ "جيڪي ملڪ ۽ وطن، عدل ۽ امن کي بچائڻ
لاءِ سر ڏيڻ ۾ سانگو نہ ڪن، مال ۽ دولت مٽو نہ سمجهن،
سي يڪدم تياري ڪن." انهيءَ ارشاد موجب جيڪي جنهن
کان پڳو. تنهن اچي حاضر ڪيو: حضرت عثمان غني رضي
الله تعاليٰ عنه (٩٠٠) نو سؤ گهوڙا ۽ هڪ هزار گينيون
يعني پندرهن هزار رپيا ڏنا. حضور جن اهڙي تنگ وقت ۾
حضرت عثمان رض جي ايتري همت ۽ سخا ڏسي ايترو تہ
خوش ٿيا، جو خوشيءَ مان حضرت عثمان رض کي "مجهز
جيش العسرت" (تنگيءَ ۽ تڪليف جي وقت لشڪر جي مدد
ڪندڙ) جو خطاب ڏنو. عبدالرحمان بن عوف رض چاليهہ
هزار درهم ڏنا. حضرت امير عمر رض گهر ۾ جيڪي هوس
تنهن جو اڌ حاضر ڪيو، جو هزارن جي برابر هو. حضرت
ابوبڪر صديق رض جيڪي ٿورو گهڻو ذرو پرزو گهر ۾ هون،
سو سڀ ميڙي سيڙي اچي حاضر ڪيو. حضور جن عليه‌الصلوات
والسلام سمجهي ورتو تہ هي نيڪ مرد تہ گهر کي ٻهاري
ڏيئي ذرو پرزو ڪٺي آيو آهي. پڇائونس تہ "يا ابابڪر،
ڪجهہ گهر ۾ بہ ڇڏيو اٿئي يا سڀ آندو اٿئي؟" حضرت

Marfat.com

صديق اڪبر رضه عرض ڪيو ته "حضور، پوئتي گهر ۾ الله ۽ الله جي رسول جي محبت ڇڏي آيو آهيان، ٻيو سڀ ڪٺي اچي حاضر ڪيو اٿم." سڀ اصحاب حضرت صديق اڪبر رضه جي جواب ۽ همت تي حيران ٿيا ۽ حضور جن به ڏاڍا خوش ٿيا. وري حضرت ابوعقيل انصاري رضه ٻه سير کجور جا اچي حاضر ڪيا ۽ عرض ڪيائين ته "ساري رات محنت مزوري ڪري کوهه جو پاڻي ڪڍندي ڪڍندي هڪڙي نمبر زمين کي پيريم، تڏهن صبح جو چار سير ڇهارا مليم، جن مان ٻه سير ٻچن لاءِ ڇڏيم ۽ ٻه سير اچي حاضر ڪيا اٿم." حضور جن فرمايس ته "اهي کجورون سڀني قيمتي سامانن جي مٿان رکي ڇڏ." مطلب ته سڀني اصحابن پنهنجي پنهنجي وت آهر اچي چندو ڏنو، باقي ڪن منافقن هلڻ يا مدد ڏيڻ کان صفا انڪار ڪيو ۽ پرڙ ڪلڍي ويهي رهيا. خير حضور جن ٽيهه هزار لشڪر پاڻ سان ڪري دشمن کي دفع ڪرڻ واسطي خير سان روانا ٿيا. مديني ۾ سماع بن عرفط کي پنهنجو جانشين ڪري ۽ حضرت علي مرتضيٰ کي گهرٻار جي سنڀال لاءِ پوئتي ڇڏي ويا. لشڪر لاءِ سوارين ۽ وهٽ تمام گهٽ هئا. ارڙهن-ارڙهن ڄڻن لاءِ هڪ اٺ هو، جنهن تي وارا وٺي ڪري ٿي چڙهيا. سامان ۽ رسد جي گهٽتائيءَ سببان وڻن جي پنن تي گذران ڪندا هئا، جنهنڪري اسلامي لشڪر وارن جا چپ ٿي سڄي پيا هئا. مطلب ته اُڃ ۽ بک ڪڍندا، رستي جون تڪليفون ۽ ڏاڪڙا سهندا تبوڪ تائين پهتا، ته اتي اوچتو حضرت علي مرتضيٰ به تڪڙو پنڌ ڪندو اچي رسيو، چو ته پوئتي منافقن کيس ڏاڍو چيڙايو ته "حضور جن عليه الصلوات والسلام توکي نڪمو ۽ بيڪار سمجهي ڇڏي ويا آهن وغيره وغيره"— انهيءَ ڪري هليو آيو. حضور جن سندس احوال وٺي فرمايو ته "تون انهيءَ ۾ راضي نه آهين ڇا، ته تون منهنجي طرفان هجين، جيئن حضرت موسيٰ جي

Marfat.com

پاران هارون هو؟ هائو ايترو سو آهي ته هارون نبي هو ۽ مون کان پوءِ ڪو لبي ٿيڻو ڪونهي.[٩] حضرت علي اهو حڪم ٻڌي خوش ٿي موٽي موٽيو. حضور جن سڄو مهينو تبوڪ ۾ ترسيا. حضور جن جي هلي اچڻ ڪري شام وارن تي اهڙو ته رعب پيو، جو نشاني ئي نه پين، ۽ مغز جاءِ اچي و بنءِ مديني تي ڪاهڻ جو خيال لاهي ڇڏيائون. حضور جن عليه الصلوات والسلام هڪڙي نماز کان پوءِ هڪ مختصر ۽ پُر معني وعظ فرمايو، جنهن ۾ دين ۽ دنيا جا عمدا عمدا ۽ ضروري مطلب نصيحت طور ٻڌايائون، انهيءَ وعظ جو هتي فقط ترجمو لکڻ مناسب ڄاڻان ٿو. پهرين سهڻي ۾ سهڻي تعريف ۽ عمدي ۾ عمدي واکاڻ رب پاڪ جي ڪري، پوءِ فرمايائون:

(١) سچن ڪلامن ۾ وڏيڪ سچو الله جو ڪلام قرآن پاڪ آهي. (٢) وڏيڪ پروسي جهڙي ڳالهه پرهيزگاريءَ جو ڪلمو آهي. (٣) سڀ مذهبن مان وڏيڪ چڱو مذهب حضرت ابراهيم عليه السلام جو مذهب آهي. (٤) سڀني رستن مان چڱو رستو محمد (عليه الصوات والسلام) جو رستو آهي. (٥) الله جو ذڪر سڀني ڳالهين کان وڏيڪ شرف وارو آهي. (٦) نصيحتن ۽ چڱين ڳالهين واسطي سڀ کان چڱو هيءُ قرآن پاڪ اٿوَ. (٧) چڱن ۾ چڱو ڪم همت جو ڪم آهي. (٨) بڇڙن ۾ تمام بڇڙو ڪم دين ۾ نئين ڳالهه وڌائڻ يعني بدعت آهي. (٩) هلتن ۾ تمام چڱي هلت نبين جي آهي. (١٠) موتن ۾ تمام شاناتو سوت شهيدن جو آهي. (١١) انڌاين ۾ وڏي انڌاهي هدايت کان پوءِ گمراهي آهي. (١٢) عملن ۾ چڱو عمل اهو آهي جنهن مان نفعو ۽ فائدو هجي. (١٣) چڱو رستو اهو آهي جنهن تي ماڻهو هلي سگهن. (١٤) بڇڙي ۾ بڇڙي انڌائي آهي دل جي انڌائي. (١٥) ساڄو هٿ کابي هٿ کان وڏيڪ عزت وارو آهي.

(١٦) توري ۽ پورت جيتري دنيا، چڱي آهي آنهيءَ دنيا کان، جا ڪهڙي هجي ۽ غافل ڪري (١٧) بڇڙو پڇتاءُ آهي آهو جو سڪرات جي وقت ڪجي. (١٨) بڇڙي پشيماني سا آهي، جا قيامت جي ڏينهن ڪجي. (١٩) ڪي ماڻهو اهڙا به آهن جو جمعي نماز پڙهن ته دل پونتي تنگي پئي هجين. (٢٠) ڪي وري ماڻهو اهڙا آهن جو الله جو ذڪر ورلي ڪندا آهن. (٢١) وڏي خطا ۽ ڪرو ڏوهه، آهي ڪوڙ ڳالهائڻ. (٢٢) چڱي دنياداري آهي دل جي ديانتداري. (٢٣) چڱو ثمر ۽ توشو آهي پرهيزگاري. (٢٤) وڏي دانائي ۽ فلاسفري آهي خوف خدا جو. (٢٥) دل ۾ ويهارڻ جهڙي ڳالهه آهي يقين. (٢٦) شڪي طبعيت ڌارڻ به هڪڙي قسم جو ڪفر آهي. (٢٧) مئي جي متان رڙيون ڪري روئڻ جاهليت ۽ ڪفر جي وقت جي رسم آهي. (٢٨) ڪوٽ ۽ ڪپٽ ڪرڻ جهنم جو عذاب آهي. (٢٩) نشو پيئڻ دوزخ جو داغ آهي. (٣٠) بي نصيحتو شعر چوڻ شيطاني ڪم آهي. (٣١) شراب پيئڻ ڏوهن جي موڙي آهي. (٣٢) بڇڙو کاڌو يتيم جو مال کائڻ آهي. (٣٣) نيڪ بخت آهو آهي جو ٻين جو عبرت جهڙو حال ڏسي نصيحت پرائي. (٣٤) اصل بدبخت آهو آهي، جو ماءُ پيٽان بدبخت هجي. (٣٥) ڪنهن به ڪم جو مک مطلب آهي، چڱو نتيجو. (٣٦) بڇڙو خواب آهو آهي، جو ڪوڙو ٿئي پوي. (٣٧) جا ڳالهه ٿيڻ جهڙي هوندي، سا جلدي ٿي پوندي. (٣٨) مومن کي گار ڏيڻ بڇڙو ڪم آهي. (٣٩) مومن کي بي گناهه قتل ڪرڻ ڪفر آهي. (٤٠) مومن جو ماس کائڻ يعني ان جي گلا ڪرڻ سخت گناهه ۽ الله جي بي فرماني آهي. (٤١) مومن جو مال غصب ڪرڻ حرام آهي، جيئن سندس رت هارڻ حرام آهي. (٤٢) جو ماڻهو الله سان وڏائي ۽ بي پرواهي ڪري ٿو، تنهن کي رب ڪوڙو ڪري ٿو، يعني اهڙو خراب ڪريس ٿو،

Marfat.com

جنهنڪري سندس اها وڏائي ڪوڙي ثابت ٿيو پوي.
(۴٣) جو شخص ڪنهن عيبدار جو عيب ڍڪي ٿو، رب ۾ ان جا عيب ڍڪي ٿو. (۴۴) جو ڪنهن ۾ ڏوهيءَ کي معافي ڏئي ٿو، رب ۾ معافي ڏيندڙن کي پنهنجن ڏوهن ۾ معاف ڪري ٿو. (۴۵) جو ماڻهو ڪاوڙ ماري ٿو، ان کي رب اجر ڏي ٿو. (۴٦) جو ماڻهو نقصان تي صبر ڪري ٿو، الله پاڪ کيس صبر جا پورا ڏئي ٿو. (۴٧) جو ماڻهو چغلي هڻي ٿو، الله تعاليٰ چغل کي خوار ڪري ٿو. (۴٨) جو شخص مصيبتن تي صبر ڪري ٿو، رب پاڪ پيٽا ثواب ڏيس ٿو. (۴٩) جو پنهنجي خداوند پاڪ خالق مالڪ جي اي فرماني ڪري ٿو، رب تعاليٰ سخت عذاب ڏيس ٿو. (۵٠) پڇاڙيءَ ۾ رب پاڪ کان ٽي دفعا بخشش گهريائون، ڇو فرمايائون ته رب پاڪ کان ٽي ڀيرا بخشش گهرجي.

آخر حضور جن عليه الصلوات والسلام خير سلامتيءَ سان موٽي مديني مبارڪ ۾ پهتا. جي منافق ۽ ڪچا مسلمان اهڙي تنگ وقت ۾ حضور جن سان شامل نه ڪين ٿيا، ۾ مرکو ٺٺوليون ڪرڻ لڳا هئا، حضور جن تن سڀني کي معافي ڏني؛ مگر ٽي معزز اصحاب، جي فقط سستيءَ جي ڪري رهجي ويا هئا، ۽ هئا به پڪا ايماندار مسلمان، تن کي حضور جن معافي نه ڏني ۽ هنن جي ايمان ۾ وري به پرک ۽ امتحان ٿيو. آنهن ٽنهي ڀلارن جا نالا هي آهن: هڪڙو ڪعب بن مالڪ رضه، ٻيو هلال بن اميه ۽ ٽيو مراره بن ربيع رضه.

ڪعب بن مالڪ جي سخت آزمائش ۽ سندس قصور جي معافي

ڪعب بن مالڪ جو چوڻ آهي ته "مون کي ڪو ٻيو سبب پوئتي رهجي وڃڻ جو ڪونه هو، مون کي خداوند تعاليٰ سڀڪجهه ڏنو هو؛ سامان اسباب ۽ سواريون به موجود رکيون

هيس، سنيربل ۾ هوس، ۽ ڪنهن ڏليائي ڪم جي ڪري اڄ
نه صبح ڪندي رهجي ويس. جڏهن قافلو روانو ٿي ويو
تڏهن وري انهن کي پهچڻ ڏکيو سمجهيم، پوءِ ته ڏاڍو
پڇتايم. انهيءَ وقت شهر ۾ سوين رکو منافق رهيل ڏٺا، ته
هيڪاري شرم آيم ته هاءِ آءٌ به منافقن جهڙو ٿي پيس!
ماڻهن ته ڪهڙيون اجايون متيون ڏنيم، ۽ مون چيو ته سچ ڪان
حضور جن جي خدمت ۾ ڪجهه نه چوندس. اهو خيال ڪري
حضور جن جي خدمت ۾ آيس. پاڻ مون کي ڏسي ٿورو
ڪاوڙ ڪڏيل مرڪيئون. منهنجو هوش ته اتي ئي خطا
ٿي ويو. پاڻ پڇيائون ته ڪعب تون ڇو پوئتي رهجي وئين؟
عرض ڪيم، "حضور نفس جي شرارت ۽ منهنجي غفلت."
حضور جن فرمايو: "وڃ ۽ الله تعاليٰ جي فيصلي جو
انتظار ڪر، ڪن چيو ته جيڪڏهن تون به ڪو بهانو
ڪرين ها ته چڱي وڃين ها چيم ته ڪوڙ ڪريان ها ته
مٿان خداوند پاڪ عالم الغيبُ موجود هو، سو منهنجو ڪوڙ
کلي پوي ها، ڪنهن دنيا واري سان معاملو ڪين هو.
پاڪ الله جي رسول سان وهنوار هو، سو ڪيترو لڪي ها.
ڏاڍي ڏک ۽ غم ۾ رهيس. اتي معلوم ٿيو ته ٻيا ٻه نيڪ مرد
به مون وانگي رهجي ويا هئا، ته البت خوش ٿيس مسلمانن
مون سان عليڪ سليڪ صفا بند ڪري ڇڏي، نه سلام ڪن
نه ڪلام. ڏاڍو تنگ اچي ٿيس. گهران نڪرندو هوس
ته مسجد ۾ نماز پڙهي ڪنڊڙيءَ ۾ پئجي رهندو هوس.
ڪڏهن ڪڏهن حضور جن پيارين اکين سان اک ـ ٽيڏ
ڪري نهاريندا هئا، جڏهن آءٌ سڪايل اکيون کڻي ڏانهن
نهاريندو هوس، ته پاڻ کڻي منهن مبارڪ ڦيري ڪندا هئا.
هڪڙي ڏينهن گهر ويهي ويهي ڪڪ ٿيس، ڪجهه دل وندرائڻ
لاءِ مديني کان ٻاهر پنهنجي سوٽ ابوقتاده رض جي باغ ۾ ويس،
جنهن سان منهنجي ڏاڍي محبت هئي، سلام ڪيم جواب ته

نه ڏنائين، پر منهن ڪٽي موڙيائين. مون چيومانس، ”ابوقتاده! توکي خبر آهي، آءٌ الله ۽ الله جي رسول سان سچي محبت رکان ٿو، نفاق ۽ شرڪ کان بيزار آهيان.“ ابوقتاده منهنجي انهيءَ ڳالهه جو جواب نه ڏنو. جڏهن سچا ٽي ڀيرا ائين چيم، تڏهن رکو ايترو جواب ڏنائين ته ”الله ۽ الله جي رسول کي ئي چڱيءَ طرح معلوم آهي.“ اهي لفظ ٻڌي منهنجي دل ڀاڃي ٿي پئي ۽ ڏاڍو رنم. انهي وچ ۾ غسان پرڳڻي جي عيسائي حاڪم مون ڏي خط ۾ موڪليو ته ”تون چو اتي بي عزت ٿيو آهين؟ اسان ڏي اچ ته سکيو رکونءِ.“ خط پڙهي دل ۾ چيم ته ”هيءَ وري ٻي آفت ۽ مصيبت آهي جو اج عيسائي مون کي ڪفر جي دعوت ٿا ڏين ۽ منهنجي دين ۽ ايمان تي حملو ٿا ڪن!“ انهيءَ کي ته چورائي موڪليم ته ”هتي جي بي عزتي تنهنجي عزت کان صدبار وڌيڪ چڱي آهي.“ مطلب ته انهن ۽ اهڙين مصيبتن ۾ سچا پنجاهه ڏينهن ـ جيترا حضور جن کي تبوڪ جي سفر ۾ گذريا هئا ـ مون گذاريا. هڪ رات پنهنجي گهر جي ڇت مٿي ستو پيو هوس ۽ پنهنجي غفلت تي ارمان پئي ڳاڙم ته جبل سلع تي جو منهنجي گهر جي ڀرسان هو، حضرت صديق اڪبر رض چڙهي وڏي آواز سان چوڻ لڳو ته. ”ڪعب کي مبارڪون هجن، سنديس توبه قبول پئي.“ اهو مبارڪ ۽ مٺو آواز ٻڌي، منهنجا يار دوست ۽ سڄڻ سائي سڀ ڊوڙندا آيا ۽ مون کي مبارڪون ڏئي چوڻ لڳا ته ”سڄي جي توبه قبول پئي.“ آءٌ اهي من موهڻا ۽ مبارڪ لفظ ٻڌي، سجدي ۾ ڪري پيس، شڪراني جو سجدو ڪري حضور جن جي دربار ۾ ڊوڙندو آيس.

”بردر آمد بنده بگريخته

آبروي خود بعصيان ريخته.“

نماڻو در تي تنهنجي يا رسول الله آيو اچ،
زيارت پنهنجي پيغمبر سڳايل ڪي ڪرايو اچ.

نوازش جي نظر ڪا عاشق شيدا تي اي جاني،
ڪر قرب و ڪرم جا! مينهن رحمت جو وسايو اچ.

وڃهو پاڇو پرين پيارا، ڪو هن مشتاق تي پنهنجو،
خدا جو سايو آهي مومنن لئي تنهنجو سايو اچ.

منوّر منهنجي دل کي اچ ڪريو انوار پنهنجي سان،
اکيون منهنجون اکين سان پنهنجي پيارا لعل لايو اچ.

پرين پرچو، ته ماريو مون کي ماڻن سان رئل راتا،
تڙايل کي وري دربار ۾ پنهنجي سڏايو اچ.

ٻڌي ٻانهون ٿيس حاضر ادب ۽ عجز سان در تي،
مصيبت کان وڇوڙي جي فراقيل کي ڇڏايو اچ.

خدا بخشي خطا منهنجي، سديون مينيون مولا،
اوهين پڻ منهنجيءَ لئي ڏيو يا نبي رحمت جو رايو اچ

انهيءَ وقت حضور جن مهاجرن ۽ انصارن جي وچ ۾ ويٺا هئا. مهاجرن مون کي مبارڪون ڏنيون، انصار ماٺ ڪيو ويٺا هئا. مون وڃي حضور جن کي سلام ڪيو. انهيءَ مهل سندن منهن مبارڪ کِلڻيءَ خوشيءَ سببان چوڏهينءَ جي چنڊ وانگي چمڪيو ٿي. اها سندن اصل عادت هئي ته کلڻيءَ خوشيءَ وقت منهن مبارڪ جو نور زياده ٿيندو هون. پاڻ فرمايائون: "ڪعب! جڏهانڪر ماءُ جي پيٽ مان پيدا ٿيو آهين، تڏهانڪر اڄوڪي ڏينهن جهڙو چڱو ڏينهن تنهنجي لاءِ ڪون ٿيو هوندو، مبارڪ هجيئي، رب تنهنجي توبه قبول فرمائي." مون عرض ڪيو ته "قربان وڃان، هن ڀلائيءَ جي بدلي ۽ خوشيءَ ۾، آءٌ پنهنجو سمورو مال ۽ اسباب راه خدا ۾ خيرات ڪريان؟" پاڻ فرمايائون: "نه." عرض ڪيم: "حضور! ڀلا اڌ؟" پاڻ فرمايائون: "نه." وري

ٽئي دفعي عرض ڪيم: ”پلا ٽيي پتي؟“ حضور جن فرمايو: ”ها، ٽيي پتي پلي خيرات ڪر.“

”حيات‌النبيﷺ“ جيا پڙهندڙ حضور جن جي تاريخ جو ايترو حصو جيترو اڃا مٿي لکي چڪو آهيان، پڙهي حيران ٿيندا ته، هڪ مقصد، هڪ مطلب، هڪ صحيح غرض يعني وحدانيت مع تهذيب اخلاق جي تعليم ڏيڻ، دنيا ۾ پکيڙڻ ۽ ماڻهن کي مڃائڻ لاءِ، حضور جن عليه‌الصلوات والسلام پنهنجي جان پاڪ ۽ جسم شريف کي ڪيترين نه تڪليفن ۽ ڪيترن نه خطرن ۾ وڌو. اهو مقصد پاڪ اهڙو هو، جنهن ۾ نه ڪجهه ذاتي مطلب هون، نه نفس جي لالچ، محض خدا ڪارڻ گمراهن کي راه لائڻ ۽ منجهيلن کي واٽ ڏيکارڻ لاءِ پاڻ سڀڪجهه، سڀئون ۽ سر تي سهايئون، مگر تيسين آرام نه ڪيائون، جيسين انهيءَ خدائي مقصد ۾ ڪامياب نه ٿيا. جا جيڪو حضور جن پنهنجو آرام ڦٽايو ۽ آسايش وڃايو. آهي ڪنهن انسان جي طاقت، جو ايتريون سختيون سهي ۽ ايتري بيقراري ۽ بي‌آراميءَ ۾ رهي الله پاڪ جي سڀاريل خدمت بجا آڻي، وحدانيت جي سبق جو اکر اکر سمجهائي ۽ انساني اخلاق جو حرف حرف هيجي ڪري سيکاري؟ ممڪن نه آهي. ڪمال ته هي هو، جو جيتوڻيڪ حضور جن کي دشمنن ۽ حملن ڪندڙن سان گهڻا مقابلا ڪرڻا پيا ۽ گهڻو وقت انهن ۾ صرف ڪرڻو پين، مگر تنهن هوندي به پاڻ دين ۽ دنيا جي بهتريءَ لاءِ هر قسم جي اخلاق ۽ اخلاق جي هر قسم جي شاخن بابت ايتري ته مفصل تعليم ڏئي ويا، ۽ انهيءَ تعليم جو ايترو ته ذخيرو ڇڏي ويا، جو نهايت ڪافي ۽ وافي آهي. نه فقط تعليم ڏنائون، بلڪ عملي طرح ڪري به ڏيکاريائون، ۽ دنيا جي گهڻي حصي کي پنهنجن اکين آڏو پوري تعميل ڪندي به ڏٺائون. سبحان‌الله! پڙهندڙن کي پڙهندي هي به ليڪ روشن ٿيندو ته مٿين واقعن مان ڪو اهڙو واقعو ڪونهي، جنهن مان

معلوم ٿئي ٿو تہ حضور جن عليه‌الصلوات والسلام يا مسلمان، اڪرائي ڪري، ڪنهن تي بہ چڙهائي ڪري ويا هجن، ڪو بُت پرست يا پارسي يا عيسائي يا ڪو يهودي، انهيءَ ڪري تہ هو بت پرست آهي، پارسي آهي، عيسائي آهي، يهودي آهي، قتل ڪيو ويو هجي؛ بلڪ اهڙا سوين مثال سلندا ۽ مٿئين لکئي مان پڙهندي معلوم ٿيندو تہ اڪرائي ڪندڙ مشرڪن، عيساين ۽ يهودين کي هر طرح جون معافيون ڏنيون ويون، هر قسم جي آزادي، بلڪ عزت ۽ تعظيم بہ ڏني وئي؛ دين جي قبول ڪرائڻ بابت تہ ڪنهن تي زور رکيو ويو، نہ ڪنهن سان زبردستي ڪئي وئي. خداوند تعاليٰ جي پاڪ قرآن شريف ۾ هيءُ حڪم موجود آهي:

لا اكراه في الدين قد تبين الرشد من الغي.

[دين بابت ڪنهن سان زبردستي ڪانهي، هدايت ۽ گمراهي ٻئي صاف صاف ٿي چڪيون آهن.]

هان، دين کي سمجهائڻ ۽ اسلام جي پکيڙڻ بابت وعظ ڪيا ويا، تقريرون ڪيون ويون، عمل ڪري ڏيکاريو ويو، انهيءَ بابت آزادي ڪهڙي وئي، مگر مخالفن سخت روڪ ڪئي، وقت بوقت آزاديءَ ۾ خلل وڌو، منع ڪئي، الڪاء وڌا، وعظ ڪندڙن ۽ مشنرين کي قتل ڪيو، سيڪجهہ ظلم ڪيا؛ مگر جڏهن مسلمان، مخالفن جي مٿان غالب ٿيندا هئا تہ نرمي ۽ رحمدليءَ کان سواء بيو ڪجهہ بہ نہ ڪندا هئا. انهيءَ هوندي بہ هن وقت جا مخالف، چند کي ڪاري هيٺ لڪائڻ جي ڪوشش ڪندا، تہ مٿئن خدا ٻجي ۽ ڪين مولا سمجهائي.

دنيا جي بادشاهن کي اسلام ۾ داخل ٿيڻ بابت حضور جن جا خط

حضور جن، ٻين نبين وانگي، ڪنهن هڪ ملڪ يا ڪنهن هڪ قوم لاءِ نبي ٿي آيا هئا، نه سندن نبوّت ۽ رسالت محدود هئي ۽ بلڪ پاڻ ساريءَ دنيا جي سڀني قومن ڏي خدا جي طرفان آخري نبي هئا، ۽ پاڻ، جهڙا عرب جي ملڪ ۽ ماڻهن لاءِ نبي هادي ٿي آيا هئا، تهڙائي يورپ لاءِ، جهڙا ڪارن لاءِ تهڙا ڳورن لاءِ، مطلب ته سندن رسالت جو دائرو وسيع ۽ نبوّت جو عهدو اعليٰ هو. انهيءَ بابت ڪين خود خداوند پاڪ قرآن شريف ۾ ارشاد فرمايو آهي:

وما ارسلناک الا کافة للناس بشيرا و نذيرا.
(سورت سبا رڪوع ۳)
هوالذي ارسل رسوله بالهدي و دين الحق ليظهره علي الدين کله.
(سورت صف و سورت فتح رڪوع ۳)
وما ارسلناک الا رحمة للعالمين.
(سورت انبيا رڪوع ۷)
قل يا ايها الناس اني رسول الله اليکم جميعا.
(سورت اعراف رڪوع ۲۰)

[اسان توکي (اي رسول الله) سڀني انسانن ڏي دين حق جي بشارت پهچائڻ ۽ عذاب الاهي کان ڊيڄارڻ لاءِ موڪليو آهي.
اهو سوئي پاڪ خدا آهي، جنهن پنهنجي رسول کي هدايت ۽ سچي دين سان موڪليو ته هو سڀني دينن تي دين حق کي غالب ڪري.
اسان توکي (اي رسول الله) ساري جهان جي رهندڙن لاءِ رحمت ڪري موڪليو آهي.

ڇو (اي محمد عليه الصلوات والسلام) ته اي انسانو آءٌ اوهان سڀني ڏي خدا جي طرفان موڪليل ۽ رسول آهيان.]

جڏهن ته حضور جن عليه الصلوات والسلام جي مٿان خداوند پاڪ ايڏي وڏي عهدي جو بار رکيو هو ۽ ڪيس انهيءَ بابت وقت بوقت تاڪيد ٿيندو هو، تڏهن پاڻ ضرور سمجهيائون ته دنيا جي ادنيٰ ۽ اعليٰ، شاهه ۽ گدا سڀني جي ڪنن تائين هي خدائي آواز ۽ رباني حڪم رسايو وڃي، ۽ انهيءَ حق جي ڪلمي پڌائڻ ۽ خداوند پاڪ جي طرف سڏڻ ۾ نه شاهه جو لحاظ ڪجي نه شهنشاهه جو، غريب غني سڀ ڪي انهيءَ ڳالهه ۾ برابر سمجهڻ گهرجي. انهيءَ ڪري پاڻ سونهارن دنيا جي وڏن ۽ ننڍن بادشاهن ڏي به اسلام جي دعوت جا خط موڪليا ۽ سڀني پاسي اهڙا قاصد روانا ڪيا، جي انهيءَ ملڪ ۾ بادشاهن جي ٻولي ڄاڻندا هئا، ۽ جنهن به بادشاهه ڏي جيڪو خط موڪليائون، تنهن ۾ هيئن لکيائون ته "جيڪڏهن تون اسلام ۾ داخل ٿيندين، ته دين ۽ دنيا ۾ تنهنجي لاءِ سلامتي آهي؛ نه ته انهيءَ گمراهيءَ جو وبال تنهنجو به، تو تي ۽ تنهنجي قوم جو به، تو تي رهجي ويندو، ڇو ته اسلام، عدل ۽ انصاف، رحم ۽ مروت، تهذيب ۽ اخلاق، پنهنجي خالق جو خوف ۽ خيال سيکاري ٿو - اهي وصفون اهڙيون آهن، جو دين ۽ دنيا جي چڱائيءَ لاءِ ڪافي ٿيو ٿيون سگهن."

ڪڙهندڙ صاحب ائين نه سمجهن ته جڏهن مسلمانن جو اندازو وڌيو ۽ حضرت جن جي ظاهري طاقت زور ٿي، تڏهن بادشاهن ڏي اسلام جي دعوت جا خط موڪليائون. نه نه! بلڪل نه! حضور جن عليه الصلوات والسلام کي ظاهري طاقت جو نه ڪجهه خيال هو ۽ نه پرواهه. پاڻ، پاڻ کي برحق ۽ الله جو رسول ڄاڻندا هئا، ۽ حضور جن جنهن ڳالهه کي

حق سمجهندا هئا، ان جي اشاعت ۽ پين تائين پهچائڻ ۾
فرض ڄاڻندا هئا، پاڻ نه ڪنهن بادشاهه کان ڊڄندا هئا، نه
ڪنهن لشڪر کان. اوهين ڏسندؤ ته پاڻ نهايت دليريءَ ۽
همت سان بادشاهن کي به انهيءَ طرح حق ٻڌايون، جهڙيءَ
طرح عام ماڻهن کي. اهو زمانو اهڙو ته انڌوڪار، ظلم ۽
زبان بنديءَ جو زمانو هو، جو ڪو ڪنهن عام ماڻهوءَ کي
به حق ۽ سچ چئي نٿي سگهيو، بادشاهن جي ڳالهه ته پري
رهي. اهڙي وقت ۾ حضور جن عليه الصلوات والسلام حق
جي پهچائڻ جو جيڪو فرض پورو ڪيو، سو سندن رسالت
۽ پاڪ پيغمبري تي وڏو دليل آهي. جن جن بادشاهن ڏي
اهڙا خط لکيائون، سي اهڙا ته جابر زبردست هئا، جو سندن
اللو ٻڌي ماڻهو پيا ڏڪندا هئا، پر هتي ته زباني طاقت ۽
قادر جي قوت ڏنل هئي، تنهن کي ڪنهن جي به ڪا پرواهه
ڪانه هئي. حضور جن عليه الصلوات والسلام، جن عظيم الشان
بادشاهن ڏي خط لکيا، تن مان ڪن وڏن جا نالا هي آهن:
روم جو شهنشاهه هرقل، حبش جو بادشاهه نجاشي، مصر جو
بادشاهه مقوقس، فارس جو بادشاهه پرويز (جو نوشيروان جو
پوٽو هو.) سنه ٧ هجريءَ جي مهيني محرم کان وٺي حضور جن
اهو سلسلو شروع ڪيو، ۽ انهيءَ لاءِ هڪڙي مهر به ٺهرايائون،
جنهن تي هيءَ عبارت لکيل هئي: ”محمد رسول الله.“

روم جي بادشاهه ڏي حضور جن جو خط

دحيه ڪلبي، جو نهايت نيڪ طبيعت جو انسان هو،
تنهن جي هٿ حضور جن اسلام جي دعوت جو خط روم جي
شهنشاهه هرقل ڏي موڪليو. انهن ڏينهن ۾ هرقل بيت المقدس
جي زيارت واسطي شام ۾ آيل هو. هرقل حضور جن جي
قاصد جي چڱي عزت رکي ۽ شاندار دربار ڪري دحيه ڪلبيءَ
کي پاڻ وٽ گهرايائين، ۽ خط ورتائين ۽ کولايائين، ته
هيٺين عبارت لکيل هئي:

بسم الله الرحمان الرحيم، من محمد عبدالله و رسوله الي هرقل عظيم الروم سلام علي من تبع الهدي.
اما بعد فاني ادعوک بدعاية الاسلام- اسلم تسلم يوتيک الله اجرک مرتين- فان توليت فعليک اثم و يا اهل الكتاب تعالوا الي كلمة سواء بيننا و بينكم الا نعبد الاالله ولا نشرک به شيئا و لا يتخذ بعضنا اربابا من دون الله فان تولوا فقولوا شهدوا بانا مسلمون.
[الله پاک مهربان ۽ رحم واري جي نالي سان، الله جي ٻانهي ۽ رسول محمد جي پاران، روم جي بادشاه هرقل ڏانهن (لکجي ٿو ته) جو شخص هدايت جو تابع ٿيو، تنهن تي شال سلامتي هجي.
انهيءَ کان پوءِ توکي اسلام ڏي سڏيان ٿو: اسلام آڻيندين ته تون دنيا ۽ آخرت ۾ سلامت رهندين ۽ خداوند پاک توکي ٻيڻو اجر ڏيندو، ۽ جيکڏهين تون انهيءَ ڳالهه کان منهن موڙيندين ته تو تي ٿي تنهنجي رعيت جو به گناهه پوندو. اي آسماني ڪتابن کي مڃيندڙوا اچو هڪڙيءَ اهڙيءَ ڳالهه ڏي، جا اسان ۽ اوهان جي وچ ۾ برابر آهي، (اها هيءَ آهي ته) هڪ خدا ڌاران ٻئي ڪنهن جي به عبادت نه ڪريون ۽ نه ساڻس ڪنهن کي شريک بنايون ۽ اسان مان ڪو ڪنهن کي هڪ خدا کان سواءِ پنهنجو ربّ (پالڻهار) ڪري نه مڃي، پوءِ جيکڏهين نه مڃين ته چئون ته پلا شاهد هججو ته اسين ته مسلمان آهيون.]

هرقل جڏهين اهو خط پڙهيو ته دل ۾ ته ڇپي ويس، پر تنهن هوندي به حکم ڪيائين ته عربستان مان ڪهڻائي واپاري واپار لاءِ آيل ٿا، ڪنهن کي ڳولي هٿ ڪري اچو. ابوسفيان هٿ چڙهي وين، تنهن کي وٺي آيا، جو اڃا مسلمان ڪونه ٿيو هو. بادشاه سلامت ابوسفيان کان ڪجهه سوال

آنحضرت بابت پڇيا. مگر ابو سفيان سان جيڪي ٻيا همراه هئا، تن کي سخت تاڪيد ڪيائين ته جيڪڏهين ابوسفيان غلط جواب ڏئي ته اوهان خبردار ڪجوس. ابوسفيان جو چوڻ آهي ته ”جڏهين جڏهين بادشاه مون کان سوال ڪيو ٿي، شيطان گهڻوئي چيم ٿي ۽ دل ۾ گهڻوئي آيم ٿي ته ڪوڙ ڳالهايان، پر وري ٻه پنهنجي عزت ۽ همراهن جو خوف آڏو آيم ٿي.“ بادشاه پنهنجي دل جا سڀ شبها لاٿا ۽ ابوسفيان کان، جو اڃا خود حضرت جن کي ڪين مڃيندو هو، پنهنجن سوالن جا جيڪي جواب ٻڌا، تن مان کيس خاطري ٿي ته سچ پچ خط موڪليندڙ يعني حضرت پاڪ عليه‌الصلوات والسلام سچو نبي ۽ رسول آهي، هن کي نڪا لالچ آهي، نه بادشاهي جي اميد؛ هن جي نصيحت خاص خدا ڪارڻ آهي، ۽ الله تعاليٰ ضرور اهڙي پاڪ ۽ مقدس شخص جي ترقي ۽ عزت ڪندو. شايد جنهن فارقليط جي اچڻ بابت حضرت مسيح عليه‌السلام بشارت ڏني ويو آهي (ڏسو يوحنا باب ۱۶ ورس ۱۴)، هيءُ پاڪ شخص اهوئي آهي. قاصد جي واتان حضور جن جي خدمت ۾ چوائي موڪليائين ته ”حضور، آءٌ حاضر آهيان، جيڪڏهين مون کي ملڪراني ۽ راڄڌانيءَ جو زنجير پيرن ۾ پيل نه هجي ها ته آءٌ هوند حضور ۾ اڪين سان اچي حاضر ٿيان ها ۽ اچي قدم بوسي ڪريان ۽ حضور جن جا پير ڌوئان ها.“ روم جي بادشاه هرقل، پس غائبانه دل و جان سان ايمان آندو، مگر سندس رعيت مخالف ٿي پئي. انهيءَ ٿي مخالفت جي ڪري ويچارو خدمت ۾ اچي حاضر ٿي نه سگهيو.

روم جي وڏي پادريءَ جو مسلمان ٿيڻ

پر يڪا يڪ انهيءَ ملڪ ۾ حق جي ڪشش اهڙي اچي غالب ٿي، جو انهيءَ ملڪ جي هڪ وڏي پادريءَ اسلام قبول ڪري ورتو، جنهن جو نالو صغاط هو. انهيءَ

Marfat.com

ويچاري پادري کي انهيءَ ملڪ جي ماڻهن شهيد ڪري وڌو.
(رضي الله تعاليٰ عنه.)

حبش جي بادشاهه نجاشيءَ ڏي حضور جن جو خط

اهڙيءَ طرح حضور جن عليه الصلوات والسلام هڪ خط اسلام جي دعوت جو حبش جي بادشاهه نجاشيءَ ڏي، عمر ابن اميه الضمري جي هٿان روانو ڪيو، جنهن وڃي خط رسايو ۽ نجاشيءَ کولي ڏٺو، ته، منجهس هيٺين مقدس ۽ پاڪ عبارت لکيل هئي:

بسم الله الرحمان الرحيم، من محمد رسول الله الي النجاشي الاصحم ملک الحبشه، سلم انت فاني احمد اليک الله الملک القدوس السلام المومن المهيمن - و اشهد ان عيسيٰ بن مريم روح الله و کلمة القاها اليٰ مريم البتول الطيبة الحصينة فحملت به عيسيٰ فخلق الله من روحه و نفخه کما خلق آدم بيده و نفخه و اني ادعوک الي الله وحده لا شريک له والموالات عليٰ طاعته و ان تتبعني و تؤمن بالذي جاء ني فاني رسول الله و قد بعثت اليک ابن عمي جعفرا و نفرا معه من المسلمين فاذا جاء کفاقرهم ودع التجبر فاني ادعوک و جنودک اليٰ الله فقد بلغت و نصحت فاقبلوا النصحي.

[الله پاڪ مهربان ۽ رحم واري جي نالي سان، محمد رسول الله جي طرفان اصحم حبش جي بادشاهه نجاشيءَ ڏانهن.

سلامت هجين تون. آءٌ تو ڏي الله پاڪ جي تعريف لکان ٿو، جو پاڪ، سلامتي بخشيندڙ، ايمان ڏيندڙ ۽ احتجاج پليندڙ آهي، ۽ آءٌ گواهي ٿو ڏيان ته تحقيق عيسيٰ مريم جو پٽ، روح الله ۽ الله جو هڪ ڪلام هو، جنهن کي پاڪدامن ۽ نيڪ طبع بيبي مريم ڏي

موڪليو هئائين (يعني حمل ٿيڻ جو حڪم) پوءِ بيبي صاحبه ٻئت مان تي پئي ۽ الله پاڪ ڪيس پنهنجي روح مان خلقيو ۽ منجهس روح ڦوڪيائين، جيئن حضرت آدم کي پنهنجي قدرت جي هٿ سان خلقيو هئائين ۽ روح ڦوڪيو هئائين. ۽ آءٌ توکي هڪ خدا ڏي، جنهن جو ڪو شريڪ ڪونهي، ۽ سندس دائمي عبادت ڪرڻ ڏي سڏيان ٿو، ۽ منهنجو هي به، چوڻ آهي ته، تون منهنجي پيروي ڪر ۽ ايمان آڻ انهيءَ پاڪ خدا تي، جنهن مون کي موڪليو آهي، چوته، آءٌ سندس رسول آهيان. مون پنهنجو سؤٽ جعفر ۽ ساڻس ڪي ٻيا مسلمان به موڪليا آهن، مهرباني ڪري انهن کي آزاديءَ سان رهڻ ڏجانءِ. بادشاهي جو غرور ڇڏي. آءٌ توکي ۽ تنهنجي لشڪر کي اسلام ڏي سڏيان ٿو، مون پنهنجو حق پورو ڪيو ۽ نصيحت ڏني. اوهان کي مناسب آهي منهنجي نصيحت قبول ڪرڻ.]

نجاشيءَ کي هڪڙو مبارڪ ۽ نصيحتن ڀريو خط پهتو سو سندس دل ئي روشن ٿي وئي، ۽ نهايت ادب سان هيٺيون جواب لکائي موڪليائين؛

بسم الله الرحمان الرحيم، الي محمد رسول الله من النجاشي الاصحم بن ابجر- سلام عليڪ يا نبي الله و رحمة و برڪاته من الله الذي لا اله الا هو الذي هداني الاسلام اما بعد فقد بلغني ڪتابڪ يا رسول الله في ما ذڪرت من امر عيسيٰ فورب السماء و الارض ان عيسيٰ مايزيد عليٰ ما ذڪرت شفروقا- انه ڪما قلت و قد عرفنا ما بعثت به الينا و قد قربنا ابن عمڪ و اصحابه فاشهد انڪ رسول الله صادقا متصدقا- و قد بايعتڪ و بايعت ابن عمڪ و اسلمت عليٰ يدالله رب العالمين. و قد بعثت اليڪ با

بنفسي ارها الاصحم بن ابجر فاني لا املك الانفسي و ان شئت ان اتيک فعلت يا رسول الله فاني اشهد ان ماتقول حق والسلام عليک يا رسول الله.

[الله پاک مهربان ۽ رحم واري جي نالي سان، محمد رسول الله ڏانهن، نجاشي اصحم بن ابجر جي طرفان، توتي، اي خداوند پاک جا نبي، انهيءَ خدا جا سلام ۽ رحمتون ۽ برڪتون هجن، جنهن هڪ خدا ڌاران ٻيو ڪو ڪونهي، جنهن مون کي اسلام قبول ڪرڻ لاءِ هدايت بخشي آهي. انهيءَ کان پوءِ (عرض ته) مون کي توهان لکيو آهي، تنهن بابت منهنجو عرض آهي ته قسم آهي آسمان ۽ زمين جي رب جو ته حضرت عيسيٰ انهيءَ کان وڌيڪ ذرو به ڪين هو، جيترو اوهان لکيو آهي. آهو ائين ئي هو، جيئن اوهان فرمايو آهي. جيڪي ماڻهو اوهان اسان ڏي موڪليا آهن، تن کي اسان سڃاتو. اسان اوهان جي (سوٽ) جعفر کي سندس ساٿين سميت آزاديءَ سان ٻاڻ وٽ جاءِ ڏني آهي. پوءِ آءٌ خدا کي حاضر ناظر ڄاڻي گواهي ٿو ڏيان ته توهان سچ پچ خدا جو رسول، پاڻ به سچو ۽ اڳين نبين کي به سچو ڄاڻندڙ آهيو. آءٌ تنهنجي تابعداري ڪريان ٿو ۽ انهيءَ ئي ڪري تنهنجي سوٽ جي هٿ تي بيعت مڃي اٿم، ۽ خاص خدا ڪارڻ اسلام قبول ڪيو اٿم. آءٌ اوهان جي خدمت ۾ پنهنجو پٽ ارها بن الاصحم ڏياري ٿو موڪليان، آءٌ پاڻ فقط پنهنجي نفس جو ذميوار آهيان، جيڪڏهن حضور جن جي مرضي هوندي ته آءٌ پاڻ ضرور اچي حاضر ٿيان، ته حڪم جي

تعميل لاءِ آهيان، مگر آءٌ گواهي ٿو ڏيان تہ، جيڪي اوهين فرمايو ٿا سو حق آهي، ۽ توتي سلام هجن، اي الله جا رسول.]

مصر جي بادشاهہ ڏي حضور جن جو خط

اهڙيءَ طرح مصر جي بادشاهہ مقوقس ڏي بہ حضور جن عليه‌الصلوات والسلام اسلام جي دعوت جو خط لکيو، جو حاطب بن ابي ببتعه جي هٿان روانو ڪيو هئائون، جنهن کي ڏسي، هو اگرچ مسلمان ڪين ٿيو، مگر تمام ادب ۽ تعظيم سان قاصد سان گفتگو ڪيائين. قاصد پنهنجي پاران بہ سمجهايس ۽ فرعون جي غرور ۽ وري فنا ٿيڻ واري احوال ڏي ڌيان ڇڪايس، سندس شبهن ۽ سوالن جا جواب ڏنائينس، مگر اجها اسلام قبول ڪرڻ لاءِ ڪجهہ مهلت گهريائين ۽ خط مبارڪ ادب سان عاج جي پيتيءَ ۾ سانڍي رکيائين ۽ حضور جن ڏي چڱا تحفا موڪليائين، جن سان دلدل نالي هڪڙو خچر بہ هو، جو مشهور هو.

ايران (فارس) جي بادشاهہ ڏي حضور جن جو خط

اهڙيءَ طرح فارس جي بادشاهہ خسرو پرويز ڏانهن بہ اسلام جي دعوت جو خط موڪليائون، جو عبدالله بن خدام کڻي ويو. خسرو ايران جي مشهور بادشاهہ نوشيروان جو پوٽو ۽ اڌ دنيا جو حاڪم هو. سندس مذهب زردشتي يعني پارسين جو مذهب هو، جنهن ۾ باهہ جي پوڄا ڪئي ويندي آهي. خط ۾ هيٺيون مضمون لکيل هو:

بسم الله الرحمان الرحيم. من محمد رسول الله الي ڪسري عظيم فارس سلام علي من تبع الهدي و آمن بالله و رسوله وشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريڪ له و ان محمد

Marfat.com

عبده و رسوله ـ واد عوڪ بدعاية الله فاني انا رسول الله الي الناس ڪافة لانذر من ڪان حيا و يحق القول علي الڪافرين فاسلم تسلم فان ابيت فان اثم المجوس عليڪ.

[الله پاڪ مهربان ۽ رحم واري جي نالي سان، محمد رسول الله جي طرفان، فارس جي پادشاهہ خسرو ڏانهن. جيڪو هدايت جو تابع ٿيندو، الله ۽ الله جي رسول تي ايمان آڻيندو ۽ شاهدي ڏيندو تہ هڪ خدا کان سواءِ ٻيو ڪو ڪونهي، نہ ڪو سندس ڪو شريڪ آهي نہ ثاني ۽ محمد سندس ٻانهو ۽ رسول آهي، تہ انهيءَ تي سلامتي هوندي. آءٌ توکي اسلام ڏي سڏيان ٿو ۽ اسلام جي دعوت ڏيان ٿو. آءٌ خدا جو رسول آهيان، دنيا جي سڀني ماڻهن ڏي، هن لاءِ تہ جيئرن کي عذاب الاهيءَ کان ڊيڄاريان ۽ منڪرن تي خدا جي حجت ثابت ٿئي. تون اسلام قبول ڪر تہ سلامت رهين، جيڪڏهن انڪار ڪيئي، تہ سڀني آتش پرست پارسين جو ڏوهہ توتي آهي.]

خسري اهو خط پڙهي ڪاوڙجي ڦاڙي پرزا پرزا ڪري ڇڏيو ۽ چوڻ لڳو تہ "منهنجي رعيت جو هڪ ادني ماڻهو مون ڏي خط ٿو لکي ۽ پنهنجو نالو مون کان اڳ ۾ ٿو لکي!" پوءِ ڇا ڪيائين، جو يمن جي گورنر جنرل باذان ڏي (جنهن جي هٿ هيٺ خود عرب جو ملڪ بہ هو) لکيائين تہ: "الهيءَ شخص (يعني حضرت پاڪ عليه الصلوات والسلام) کي گرفتار ڪري مون ڏي موڪل." باذان پادشاهہ جي حڪم موجب هڪ لشڪر سنبرايو ۽ انهيءَ لشڪر سان "بانويه" نالي هڪڙو آفيسر بہ موڪليائين، جنهن کي سمجهائي ڇڏيائين تہ "حضرت جو حال احوال پوريءَ طرح ولي جاچي جوچي پوءِ پادشاهہ وٽ موڪلجانس!

مگر پاڻ يعني حضور جن هنن کان انڪار ڪن، ته هروڀرو زور نه رکجانءِ، ۽ نه ستائجانءِ، موٽي اچي اسان کي رپورٽ ڪجانءِ." اهو لشڪر جڏهن طائف وٽان اچي لنگهيو ته طائف وارا ڏاڍا خوش ٿيا ته هاڻي محمد عليه‌الصلوات والسلام تي جو هيڏي ساري شهنشاه جي چڙهائي ٿي آهي، سو ڪاٿي ٿو بچي سگهي. اهي آفيسر جڏهن حضور جن عليه‌الصلوات والسلام جي خدمت مبارڪ ۾ رسيا ته حضور جن کين فرمايو ته: "ڇگو اڄ وڃي ڪجهه آرام ڪريو، سڀاڻي اچجو ته پوءِ ڳالهيون ڪريون."

حضور جن جو معجزو

ٻئي ڏينهن جڏهن آيا تڏهن پاڻ انهن کي فرمايائون ته "ڪا خبر اٿو؟ اڄ رات اوهان جي خود بادشاه کي الله تعاليٰ هلاڪ ڪري ڇڏيو ۽ هو مري ويو، اول اوهين وڃي اهو تحقيق ته ڪريو." اهي آفيسر حيرت ۽ اچرج ۾ ٻڏي ويا ۽ آخر موٽيا. اڃا يمن ۾ پهتا ته برابر سرڪاري طرح خبر اچي وئي هئي ته بادشاه کي انهيءَ جي پٽ شرويه ماري وڌو ۽ پاڻ تخت تي ويٺو آهي.

يمن جي گورنر جو مسلمان ٿيڻ

يمن جو گورنر جنرل باذان، ايندڙن کان حضور جن عليه‌الصلوات والسلام جي اها خبر ٻڌي ۽ پيون عادتون ۽ اخلاق به ٻڌي يڪدم مسلمان ٿي پيو، جنهن جي ڪري اڪثر سندس درباري ۽ ملڪ جا ماڻهو به مسلمان ٿي پيا.

حضور جن جو پيو زبردست معجزو

حضور جن عليه‌الصلوات والسلام جي قاصد، حضور ۾ اچي سڀ احوال ٻڌايو ۽ هي به عرض ڪيائين ته حضور جن جي خط کي ايران جي بادشاه ڪاوڙجي پرزا پرزا ڪري ڇڏيو.

اها خبر ڏني، حضور جن عليہ الصلوات والسلام ھي جلالي ۽ هيبتناڪ الفاظ زبان مبارڪ مان ڪڍيا: ”مزق ملڪه“ (هن پاڻ ننهنجي ملڪ کي پرزا پرزا ۽ چيهاڙيون ڪيو.) پڑهندڙ صاحب هن ننڍڙي ۽ هيبتناڪ جملي تي خيال ڪندا ته ڇا نه منجهس جلالي قوت ۽ ڇا نه منجهس رعب ۽ هيبت رکيل آهي! تنهن کان پوءِ پڑهندڙ صاحب تيرهن سئو ورهين جي تاريخ ۾ چڱيءَ طرح جاچي ڏسندا ۽ ورق ورق ڪري ڦولهيندا ته ايران جي موروثي بادشاهه جي بادشاهي ۽ حڪومت جو ڪاتي ، ڪو پتو ڪونه ملندو، يا ته ڪي ڏينهن اهڙا هئا، جو ڇهن-پنجن هزار ورهين کان وٺي، هن حڪومت ۽ بادشاهيءَ جو مايو پيل هو، ۽ ايران جا بادشاهه نهايت شان ۽ شوڪت، رعب ۽ داب سان دنيا جي اڌ تي راڄ ڪندا آيا هئا، مگر اڄ خداوند پاڪ جي پيغمبر ۽ سچي رسول جي جلالي جملي ڪري ساڳي بادشاهي، ساڳي قوم جي هٿان ائين وئي، جيئن هٿن مان هوا. سبحان الله! قرآن شريف ۾ جيڪي فرمايل آهي، سو سراسر سچ آهي:

> اللّٰهم مالک الملک تؤتي الملک من تشاء و تنزع الملک من تشاء و تعز من تشاء و تذل من تشاء بيدک الخير انک علىٰ کل شيءٍ قدير.
>
> [اي اسان جا الله سائين! اي ملڪ جا مالڪ تون جنهن کي وڻيئي تنهن کي ملڪ ڏين، ۽ جنهن کي وڻيئي تنهن کان کسين، ۽ جنهن کي وڻيئي تنهن کي عزت ڏين ۽ جنهن کي وڻيئي تنهن کي ذليل (خراب) ڪرين. تنهنجي ئي هٿ ۾ هر قسم جي نيڪي آهي ۽ تحقيق تون سڀ ڪنهن شيءِ تي قادر آهين.]

انهيءَ پُرهيبت جلالي جملي دنيا کي ثابت ڪري ڏيکاريو ته سپاهه ۽ لشڪر، قديم رعب ۽ داب، موروثي

سلطنت ۽ حڪومت، بارود ۽ بندوقون، قلعا ۽ ڪوٽ، اهي اهڙيون شيون نہ آهن، جي خداوند تعاليٰ جي قدرت تي غالب اچي سگهن. الله تعاليٰ فرمايو آهي تہ:

قال الله تعاليٰ هو الذي اخرج الذين كفروا من اهل الكتاب من ديارهم لاول الحشر ماظننتم ان يخرجوا وظنوا انهم مانعتهم حصونهم من الله فاتا هم الله من حيث لم يحتسبوا و قذف في قلوبهم الرعب يخربون بيوتهم بايديهم و ايدي المومنين فاعتبروا يا اولي الابصار.

[اهو سو الله آهي، جنهن ڪافرن يعني نصارن ۽ يهودين کي سندن گهرمان پهرئين حملي ۾ ڪڍي ٻاهر ڪيو. اوهان کي اهڙو گمان بہ ڪين هو تہ ڪو هو نڪرندا ۽ هنن کي بہ اهوئي خيال هو تہ هنن جا قلعا ۽ ڪوٽ ڪين الله کان بچائيندا رهندا. پوءِ الله تعاليٰ انهن کي اهڙي طرح پڪڙيو، جنهن جو هنن کي وهم ۽ گمان بہ ڪونہ هو، ۽ هنن جي دلين ۾ اهڙو تہ رعب ۽ دٻپ وڌائين جو پنهنجا گهر پنهنجن هٿن سان مومنن جي هٿائون برباد ڪرڻ لڳا. پوءِ عبرت وٺو اي اکين وارا]

انهيءَ جملي قرآن پاڪ جي هن آيت جي بہ تصديق ڪئي:

ان الارض لله يورثها من يشاء من عباده والعاقبة للمتقين.

[تحقيق هيءَ زمين الله جي شيءِ آهي- پنهنجن ٻانهن مان جنهن کي وڻيس، تنهن کي سندس وارث بڻائي، ۽ چڱو نتيجو آخرڪار خدا کان ڊڄندڙن لاءِ آهي.]

شاهہ بحرين جو مسلمان ٿيڻ

بحرين جو حاڪم منذر بن سادي هو. سندس حڪومت ايران فارس سان معلق هئي. علاءَ بن الحضرمي حضور جن

Marfat.com

عليه الصلوات والسلام جو خط مبارک وٺس ڪٺي ويو، جنهن کي ڏسي هو ٺهڊل سان مسلمان ٿيو ۽ سندس ڪري سندس رعيت به، گهڻي ڀي مسلمان ٿي پئي.

عمان جي حاڪم ۽ سندس ڀاءُ جو مسلمان ٿيڻ

اهڙيءَ طرح عمان جي حاڪم "جلندي" جي فرزندن، هرهڪ جيفر ۽ عبد وٽ، عمرو بن عاص رضي الله تعالىٰ عنه، حضور جن عليه الصلوات والسلام جو خط کڻي ويو. حضرت عمرو جو چوڻ آهي ته: "جڏهن آءٌ عمان ۾ پهتس ته پهرين عبد وٽ ويس، جو ڀاءُ کان وڌيڪ نرم ۽ خوش خلق سردار هو. مون هن کي سارو حال سڻايو ته، ههڙي طرح آءٌ حضرت رسول الله صلعم جو قاصد آهيان. عبد چيو: 'ڀلي آئين، جيءُ آئين، پر پهرين جو تون مون وٽ آيو آهين تنهن کان ته چڱو ائين ٿيندو ته، منهنجي ڀاءُ وٽ وڃ، جو هو ملڪ جو مالڪ به آهي ۽ مون کانءُ عمر ۾ به وڏو آهي، سو آءٌ تو توکي پنهنجي ڀاءُ وٽ پهچايان، پر پهرين خبر ته ڏي ته، اوهان جو چوڻ چا آهي؟' مون چيو ته 'پيو سڀ خير آهي، اسان جو چوڻ آهي ته هڪ خدا کي مڃو ۽ کيس لاشريڪ ۽ لاثاني ڪري ڄاڻو. اهو سبق ۽ اها تعليم حضرت رسول الله صلعم جي آهي، انهيءَ ڪري حضرت محمد ڪريم عليه الصلوات والسلام کي خدا جو خاص ٻانهو، پيغمبر ۽ رسول ڪري سمجهو.'"

سردار عبد ۽ عمرو بن عاص جي عجيب گفتگو

اتي عبد چيو، 'عمروا ڳالهه ٻڌ، تون پاڻ قوم جي سردار ۽ پريي مڙس جو پٽ آهين، تنهنجي پيءُ ڇا ڪيو؟ ته پوءِ اسين به اهو ٻڌي ائين ڪريون.' مون چيو ته 'بابو ته مري ويو، پر حضرت رسول الله صلعم تي ايمان ڪونه آندائين،

چڱو نٿي ها، جو ايمان آڻي وڃهي ها ۽ حضرت رسول الله صلعم کي سچو رسول سمجهي ها، آءٌ پاڻ اهڙو ني هوس، مگر رب مون کي حق سمجهايو ۽ اسلام ڏي هدايت بخشي." عبد چيو تہ "ڀلا ڀلاءِ تہ سهي تون ڪڏهانڪر مسلمان ٿيو آهين؟" مون چيو تہ، "ڪي ٿورا ڏينهن ٿيندا." عبد چيو تہ "ڀلا ڪهڙي هنڌ؟" مون چيو: "حبش جي بادشاهہ نجاشيءَ جي دربار ۾، جتي نجاشي خود بہ مسلمان ٿيو هو." عبد چيو: "هان؟ نجاشي بہ مسلمان ٿيو! پوءِ سندس رعيت ساڻس ڇا ڪيو؟" مون چيو: "رعيت ڇا ڪندي؟ انهن ني بادشاهہ ڪري ٿي مڃيس، پر رعيت مان بہ ڪيترن تہ اسلام قبول ڪري ورتو آهي." عبد پڇيو تہ "وڏن وڏن بشپ پادرين بہ اسلام قبول ڪيو آهي؟" مون چيو تہ "هائو، هائو، پادرين بہ اسلام قبول ڪيو آهي." عبد چيو تہ "عمرو، ڏس ڇا ٿو چئين، ڪوڙ ڪو ڳالهائجي؟" مون چيو تہ "خدا پناهہ ڏئي، آءٌ ڪوڙ مڪل ڪين ٿو ڳالهايان. اسلام ۾ ڪوڙ ڳالهائڻ حرام آهي." عبد چيو تہ "ڀلا، نجاشيءَ جي مسلمان ٿيڻ جي خبر هرقل کي آهي؟" مون چيو تہ "هائو!" عبد چيو تہ "توکي ڪهڙي پڪ؟" مون چيو تہ "مون کي سموري خبر آهي، مرڪو هي بہ معلوم اٿم تہ نجاشي، جو هرقل کي ڍل ڏيندو هو، سو هاڻي جوڻي ٿو تہ هڪ پائي بہ ڪين ڏيندوسانس، اها خبر بہ هرقل تائين وڃي پهتي آهي، جنهن تي هرقل جي ڀاءُ لباق، هرقل کي چيو تہ نجاشي نہ رڳو ڍل ڏيڻ کان انڪار ڪيو آهي، پر پنهنجو دين بہ ڇڏي ڏنو اٿس ۽ وڃي مسلمان ٿيو آهي. هرقل چيو تہ جيڪڏهن پنهنجو دين ڇڏيو اٿس تہ ڇا ٿي پيو؟ هن آنهيءَ اڳوڻي دين کان وڌيڪ عمدو دين قبول ڪيو آهي. هرقل انهن ڳالهين ڏاڍي ذوق ۽ شوق سان چيو تہ قسم خداوند پاڪ جو جيڪڏهن مون کي بادشاهيءَ جا ڪم نہ هجن ها تہ

Marfat.com

آءُ خود حضرت رسول الله صلعم جو وڃي خادم ٿيان ها، جيئن نجاشيءَ جو خيال آهي." عبد اها گفتگو ٻڌي ڏاڍو حيران ٿيو ۽ ڇڻ ڀت ٿي نه ٻيو ڪري، مگر سون صاف چيس ته "جنهن خداوند پاڪ تي تازو ايمان آندو اٿم، انهيءَ جو قسم ته سچ ٿو چوان." ته اني عبد چيو ته "ڀلا، ٻڌاءِ ته رسول الله ڇا ٿو چوي ۽ سندس تعليم ڪهڙي قسم جي آهي؟" مون چيو ته "حضور جن عليه الصلوات والسلام جن جي تعليم سچي سون آهي: هڪ الله پاڪ کي مڃڻ ۽ سندس عبادت بابت حڪم ڪن ٿا، خداوند پاڪ جي بي فرماني ۽ چٽي لاءِ مڃڻ کان روڪين ٿا، زنا، شراب، ٻترن، ٻتن، مورتن ۽ عيسائي صليب وغيره جي تعظيم ۽ پوڄا کان سخت منع ڪن ٿا." عبد چيو: "اُئين! هي ته تمام عمدي تعليم ۽ هدايت جا عمدا احڪام آهن. جيڪڏهن منهنجو ڀاءُ مون سان شامل ٿيو ته اسين ٻئي رسول الله تي بيشڪ ايمان آڻينداسين. اُئينءَ چٽي وري هيئن به چيائين ته خود سنديس بادشاهيءَ لاءِ به ايمان آڻڻ نقصانڪار ڪينهي." مون چيو ته "سچ آهي. ايمان آڻيندو، ته حضرت رسول الله صلعم ڪيس اسلام جي ٻاران هڪ بادشاهه ڪري، ڪيس انهيءَ ئي بادشاهي تي قائم رکندو، رکبو اُيترو ڏيندو، جو دولتمندن کان زڪوات وصول ڪري، شرعيت موجب غريبن ۾ ورهائي ڏيندو.

مطلب ته اهڙيءَ طرح ٻنهي جي وچ ۾ گفتگو ٿيندي رهي ۽ عبد ذري پرزي جي خبر ٻنهنجي ڀاءُ کي پهچائيندو رهيو.

هڪڙي ڏينهن بادشاهه سلامت عمرو بن عاص کي پاڻ وٽ گهرايو، چوبدار جي ويا، سي ڪنيي ڪٽي آيس. بادشاهه چيس ته "ڇڏيوس، ڇڏيوس!" حضرت عمرو دربار ۾ بادشاهه جي سامهون وڃي ويٺو، جنهن تي چوبدارن ٽوڪيس، مگر حضرت عمرو بادشاهه ڏي نهاريو ته بادشاهه چيس ته "ڪرخير.

Marfat.com

تنهنجو ڪهڙو ڪم آهي؟" عمرو حضور جن عليه الصلوات والسلام جو خط مبارڪ پيش ڪيو، جنهن تي مهر لڳل هئي. بادشاهه جيفر مهر ٽوڙي خط پڙهيو، ۽ پڙهي ڀاءُ کي ڏنائين، جنهن به پڙهيو. عمرو بن عاص سندس نموني مان سمجهي ورتو ته بادشاهه جو ڀاءُ زياده نرم دل آهي. اتي بادشاهه قريشن ۽ نون مسلمانن وغيره بابت ڪجهه سوال عمرو بن عاص کان پڇيا ۽ پوءِ کيس موڪل ڏنائين. حضرت عمرو ٻئي ڏينهن بادشاهه جي ڀاءُ عبد سان مليو. عبد چيس ته "بادشاهه جو اسلام ڏي ڏاڍو خيال آهي، پر سندس ملڪ کي جيڪڏهن ڪنهن قسم جو لوڏو نه اچي ته؟" خير، عمرو بن عاص وري به بادشاهه سان مليو. بادشاهه چيس ته "آءٌ اهڙو طاقت وارو بادشاهه آهيان، جو جيڪڏهن اوهان جو لشڪر مون تي چڙهائي ڪري اچي، ته آءٌ هوند اهڙي جنگ ڪريان، جو اوهان سان اڳي ڪنهن به ڪا نه ڪئي هجي، الهيءَ ڪري آءٌ رکو قاصد جي خط تي آڻ مڃيندس، ته عرب ۾ بدنام ٿيندس." عمرو چيس: "چڱو، آءٌ سڀاڻي موٽي وڃان." بادشاهه چيس: "نه نه، سڀاڻي تائين ترس." ٻئي ڏينهن بادشاهه ماڻهو موڪلي گهرايس ۽ سندس روبرو بادشاهه، ڀاءُ سميت مسلمان ٿيو، ۽ سندس رعيت جو به گهڻو ڀاڱو مسلمان ٿيو.

دمشق جي حاڪم ڏي اسلام جي دعوت جو خط

منذر بن حارث بن شمر وٽ، جو دمشق جو حاڪم ۽ شام جو گورنر هو، شجاع بن وهب الاسري رضه حضور جن عليه الصلوات والسلام جو خط کڻي ويو. پهرين خط پڙهي ڏاڍو ڪاوڙيو ۽ چوڻ لڳو ته "آءٌ مديني تي ڪاهيندس." مگر وري دل ۾ ڪو اهڙو اثر ٿيس، جو قاصد کي عزت سان روانو ڪيائين، مگر مسلمان نه ٿيو.

Marfat.com

يمام جي حاڪم ڏي حضور جن عليه الصلوات والسلام جو خط

يمام جو حاڪم هوذه بن علي عيسائي مذهب جو هو، جنهن وٽ سليط بن عمرو رض، حضور جن عليه الصلوات والسلام جو خط مبارڪ ڪڻي ويو. انهيءَ البت سرڪشي ڪئي ۽ چوڻ لڳو ته، ”اسلام تي منهنجي اڌ حڪومت مڃڻ ۾ اچي ته آءٌ مسلمان ٿيان!“ انهيءَ سرڪشيءَ سببان جلد ئي هلاڪ ٿي مري ڪپي ويو: بيوقوفن، دنيا جي ٻانڌن جو خيال هو ته هيءَ سڀ دنيائي ڳالهه ٻولهه آهي، مگر روحاني روشني، تهذيب اخلاق ۽ مقدس خيالات کان محروم هئا.

ٻين رياستن جي والين جو مسلمان ٿيڻ

انهيءَ کان سواءِ ٻيا به، ڪيترائي ملڪن جا حاڪم ۽ رياستن جا والي به، حضور جن جي موڪليل مشنرين (اسلام جي وعظ ڪندڙن) کان، حضور جن عليه الصلوات والسلام جا مبارڪ اخلاق ۽ اسلام جون خوبيون ٻڌي، مسلمان ٿيا هئا، جن جو مختصر ذڪر هيٺ لکان ٿو.

(١) نجد جو حاڪم ثمام ثالي، سنه ٦ هجريءَ ۾ مسلمان ٿيو.

(٢) عرب جي سلطنت قديم ”غسان“ جي حاڪم حبلہ، سنه ٧ هجريءَ ۾ اسلام قبول ڪيو.

(٣) علاقي شام جو گورنر فرده بن عمرو خزاعي رض، جو مسلمان ٿيو، تنهن کي روم جي قيصر پاڻ وٽ سڏايو ۽ چيائين ته ”يڪدم اسلام ڇڏ“، مگر فرده انڪار ڪيو. قيصر ڪئي قيد ۾ وڌس، آخر قتل ڪري ڇڏيائينس. قتل قبول ڪيائين، مگر خدا جي پياري ٻنڌي اسلام نه ڇڏيو، عزت، حڪومت ۽ دولت کي لت هنيائين، مگر اسلام جي نعمت کي هٿان نه ڇڏيائين. (رضي الله تعاليٰ عنه)

(٤) دومة الجندل جو حاڪم ”اڪيد“ سنه ٩ هجريءَ ۾ مسلمان ٿيو.

Marfat.com

(٥) يمن ۽ طائف جي ڪن ضلعن جو حاڪم ذيالڪلاع رض، حميري، جو حميري قبيلي جو گويا بادشاهه هو ۽ پاڻ کي (نعوذ بالله) خدا سڏائيندو ۽ ماڻهن کان پاڻ کي سجدو ڪرائيندو هو، اهڙو سرڪش به، اسلام جو تابع ٿي پيو. مسلمان ٿيڻ کان پوءِ کيس اهڙي ته خوشي ٿي ۽ باطني نور پيدا ٿيس، جو آنهيءَ خوشيءَ ۾ هڪ ڏينهن اندر، ارڙهن هزار غلام (گولا) آزاد ڪيائين. حضرت امير عمر رضي الله تعاليٰ عنه جي خلافت جي وقت ۾ ازخود حڪومت ڇڏي مديني منوره ۾ اچي رهيو ۽ زاهدانه زندگي ۽ فقيرائي حياتي گذارڻ لڳو (رضي الله تعاليٰ عنهم اجمعين).

حضور صلعم جن جي خدمت ۾ ڪيترن ملڪن مان وفدن (جماعتن) جو اچڻ

اسلام جي اصولن ۽ خيالن جي صفائي ۽ پاڪيزائي ملڪن ۾ ايتري ته قدر مشهور اچي ٿي، جو ڪيترن ئي ملڪن مان اسلام بابت پڇا ڳاڇا ڪرڻ ۽ حقيقت حال جاچڻ لاءِ جماعتن جون جماعتون اچڻ لڳيون ۽ اسلام ۾ داخل ٿيڻ لڳيون ۽ اسلام جي فضيلت ۽ شان معلوم ڪري هزارين غير، مسلمان ٿيا، قومن جون قومون، فوجن جون فوجون اسلام جي برادريءَ ۾ داخل ٿيڻ لڳيون. هي سڀ حضور جن عليه الصلوات والسلام جي اصحاب ڪرام رضي الله تعاليٰ عنهم جي ڪوشش ۽ سعي جو نتيجو هو. ملڪ جي مختلف پاسن مان اٽڪل پنجويهه ـ ٽيهه وفد آيا، جن جا نالا هي آهن:

وفدن جا نالا

دوس، ارد، فرده، جزامي، همدان، طارق بن عبدالله، تجيب، بن سعد هذيم، بنو اسد، وفد بهراڻ، وفد بني عيش، بني حنيفه عبدالقيس، طي، اشعريين صداء، عذرا، ثقيف، سلامان،

نخع وغيره. مناسب آهي ته انهن وفدن مان ڪن ڪن جو ذڪر لکان، ڇو ته انهن بيانن مان ڪي اهڙيون اهڙيون عمديون ۽ ضروري هدايتون معلوم ٿي ٿيون وڃن، جي دين ۽ دنيا لاءِ ڪافي ۽ روحاني مرضن لاءِ شافي آهن.

وفد ثقيف جو حال

ثقيف وارن مان اسلام جو پهريون طالب، عروه بن مسعود ثقفي هو، جو پنهنجي قوم جو ڀريو مڙس هو. عروه، صلح حديبيه جي وقت، ڪافرن جي پاران وڪيل ٿي آيو هو. رب گهريس، مديني شريف ۾ آيو ۽ اسلام قبول ڪيائين. ڪيس ڏهه زالون هيون، مگر حضور جن عليه الصلوات والسلام جي حڪم موجب باقي چار پاڻ وٽ رکيائين. اسلام جي واقف ٿيڻ کان پوءِ حضور صلعم جن جي خدمت ۾ عرض ڪيائين ته "قبلا، منهنجي مرضي آهي ته پنهنجي قوم کي اسلام وڃي سيکاريان؟" حضور صلعم جن فرمايس: "سو ته چڱو، پر ماري ڇڏيندءِ." عرض ڪيائين ته "حضور! منهنجي قوم جي مون سان ڏاڍي دل ۾ محبت آهي، اهڙي جهڙي ڪنهن عاشق جي معشوق سان." موڪل وٺي پنهنجي قوم وٽ آيو ۽ اسلام جي حقانيت بابت وعظ شروع ڪيائين. هڪڙي ڏينهن نماز پئي پڙهيائين ته اوچتو ڪنهن ڪمبخت پٿر هڻي شهيد ڪري وڌس. عروه ته وڃي بهشت ۾ رسيو، پر سندس آواز قوم جي دلين ۾ اثر ڪرڻ کان سواءِ رهي نه سگهيو. جلد ئي سندس قوم کي اسلام جي تحقيقات جو شوق پيدا ٿيو ۽ ڪي ماڻهو وفد طرح حضور صلعم جن جي خدمت ۾ وڃڻ لاءِ چونڊيائون. اهو وفد سنه ۹ هجريءَ ۾ حضور صلعم جن جي خدمت ۾ حاضر ٿيو، جن جو سردار عبدياليل هو. هيءُ اهو شخص هو، جنهن طائف ۾ حضور جن عليه الصلوات والسلام جي پويان ڇوڪرا ڇڏيا هئا ۽ ڪين سخت تڪليف پهچائي هئائين. انهيءَ وقت طائف ۾ حضور صلعم جن فرمايو هو ته،

Marfat.com

آءُ هنن ظالمن جي حق ۾ بد دعا ڪين ڪندس، من انهن جا ٻويان هدايت وارا ٿين، مگر اڄ ته اهي ظالم انهيءَ مظلوم ۽ معصوم نبيءَ جي حضور ۾ حاضر ٿين ۽ اسلام جو شوق ۽ ذوق رکڻ لڳا آهن! جڏهن اهي مديني شريف پهتا، تڏهن مغيره بن شعبه حضور صلعم جن جي خدمت ۾ عرض ڪيو ته "يا حضرت! هي ثقيف جا ماڻهو منهنجي قوم جا آهن، آءُ ڪين پاڻ وٽ ٽڪائي، خدمت ۽ مهماني ڪريان؟" حضور جن فرمايو ته:

"لا امنعڪ ان تڪرم قومڪ."

[آءُ توکي پنهنجي قوم جي عزت رکڻ کان ڪون ٿو جهليان.]

مگر حضرت صلعم جن فرمايس ته "ايترو ڪر جو ڪنهن اهڙي هنڌ لاهين، جتي قرآن پاڪ جو پڙلاءُ ڪنن تي پوين." حضور صلعم جن جي اشاري موجب انهن مهمانن جا تنبو، مسجد جي صحن ۾ کوڙيا ويا، جتي قرآن ٻڌڻ ۽ نماز پڙهندي ڏسڻ، ڏنائون، انهيءَ ڪري سندن دلين تي ڏاڍو اثر پيو ۽ ليڪ حضور جن عليه الصلوات والسلام جي مبارڪ هٿ تي بيعت ڪري، اسلام جو اظهار ڪيائون، ۽ سندن صحبت ۽ اثر سان، سندن قوم وارا به گهڻائي مسلمان ٿي پيا.

وفد عبدالقيس

عبدالقيس جي قبيلي جا ماڻهو به حق جي ڳولا ۽ اسلام جي جاچ ۾ وفد طرح سيدنا رسول الله صلي الله عليه و آله، وسلم جي خدمت شريف ۾ حاضر ٿيا. حضور صلعم جن پڇيو ته "اوهين ڪهڙيءَ قوم جا آهيو؟" عرض ڪيائون ته "قوم ربيعه جا." حضور صلعم جن فرمايو ته "ڀلي آيو، جيءُ آيو." اهي حق جا طالب ڪجهه وقت حضور جن عليه الصلوات والسلام جي خدمت بابرڪت ۾ رهيا، انهيءَ

شمع رسالت ۽ چراغ نبوّت جي مرتبي، ۽ انهيءَ آفتاب هدايت ۽ ماهتاب ارشاد جي نور سان اهڙا ته منوّر ۽ روشن ٿيا، جو ٻي اختيار اسلام جا بيدام غلام ٿي پيا، ۽ پڇڻ لڳا ته ”يا حضرت! حضور جن ۽ اسان جي وچ ۾، قبيلي مضر جا ڪافر روڪيندڙ ٿي پيا آهن، جنهن سببان گهڻو ڪري آزاديءَ سان اچي وڃي ڪين سگهنداسين، اچ ڪان پوءِ پانيون ٿا ته جدائيءَ جي آگ ۾ جلندا رهنداسين ۽ زيارت لاءِ مشتاق مرنداسين، انهيءَ: ڪري لاچار ڏاڍي افسوس سان عرض ٿا ڪريون ته ڪي اهڙا پاڪ ۽ صاف حڪم سائين جن پڌائي ڇڏين، جن تي اسين عمل ڪندا رهون، ۽ وري وري پڇڻ جا محتاج نه ٿيون.“ حضور جن عليه الصلوات والسلام فرمايو ته ”چار ڳالهيون آهن، جن ڪي هميشه ياد ڪندا رهجو ۽ چار ڳالهيون جن کان هميشه پاسو ڪجو، ڪرڻ وارا ڪم ڪهڙا آهن:

اسلام جا چار مُک، امر

(۱) خداوند پاڪ کي هڪ ڪري مڃڻ، جنهن ۾ رسالت جو مڃڻ به اچي ٿو وڃي، يعني ڪلمو پاڪ پڙهڻ ۽ دل سان مڃڻ. (۲) سچيءَ دل سان الله پاڪ کي حاضر ناظر ڄاڻي، سندس درگاهه ۾ پانهون ٻڌي بيهڻ ۽ تمام نياز سان سندس آڏو سجدو ڪرڻ يعني نماز پڙهڻ. (۳) خدا جي ڏنل دولت مان چاليهين پتي مسڪينن ۽ محتاجن کي ڏيڻ يعني زڪوات ڪڍڻ. (۴) ٻارهن مهينن مان هڪڙو سڄو مهينو روزا رکڻ يعني ماه رمضان جا ۽ غنيمت جي مال مان پنجين پتي راه خدا لاءِ ڪڍڻ.

خاص شراب بابت اسلام جا چار مک نهي (منع)

۽ هنن چئن شين کي هرگز ڪم ۾ نه آڻجو. (۱) سُنبو، يعني اهو ڪدوءَ جو ٿانءُ، جنهن ۾ شراب رکبي تيز

بنائيندا هئا. (٢) ختم، جو ٻ، هڪڙو شراب جو ٿانءُ آهي.
(٣) نقير، يعني ڪاٺ جو مٽ، جنهن ۾ شراب رکندا آهن.
(٤) مزفت، يعني ڏامر لڳل ٿانءُ، جو شراب لاءِ ٺاهيندا هئا.
مطلب ته انهيءَ قوم ۾ شراب نوشيءَ جي سخت عادت پيل هئي، ان موجب اهي حڪم پاڻ فرمايائون ۽ هيٺن به فرمايائون ته ”هي حڪم اوهين ٻ، ياد رکو ۽ آتي پنهنجي قوم وارن کي ٻ، ٻڌائجو.“

وفد بني حنيفه

قبيلي بني حنيفه جو وفد به اسلام جي تلقين حاصل ڪرڻ لاءِ حضور جن جي خدمت شريف ۾ حاضر ٿيو ۽ تحقيقات ڪري ميني اسلام قبول ڪيو. انهيءَ وفد ۾ مسيلمو ڪذاب* به شامل هو، جو مديني شريف ۾ وفد ساٿ گڏجي اچي چوڻ لڳو ته ”محمد (عليه الصلوات والسلام) پنهنجو جانشين، جيڪڏهن مون کي ڪري، ته آءٌ کيس مڃان.“ حضور جن ٻڌي فرمايو ته ”هن کجيءَ جي ٽاريءَ ڏيڻ جي شرط تي به، ڪنهن جي بيعت قبول ڪين ڪندس، اسلام خالص الله جو دين آهي، جيڪو قبول ڪندو ته پنهنجي لاءِ فائدو انس، ڪنهن تي ٿورو ڪونه ٿو ڪري. مسيلمه جيڪڏهن بيعت نه ڪندو ته پنهنجي نيت موجب جزا ملنديس.“

---

*مسيلمه ڪذاب، جيڪڏهن نبوت جي دعوي ڪندو هو ته حضور جن عليه الصلوات والسلام کي به خدا جو نبي ڪري مڃيندو هو ۽ اڪثر حضرت جن کي برحق چوندو هو، ان لاءِ ته سندس پاسي علائقي جا مسلمان سندس مخالف نه ٿين، اجکلهه پنهنجي ڪوڙيءَ نبوت کان بچڻ لاءِ جيڪڏهن قادياني پارن به حضور پاڪ عليه الصلوات والسلام کي نبي برحق چوو ته مسيلمه ڪذاب کان بهتر ڪين چئبا.

وفد قبيلہ طي

قبيلو طي اهو مشهور قبيلو آهي، جنهن مان حاتم طائي به هو. انهيءَ وفد جو مهندار زيد الخيل هو. اهو وفد به اسلام جي جاچ ۽ حق جي ڳولا لاءِ حضور صلعم جن جي خدمت شريف ۾ آيو. حضور جن عليه الصلوات والسلام انهيءَ وفد جي سردار جي فضيلت ۾ سيائپ ڏسي فرمايو ته "عرب جي ملڪ ۾ جيڪڏهن ڪنهن ماڻهوءَ جي تعريف ٻڌبي آهي ته ڏسڻ وقت وڏو تفاوت نڪري پوندو آهي، مگر زيد الخيل، جهڙو ٻڌو تهڙو ڏٺو"، پوءِ سندس نالو "زيدالخير" رکيائون. انهيءَ وفد جا سڀ ماڻهو تحقيقات ڪري مسلمان ٿيا.

وفد اشعرين

اشعري قبيلو يمن جي قبيلن مان هو. انهن جو وفد به حضور ۾ حاضر ٿيو، ۽ اسلام جو شوق رکي آيو هو، جو اها نعمت حاصل ڪري موٽيو.

وفد ازد

انهيءَ جا جملي ست ماڻهو آيا هئا، جن کان حضور عليه الصلوات والسلام جن پڇيو ته "اوهين ڪير آهيو؟" جواب ۾ عرض ڪيائون ته "حضور اسين مومن آهيون." پاڻ فرمايائون ته "ڪهڙيءَ معنيٰ سان مومن؟" انهن عرض ڪيو ته "اسان ۾ پندرهن عادتون اهڙيون آهن، جي ايمان وارن جون آهن. انهن مان ڏهه، اوهان جي وعظ ڪندڙ اصحابن وٽان معلوم ٿيون اٿئون. جن ڏهن مان پنج اعتقادي آهن ۽ پنج عملي، باقي پنج، سي اسان ۾ اڳيئي هيون. اعتقادي پنج هي آهن: (١) الله پاڪ تي ايمان، (٢) ملائڪن کي مڃڻ، (٣) الله پاڪ جا سڀ آسماني ڪتاب لائق تعظيم جي ڄاڻڻ، (٤) الله جي سڀني رسولن کي رسول ڪري مڃڻ. (٥) مرڻ

کان پوءِ وري محشر ۾ حساب ۽ ڪتاب، عذاب ۽ ثواب لاءِ اٿڻ کي قبول ڪرڻ ۽ مڃڻ. عملي پنج ڪم هي آهن: (١) لا اله الا الله چوڻ، (٢) پنجوقتي نماز پڙهڻ (٣) مال مان زڪوات ڏيڻ، (٤) رمضان شريف جا روزا رکڻ، (٥) طاقت هوندي حج ڪرڻ. جيڪي پنج عادتون اڳيئي معلوم هيوسين، سي هي آهن: (١) آسودائيءَ وقت شڪر ڪرڻ، (٢) مصيبت جي مهل صبر ڪرڻ، (٣) خداوند پاڪ جي قضا تي راضي رهڻ، (٤) امتحان ۽ ہرک وقت حق تي قائم رهڻ، (٥) دشمن جي نقصان تي خوش نہ ٿيڻ." حضور جن فرمايو: "هائو، جن اهي پويون ڳالهيون اوهان کي ڏسيون آهن، سي بہ شايد ڪي حڪيم يا نبي هوندا." وري فرمايائون تہ "چڱو، ٻيون پنج بہ ٻڌائي ٿو ڇڏيانوَ. تہ پلي ويهہ نصيحتون ٿي پون، جن تي عمل ڪجو: (١) اها جاءِ نہ اڏايو جنهن ۾ رهڻو نہ هجيوَ، (٢) انهيءَ شيءِ سان محبت نہ رکو، جيڪا نيٺ فنا ٿي ويندي، (٣) اهڙين ڳالهين ۾ مقابلو نہ ڪريو، جي سڀاڻي ڇڏيون هجنوَ، (٤) خداوند کان ڊڄندا رهو، جنهن ڏي آخر موٽي وڃڻو ۽ سندس درگاهہ ۾ پيش ٿيڻو اٿوَ، ۽ (٥) انهن شين سان دل رکو، جي آخرت ۾ ڪم اچنوَ، جتي هميشه رهڻو اٿوَ. اهي نصيحتون اهڙيون آهن، جو هڪ ـ هڪ نصيحت مان سوين شاخون ڦٽي ٿيون"

وفد وارا ٻڌي ڏاڍا خوش ٿيا ۽ پوريءَ طرح تعميل ڪيائون.

وفد بني الحارث

هي وفد مهيني شوال سنہ ١٠ هجريءَ ۾ حضور جن عليه الصلوات والسلام جي حضور ۾ حاضر ٿيو. انهيءَ قبيلي جا ماڻهو اڳيئي خالد بن وليد جي وعظن ۽ سمجهائڻ سان مسلمان ٿيا هئا. جڏهن حضور ۾ رسيا، تہ زيارت ۽ بيعت ڪري فيضياب ٿيا.

Marfat.com

جنگ ۾ فتحمند ٿيڻ جو عجيب راز

حضور جن عليه الصلوات والسلام انهن کان پڇيو ته "ڇا سبب آهي؟ جو اسلام قبول ڪرڻ کان اڳ به جنهن قبيلي اوهان سان جنگ ڪئي، ته سيڪنهن جنگ ۾ اوهين غالب، ۽ اوهان جا مخالف مغلوب رهندا هئا ۽ هر جنگ ۾ اوهان جي فتح ٿيندي هئي؟" انهن عرض ڪيو ته "حضورا اسان جي قبيلي ۾ هڪڙي خاصيت آهي، جنهنڪري اسين گهڻو ڪري فتحمند ٿيندا آهيون. اها هيءَ آهي ته اسين اڳرائي ڪري ڪنهن تي به چڙهائي ڪين ڪندا آهيون، ۽ وري جنگ لاءِ گڏ ٿيندا آهيون، ته هڪٻئي سان گڏ رهندا آهيون ۽ ڌار نه ٿيندا آهيون، ڪنهن سان اڳرائي ڪري ظلم به ڪين ڪندا آهيون." حضور جن عليه الصلوات والسلام فرمايو: "سچ پچ اهي ڳالهيون فتحمند ٿيڻ لاءِ ڪافي آهن." هن وفد جي اچڻ کان چار مهينا پوءِ، حضور صلعم جن هن دنيا مان لاڏاڻو فرمايو (صلي الله عليه و علي آله و اصحابه وسلم).

وفد دوس

اسين مٿي طفيل بن عمرو رض دوسيءَ جي اسلام جو احوال لکي آيا آهيون. اسلام آڻڻ کان پوءِ حضور جن عليه الصلوات والسلام کان پنهنجي قوم لاءِ به دعا گهري هئائين، ته شال هدايت وارا ٿين. حضور جن عليه الصلوات والسلام دعا فرمائي هئي، جنهنڪري وڃڻ شرط پهرين سندس پيءُ ۽ عورت مسلمان ٿيا، جن کي وهنجاري سهنجاري پاڪ ڪپڙا ڍڪائي اسلام جي تلقين ڏنائين ۽ قوم ۾ اسلام جو وعظ ڪرڻ لڳو. سنديس قوم ۾ زنا جي بدعادت ڏاڍي گهڻي پيل هئي، اسلام ۾ زنا بابت سخت ڪان سخت حڪم هئا، انهيءَ ڪري سندس قوم وارن اسلام ڏي جلد ميل ڪو،

Marfat.com

ڪاڏو، جنهنڪري وري حضور جن عليه الصلوات والسلام وٽ ويو ۽ دعا گهريائين. حضور صلعم جن زبان مبارڪ سان فقط هي لفظ فرمايا: "اللهم اهد دوسا" (خدايا دوس وارن کي هدايت ڏي). پوءِ ته الله جي مهربانيءَ سان سندس قوم کي اسلام جو مزو اچي ويو، سڀئي گناهن کان توبه ڪري اسلام قبول ڪرڻ لڳا. سڄا ستر-اسي خاندان مسلمان ٿيا، جن کي وٺي مديني ۾ آيو، ۽ حضور جن عليه الصلوات والسلام خيبر ڏانهن روانا ٿيل هئا، جنهنڪري مديني مان خيبر وٺي ويو. اتفاق سان انهيءَ ڏينهن حبش جي ملڪ کان حضرت جعفر طيار رض سان حضرت رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم جي زيارت جا مشتاق ٿي آيا هئا. خيبر جا يهودي حيران ٿي ويا ۽ سمجهيائون ته ضرور هن پاڪ شخص جو قبضو دلين تي آهي، سو سندس هن منهن جي قلعن تي قبضو ته آسان ٿيندو.

وفد همدان

اهو قبيلو يمن جي ملڪ مان آيو هو. انهيءَ پاسي پهرين حضرت خالد بن وليد رض اسلام پکيڙڻ لاءِ ويو هو، پر موٽي آيو هو. وري حضرت علي المرتضيٰ رضي الله تعاليٰ عنه کي حضور جن عليه الصلوات والسلام روانو فرمايو: جنهن جي برڪت سان هڪڙي ئي ڏينهن ۾ سڄو قبيلو مسلمان ٿيو. انهن مان ڪيترا ڄڻا وفد طور حضور جن عليه الصلوات والسلام جي زيارت فيض بشارت ۽ ديدار فرحت آثار لاءِ حاضر ٿيا ۽ ڏاڍي ذوق ۽ شوق سان زيارت ڪيائون ۽ درياءِ رحمت مان فيض پاتائون.

وفد طارق بن عبدالله

طارق بن عبدالله خود هڪڙو شخص هو، جو وفد وٺي آيو هو. سندس چوڻ آهي ته "اسان مڪي جي بازار مجاز ۾ ويٺو هوس ته هڪڙو شخص اتاهون اچي لنگهيو ۽ دانهون ڪري هيئن پيو چيائين:

يا ايها الناس قولوا لا اله الا الله تفلحوا
[اي انسانو! چئو لااله الاالله، ته سرفراز
۽ ڪامياب ٿيو.]

هڪڙو ٻيو ماڻهو سندس ٻويان ڀڄندو پئي آيو ۽ ٻويان ڪنڪريون هڻندو پئي آيس، انهيءَ هيئن پئي چيو:
يا ايها الناس لا تصدقوه فانه ڪذاب
[اي انسانو! هن کي سچو نه سمجهو، اهو ڪوڙو اٿو.]

آءٌ حيران ٿي ماڻهن کان پڇڻ لڳس ته هي ڪير هو؟"
ماڻهو چوڻ لڳا ته "هو بني هاشمين مان ٻهريون ٿي هڪڙو شخص آهي، جنهن جو چوڻ آهي ته آءٌ خدا جو رسول آهيان، ۽ چوي ٿو ته خدا هڪڙو آهي، جنهن سون کي اوهان جي سمجهائڻ لاءِ اوهان ڏي موڪليو آهي؛ ۽ هي ٻويون شخص سندس چاچو عبدالعزيٰ آهي، جنهن کي پوءِ ابولهب سڏيندا هئا."

طارق چوي ٿو ته "تنهن کان پوءِ گهڻو زمانو گذري ويو، حضور جن عليه الصلوات والسلام مڪو ڇڏي مديني ۾ اچي رهيا. اسين ٻه پنهنجي قوم جا ڪجھ ماڻهو گڏجي، مديني ۾ کجور سودڻ وياسين. جڏهن مديني کي ويجهو پهتاسين، ته اسان شهر ۾ وڃڻ لاءِ ڪپڙا لٽا بدلايا. ايتري ۾ هڪڙو شخص آيو، جنهن کي ٻه پراڻيون چادرون ڍڪيليون هيون. انهيءَ اچڻ شرط ڏاڍي محبت ڀرئي آواز سان سلام ڪيو ۽ پڇڻ لڳو ته "ڪٿان آيا آهيو؟ ڪاڏي ويندؤ؟" اسان چيو: 'بذه کان آيا آهيون، مديني ۾ وينداسين.' پڇيائين: 'ڪهڙي ڪم لاءِ آيا آهيو؟' چيوسين: 'کجور سودائڻ اٿون.'
اسان وٽ هڪڙو ڳاڙهو مهري اٺ هو، انهيءَ شخص اٺ ڏي نهاري پڇيو ته "هي اٺ وڪڻندؤ؟" اسان چيو ته 'هائو، مگر هيترين هيترين کجورين جي عيوض ڏينداسين' انهيءَ شخص وري قيمت گهٽائڻ لاءِ ڪجھ به نه چيو ۽ اٺ کي مهار مان وٺي روانو ٿيو. اسان به ڪجھ ڪين. جڏهن

هو اُٺ ڪاهي شهر ۾ ئي وڃي پهتو، تڏهن لڳاسين پاڻ ۾ ڳالهيون ڪرڻ ته ”اسان هي ڪم ڪهڙو ڪيو؟ اڻ واقف ماڻهوءَ کي ههڙو پيارو اُٺ ڪئي ڏنوسين؟ نه نالو پڇيوسين نه نشان.“ اتي هڪڙي سردارزادي اسان سان پالڪيءَ ۾ چڙهيل هئي، تنهن چيو ته ’مون هن شخص جي مهانڊن مان سمجهيو آهي ته هي نيڪ مرد آهي، سندس چهرو نه ڏٺوَ؟ ته چنڊ جهڙو هو، اهڙو ماڻهو اُٺ جي قيمت ڪانئي ڪين ويندو. جيڪڏهن نه ڏنائين ته آءٌ اوهان کي پري ڏينديس.‘ اسان اڃان اهي ئي ڳالهيون ويٺي ڪيون ته ايتري ۾ هڪڙو شخص آيو، جنهن اچي چيو ته ’مون کي جناب رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم موڪليو آهي ۽ اُٺ جي قيمت بابت هيءَ کجور ڏني اٿس، سا توري تڪي سون کان وٺو، تنهن کان سواءِ اوهان جي مهمانيءَ لاءِ هيءَ ڌار کجور ڏني اٿس، سا به سنڀالي وٺو.‘ اسان گهڻيءَ شڪرگذاريءَ سان آها کجور ورتي ۽ کاڌيسين، پوءِ شهر ۾ وياسين، ڏٺوسين ته ساڳيو شخص مسجد جي منبر تي بيٺو آهي ۽ وعظ پيو ڪري. اسان به هي لفظ پڇاڙيءَ جا وڃي ٻڌا، جي عام قومن ڏي منهن ڪري پئي چيائين:

’تصدقوا فان الصدقه خيرلكم ـ اليد العليا خير من اليد السفلي امك و اباك و اخاك و اختك و ادناك.‘

[(انسانو!) خيرات ڪريو، صدقو ڏيو، صدقي جي عادت اوهان لاءِ چڱي آهي، ساڄو هٿ کاٻي هٿ کان وڌيڪ چڱو آهي، يعني صدقو ساڄي هٿ سان ڏيڻ گهرجي. صدقو ماءُ کي، پيءُ کي، ڀيڻ کي، ڀاءُ کي ۽ ويجهي مائٽ کي ڏيندا ڪريو.]

وفد تجيب

تجيب جي قبيلي مان تيرهن ماڻهو، جي پرڻ مسلمان ٿيا هئا، ڪڏهن حضور جن عليه الصلوات والسلام جي زيارت ۽

بيعت ڪرڻ لاءِ مديني شريف ۾ آيا هئا. هنن ليڪ شخص پنهنجي مال ۽ ڍورن جي زڪواة ٻ پاڻ سان آندي هئي. حضور صلعم جن فرمايو ته ”هيءَ زڪواة جو مال موٽائي پنهنجي ملڪ ڪٺي وڃو ۽ اتي گهٽائي محتاج ۽ مسڪين هوندا، انهن کي ورهائي وڃي ڏيو.“ انهن عرض ڪيو ته ”حضرتا، اول پنهنجي ملڪ جي فقيرن کي سندن گهرج موجب ڏئي وٺي، باقي جيڪي بچيو آهي سو کڻي آيا آهيون.“ حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه، جو هر وقت حضور جن سان گڏ ۽ سندن خدمت ۾ سدائين حاضر رهندو هو، تنهن چيو ته ”يا رسول الله صلعم هڙو وفد هيل تائين ڪونه آيو.“ پاڻ فرمايائون ته ”هدايت ۽ سعادت الله تعاليٰ جي وس ۾ آهي، الله جنهن کي گهري ٿو ته سندس سينو ايمان لاءِ کولي ۽ روشن ڪري وجهي ٿو.“

حديثن جو حضرت جن جي وقت ۾ ئي لکجڻ

انهن شخصن دين بابت ڪي سوال پڇيا. حضور جن عليه الصلوات والسلام جيڪي کين جواب سمجهايا، سي کين لکارائي ڏنئون. انهن مانهن کي قرآن ۽ حديث سکڻ جو ڏاڍو شوق هو. انهيءَ ڪري حضور صلعم جن حضرت بلال رض. کي سندن خاطريءَ لاءِ خاص طرح والنٽيئر (رضاڪار) ڪري مقرر ڪيو هو، مگر هنن کي پونئتي وڃڻ ۽ کوٽ موٽڻ جو ڏاڍو خيال هو. ڪن اصحابن پڇين ته ”اوهان کي پونئتي جو ڪاڏو ايترو چو بيڻو آهي؟“ چيائون ته ”پيو ڪو سبب ڪونهي، سبب فقط هي آهي، جو حضور جن جي زيارت فيض بشارت مان جيڪا روشني امان کي حاصل ٿي آهي ۽ حضرت رسول الله جي پاڪ سمجهاڻين مان جا برڪت امان کي ميسر ٿي آهي، دل ٿي گهري ته جهٽ پٽ وڃي پنهنجي قوم کي ان کان واقف ڪريون.“

پنهنجي مريد کي ٻاڪر يعني هديو يا تحفو ڏيڻ

حضور جن عليه الصلوات والسلام انهن کي تحفا تحائف ڏئي روانو ڪيو، مگر وري ٻه. ويندي مهل انهن کان حضور صلعم جن پڇيو ته "اوهان مان ڪو رهجي ويو آهي، جو اسان وٽ نه آيو هجي؟" هنن چيو: "هائو سائين! هڪڙو جوان رهجي ويو آهي، جنهن کي سامان تي ڇڏي آيا هئاسين." حضور صلعم جن فرمايو: "انهيءَ کي جلد وڃي موڪلي ڏيو." هنن وڃي موڪليس ۽ هو اچي حضور ۾ حاضر ٿيو، عرض ڪيائين ته "يارسول الله صلي الله عليه وآله وسلم حضور جن منهنجي قوم تي گهڻي نوازش ڪئي آهي، مون تي به ڪا مهرباني ٿئي." حضور صلعم جن فرمايو ته "تون ڇا ٿو گهرين؟" چيائين: "حضور، منهنجو عرض ٻئي قسم جو آهي." فرمايائون ته "چڱو!" چيائين: "يارسول الله صلعم، مون کي حضور جي دعا جي درڪار آهي، منهنجي حق ۾ حق تعاليٰ جي درگاه ۾ دعا گهرو ته الله پاڪ مون کي بخشي، مون تي رحم ڪري ۽ منهنجي دل کي بي پرواهه ۽ دولتمند ڪري، يعني دنيا جي دولت مون کي ڪانه گهرجي، پر منهنجي دل غني ۽ تونگر ٿئي." (شيخ سعدي رحمت الله عليه به سچ فرمايو آهي: تونگري بہ دل است نہ بمال، بزرگي بعقل است نہ بسال): حضور صلعم جن انهيءَ نيڪ بخت جوان جي حق ۾ نهايت ذوق سان دعا گهري. پوءِ جڏهن پاڻ سنه ١٠ هجريءَ ۾ حج تي روانا ٿيا، ته واٽ تي انهيءَ قبيلي جا ماڻهو ساڻن اچي مليا. پاڻ پڇا ڪيائون ته "فلاڻي جوان نيڪ بخت جي ڪهڙي خبر آهي؟" ماڻهن چيو: "سائين! انهيءَ جهڙو نيڪ انسان اسان ڪڏهن ڪونه ڏٺو، نه هن جهڙو قناعتي ۽ صابر شاڪر ٿي ڪو هوندو، جيڪڏهن ساريءَ دنيا جي دولت سندس اڳيان ڪوڪٺي وجهي ته هو رڳو ٽيڏيءَ اک سان به انهيءَ ڏي نه نهاريندو." حضرت جن ٻڌي ڏاڍا خوش ٿيا.

Marfat.com

وفد بني سعد هذيم

آنهيءَ قبيلي جا ماڻهو به رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم جي هٿ مبارڪ تي بيعت ڪرڻ لاءِ آيا هئا. جنهن وقت مسجد نبويءَ ۾ رسيا، تنهن وقت حضور جن عليه الصلوات والسلام جنازي نماز پئي پڙهائي، هو آيا ته ماٺ ڪري اچي ويٺا. حضور صلعم جن جڏهن واندا ٿيا، تڏهن پڇيائون ته "اوهين ڪير آهيو؟ مسلمان آهيو؟" هنن عرض ڪيو ته "هائو سائين!" پاڻ فرمايائون ته "اوهان کي گهربو هو ته جنازي نماز ۾ شامل ٿيو ها." هنن عرض ڪيو ته "سائين، اسان سمجهو هو ته جيسين حضور جن جي هٿ مبارڪ تي بيعت نه ڪبي، تيسين پورو مسلمان نه ٿبو ۽ تيسين مسلماني ڪم به نه ڪبا." پاڻ فرمايائون ته "نه! انسان جڏهن اسلام قبول ڪري ٿو ته انهيءَ ئي مهل مسلمان ٿي وڃي ٿو، پوءِ هن کي اسلام جا سڀ ڪم ڪرڻ گهرجن." انهي هڪڙو ڇوڪرو، جو پوئتي سامان جي نظرداريءَ لاءِ ڇڏي آيا هئا، سو به حضور ۾ اچي نڪتو. وفد وارن عرض ڪيو ته "يا حضرت! هي ننڍڙو هو انهيءَ ڪري اسان جو خادم ٿي رهيو." پاڻ فرمايائون: "هائو "اصغرالقوم خادمهم" (ننڍو وڏن جو خادم هوندو آهي)، خدا هن کي برڪت ڏئي." انهن لفظن جو اهڙو ته اثر ٿيو. جو ساڳيو ننڍو جوان پنهنجي سڄي قوم جو بزرگ ۽ امام ۽ ساريءَ قوم ۾ قرآن ڪريم جو چڱو ڄاڻندڙ ۽ وڌيڪ سمجهندڙ ٿي پيو. اهو وفد جڏهن موٽي ملڪ ويو، تڏهن سارو قبيلو اسلام جي اثر هيٺ اچي ويو.

وفد بنو اسد

آنهيءَ وفد ۾ ڏهه ڄڻا هئا. حضور صلعم اصحابن جن سان گڏ مسجد شريف ۾ ويٺا هئا، ته هي آيا ۽ منجهائن هڪڙي چيو ته "يا رسول الله صلعم، اسين گواهي ٿا ڏيون

Marfat.com

ته الله پاڪ هڪڙو آهي، لاشريڪ آهي ۽ اوهين بيشڪ سندس ٻانها ۽ پيغمبر آهيو، مگر رسول الله صلعم! هيءَ ڳالهه خيال تي آڻجو ته ساڻن جن ٻين ٻاسي پنهنجا واعظ موڪليا، تڏهن اهي مسلمان ٿيا، اسين پاڻيهي مسلمان ٿيا آهيون."

مسلمان ٿيڻ ۾ الله جي مهرباني سمجهڻ گهرجي، نه ڪنهن تي ٿورو ڌرڻ گهرجي

حضور جن عليه الصلوات والسلام تي آنهيءَ ئي وقت الله تعاليٰ وٽان هيءَ وحي آيو:

يمنون عليڪ ان اسلموا قل لاتمنوا عليٰ اسلامڪم
ڪل الله يمن عليڪم الايمان ان ڪنتم صادقين
(سورت حجرات، رڪوع ٢)

[ماڻهو توتي مسلمان ٿيڻ جو ٿورو ٿڦين ٿا، آنهن کي چئو ته پنهنجي مسلمان ٿيڻ جو مون تي احسان نه ڌريو، بلڪ اهو ٿورو ۽ احسان الله پاڪ جو اوهان تي آهي، جو اوهان کي ايمان جي هدايت ڪيائين، جيڪڏهن اوهين سچا آهيو.]

آنهن مسلمانن پنهنجي انهيءَ خيال تي پڇتايو، ۽ پوءِ هيٺيان سوال پڇيائون: "يا رسول الله صلعم، پکي پکڻ ۽ ٻين جانورن جي ٻولين مان فال* وٺڻ ۽ شڳن ۽ سوڻ ڪوڻ روا آهي يا نه؟" حضور جن جواب ۾ فرمايو ته "ائين ڪرڻ منع ۽ ناروا آهي." ٻيو سوال ته "يا حضرت، هي جو ليڪن ڪڍڻ سان حساب ڪندا آهن (يعني علم رمل)، اهو روا آهي يا نه؟" پاڻ فرمايائون ته "اهو علم اصل

---

* جهڙيءَ طرح سنڌ ۾ اڪثر عورتون ڪانوَ جي ٻولي ٻڌي چونديون آهن ته ڪو گهر ۾ نئون ماڻهو ايندو، جو ڪنياتو ٿو لوي.

ڪنهن نبيءَ ماڻهن کي سيکاريو هو، مگر هاڻي جيڪڏهن ڪنهن کي صحيح ۽ سالم، ٻنان ڦير ڦار هٿ آيل هجي ته اهو به هڪ علم آهي." سنڌن فرمودي مان معلوم ٿيو ته شايد ڪنهن نبيءَ جي انهيءَ علم ۾ به، توريت ۽ انجيل وانگي ڦير ڦار ٿيل آهي، انهيءَ ڪري پورو ڀروسي جي لائق ڪينهي.

وفد بهراء

انهيءَ وفد جا ماڻهو مديني ۾ حضرت مقداد رض اصحابيءَ جي گهر وٽ اچي لٿا. مقداد انهن کي وڃي مليو ۽ اصحابن واري اخلاق سان انهن مسافرن کي چڱيءَ طرح آجيان ڪيائين، ۽ انهن جي مهماني جهليائين ۽ عرب جو عمدو کاڌو جنهن کي "حيش" سڏيندا هئا، سو سنڌن لاءِ تيار ڪرايائين.

حضور صلعم جن جو معجزو

انهيءَ مان ڪجهه حضرت جن ڏي موڪليائين. حضرت جن ڪاٺي ٿانءَ موٽائي موڪليو هن انهيءَ ٿانوَ ۾ ڪاڌو وجهي مهمانن کي ڏنو. مهمان جڏهين کائڻ ويٺا، ته خوب کائي ڍؤ ڪيائون، مگر ڪاڌو اوتري جو اوترو، ڪٿي ٿي نه. اهڙيءَ طرح ڪيترائي ڏينهن ساڳيو ڪاڌو ساڳئي ٿانوَ مان تازو ٿي تازو ۽ اڳي کان به لذت ۾ اڳرو، اهي مهمان کائيندا رهيا، مگر ڪاڌو کٽو نه. آخر هڪڙي ڏينهن حيران ٿي، انهن مهمانن، مهماني جهليندڙ مقداد اصحابيءَ کان پڇيو ته "هي ڪهڙو اسرار آهي؟ اسان ته ٻڌو هو ته مديني جا ماڻهو ويچارا سدائين سادي کاڌي تي گذران ڪندا آهن، هتي ته هر روز عمدو کاڌو اسان کي پيو ملي، سو به روز کائي کائي نڪجي پئون، کٽي ٿي ڪين! وري ٻئي ڏينهن به ساڳيءَ طرح تازو ۽ گرما گرم پيو ملي ۽ لذت ۾ وري اهڙو مزيدار، جو ڪڏهن به اسان نه ڏٺو،

نہ ڪاڏ ويا" مقداد چيو تہ، "ٻيو اسرار هن ۾ ڪو ڪونهي، حضرت رسول الله عليه الصلوات والسلام جي مبارڪ آڱرين جي لڳڻ جي برڪت آهي." سڀئي اها خبر ٻڌي ڏاڍا خوش ٿيا تہ، اسان جنهن برگزيدي انسان لاءِ هيترو ڪشالو ڪري آياسين، تنهن رسول پاڪ جي برڪت اسان اکين سان اچي ڏٺي. حضور ۾ حاضر ٿي، پنهنجو ايمان تازو ڪيائون ۽ ڪجهہ وقت رهي، قرآن ڪريم ۽ احڪام الاهي سکيا ۽ پوءِ ملڪ موٽي ويا.

وفد عذره

مهيني صفر سنہ ۹ هجريءَ ۾، اوڻيهہ ڄڻا انهيءَ وفد جا حضور ۾ حاضر ٿيا. اهي ويچارا شام جي بادشاهہ هرقل جا تابع هئا. حضور جن کين بشارت ڏني تہ، شام جلد ئي فتح ٿيندو ۽ هرقل انهن جي علائقي مان ڀڄي ويندو. پوءِ حضور جن سمجهاين تہ "غيب ٻڌائيندڙن (نجومين جوتشين) کان سوال ۽ پڇائون نہ ڪندا ڪريو، (جيئن هندو صاحب پنهنجون جنم پتريون ٺهرائي، ساري عمر ڪٿيءَ ۾ ڪاريندا ۽ سوداءَ ۾ گذاريندا آهن)، ۽ جيڪي قربانيون ۽ صدقا، اهي جوتشي ڪندا آهن، اوهين انهن جي پٺ نہ ڪندا ڪريو، فقط عيدالضحيٰ جي قرباني ڪرڻ ڪافي آهي." اهي ماڻهو ڪجهہ وقت مديني شريف ۾ رهي، حضور جن وٽان تحفا ۽ ٻاڪرون وٺي خوش ٿي ويا.

وفد خولان

مهيني شعبان سنہ ڏهہ هجريءَ ۾، ڏهہ ڄڻا انهيءَ وفد جا حاضر ٿيا ۽ عرض ڪيائون تہ "يا رسول الله (صلي الله عليه و آلہ وسلم)، اسين ملڪ هٿي، پنهنجي قوم جي پاران حضور ۾ حاضر ٿيا آهيون. اسان سڀني پرهٿ ايمان آندو آهي. اها الله ۽ الله جي رسول جي مهرباني ٿا ڄاڻون، جو

اسان کي هدايت بخشي اٿس. اسين هتي رڳو زيارت جي خاطر آيا آهيون.“ حضور جن فرمايو:

من زارني في المدينة كان في جواري يوم القيامة.

[جنهن مديني ۾ اچي منهنجي زيارت ڪئي، سو قيامت جي ڏينهن منهنجي پاڙي ۾ هوندو.]

وري حضرت جن عليه الصلوات والسلام عمرانس ناليءَ هڪ بت جي خبر پڇين، جنهن کي انهيءَ قبيلي جا ماڻهو پوڄيندا هئا. انهن عرض ڪيو ته ”الحمدلله، الله تعاليٰ گهڻن کي حق سمجهايو آهي، هاڻي انهيءَ بت جي پوڄا گهڻن ڇڏي ڏني آهي، ڪي ڪراڙيون ۽ ڪراڙا وڃي رهيا آهن، جي پوڄينس پيا، سو اسين هن دفعي اسين وڃي انهيءَ بت کي ڀورو ڪنداسين.“ هنن هي به عرض ڪيو ته ”يا حضرت، انهيءَ ڪمبخت بت جي اسان جي قبيلي ۾ ايڏي ميڃتا ۽ پوڄا ٿيندي هئي، جو هڪڙي ڏينهن اسان جي قوم ڏڪر ۾ اچي ڦاٿي، تنهن هوندي به هڪ سئو ڏڍا ڪٺ ڪري، هڪڙي ئي ڏينهن، انهيءَ منحوس بت عمرانس تان قربان ڪري ڇڏيائون ۽ اتي ئي ڇڏي آيا، جو ڪدڙن ڳجهن جو ڪاج ٿيو، جي اڪيلي ٻين ننڍڙن جانورن کي ڦاڙي پيا کائين!“

پيرن فقيرن جي نالي تي خيرات ڪرڻ، انهيءَ خيال تي ته هو اسان کان خوش ٿي اسان جا ڪم ڪندا رهن ۽ ناراض ٿي نقصان نه پهچائين، ڪفر جون رسمون آهن.

هنن هيئن به عرض ڪيو ته ”چوپائي مال ۽ پوک مان انهيءَ عمرانس جو حصو هميشه ڪڍندا هئا.“ (جيئن سنڌ ۾ هر مهيني جي يارهين تاريخ حضرت پيران پير رحمت الله عليه جي نالي تي کير ڪڍندا آهن - يعني مهيني ۾ يارهين تاريخ جو کير حضرت پيران پير جو حصو سمجهي ڪڍندا آهن - يا پوک جي تياريءَ مهل ڀاڱي وقت پيرانو ٽويو ڪڍندا

آهن، اهڙيءَ طرح ڪيترن ٻيرن جي ٿالي تي ٻڪرا ۽ گهٽا ڪُهندا آهن، اهي رسمون سڀ ڪافرن جي رسمن جهڙيون آهن ۽ اڻين آهن، جيئن عمرانس جي ٿالي تي ڪافر ڪُهندا هئا. انهيءَ ۾ نہ خدا خوش ۽ نہ خدا جو رسول راضي آهي، ان حضرت پيرَ رحمت الله عليهم تي پسند ٿا ڪن. اسلام انهن رسمن کان پاڪ ۽ صاف آهي) "ٻوڪ جو تہ وچون ٽڪرو عمرانس بُت جي ٿالي تي خيرات ڪندا هئا ۽ هڪڙو ٻاهريون پاسو خدا جي ٿالي، پر جيڪڏهن ٻوڪ کي رتي ڪائي وڃندي هئي، يا جهولا سُڪائي ڇڏيندا هئا، تہ عمرانس* جو حصو قائم، مگر خدا جو حصو ڪين ڏيندا هئا."

حضور جن انهن نومسلمن کي دين جا حڪم ۽ فرض سمجهايا ۽ سيکاريا، ۽ خاص طرح هنن ڳالهين جي نصيحت ڪيائون: (١) انجام پورو ڪرڻ گهرجي. (٢) امانت هميشه سندس حقدار کي پهچائي ڏجي. (٣) پاڙيوارن سان هميشه چڱو سلوڪ ڪجي. (٤) ڪنهن بہ شخص تي ظلم نہ ڪجي! ڇو تہ ظلم قيامت جي ڏينهن اندوڪار ٿي اڳيان ايندو.

وفد محارب

هن وفد ۾ ڏهہ شخص هئا، جي پنهنجي قوم جي طرفان وڪيل ٿي، سنہ ١٠ هجريءَ ۾ حضور ۾ حاضر ٿيا. حضرت بلال کي حضور جو حڪم ٿيو تہ انهن مهمانن جي خدمت ۾ رهي- ۽ صبح-سانجهيءَ کاڌو پيتو چڱيءَ طرح حاضر ڪري ڏئي. آخر هڪڙي ڏينهن ظهر جي يعني اڳين نماز کان وٺي نماز تائين، حضور صلعم جن انهيءَ وفد وارن سان

*عمرانس اصل ۾ هڪ نيڪ ڀالهو خدا جو ٿي گذريو هو ۽ ولي الله هو، پوءِ ماڻهن منجهس وڏا وڏا اعتقاد رکي رکي اهو حال اچي ڪيو، جو سندس قبر کي مٿا ٽيڪيندا هئا! نيٺ بت ٺاهي پوڄيائونس.

Marfat.com

ڳالهائڻ ٻولهائڻ جو وقت رکيو. هو حاضر ٿيا ۽ نهايت
عمديون عمديون ڳالهيون ۽ نصيحتون هلنديون رهيون.
انهيءَ وچ ۾ حضور جن عليه الصلوات والسلام وفد وارن مان
هڪڙي شخص ڏي چتائي چتائي پئي نهاريو، آخر انهيءَ کي پاڻ
فرمايائون ته "آءٌ ڀانيان ٿو ته توکي ڪاٿي مڙيوئي ڏٺو اٿم!"
انهيءَ شخص چيو: "هائو سائين! حضور جن مون کي بازار
"عڪاظ" ۾ ڏٺو هوندو، جو سائين جن وعظ پئي فرمايو، ۽
مون تمام گستاخيءَ ۽ بي ادبيءَ سان رد پئي ڏنا." حضور
صلعم جن فرمايو ته "برابر". انهيءَ شخص عرض ڪيو:
"يا حضرت، آءٌ حضور جن جو سڀني دشمنن مان ڪٽر
دشمن هوس، پر ٻيا مري کپي ويا، مون کي رب مهلت ڏني،
جو اڄوڪو سڀاڳو ڏينهن نصيب ٿيم." حضور جن عليه الصلوات
والسلام فرمايو ته "سڀني جون دليون مولا سائينءَ جي
هٿ ۾ آهن، اهو مقلب القلوب (دلين کي ڦيرائيندڙ) آهي."
هن شخص روئي عرض ڪيو ته "يا رسول الله، يا نبي الله!
منهنجي حق ۾ رب ڪان معافي گهرو ته مون کي اهو قصور
معاف ٿئي" حضور عليه الصلوات والسلام جن فرمايو ته
"اسلام قبول ڪرڻ سان، رب تعاليٰ اڳيان گناه ننڍا وڏا
سڀ بخشي معاف ڪري ڇڏي ٿو، تون دلجاءِ ڪر."

وفد صداء

اهو وفد سنه ٨ هجري ۾ حضور ۾ حاضر ٿيو. اهو وفد
زياد بن حارث جي ڪوشش سان آيو هو. انهيءَ وفد ۾ جملي
پندرهن چڱا پنهنجي قوم جا ٻريا مڙس شامل هئا. سعد بن
عبادہ کي حڪم ٿيو ته "تون انهن مهمانن جي خدمت
ڪندو رهه." جڏهن اهي موٽي پنهنجي ملڪ ويا ته انهن جي
برڪت سان انهن جي قبيلي ۾ اسلام ڦهلجي ويو. زياد
حضور ۾ عرض ڪيو ته "يا حضرت! اسان جي ڳوٺڙي ۾
هڪڙو کوه آهي، جو سياري ۾ هلندو آهي، پر اونهاري ۾

Marfat.com

ٻاڦي سڪيو وڃيس، انهيءَ آزار کان اسان جي قبيلي جا ماڻهو چڙوچڙ ٿي ٻين ٻين ملڪن ڏي وڃو گذارين. منهنجو عرض آهي ته اسان جو قبيلو اڄان تائون مسلمان ٿيو آهي، انهن کي اسلام پوريءَ طرح سکڻ ۽ سيکارڻ گهرجي، سو دعا ڪريو، يا نبي‌الله، ته اونهاري ۾ انهيءَ کوهه جو ٻاڦي کپي نه وڃي، ته هو آتي ئي هڪ هنڌ رهن.

حضور جن جو معجزو

حضور جن عليه‌الصلوات والسلام فرمايو ته "ست ڪنڪريون کڻي اچ." زياد کڻي آيو. حضور صلعم جن انهن ڪنڪرين کي پنهنجن مبارڪ هٿن ۾ جهلي وري زياد کي موٽائي ڏنيون، ۽ فرمايائون ته "هڪ-هڪ ڪنڪريءَ تي الله پاڪ جو نالو وٺي، کوهه ۾ اڇلائيندو وڃجانءِ." زياد ائين وڃي ڪيو. سندس بيان آهي ته وري اهو کوهه سُڪو ته ڪين، پر سندس تري ڪونه پيو ليبي.

وفد غسان

سنه ١٠ هجريءَ جي رمضان مهيني ۾ قبيلي غسان جا ٽي نيڪ مرد حضور ۾ حاضر ٿي، ايمان جي نعمت ۽ هدايت جا تحفا حاصل ڪري، پنهنجي ملڪ موٽي ويا ۽ پنهنجي قوم کي اسلام جون گهڻيون ئي سمجهاڻيون ڏنائون، پر اڃا ويچارن پنهنجي مراد ماڻي نسي ڪانه، ته منجهانئن ٻه ته الله جي حضور ۾ روانا ٿي ويا، يعني دنيا مان گذاري ويا ۽ هڪ اصحابي منجهانئن شام جي فتح تائين جيئرو هو.

وفد بلي عيش

انهيءَ وفد ۾ جيڪي اصحاب شامل هئا، سي اڳيئي پرپٺ اسلام قبول ڪري، پوءِ حضور ۾ حاضر ٿيا هئا. انهن حضور ۾ عرض ڪيو ته "يا رسول‌الله، اسان ٻڌو آهي ته، حضور جن جو حڪم آهي ته اهو شخص مسلمان ئي نه ٿي،

جو ۽ پنهنجو ملڪ ڇڏي، آتاهون لاءِ هتي نه اچي رهي.
جيڪڏهن ائين آهي ته، اسان کي پنهنجو مال متاع کڻي پنهنجي ملڪ ۾ آهي، سو سڀ نيڪال ڪري، لاءِ پلاڻي سائينءَ جن جي پاڙي ۽ پناري اچي پئون!" حضور جن فرمايو ته:

"واتقوا الله حيث ڪنتم فلن يتلفڪم من اعمالڪم شيئا."

[جتي هجو، تتي خدا کان ڊڄندا ۽ ڪنبندا رهو. اوهان جي عملن مان ذرو به زيان نه ٿيندو.]

ٻي سبب هجرت ڪرڻ ضروري نه آهي

مٿين پاڪ لفظن مان نيڪ روشن ٿيو ته، مسلمانن کي هرگز لاڏڻ نه گهرجي، نڪي پنهنجا پنهنجا ملڪ، ماڳ ۽ مڪان ڇڏي اسلام جي مرڪز عربستان ۾ اچي گڏ ٿين، ملڪ جتي جتي هجن، اتي اتي هو الله الله چوندا رهن ۽ الله جي دين جي منادي ڪندا وتن.

وفد غامد

اهو وفد، سنه ١٠ هجريءَ ۾، حضور ۾ حاضر ٿيو. انهيءَ وفد ۾ ڏهه ڄڻا هئا. اهي مديني جي ٻاهران لهي، سامان تي هڪڙي ڇوڪري کي ويهاري آيا. حضور جن اينديءَ شرط چين ته، "پوئتي سامان تي ڇوڪري کي ويهاري آيا هئو ڇا؟" هنن چيو: "هائو، حضور." حضرت فرمايو ته، "ڇوڪري جي اک لڳي ويئي، پريان کي چور پئي آيا، سي سامان جي پريل خرجين چورائي ويا." اتي هڪڙي شخص عرض ڪيو ته، "يا حضرت، اها خرجين ته منهنجي هئي." پاڻ فرمايائون ته، "فڪر نه ڪر، ڇوڪرو جاڳي پيو، ۽ چورن جي پويان ڪاهي پيو، سامان سمورو ڇڏايائين." جڏهن موٽي منزل تي آيا ته سچي ڳالهه سچي هئي، جا اچي پڌائون ۽ حضرت رسول الله صلعم کي سچو ڪري مڃيائون.

Marfat.com

حضور جن عليه الصلوات والسلام انهن لاءِ شريعت سيکارڻ واسطي، ابي ابن ڪعب کي مقرر ڪيو ته قرآن ڪريم ياد ڪرائين ۽ اسلام جا حڪم ۽ احڪام سيکارين. جڏهن ڪوٽ روانا ٿيا ته اسلامي احڪام ڪاغذ تي لکائي، انهن کي ڏنا ويا.

وفد بني فرازه

حضور جن عليه الصلوات والسلام جڏهين جنگ تبوڪ کان موٽيا هئا ته اهو وفد حضور ۾ حاضر ٿيو هو، جنهن ۾ ڏهه - پندرهن ماڻهو شامل هئا. اهي ۽ اڳي ئي اسلام قبول ڪري چڪا هئا. جن وهٽن اٺن تي آيا هئا، سي تمام ڏٻرا ۽ هيڻا هئن. حضور جن پڇين ته "اوهان جي ملڪ جو ڪهڙو حال آهي؟" هنن عرض ڪيو ته "يا رسول الله! اسان جي ملڪ ۾ ڏاڍو ڏڪار آهي: ڍڳا مري ويا، ٻاغ سڪي ويا، ٻچا ٻار بکن ۾ مرڻ پيا، اوهين يا حضرت، دعا ڪريو ته رب تعاليٰ سڪار ڪري ڏئي، يا حضرت، اوهين اسان جي سفارش خدا وٽ ڪريو، خدا اسان جي سفارش اوهان وٽ ڪري.

الله پاڪ ڪنهن جي به سفارش ٻئي وٽ ڪونه ٿو ڪري

حضور جن عليه الصلوات والسلام، چوندڙن کي فرمايو ته "اهي لفظ نه چئو، الله تعاليٰ انهن ڳالهين کان پاڪ آهي، پلا آءٌ ته بارگاه الاهيءَ ۾ سفارش ڪريان، پر خداوند پاڪ ڪنهن وٽ سفارش ڪندو؟ ڪو ڪناس ٻيو مٿائون به آهي؟ آهو معبود خدا آهي الهيءَ کان سواءِ ڪو ڪونهي، هو سڀني کان بزرگ ۽ برتر آهي، آسمانن ۽ زمينن تي سندس ئي حڪم هلندڙ آهي." ائين فرمائي پوءِ حضور جن عليه الصلوات والسلام انهن جي ساريءَ قوم لاءِ برسات جي دعا گهري، جنهن جا جنسي لفظ هي آهن:

Marfat.com

اللّٰھم اسق عبادک و بهائمک و انشر رحمتک وحيّ بلادک الميت اللّٰھم اسقنا غيثا مغيثا مريحا طبقا واسعا عاجلاغيراجل نافعا غير ضار اللّٰھم سقيا رحمة لاسقيا عذاب ولا ھدم ولا غرق ولا محق اللّٰھم اسقنا الغيث و انصرنا علي الاعداء.

[يا الله پنھنجن (اڄايلن) ٻانھن ۽ جانورن کي پاڻي پيار، پنھنجي رحمت کي کشادو کر ۽ پنھنجن مئن شھرن کي نئين سر جيار. يا الله اھڙي کا خيرجي برسات برساءِ جا اسان جي دلھن ٺڍندڙ ۽ راحت ڏيندڙ ۽ آرام بخشيندڙ ھجي، ڪھرج موافق ججھي ھجي، سا به جلدي اچي دير نہ ڪري، فائدو رسائي نقصان نہ ڪري. يا الله، رحمت جو مينھن وساءِ نہ عذاب جو، ۽ ڊاھ ڊوھ ۽ ٻوڙ ٻوڙان جو. خدايا بادل برساءِ ۽ اسان کي دشمن تي فتحمند ڪر. (آمين.)]

وفد سلامان

ھي وفد سنہ ١٠ ھجريءَ جي شوال مھيني ۾ آيو ھو. ھن وفد ۾ سترھن ڄڻا ھئا، جي حضور ۾ حاضر ٿيا ۽ روبرو اچي اسلام قبول ڪيائون. انھيءَ ۾ حبيب ابن عمرو بہ ھو، جنھن حضور صلعم جن کان پڇيو تہ "يا حضرت، ڪمن ۾ چڱو ڪم ڪھڙو آھي؟" پاڻ فرمايائون تہ "ڪمن ۾ چڱو ڪم آھي وقت تي نماز پڙھڻ." انھيءَ وفد وارن بہ عرض ڪيو تہ "سائين، دعا ڪھرو تہ اسان جي ملک ۾ برسات پوي." پاڻ زبان مبارک مان ھي لفظ ڪڍيائون:

اللّٰھم اسقھم في دار ھم.

[يا الله ھنن جي ملک ۾ برسات وساءِ.]

حبيب عرض ڪيو: "يا رسول اللّٰه صلعم! اھڻ مبارک ھٿن کي کڻي پوءِ دعا ڪھرو!" حضور جن عليه الصلوات

والسلام مٿرڪي ڏنو ۽ انهن کي ڪيائون، جڏهن وفد وارا موٽي ملڪ ويا ته سندن پهچڻ کان اڳي ئي برسات جام وسي وئي هئي، انهي ڪري ڏينهن، جنهن ڏينهن حضور صلعم جن دعا فرمائي هئي.

وفد نجران

وفد نجران جو وڏو عبرتناڪ قصو آهي، هتي مختصر طرح لکان ٿو: حضور جن عليه الصلوات والسلام نجران وارن کي اسلام جي دعوت جو خط مبارڪ موڪليو. نجران جي وڏي پادريءَ، جو حضرت رسول الله صلعم جو اهو مبارڪ خط پڙهيو، سو پڙهندي ئي ڏڪي ويو ۽ اهڙو ته اثر ٿيس، جو ٻٽ سارو پٽي ٿڙڪيس. انهيءَ پادريءَ پنهنجن دوستن ۽ صلاحڪارن کي خط ڏيکاريو، مگر انهن به ڪا دلجاءِ جهڙي راءِ ڪانه ڏني. آخر پنهنجيءَ پٽ موجب ديول ۾ گهنڊ گهڙيال وڄارائي، عام خاص ماڻهن کي گهرايائين. اها ديول ايڏي ته وڏي هئي، جنهن جا سڄا ٻاهتر ڪوٽ ۽ ڏيهون سندس جاگير ۾ هئا. انهن ڪوٽن ۾ لک کن عيسائي مرد رهندا هئا. جڏهين سڀ اچي مڙيا، تڏهن حضور جن عليه الصلوات والسلام جو خط مبارڪ پڙهي ٻڌايائين ۽ سڀني کان صلاح پڇيائين. سڀني جي صلاح موجب ٽي چڻا احوال جاچڻ لاءِ حضرت پاڪ جي خدمت ۾ موڪليا ويا، شرحبيل، عبدالله ۽ جبار. اهي ٽيئي چڻا مديني شريف ۾ آيا. انهن حضور جن عليه الصلوات والسلام سان حضرت عيسيٰ عليه السلام بابت اهڙي ته اهولي جي گفتگو ڪئي، جنهنڪري مباهلي واريون آيتون نازل ٿيون، جن جو مطلب آهي ته "حضرت عيسيٰ کي الله تعاليٰ پنهنجي قدرت سان ائين خلقيو، جيئن حضرت آدم کي مٽيءَ مان، پوءِ خدا جي حڪم موجب حضرت عيسيٰ پيدا ٿي پيو. اهڙي سچي ۽ سنئين ڳالهه هوندي به جنهن ۾ ڪو شڪ آڻڻ ئي نه گهرجي- جيڪڏهن

Marfat.com

توسان کو حجتون هلي ته تون ڳالهه کي وڌاءِ نه، پر
چئين ته: اچو سڏيون هڪٻئي جي پٽن، زالن ۽ خود
پاڻ هڪٻئي کي، ۽ خدا جي درگاهه ۾ خيال ڪري
چئون ته لعنت خدا جي آهي ڪوڙن تي.“ انهن آيتن جي
حڪم موجب، حضور صلعم جن، امام حسن رض، امام
حسين رض ۽ ڪن روايتن ۾ آهي ته حضرت علي رض کي
به سڏيو، بيبي خاتون جنت رضي الله تعاليٰ عنها به حضرت جن
جي پٺيان اچي بيهي رهي، يعني حضرت جي سچ ۽ ڪوڙ جي
صاف ڪرڻ لاءِ تيار ٿيا. آخر انهن ٽن چئن صلاح ڪري
اهڙو مباهلو ۽ مقابلو نه ڪيو، سمجهائون ته جيڪڏهن خدا
جو سچو نبي هوندو ته سندس لعنت اسان جا خانا خراب ڪري
وجهندي. انهيءَ ڪري انهن عرض ڪيو ته ”ياحضرت، اسين
اوهان جا تابع ٿي رهنداسين، شريعت جي حڪم موجب جيڪي
اسان تي مناسب سمجهو، سو اسان جي امن جي حفاظت جي
عيوض ۾ ڪجهه مقرر ڪريو ته اسين پري پيا ڏينداسين ۽
اوهان جي حفاظت ۾ خوش هونداسين.“ حضرت صلعم جن
مٿن جزيو مقرر ڪيو، جنهن کي هنن خوشيءَ سان قبول
ڪيو ۽ حضور جن هڪڙو عهدنامو به مغيره رض اصحابيءَ
جي هٿان لکرائي انهن کي ڏنو. انهيءَ عهدنامي تي ابوسفيان
بن حرب، غيلان بن عمرو، مالڪ بن عوف ۽ اقرع بن
حابس اصحابين جون شاهديون وڌيون ويون، جنهن ۾ لکيل
هو ته ”نجران وارن جي جان، مال، مذهب، زمين ۽ جايون
سڀ خدا ۽ رسول جي حفاظت ۾ رهنديون يعني ڪو دشمن
ڪاهي ايندو ته ان جو بندوبست رسول الله صلعم پاڻ ڪندو.
جيڪي حاضر آهن يا غير حاضر، خود قبيلي وارا يا انهن جا
لڳ لاڳاپي وارا، سڀني جا حق قائم آهن. جيڪي انهن جي
قبضي ۾ هوندو، سو انهن جي هٿ ۾ رهندو. اڳيان خون
۽ جنگيون معاف ائين. انهن کي ڪو به پيڪر ۾ نه هڻندو،

انهن کان پيدائش جو ڏهون حصو ورتو، جيڪو مسلمانن کان ورتو آهي ۽ اسلامي لشڪر انهن جي ملڪ مان نه لنگهندو. اها سند وٺي، پادريءَ ڏي ڪٿي ٿي آيا ته پادري هڪ منزل وڏي وڃي رستي ۾ مليس، جنهن هلندي ئي اها سند کولي پڙهي ۽ سندس سؤٽ بشر بن معاويه به اتري خچر مان ڪِريو، جو بيخبري جي ڪري اٺ وڃي ڪنهن جهاڪي ۾ ڪِرائي وڌس. بشر ڪِرندي شرط چيو ته شل خراب ٿئي اهو، جنهن اسان کي هيڏي رولي ۾ وڌو آهي (اهو اشارو حضرت صلعم جن ڏي ڪيائين)، پادريءَ چيس: "ادا، ائين نه چئو، ادب ڪر، قسم خدا جو اهو شخص هڪ نبي مرسل آهي." بشر چيو ته "جيڪڏهن ائين آهي، ته آءٌ هن ئي اٺ تي ڏانهنس هليو ٿو وڃان، پاڪڙا وٺي وڃي لاهيندس." پادري ڪهٽوني پويان پيس ۽ وڏا سڏ ڪري روڪيائينس، پر هن هڪ به نه ٻڌي ۽ اٺ پڌو ڪري، پنڌ ڪندي، وڃي حضور ۾ حاضر ٿيو، سڄي عمر اتي رهيو ۽ شهادت جي درجي کي رسيو.

هڪڙي پادريءَ کي رسول الله جي زيارت جو نهايت شوق

نجران جي انهيءَ ئي ديول ۾ هڪ عيساني عابد تارڪ دنيا رهندو هو، جو ديول جي مٿين حصي ۾ گذاريندو هو، جنهن ماڻهن کان اهو سمورو حال ٻُڌو ته تهامه يعني مديني ۾ هڪ خدا جو رسول پيدا ٿيو آهي، جنهن وٽ نجران جا عيساني ويا، هيئن آيا وغيره وغيره — تنهن کي حضور جن عليه الصلوات والسلام جي زيارت جو اوچتو اهڙو ته اچي شوق جاڳيو، جو گرجا جي مٿان ئي رڙيون ڪيائين ته "مون کي هتان لاهيو، نه ته آءٌ ٽپ ڏئي ڪري پوندس، ڀلي مري وڃان." آخر هيٺ لاٿائونس. ويچارو نهايت شوق ۽ ذوق سان سوکڙيون ۽ تحفا کڻي حضور صلعم جن جي

Marfat.com

خدمت مبارڪ ۾ ويو. هڪ پيالو، هڪ عصا ۽ هڪ چادر، آهي شيون انهيءَ ويچاري تحفي طور حضور ۾ ڏنيون. اها چادر عباسي خليفن جي خلافت تائين محفوظ هئي. اهو راهب ڪجهه وقت مديني ۾ رهي اسلام سکي، وري ملڪ موٽيو ۽ چئي ويو ته موٽي ايندس، مگر حضور صلعم جن جي حياتيءَ ۾ ته ڪونه موٽيو. وري ابوالحارث اسقف (پادري)، جو هڪ وڏيءَ ديول جو پيش امام هو ۽ روم جو بادشاهه به سندس ادب ڪندو هو ۽ عيسائين ۾ وڏو مجتهد ۽ وليالله ليکبو هو، سو به پنهنجي سالڪين وڏن ماڻهن کي پاڻ سان ڪري حضور ۾ حاضر ٿيو. وچين نماز جو وقت هو ته مسجد نبويءَ ۾ اچي پهتا. اها مهل عيسائين جي به نماز پڙهڻ جي هئي، جو شايد آچر جو ڏينهن هو. حضور جن عليه‌الصلوات والسلام جن هنن کي موڪل ڏني ته پلي پنهنجي نماز مسلمانن جي مسجد ۾ پڙهن. هنن اوڀر پاسي، جيڏانهن هنن جو قبلو هو، منهن ڪري نماز پڙهي. مسلمانن البت خيال ڪيو ته انهن کي نماز ڪان جهلجي، مگر حضور عليه‌الصلوات والسلام جن سيني کي جهليو. انهيءَ وفد جي مشهوري اهڙي ته اچي ٿي، جو ڪيترائي يهودي به ڏسڻ لاءِ آيا.

حضرت ابراهيم مسلمان هو، يهودي ۽ نصارو ڪين هو

هڪڙي ڏينهن حضور جن عليه‌الصلوات والسلام جي روبرو يهودين نصارن جو اچي تڪرار ٿيو، هو چون ته حضرت ابراهيم عليه السلام يهودي هو، هي چون ته اوهين ڪوڙا آهيو، حضرت ابراهيم عليه السلام نصارو هو. اتي الله جي درگاهه مان هي آيتون نازل ٿيون:

يا اهل الكتاب لم تحاجون في ابراهيم وما انزلت التورات و الانجيل الامن بعده افلاتعقلون ها انتم هاؤلاء حاججتم فيمالكم به علم فلم تحاجون في ماليس لكم به علم و الله يعلم و انتم لا تعلمون.

Marfat.com

ماكان ابراهيم يهوديا ولا نصرانيا ولاكن كان حنيفا مسلما و ماكان من المشركين ان اولي الناس با ابراهيم للذين اتبعوه و هاذا النبي والذين آمنوا و الله ولي المومنين.

(سورت آل عمران، ركوع ۷)

[انهن کي چئو (اي رسول الله) ته اي آسماني ڪتابن کي مڃيندڙوا حضرت ابراهيم جي حق ۾ ڇو ٿا پاڻ ۾ جهڳڙو ڪريو؟ توريت ۽ انجيل ته انهيءَ ڪان پوءِ نازل ٿيو. اوهان کي ايترو به عقل ڪونهي؟ اوهين هڪيئي سان انهيءَ ڳالهه ۾ جهڳڙو ٿا، جا ڳالهه اوهان کي معلوم نه آهي، تنهن ۾ اوهين ڇو ٿا اٽڪو. الله تعاليٰ ڄاڻي ٿو ۽ اوهين نٿا ڄاڻو.

حضرت ابراهيم اڪي هو يهودي، نڪي هو نصارو، پر هو پڪو خدا پرست مسلمان هو ۽ لڪي مشرڪن منجهان هو. ماڻهن مان حضرت ابراهيم سان اوڏا ماڻهو اهي ڄڻبا جي سندس پيروي ڪن، ۽ حضرت ابراهيم سان اوڏو آهي هي نبي ڪريم ۽ مٿس ايمان آڻيندڙ. ۽ الله مومنن جو دوست آهي.]

حضرت رسول الله صلعم کي پوڄڻ ناجائز ۽ حرام آهي

هڪڙي ڏينهن يهودين حضرت صلعم جن کي چيو ته ”تنهنجي مرضي آهي ڇا ته اسين تنهنجي عبادت ڪريون، جهڙيءَ طرح عيسائي حضرت عيسيٰ عليه السلام جي عبادت ڪن ٿا؟“ اني هڪڙو نجران جو عيسائي به ڇوڻ لڳو ته ”هان هان، محمدا تنهنجي اهڙي مرضي آهي ڇا؟“ حضور عليه الصلوات والسلام جن انهن بيوقوفن کي فرمايو ته

"خدا پناه ۾ رکي، آءُ ته هڪ خدا جي هيڪڙائي، دنيا کي مڃائڻ ۽ سندس عبادت ۽ پانهپ سندس پانهن کان ڪرائڻ آيو آهيان." ۽ پوءِ قرآن شريف جون هي آيتون ۾ نازل ٿيون:

ما كان لبشر ان يوتيه الله الكتاب والحكم والنبوة ثم يقول للناس كونوا عبادا لي من دون الله ولاكن كونوا ربانيين بما كنتم تعلمون.

الكتاب و بما كنتم تدرسون ولا يامركم ان تتخذوا الملائكة و النبيين اربابا ايامركم بالكفر بعد اذانتم مسلمون.

[جنهن انسان کي الله تعاليٰ ڪتاب، حڪم ۽ پيغمبريءَ جو عهدو ڏنو آهي، تنهن کي ڪو حق ڪونهي ته هو وري ماڻهن کي چوي ته، خدا کي ڇڏي منهنجا پانها ٿيو، پر هن کي ته هيئن چوڻ گهرجي ته الله جو ڪتاب ۽ شرعيت سيکي خدا وارا بڻجو.

هي نبي اوهان کي ڪونه ٿو چوي ته ملائڪن يا نبين کي پنهنجا رب بڻايو، اوهين ته اسلام قبول ڪري چڪا آهيو، ته پوءِ ڀلا اوهان کي ڪفر جو حڪم ڪيئن ڪندو؟]

جڏهن اهي وفد وارا موٽيا ته حضور جن عليه الصلوات والسلام کان ٻي سند به لکائي ورتائون، جنهن ۾ ديولين ۽ پادرين بابت صاف آزادي هئي. اها سند هيءَ هئي:

بسم الله الرحمان الرحيم من محمد النبي الى الاسقف ابي الحارث و اساقفة نجران و كهنتهم و رهبانهم واهل بيعتهم و رقيقهم و ملتهم و سواطبتهم و على كل ماتحت ايديهم من قليل او كثير جوار الله رسوله لا يغير اسقف من سقفية ولا راهب من رهبانية ولا كاهن من كهنانية

ولا يغير حق من حقوقهم ولا سلطانهم ولا مما كانوا عليه على ذالک جوار الله و رسوله ابدا ما اصلحوا و اصلحوا عليهم غير متقلبين بظالم ولا ظالمين.

[الله پاڪ مهربان ۽ رحم واري جي نالي سان، طرفان محمد نبيؐ جي، ابوالحارث اسقف (وڏي پادريءَ) ڏانهن، نجران جي ٻين اسقفين (پادرين)، ڪاهنن (ڍارن هڻندڙن)، راهبن (درويشن)، سندن مريدن، غلامن هم قوم ۽ هم مذهب وارن، پاليس وارن ۽ جيڪي ٻ، ٿورو گهڻو انهن جي هٿ ۾ آهي انهن سڀني لاءِ، خدا ۽ خدا جي رسول جي پناهه آهي. اسقف، راهب ۽ ڪاهن پنهنجي پنهنجي مرتبي تان نه هٽائبا ۽ نه هٽائبا، نه انهن جو ڪو حق ڪسبو ۽ نه ڪو اختيار، نڪي انهن جي ڌرم ڪرم ۾ ڪا دست اندازي ٿيندي، انهن سڀني تي الله ۽ الله جي رسول جي هميشه پناهه آهي، جيستائين پنهنجي لڳ لاڳاپي وارن ڪي خيرخواهيءَ سان سڌاريندا ايندا ۽ جيسين نه پاڻ ظالم هوندا نه ظالمن جا رفيق ۽ همراهه ٿيندا.]

سنڌ مغيره بن شعبه رض اصحابيءَ لکي ٿو. وڃڻ وقت عرض ڪيائون ته "حضور جن ڪو معتبر ماڻهو اسان سان گڏ ڏين، جنهن کي پنهنجي حفاظت جو بدل محصول (جزيو) ڏيون." حضور صلعم جن ابوعبيده بن جراح رض کي روانو ڪيو ۽ فرمايائون ته "هي شخص منهنجي امت جو امين آهي." حضرت ابوعبيده رض جو ويو، تنهن جي برڪت سان الهيءَ ساري ملڪ ۾ اسلام پکڙجي ويو ۽ اسلام کي ماڻهو چڱو سمجهي داخل ٿيندا ويا.

وفد نخع

هن وفد کي "خاتم الوفود" يعني وفدن ۾ پويون وفد چئبو آهي. هن وفد کان پوءِ ڪو وفد ڪونه آيو ۽

هي وفد پندرهين تاريخ محرم سنه ١١ هجريءَ ۾ حاضر ٿيو هو. هن ۾ ٻه سؤ ماڻهو هئا، جي حضرت معاذ بن جبل رضه صحابي سونهاري جي هٿ تي مسلمان ٿيا هئا. جڏهن مديني شريف پهتا ته "دارالضيافہ" (مهمان خاني) ۾ لاٿا ويا. انهيءَ وفد ۾ هڪڙو شخص زراره بن عمرو رضه نالي هو. انهيءَ حضور صلعم جن کان ڪيترن ئي خوابن جا تعبير پڇيا، جن مان هڪڙو هي به هو. زراره چيو ته "حضورا خواب ۾ ڏٺو اٿم ته زمين مان هڪڙي باهه نڪتي آهي، جا مون ۽ منهنجي پٽ عمرجي وچ ۾ اچي پهتي آهي ۽ چوي ٿي ته "سڙو سڙو، ڏسو ٿا ڪين انڌا آهيو؟ اي انسانو! پنهنجو ڪاڌو، پنهنجو عيال ۽ پنهنجو سڀ مال مون کي کائڻ لاءِ ڏيو!" حضور جن صلي الله عليه و آله وسلم فرمايس ته "هي هڪڙو وڏو فساد آخر زماني ۾ ظاهر ٿيڻو آهي." زراره عرض ڪيو ته "قبلا اهو ڪهڙو فساد هوندو ۽ ڪيئن هوندو؟" پاڻ سونهارن فرمايو ته "ماڻهو پنهنجي امام (بادشاهه يا خليفي) کي قتل ڪري ڇڏيندا، پاڻ ۾ وڙهي پوندا، هڪٻئي سان اهڙيءَ طرح ڪِنيجي ويندا، جهڙيءَ طرح هڏن جون آڱريون ڇنبي ڏين مهل ڪِنيجي ونديون آهن. بدڪار پاڻ کي نيڪوڪار سمجهندا، هڪڙي مومن جو رت پاڻيءَ کان وڌيڪ پيو وهندو. جيڪڏهن تنهنجو پٽ دنيا مان اڳيئي گذري ويو ته تڏهن تون پاڻ اها حالت ڏسندين، جيڪڏهن تون اڳيئي مري وئين ته پٽهين ڏسندو." زراره عرض ڪيو ته "يا رسول الله (صلعم)، دعا فرمايو ته آءٌ اهڙو فتنو ۽ فساد اکين نه ڏسان!" حضور جن عليه الصلوات والسلام دعا فرمائي ته "خدا يا هي شخص زراره اهو فتنو شل اکين نه ڏسي." زراره سونهارو اڳيئي گذاري ويو، پٽس، حضرت عثمان رضي الله تعاليٰ عنه جي خلافت وقت، بيعت پڄي مخالف ٿي پيو، آخر حضرت عثمان رضه جي شهادت اکين ڏٺائين.

حج جو فرض ٿيڻ

مون کي هن تاريخ شريف لکڻ وقت اصل اهو ارادو ڪون هو ته آءُ طول طويل لکي، سنڌ جي ملول طبع ماڻهن کي پڙهڻ کان ٿي ٿڪايان، انهيءَ ڪري مون مٿي مختصر لکڻ جو نمونو اختيار ڪيو آهي ۽ هاڻي به ائين ئي ڪريان. ڪيترا واقعا آهن، جو مون ڇڏي ڏنا آهن، مگر جيڪي ضروري، عبرت جهڙا ۽ شان نبوت ڏيکارڻ وارا واقعا هئا، سي اڪثر لکيا اٿم. اهل اسلام تي، سنه نائين هجريءَ ۾، حج فرض ٿيو، مگر انهيءَ سال حضور جن عليه الصلوات والسلام وٽ، اسلام جي حاصل ڪرڻ لاءِ ڪيترن ئي ملڪن ۽ طرفن کان وفد اچڻ لڳا، ۽ ٻيا به ضروري ڪم هئا، جن کي ڇڏي حج تي وڃڻ مناسب نه هو.

حضور صلعم جن، حضرت ابوبڪر صديق رضه کي امير الحاج بڻايو

انهيءَ ڪري، انهيءَ سال حضور جن پنهنجي يار حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه کي امير الحاج مقرر ڪري مڪي شريف موڪليو. انهيءَ سال ٽي سؤ اصحابي مديني شريف مان حج لاءِ روانا ٿيا هئا.

حضور صلعم، جن حضرت علي رضه کي سورت توبه ٻڌائڻ لاءِ نائب مقرر ڪيو

تنهن کان پوءِ حضور جن عليه الصلوات والسلام حضرت علي رضه، کي سورت توبه جون پهريون چاليهه آيتون مڪي جي ماڻهن کي حج جي موقعي تي پڙهي ٻڌائڻ لاءِ روانو ڪيو، جنهن مان خاص مطلب هو ته، هن سال کان پوءِ ٻيو ڪو به مشرڪ بيت الله جي اندر داخل ٿي نه سگهندو، ۽ ڪو به شخص اگهاڙو ٿي ڪعبة الله جو طواف ڪري نه سگهندو، ڇو جو اهو مشرڪن ۽ ڪافرن ۾ دستور هو.

Marfat.com

حجة الوداع

سنه ڏهين هجري ۾ حضور صلعم جن حج جو ارادو ڪيو، سڀني طرفن ڏي اها خبر مشهور ٿي وئي ته حضور جن عليه الصلوات والسلام هيل، پاڻ پنهنجي سر حج تي وڃڻا آهن. سنڌين زيارت ۽ ساڻن حج ۾ شامل ٿيڻ لاءِ خلقن جون خلقون مديني شريف ۾ اچي گڏ ٿيون. وڏا وڏا ماڻهو توڙي غريب، سڀڪنهن قسم جا اچي حضور ۾ حاضر ٿيا. هڪ لک کان وڌيڪ ماڻهو حج لاءِ حضور جن سان همرڪاب ٿيا ۽ جملي مسلمان انهيءَ سال حج تي هڪ لک چاليهه هزار هئا. هن حج ۾ پاڻ آخري نموني جون ڳالهيون ڪيائون. جو جڻ پاڻ ماڻهن کان موڪلائين پيا، انهيءَ ڪري هن حج جو نالو "حجة الوداع" پئجي ويو، جنهن جي معنيٰ آهي "موڪلائيءَ جو حج."

حضور صلعم جن جو حجة الوداع جي وقت خطبو ۽ وعظ

پاڻ، حج جي ڏينهن، حج جي موقعي تي، هڪ جبل جي ٽڪريءَ تي چڙهي، هڪ لک چاليهه هزار مسلمانن کي نهايت اعليٰ درجي جون نصيحتون، وصيتون ۽ هدايتون فرمايون، ۽ فرمايائون ته "مسلمانو! شايد آءٌ آئندي سال اوهان ۾ نه هجان، منهنجي حوالي جيڪو ڪم هو، سو ختم ٿي ويو، ۽ الله جو دين ڪامل ٿيو، مگر اوهين ياد رکجو ته اوهان جو رت، اوهان جا مال ۽ اوهان جون عزتون هڪٻئي تي حرام آهن. ڪو ڪونه ڪنهن جو رت هاري، ڪو ڪونه ڪنهن جو مال ڦري، ڪو ڪونه ڪنهن جي عزت وٺي. الله تعاليٰ قيامت جي ڏينهن اوهان کان اوهان جي ڪمن جي پڇا ڪندو. خبردار مون کان پوءِ گمراهه نه ٿجو ۽ هڪٻئي جون گردنون نه ڪاٽجو."

Marfat.com

* جاهليت جي رسمن بابت ارشاد

”آءٌ جاهليت جي سڀني رسمن کي پيرن هيٺ لتاڙيان ٿو، جاهليت جي وقت ۾ جيڪي خون ٿيل هجن، تن جو بدلو بند آهي، آءٌ پاڻ ابن ربيعة بن الحارث جو خون بخشان ٿو، جنهن کي بيگناهه هذيل وارن قتل ڪيو هو. جاهليت جي وقت جو وياج، جيڪڏهن ڪنهن جو ڪنهن ڏي هجي. ته سو به بند آهي، آءٌ عباس بن عبدالمطلب جو وياج ماڻهن ڏي لهڻيل سڀ ڇڏيان ٿو. ڪتاب الله (قرآن ڪريم) کي پوريءَ طرح عمل ۾ رکجو، اوهان جا سڀ ڪم قرآن ڪريم جي حڪمن موافق هئڻ گهرجن. مڙسن کي زالن سان، زالن کي مڙسن سان چڱو سلوڪ رکڻ گهرجي ۽ هڪٻئي جا حق سڃاڻڻ گهرجن. اي انسانو! سون ڪان پوءِ ڪو نبي ٿيڻو ڪونهي، نه ڪو اوهان کان پوءِ ڪا ٻي امت ٿي ٿيڻي آهي. خبردار، پنهنجي رب جي عبادت ڪجو، پنج وقت نماز پڙهجو، رمضان جا روزا رکجو، پنهنجن مالن جي زڪوات ڏجو، بيت الله جو حج ڪجو ۽ پنهنجن حاڪمن جي تابعداري ڪجو ته بهشت ۾ داخل ٿيو.“ پڇاڙيءَ ۾ فرمايائون ته ”اي انسانو! قيامت جي ڏينهن خداوند پاڪ اوهان کان منهنجي رسالت بابت سوال ڪندو ته محمد عليه الصلوات والسلام اوهان کي برابر خدائي پيغام پهچايا يا نه، اوهين ڇا چوندؤ؟“ سڀني هڪ آواز سان عرض ڪيو ته ”يا رسول الله! توهان الله جا حڪم احڪام ۽ وحيءَ جا پيغام چڱي طرح اسان کي رسايا، آمت کي چڱيءَ طرح تڪليفون سهي ب

---

*اسان جي مسلمان ڀائرن کي هي لفظ زياده دل سان هنڊائڻ گهرجن: ڪيترئون ئي جاهليت جون رسمون؛ شادين ۽ غمين جي موقعن تي مسلمانن ۾ موجود، ۽ ڪيترئون ئي جاهليت جون رسمون مسلمانن جي عقيدن ۾ گڏيل آهن، جن کي حضرت رسول الله صلي الله عليه و آله وسلم مٿيان لفظ فرمائي لتاڙي ڇڏيو.

نصيحتون ڪيون. توهان رسالت جا يا رسول الله سڀ حق ادا ڪيا.“ حضور جن عليه الصلوات والسلام انهيءَ وقت پنهنجي امت جو اقرار ٻڌي، آسمان ڏي منهن مبارڪ ڪري، هي لفظ فرمايا:

”اللّٰهم اشهد اللّٰهم اشهد اللّٰهم اشهد.“

[خدايا تون شاهد هججانءِ، خدايا تون شاهد هججانءِ، خدايا تون شاهد هججانءِ.]

حج جو ڏينهن هو، انهيءَ ڏينهن هيءَ آيت شريف نازل ٿي:

اليوم اڪملت لڪم دينڪم و اتممت عليڪم نعمتي و رضيت لڪم الاسلام دينا.

[اج ڪامل ڪيو مون دين اوهان جو ۽ پوري ڪئي مون مهرباني پنهنجي، اوهان تي. اوهان اسلام کي دين ڪري قبول ڪيو آهي. تنهن ڪان آءٌ راضي آهيان.]

انهيءَ آيت شريف جي نازل ٿيڻ مان پاڻ ٻ سمجهي ويا هئا ته هاڻي مولا سان ملڻ جو وقت ويجهو آهي؛ پوءِ ڪين ٻ اچي شوق ٿيو وصال ٻاريءَ جو. دستور آهي ته ”وعده وصل چون شود نزديڪ آتش شوق تيز تر گردد“:

ملڻ جا مشتاق ڪي، جڏهين اوڏا اچن ڏينهن،
ذوق زيارت جو وڌي، ٿي نسورو نينهن،
محبت وسي مينهن، محبوبن جي پار جو.

آخر پاڻ مديني شريف ۾ خيريت سان موٽي آيا.

حضور جن جو آخري خطبو (ليڪچر)

هڪڙي ڏينهن حضور جن عليه الصلوات والسلام مديني ۾ وفات کان هڪ مهينو اڳ، مهاجر ۽ انصارن کي هڪ هنڌ

گڏ ڪري هيئين طرح سمجهايو: ”اي انسانو، مرحبا! الله تعاليٰ جي سلامتي، مدد ۽ حفاظت اوهان تي هجي. الله پاڪ اوهان کي پنهنجي پناهه ۾ رکي، آفتن کان بچائي ۽ سلامت رکي. آءٌ وصيت ٿو ڪريانو ته پرهيزگار رهجو ۽ خدا کان ڊڄندا رهجو. آءٌ اوهان کي الله جي عذاب کان ڊيڄاريان ٿو، اميد ٿو ڪريان ته اوهين ۽ ماڻهن کي الله جي عذاب کان ڊيڄاريندا رهجو. اوهان تي لازم آهي ته هٺ، وڏائي ۽ وڏي هلڻ جي عادت ڪني، خدا جي ٻانهن ۽ خدا جي ڳولن ۾ وڌڻ نه ڏجو. آخرت به انهن لاءِ چڱي ٿيندي، جي دنيا ۾ وڏي نتا هلن ۽ ملڪ ۾ فساد نتا وجهن. نيڪ عاقبت پرهيزگارن لاءِ آهي.“ ۽ هيئن به حضور جن عليه الصلوات والسلام فرمايو: ”مون کي اهي فتحون ۽ فتحمنديون معلوم آهن ۽ آءٌ اهي ڏسان پيو، جي اوهان کي نصيب ٿينديون. مون کي هاڻي هن ڳالهه جو ڪو ڊپ ڪونهي ته اوهين وري ڦري ڪافر ۽ مشرڪ ٿيندؤ، بلڪل نه، پر ڊپ اٿم ته آخر انسان آهيو، اٿين شل نه ٿئي جو دنيا جي محبت ۾ ڦاسي ڪنهن وڏي آزمائش ۽ فتني ۾ پئجي وڃو، جنهن فتني ۾ پئجي اڳيون امتون هلاڪ ۽ چٽ ٿيون.“ پڇاڙيءَ ۾ فرمايائون ته ”سلام اوهان سڀني تي ۽ انهن سڀني تي، جي اڄ کان وٺي قيامت تائين اسلام جي واسطي سان منهنجي بيعت ۾ داخل ٿيندا.“

قبرستانن جي زيارت لاءِ حضور جن جي تشريف

ڪجهه ڏينهن کان پوءِ، حضور جن عليه الصلوات والسلام جبل احد تي تشريف فرما ٿيا ۽ احد جي شهيدن لاءِ موڪلائيءَ جي نماز پڙهيائون. پوءِ وري مديني شريف جي قبرستان ۾، جنت بقيع ۾ سُتلن ۽ آرامين جي حق ۾ دعا گهرڻ لاءِ اڌ رات مهل روانا ٿيا، ۽ جنهن قبرستان ۾ ويا ته

Marfat.com

هي لفظ زبان مبارڪ تي آندائون: "انا بکم للاحقون" (اسين اوهان کي جلد ئي اچي ملنداسين).

حضور صلعم جن جي آخرين بيماري ۽ تنهن کان پوءِ وفات

سومر جي ڏينهن، ۲۹- تاريخ مهيني صفر جي، کين بيماري ٿي، تپ ۽ مٿي جي سور سخت شدت ڏيکاري ۽ تڪليف ڏني. حضرت ابو سعيد خدري رضي الله تعاليٰ عنه جو چوڻ آهي ته، رومال حضور صلعم جن جي مٿي سان ٻڌل هو، مون ان کي هٿ لائي ڏٺو ته منجهانس باهه جي سيڪ وانگي سيڪ پئي آيو. جسم مبارڪ اهڙو ته گرم هون، جو هٿ سهي نه سگهي. مون عجب ڪيو ۽ حيرت ۾ پيس. پاڻ فرمايائون ته: "نبين کان وڌيڪ تڪليف ڪنهن به کي نٿي ڪانهي، انهيءَ ڪري اجر به عظيم ملين ٿو."

بيماريءَ جي وقت دعا

بيبي ام المومنين عائشه صديقه رضي الله تعاليٰ عنها کان روايت آهي ته پاڻ سڳورا جڏهين بيمار ٿيندا هئا، ته هيءَ دعا پڙهي جسم تي هٿ گهمائي ڇڏيندا هئا:

اذهب الناس رب الناس واشف انت الشافي لاشفاء الا شفائک شفاء لا يغادر سقما.

[اي ماڻهن جا پالڻهار (رب)، هي درد دفع ڪر ۽ شفا ڏي. تون ئي شافي آهين، ٻي ڪنهن جي ئي شفا ڪانهي، تنهنجي شفا کان سواءِ اهڙي شفا ڏي جو وري بيماري نه ٿئي.]

بيبي صاحبه فرمايو ٿي ته "مون کي اها دعا ياد هئي، سون پڙهي، خيال ڪيو ته سندن جسم مبارڪ تي هٿ

گهمايان، پاڻ منهنجو هٿ پري ڪري هي لفظ زبان مبارڪ مان ڪڍيائون:

"اللّٰهم اغفرلي والحقني بالرفيق الاعليٰ!"

[خدايا بخشيم ۽ رفيق اعليٰ سان ملائيم.]

حضور جن قبر پرستيءَ بابت وصيت طور سخت منع ڪئي

وفات کان پنج ڏينهن اڳ فرمايائون: "اي منهنجي امت، توهان کان اڳ هڪ قوم ٿي گذري آهي، جنهن نبين ۽ نيڪن ۽ صالحن جي قبرن کي پنهنجو سجده گاهه بنايو هو، توهين هرگز ائين نه ڪجو." پاڻ هيئن به فرمايائون ته "خدا انهن يهودين ۽ نصارن تي لعنت ڪري، جن نبين جي قبرن کي سجده گاهه بنايو ۽ بتن وانگي پوڄيو؛ اي خدا، منهنجي قبر کي مون کان پوءِ بت نه بڻائجانءِ، جو منهنجي پوڄا ٿئي." پڻ فرمايائون ته "ان قوم تي خدا جو سخت غضب ٿئي ٿو، جن نبين جي قبرن کي سجده گاهه بنايو. مسلمانو، ڏسو آءٌ اوهان کي ان ڳالهه کان منع ڪريان ٿو. آءٌ اوهان کي خدا جو پيغام پهچائي چڪس؛ خدا، تون ان بابت شاهد هج!" وري چيائون، جو مٿي سان پٽي (ٻڌي) ٻڌي، پڻ شخصن جي ڪلهن تي ٽيڪ ڏئي مسجد شريف ۾ تشريف فرما ٿيا، ۽ سڀني مسلمانن کي گڏ ڪري، انصارن ۽ مهاجرن بابت چڱيءَ طرح هدايتون ۽ نصيحتون فرمايائون. پوءِ فرمايائون ته "جيڪڏهن ڪنهن شخص جو مون تي ڪو حق هجي ته آءٌ حاضر آهيان، مون کان بيشڪ گهري." هڪڙي اٺي عرض ڪيو ته "يا حضرت! حضور جن هڪڙي دفعي مون کان ٽي درهم اڌارا ورتا هئا، ڪو محتاج کي ڏنا هئا، سي اڃان مون کي نه مليا آهن. پاڻ انهيءَ وقت ٽي درهم کيس ڏنائون، پوءِ

Marfat.com

جنهن جنهن جو، جو حق هو، تنهن ۾ پنهنجي حق جي عيوض ۾ دعا ۽ برڪت گهري.

جملي چوڏهن ڏينهن حضور جن صلعم بيمار هئا، تن مان ٻارهن ڏينهن ته حضور جن عليه الصلوات والسلام مسلمانن کي پاڻ نماز پڙهائي. ٻارهين ڏينهن سومهڻي نماز جي وقت مسجد ۾ وڃڻ لاءِ سچا ٽي دفعا خيال ڪيائون، مگر ٽئي دفعي بيهوش ٿي ويا، نيٺ فرمايائون ته "ابوبڪر رض نماز پڙهائي."

حضور صلعم جن جي بيماريءَ وقت حضرت ابوبڪر، حضور جن صلعم جي حڪم موجب امام ٿيو

جڏهن حضرت ابوبڪر صديق رض الله تعاليٰ عنه، حضرت رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم جي مصلي تي بيٺو، ته خود حضرت ابوبڪر رض ۽ ٻين اصحابن جي اهڙي اچي دل ڀيٽي ۽ اهڙو اچي روئڻ لڳا، جو سندن روئڻ جو آواز حضور جن عليه الصلوات والسلام جي ڪنن مبارڪن تائين وڃي رسيو. انهيءَ وقت البت طبعيت ۾ وري آرام ٿيو هو، انهيءَ ڪري آخر مسجد شريف ۾ تشريف فرما ٿيا، ۽ حضرت ابوبڪر صديق رض جي ڪپي پاسي ويهي نماز پڙهايائون ۽ نماز کان پوءِ وري سڀني کي مخاطب ڪري فرمايائون: "مسلمانو! آءٌ اوهان کي الله جي حوالي ڪريان ٿو، الله جي پناهه ۽ مدد جي حوالي ڪريان ٿو، الله اوهان تي مون کان پوءِ واهي آهي. اوهين پرهيزگار ۽ سندس بندگي ڪندڙ رهندؤ ته پاڻ ڀي اوهان کي سنڀاليندو. آءٌ هاڻي دنيا کان ڌار ٿيڻ ۽ دنيا کي ڇڏڻ وارو آهيان."

حضور صلعم جن جي پڇاڙيءَ ۾ دنيائي ۽ مالي حالت

حضور جن عليه الصلوات والسلام جي حويليءَ شريف ۾ جيڪي به انهيءَ وقت موجود هو، سو سڀ پاڻ راه خدا ۾

Marfat.com

ڏٺي - وٺي چڏيائون، ۽ هٿيار جيڪي وٽن هئا، سي سڀ مسلمانن کي بخشش ڪيائون. جنهن رات جي صبح جو لاڏاڻو ٿيو، تنهن رات ڏيئي ۾ تيل نه ڪونه هو. بيبي عائشه رض. الله تعاليٰ عنها پاڙي مان اڌارو تيل وٺي آئي. ۽ حضور جن عليه الصلوات والسلام جي جيڪا زره هئي، سا ٽيهن ٽوين جون جي عيوض ڪنهن وٽ رکيل هئي!

ٻوٽون ڏينهن

ٻوئين ڏينهن صبح جو، حجري مبارڪ جو پردو حضور صلعم جن پاسي ڪرائي ڇڏيو، جو مسجد جي پاسي هو. سندين نظر مبارڪ مسجد ۾ پئي، ڏٺائون ته مسلمانن جون صفون تيار آهن ۽ الله پاڪ لاشريڪ جي عبادت ۾ بيٺا آهن. اهو پاڪ ۽ دل تي اثر ڪرڻ وارو نظارو جو سندين ئي ڪوشش ۽ صداقت جو نتيجو ۽ نشان هو، پاڻ سونهارا ڏسي ڏاڍا خوش ٿيا ۽ سندن چهري مبارڪ تي خوشيءَ جا آثار ظاهر، ۽ چپن مبارڪن مان مُرڪڻ جو نمونو پيدا ٿيو ٿي. اصحابن کي جو نمازني ۾ خبر پئي ته پاڻ مسجد ڏانهن نهارين ٿا ۽ اسان کي ڏسن ويٺا، سو اصحابن کي سندن ديدار جو اهڙو ته اچي شوق غالب ٿيو، جو پانئين ته ڏانهن لهارين، مگر حضور عليه الصلوات والسلام هٿ مبارڪ جي اشاري سان ڪين دلجاءِ ڏني ۽ روڪيو.

حضور صلعم جن پوئين نماز حضرت صديق اڪبر رضه جي پويان پڙهي

پاڻ سڀون صبح جي نماز، حضرت ابوبڪر صديق رض. جي پويان پڙهي. هن نماز کان پوءِ پئي ڪنهن به، فرض نماز جو وقت حضور صلعم جن تي ڪونه گذريو. جڏهن انهيءَ ڏينهن نزع جي حالت ٿي، تڏهن هڪ پيالو پاڻيءَ جو جو پراڻي سيرانديءَ کان رکائي ڇڏيو هئائون، جنهن مان

هٿڙا ٻوڙيو منهن مبارڪ تسي پٺي رکيائون. چهرو مبارڪ ڪڏهن ڳاڙهو ڪڏهن پيلو ٿيو ٿي ويو. اهڙي وقت ۾ زبان مبارڪ تي هيءَ لفظ هئا:

”لااله الا الله ان للموت سڪرات“

[هڪ خدا ڌاران ٻيو ڪو خدا ڪونهي، موت ۾ گهڻي قدر تڪليفون آهن.]

انهيءَ وقت پاڻ ٻيبي فاطمه بتول رضي الله تعاليٰ عنها کي فرمايائون: ”امان! اهو موت، لذتون ڇڇيندڙ، سڏون خواهشون ڪٽيندڙ، جماعتون جدا ڪندڙ، عورتن کي رنڙ ڪندڙ، ٻٽن ۽ ڌيئن کي يتيم ۽ ڇورڙو ڪندڙ آهي.“ اهي لفظ ٻڌي ٻيبي صاحبہ روئي ڏنو ۽ اکين مان پاڻي وهايو. حضور جن عليه الصلوات والسلام ٻنهنجي هٿن مبارڪن سان ٻيبي صاحبہ جون اکيون اگهيون ۽ فرمايائون ته ”ٻاٻا نہ رو، روءِ نہ!“ پوءِ حضرت امام حسن ۽ حضرت امام حسين رضي الله تعاليٰ عنهما کي گهرايائون. امام سونهارا خدا جي مقدس نبي متبرڪ ناني جو هيڙو وقت ڏسي، روئڻ لڳا. حضور جن عليه الصلوات والسلام ٻنهي کي چميون ڏنيون ۽ سندين عزت بابت وصيت فرمايائون. پوءِ وري حرمن پاڪن کي گهرايائون نصيحتون ڏنائون. وري حضرت علي مرتضيٰ رضي الله تعاليٰ عنه کي گهرايائون، جنهن اچي سر مبارڪ جهوٽ تي رکيو ۽ حضور جن عليه الصلوات والسلام ساڻس ڳالهه ٻولهه ڪندا رهيا. ڳالهين ۾ البت ڪجهه وات مبارڪ مان پاڻي آئيو ٿي ته حضرت علي رض جي منهن مبارڪ تي ڇنڊون پيون ٿي. ۽ حضرت علي رض کي خاص طرح هيءَ نصيحتون ڏنائون ته ”ٻانهن ۽ ٻانهين سان چڱو ٻير ڪئجو، خدا کان ڊڄجو، انهن غريبن کي چڱو ڪارائجو، چڱو چوڙائجو،

ڇگو ماڻهن جو ۽ ساڻن هميشه نرم ٿي هلجو.“ ۽ فرمايائون ته ”علي (رض) صبر سان رهجانءِ.“

رب پاڪ جو محبوب رسول عربي،
مڪي مدني، هاشمي و مطلبي.
جي مشڪ وجهي وات ڪي خوشبوءِ سان پريان،
حضرت جو وڃڻ تان ته ٻه ٻي ادبي.
قربان وڃان شان ڪريميءَ تان سندن،
صدقي ٿيان احسان جي عميمي تان سندن،
ٿيان گهور، مٿن گهوريان پنهنجي جان ۽ مال،
رحمت تان، ڪرم تان ۽ رحيميءَ تان سندن.

حضرت علي رض آخر حضور صلعم جن وٽان اٿي روانو ٿيو ته بيبي عائشه صاحبه رضي الله تعاليٰ عنه سر مبارڪ ڪڇي گوڏي تي رکيو. اتي عبدالرحمان بن ابي بڪر رض به اندر آيو، جنهن جي هٿ ۾ تازو ڏندڻ هو. آهو ڏندڻ وٺي پاڻ سونهارن ڪم آندو. تنهن ڪان پوءِ هي لفظ زبان مبارڪ مان نڪتا:

”الصلوات الصلوات وما ملكت ايمانكم.“
[نماز! نماز! يعني نماز نه ڇڏيو، ٻانهن ۽ ٻانهين جي سنڀال ڪندا رهجو.]

انهن لفظن ڪان پوءِ هي لفظ فرمايائون:

اللّٰهم الحقني بالرفيق اعليٰ
[اي خدا، مٿاهين رفيق سان ملائيم.]

بيبي عائشه صديقه رض جو فرمودو آهي ته اهي لفظ چيائون ته انهيءَ ڪان پوءِ اکين جا تارا مبارڪ ٿورا ڦري ويا؛ ۽ تاريخ ١٢- مهيني ربيع الاول سنه ١١ هجريءَ سومر جي ڏينهن ٽيهٽ سال ۽ چئن ڏينهن جي عمر ۾ منجهند مهل روح پاڪ جسم مبارڪ مان نڪري عالم قدس ڏانهن هليو ويو (انا لله و انا اليه راجعون). انهيءَ دل ڏکوئيندڙ حادثي،

۽ رسول الله، نبي الله، حبيب الله، رحمت للعالمين، محبوب رب العالمين، تاج الحرمين، سيدالثقلين صلي الله عليه وآله وسلم جي ظاهري فراق ۽ وڇوڙي جي غم ۽ ڳوڙهن کنهن اهل بيت، کنهن ٻي اصحاب سونهاري، شريعت جي خلاف، نه رڙيون ڪيون ۽ نه واڪا ڪري رنو. غم ۽ اندوه جي تلخ آب سان سندن دل ۽ جگر جو پيمانو ۽ پيالو ڀرجي ته ويو، مگر الله ۽ الله جي رسول صلي الله عليه وآله وسلم جا مضبوط ۽ سوچارا حڪم ياد ڪري، انهيءَ ڳالهه کي خيال ۾ به نه آنديائون. خيال جي جاءِ آهي ته جن انسانن، مٺي مرسل مدني محبوب جي مٺي ۽ من موهڻي مجلس هڪ دفعي ڏٺي هوندي، جن دنيا جي اولين ۽ آخرين نبين جي سردار، حڪيمن ۽ فلاسفرن جي مهندار، قانون قدرت جي مطالعي ڪندڙن جي سرتاج، دنيا کي سڌاريندڙن ۽ سنئين رستي تي آڻيندڙن جي امام جي صحبت حاصل ڪئي هوندي، تن کي اهڙي گوهرگرانمايه، اهڙي جواهر ناياب جي جدائيءَ جو ڪيڏو نه غم ۽ الم رسيو هوندو! مگر واهه ڙي سندن همت ۽ شريعت جي مطابقت، جو هڪ آواز به خلاف حڪم رسول الله جي ڪونه ڪڍيائون!

بيبي خاتون جنت جو حال حضور جن جي وفات وقت

سندين نور نظر لياڻي بيبي خاتون جنت رضي الله تعاليٰ عنها انهيءَ حادثي جي وقت فقط حيرت ۾ هُجي، حضور جن عليه الصلوات والسلام جي مٿان بيهي اکين سان دل جا ڳوڙها ڳاڙي، هي درد ڀريا لفظ چيا: ”منهنجا عاليشان ابا! اوهان الله سائينءَ جو سڏ سڻيو ۽ قبول ڪيو، بهشت ۾ جاءِ ورتي. غم فقط هيترو آهي، جو هاڻي جبرئيل ڪنهن تي ايندو ۽ خدا جو پيغام ڪنهن وٽ آڻيندو؟ افسوس اهو سلسلو بند ٿي ويو. خدايا، فاطمه جي روح کي منهنجي ماڪ ابي

Marfat.com

محمد عليه الصلوات والسلام جي روح سان ملاءِ ۽ سندن ديدار سان مون کي هميشه رکا خدايا هن مصيبت جي ثواب کان تون مون کي بي نصيب نه ڪر، روز محشر ۾ رسول الله صلعم جي شفاعت کان محروم نه ڪريءِ --- آمين!"

بيبي عائشه صديقه جو حال حضور جن جي وفات وقت

بيبي عائشه صديقه ام المومنين رضي الله تعاليٰ عنها هي جذبي وارا لفظ زبان مبارڪ مان ڪڍيا: "افسوس هن ڳالهه جو آهي ته اهو خدا جو پيارو نبي، جنهن مسڪينيءَ کي دولتمنديءَ تي، فقيريءَ کي دنياداريءَ تي اختيار ڪيو، جنهن امت جي غم ۾ ڪڏهن سڄي رات آرام نه ڪيو ۽ فرحت نه ڪئي، جنهن هميشه وڏيءَ همت سان نفس جو مقابلو ڪيو، جنهن خدائي منع ٿيل ڳالهين ڏي نهاريو به ڪين، جنهن کي غريبن جي تائيد ۾ دشمنن جي ظلمن جو ڪو به خيال ڪونه ٿيندو هو، جنهن جي مهربانين ۽ احسانن جو دروازو مسڪينن ۽ محتاجن تي سدائين کليل هو، جنهن جا موتيءَ جهڙا ڏند حق جي اظهار ۾ پٿرن سان ٽوڙيا ويا، جنهن جي مبارڪ پيشاني زخمي ڪئي وئي، جنهن پياري رسول فقط جَون جي ماني به ڍءُ ڪري نه کاڌي، اڄ اهڙو پاڪ نبي دنيا مان لڏي ٿو وڃي!" البت اصحابن جي دلين تي هن مصيبت جي بجلي اهڙي ته ڪيري، جو اهو سور اندر ۾ ساندي جوش وچان ڪي ته چرين جهڙا ٿي پيا، ڪي رڻ پٽ ڏئي ٻاهر نڪري ويا، ڪي جتي هئا اتي ئي حيران پريشان رهجي ويا.

حضرت امير عمر جو حال حضور صلعم جن جي وفات وقت

حضرت امير رضي الله تعاليٰ عنه جو ته اهڙو حال ٿيو، جوڪيس پڪ ئي نه پئي ٿئي ته حضور جن عليه الصلوات والسلام

دنيا مان لڏيو هوندو، بلڪ هيئن چوڻ لڳو ته "جيڪو چوندو ته محمد عليه الصلوات والسلام مري ويو آهي ته، آءٌ الهيءَ جي مري ترار سان لاهيندس."

حضرت ابوبڪر صديق جو حال حضور جن جي وفات وقت

حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه، حضور جن جي حويليءَ ۾ ويو، ڪپڙو پاڪر پاٽي، پيشانيءَ تي چمي ڏني، اکين مان ڳوڙها ڳاڙيائين، لڙڪ وهايائين ۽ هي لفظ چيائين ته "منهنجو ماءُ پيءُ تو تان صدقي: قسم خدا جو، تو تي اي نبي خدا جا، الله پاڪ ٻه پيرا موت ڪين موڪليندو، هي هڪڙو ئي موت آهي، جو اوهان وٽ خدا جي لکيي موجب آيو آهي." حضرت ابوبڪر وري مسجد نبويءَ ۾ آيو، ۽ اصحابن جي حالت ڏسي سڀني کي هڪ مغزدار ۽ تسلي بخشيندڙ وعظ هن طرح فرمايو:

اما بعد-من كان يعبد محمدا فان قدمات من كان منكم يعبد الله فان الله حي لايموت قال الله تعالىٰ وما محمد الا رسول قدخلت من قبله الرسل افان مات او قتل انقلبتم عليٰ اعقابكم و من ينقلب عليٰ عقبيه فلن يضرالله شيئا و سيجزي الله الشاكرين.

[الله جي تعريف ۽ رسول جي صلوات ڪان پوءِ، ظاهر هجي ته جو شخص حضرت محمد صلعم کي پوڄيندو هو، تنهن کي معلوم هئڻ گهرجي ته حضور جن تحقيق وفات ڪئي، ۽ جو اوهان مان الله پاڪ کي پوڄيندو هو، سو الله جيئرو ۽ سدائين قائم آهي. الله تعاليٰ فرمايو آهي ته حضرت محمد فقط رسول آهي، جو ٻيا رسول به ڪناس اڳ گذري ويا آهن. جا جيڪڏهن حضرت محمد عليه الصلوات والسلام مري

Marfat.com

هوي، يا قتل ٿئي ته اوهين ٻوئين ٻرين موٽندؤ؟
۽ جيڪو اوهان مان ٻوئين ٻرين موٽندو ته الله کي
ڪو نقصان رسائي ڪين سگھندو، ۽ الله تعالى
شڪرگذار ٻانهن کي اجر بخشيندو.]

حضرت ابوبڪر صديق رض، جي خطبي ٻڌڻ سان اصحابن کي هڪڙي قسم جي همت ۽ زياده صبر جي توفيق حاصل ٿي ۽ اکيون پوءِ جاچڻ لڳا.

حضرت علي رض جو حال حضور صلعم جن جي وفات وقت

جنهن وقت حضور جن عليه الصلوات والسلام کي غسل ڏيڻ ۾ آيو ٿي، ان وقت حضرت علي رض، الله تعالى عنه هي پيارا لفظ زبان مان ڪڍيا:

بابي انت و امي لقد انقطع بموتک مالم ينقطع بموت غيرک من النبوت و الانباء و اخبار السماء. خصصت حتى صرت مسليا عمن سواک. و عممت حتى صار الناس فيک سواء ولولا انک امرت بالصبر و نهيت عن الجزع لا تفدنا عليک ماءالشيون و لکان الداء مما طلا والکبد مخالفا و قلا لک ولکنه ماتملک رده ولا يستطاع دافعه.
بابي و امي انت ذکرنا عند ربک و اجعلنامن بالک.

[منهنجو ماءُ پيءُ توهان تان صدقي، اوهان جي وفات سببان اهڙيون شيون بند ٿي ويون، جي ٻين جي وفات سببان هوند ڪين ٿين، يعني نبوّت، غيب جون خبرون، ۽ آسماني وحي. اوهان وفات ڪئي ته منهنجي دل ٻين مصيبتن کان سرد ٿي وئي. تنهنجي موت جي مصيبت اهڙي ته گھٽي آهي، جو سڀني لاءِ هڪ جهڙي ٿي پئي آهي، جيڪڏهن تون (اي رسول خدا جا) صبر جو حڪم نه ڪرين ها ته واڪا ڪري روئڻ

ڪانَ نہ روڪين ها تہ ضرور اسين ماتم جو پاڻي وهائي وهائي سُڪائي ڇڏيون ها. تحقق هي درد لادوا ۽ هي زخم لاعلاج آهي، جنهن جو غم جيترو ڪجي، اهو ٿورو آهي؛ پر اسين هن غم کي پاسي ڪري نٿا سگهون ۽ نڪا هن درد جي دفع جي ڪا طاقت ٿي ائڻون. صدقي منهنجو ماءُ پيءُ توتان، منهنجي رب وٽ اسان کي ياد ڪجانءِ ۽ دل تان نہ وسارجانءِ.]

حضور جن عليه الصلواتُ والسلام کي ٽن ڪپڙن ۾ ڪفنيو ويو، جيئن شرعي حڪم آهي. پوءِ سندن قبيلي وارن، پوءِ مردن، پوءِ عورتن، پوءِ ننڍڙن ڇوڪرن مٿن نماز پڙهي. انهيءَ نماز ۾ امام ڪونہ ٿيو، هن ڪري جو حجرو مبارڪ تنگ هو، جنهن ڪري ٿورن ٿورن ڄڻن وڃي ٿي اندر نماز پڙهي. هڪڙا نماز پڙهي ٿي آيا تہ ٻيا ٿي ويا، اهو سلسلو گهڻو وقت پئي هليو، انهيءَ ڪري دفن ۾ دير پئجي ويئي ۽ اربع رات اهو خدائي خزانو خدا جي حوالي ڪيو ويو.

اللّٰهم صلي علي محمد و علي آله واصحابه وبارڪ وسلم

سندن جنازي نماز ۾ هيءَ دعا پڙهي ويئي هئي:

ان اللّٰه و ملائكته يصلون علي النبي. يا ايها الذين آمنوا صلوا عليه وسلموا تسليما. اللّٰهم ربنا لبيك و سعديك صلوات اللّٰه البر الرحيم و الملائكة المقربين و النبيين والصديقين والصالحين وما سبح لك من شيءٍ يا رب العالمين علي محمد بن عبداللّٰه خاتم النبيين و سيد المرسلين و امام المتقين و رسول رب العالمين الشاهد البشير الداعي باذنك السراج المنير و بارك عليه وسلم.

الحمدالله! منهنجي هن جان ڪان پياري ۽ سچيءَ محنت سان تيار ٿيل، مبارڪ ۽ شريف ڪتاب جو خاتمو، اڄ مبارڪ ڏينهن، يعني جمعي جي ڏينهن تاريخ ۱۳- جمادالاوليٰ سن ۱۳۳۲ هجري مقدس، مطابق ۱۰- اپريل سن ۱۹۱۴ عيسوي جي ٿيو. پڇاڙيءَ ۾ مون کي پيو ڪجهه به وڌيڪ لکڻو ڪينهي، فقط هيترو عرض ڪرڻو اٿم ته منهنجي هن ڪتاب جا پڙهندڙ، خدا جي واسطي سچيءَ دل واريءَ دعا ڪان مون کي نه وسارين انهيءَ ۾ منهنجو به فائدو آهي ۽ دعا ڪندڙ جو به فائدو آهي- والسلام عليٰ من تبع الهديٰ.

هن ڪان پوءِ "اخلاق محمدي" هٿ ۾ ڪندس، جو ڄڻ گويا هن ڪتاب جو ٻيو جلد ٿي سمجهڻ گهرجي. انشاءالله تعاليٰ.

ڪراچي
۲۰- اپريل ۱۹۱۴ع } حڪيم فتح محمد سيوهاڻي.

اڄ تاريخ ۲۱- رجب المرجب سن ۱۳۴۴ هجريءَ جمعي جي ڏينهن هن ڪتاب کي ٻئي دفعي نظر مان ڪڍي سڌاري پورو ڪيم.

الحمدالله، جو هن ڪتاب جي پڇاڙيءَ ۾ ڪيل انجام ۽ ڏيکاريل اميد موافق "اخلاق محمدي" به، هن ڪتاب ڪان پوءِ جلد ئي لکي پورو ڪيو هوم، جو ڇپجي ۽ ڪڍي به ويو، هاڻي اُن جو به ڪو جلد ڪنهن ڪتب فروش وٽان ڪونه ٿو ملي. اميد ته اهو به ٿئين سر سڌاري پنهنجي هن ڪنل حياتيءَ ۾ ئي وري ڇپرائيندس.

ڪراچي
۵- فيبروري ۱۹۲۶ع } دعا جو طالب، الله جو عاجز پانهو، حڪيم فتح محمد سيوهاڻي.

Marfat.com

يات النبي صلعم

۱۷۸
۱۷۸
۱۷۹
۱۸۰
۱۸۰
۱۸۱
۱۸۱
ن جي قتل جي تياري ۱۸۲
۱۸۴
گ ۾ قرت الكدر ۱۸۵
آحد ۱۸۵

Marfat.com